

Honvédségi Szemle

141. évfolyam
2013/2. szám

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

FELDERÍTŐ SZAKFELKÉSZÍTÉS A FELDERÍTŐ-ZÁSZLÓALJNÁL

Honvédségi Szemle

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Megjelenik évente hat alkalommal, minden páratlan hónapban (január, március, május, július, szeptember, november)

Kiadja a Honvéd Vezérkar

A kiadásért felel:

Dr. Orosz Zoltán altábornagy

Szerkesztőbizottság:

Elnök: dr. Orosz Zoltán altábornagy

Tagok:

Birinyi István ezredes

Bozó Tibor dandártábornok

Dr. Böröndi Gábor dandártábornok

Farkas Anikó

Frigyer László mk. vezérőrnagy

Dr. Harai Dénes ny. ezredes

Horváth Gábor dandártábornok

Huszár János dandártábornok

Kiss Zoltán ny. alezredes

Korom Ferenc dandártábornok

Lamos Imre dandártábornok

Matetits László mk. alezredes

Dr. Nagy László ny. mk. ezredes

Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes

Szabó István dandártábornok

Szabó László dandártábornok

Dr. Szakály Sándor

Szpisják József mk. dandártábornok

Szűcs András Péter dandártábornok

Tamási Béla ezredes

Vass Sándor mk. dandártábornok

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság Felelős vezető:

Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető

Kiadói főszerkesztő: Zsalakó István

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

(06 30 343-4801)

Tervezőszerkesztő: Dancs Katalin

Korrektor: Eszes Boldizsár

Szerkesztőségi titkár: Solti Gabriella

Telefon: 272-02; 459-5355

e-mail: hsz@hm.gov.hu

A szerkesztőség címe:

1087 Budapest, Kerepesi u. 29/B

Fotók: Zrínyi Média, a szerzők felvételei, archív, internet

Ár nélküli, belső terjesztésű kiadvány.

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható

a parbeszed.hm.gov.hu és a

honvedelem.hu portálon

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottsága B kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A Honvédségi Szemle lapelődei:

Ludovica Academia Közlönye,

Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars,

Magyar Katonai Szemle, Honvéd,

Katonai Szemle,

Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai

Sajtószövetségnek

(EMPA)

Tartalom

Domján László vezérőrnagy:

Első gondolatok Camp Pannonia, a legtávolabbi helyőrség bezárásáról 1

Dr. Kádár Pál ezredes:

Európai uniós támogatás a Honvédelmi Minisztérium stratégiai dokumentumainak készítésére és hatásvizsgálatok elvégzésére 2

Paulov Attila főhadnagy:

Transzatlanti kapcsolatok a légi közlekedés modernizációjában 5

Gulyás Attila okl. mk. százados – Horváth Attila mk. őrnagy:

A nemzeti VSAT-képesség fejlesztéséről (1.) 7

Dr. Szalkai-Széll Attila:

Magyar vízbiztonság: kihívás vagy lehetőség? 12

Dr. Jobbágy Zoltán alezredes:

A felkelők elleni műveletekről.

Egy elfeledett klasszikus: Bernardo de Vargas Machuca 15

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Nemzetközi katonapolitikai és haditechnikai szemle 19

Misszióban

Csillak Roland okl. mk. őrnagy – Bagi Tamás mk. százados:

Mi-24/35 helikopterek üzemeltetési sajátosságai Afganisztánban 22

Frankó Tibor százados:

Nemcsak adtunk, kaptunk is...

Magyar szerepvállalás az afgán légierő újjáépítésében 24

IKÉPZÉS–FELKÉSZÍTÉS

Dr. Murinkó Attila mk. alezredes:

Személyes példával, az élen állva vezetni 25

Rédei Róbert alezredes:

Felderítő szakfelkészítés az MH 5. Bocskai István Lövészdandár 24.

Bornemissa Gergely Felderítő Zászlóaljánál 27

HUMÁN SZEMLE

Révészné dr. Markovics Zita hadnagy:

Gyakorlati kríziskommunikáció az MH 5. Bocskai István Lövészdandárnál 30

Dr. Ujházi Lóránd:

A szerzetesek szerepének megítélése a katonai lelkipásztorkodás –

katonai ordinariátus – területén, a szerzetesi eszme és

a hatályos egyházfegyelem fényében 34

MÚLTUNK

Dr. Jankó Annamária:

Tóth Ágoston ezredes, a XIX. századi katonai térképészet kiemelkedő alakja 38

FÓRUM

Dr. Kassai László ny. ezredes:

Reflexió Szabó József ny. ezredes tanulmányára 43

Takács Attila ezredes:

„A terv semmi, a tervezés minden”. A védelmi igazgatás és

a haderőfejlesztés kérdései egy NATO-főtiszt

személyes tapasztalatai alapján 49

SZEMLE

2012-ben történt (1.) A Jane's Defence Weekly katonapolitikai elemzése

(Fordította és összeállította: Hajdú T. László – Magyar Róbert okl. mk. alezredes) 55

Ádám Tamás: „... nem elbújni, de harcolni kell!” Takács Tibor Aranykereszt

a félhold fölött című könyvéről 64

Domján László vezérőrnagy:

ELSŐ GONDOLATOK CAMP PANNONIA, A LEGTÁVOLABBI HELYŐRSÉG BEZÁRÁSÁRÓL

Befejeződött a Magyar Honvédség Tartományi Újjáépítési Csoport (MH PRT) küldetése, a kontingenst kivontuk, a felszámolását 2013. év végéig kell végrehajtanunk. A kivonás művelete a mai Magyar Honvédségben már szinte rutinfeladatnak számít, a tapasztalatainkon alapuló algoritmus szerint tervezzük és hajtjuk végre, ugyanakkor nem szabad az MH PRT

hat és fél éves működését egy „szimpla” katonai tevékenység szintjén kezelni. Meggyőződésem, hogy az MH PRT a modern hadművészet történelmi értékű szervezeti formája, amely mind struktúrájában, mind műveleti eljárásaiban teljesen új megközelítést hozott a békefenntartó műveletek gyakorlatában.

A magyar katonák már 2003-tól jelen voltak a NATO-vezetésű Nemzetközi Biztonsági és Közreműködő Erők (ISAF) afganisztáni műveleteiben, de Magyarország ISAF- szerepvállalása igazán jelentőssé kétségkívül a MH PRT felállítása után vált. A PRT-tábor és a Baghlan tartomány feletti teljes felelősséget 2006 őszén vettük át Hollandiától. Camp Pannoniában az ezt követő hat és fél év alatt 13 váltásban több mint 2600 katona szolgált, közülük néhányan több alkalommal is.

A PRT három pillérré épülő koncepciója szerint egyszerre feleltünk a tartomány biztonságának szavatolásáért, az afgán központi kormányzat támogatásáért, illetve a fejlesztésért és újjáépítésért. A „biztonság nélkül nincs fejlődés, fejlődés nélkül nincs biztonság” elve alapján kellett kialakítanunk a stabil környezetet és hozzájárulnunk az afgán társadalom és gazdaság hosszú távú, folyamatos fejlődéséhez.

A feladat komplexitását jellemezte, hogy a civil környezet és a központi kormányzat támogatása, a katonai jelenlét demonstrálása, az újjáépítési feladatok koordinálása mellett a saját biztonságunk megteremtése is a küldetés részét képezte. Ez jól tükrözi, hogy a modern haderőnek, akár nemzeti, akár koalíciós viszonyok között, a fegyveres konfliktusok eszkalálódásának megakadályozásán, a klasszikus katonai eszközök igénybevételén túl képesnek kell lennie a válságreakgáló művelet civil válságkezelési mechanizmusainak befogadására. Sőt, aktív szerepet kell vállalnia a konfliktusok utáni rendezésben is, amibe beletartoznak a leszerelési, lefegyverzési és társadalmi reintegrációs programok éppúgy, mint a munkahelyteremtés vagy az iskolák építése. Megállapítható, hogy a Magyar Honvédség korábban vezető nemzeti szerepkörben, önálló felelősségi területtel ilyen összetett feladatrendszerrel még nem találkozott.

Míndez a korábbiaktól teljesen eltérő filozófiára épülő, az átfogó megközelítés koncepciónak

megfelel előkészítést és végrehajtást követelt. Feladatainkat a katonai és a civil komponens összehangolt tevékenysége révén voltunk képesek sikeresen teljesíteni.

Magyarország afganisztáni fejlesztési tevékenysége a szakminisztériumok és civil szervezetek bevonásával valósult meg. A kormányzati koordináció érdekében PRT-kormánybizottság alakult, melynek társelnökei a honvédelmi és a külügyminiszter, tagjai a nemzetgazdasági miniszter, a belügyminiszter, illetve a közigazgatási és igazságügyi miniszter voltak, de a testület tevékenységében részt vett a többi minisztérium is.

A magyar PRT gyakorlata abban sajátos, hogy nem csupán a civil, kormányzati és nem kormányzati szervezetek folytattak fejlesztési tevékenységet, hanem a katonai elem is aktívan részt vett az újjáépítési, fejlesztési és segélyezési feladatokban. Ez a modell az ISAF szintjén is egyedülálló volt, és az elért eredmények tekintetében egyértelműen kivívta az afgán emberek elismerését. A dinamikus változó kihívásokra történő reagálás során a PRT- parancsnok testesítette meg a mai modern parancsnok modelljét, aki egyszerre volt „embervezető”, harchelyzetben parancsnok, a tárgyalásokon diplomata, menedzser és kommunikátor egy személyben.

Az ISAF keretein belül az MH PRT felelősségi területén való vezető szerep fenntartása során sikeresen integráltuk a váltások állományában megjelenő bolgár, szlovák, horvát, montenegrói, albán katonatársainkat, a táborban a velünk együtt élő és dolgozó amerikai, német kontingenseket és a civil együttműködőket.

Fontos kiemelni a magyar-amerikai Műveleti Tanácsadó és Összekötő Csoport (OMLT) és az MH PRT közös tevékenységét. Két különböző feladatrendszerrel, de egymás munkáját segítve, képességeiket kiegészítve dolgoztak együtt Baghlan tartományban. Ebben a közös tevékenységben is példásan helytálltak katonáink, a kezdetektől fogva fegyelmetten képviselték Magyarországot, a Magyar Honvédséget. Ez nem csupán saját személyes benyomásom, hanem a szövetséges katonai vezetők egyöntetű véleménye is. Katonáink megértették az eltérő kulturális környezetben végzett feladat kihívásait.

Úgy gondolom, a részt vevő szakterületeknek van egy közös pontjuk: a harszerű környezetben történő feladat-végrehajtás sikere. Ezt hazai keretek között csak szimulálni tudjuk, a PRT-misszióban viszont számos harchelyzettel találkoztak katonáink. A biztonsági kihívások folyamatos változásaira rugalmasan reagáltak. Ez a létszámnövelésen túl új eszközök és eljárások alkalmazását is jelentette. Gyorsan megtapasztaltuk, hogy az erők megóvásához páncélozott eszközök és új harcászati eljárás módok szükségesek. Újszerű megközelítést igényelt a rögtönzött robbanószervezetek elleni védelem

rendszerének kialakítása (EOD), amelyet két tűzszerész bajtársunk elvesztése még inkább sürgetővé tett.

A nemzetközi törzsmunka, az átfogó megközelítésű tervezés és feladat-végrehajtás mind olyan, másol nem megszerezhető tapasztalatokkal gazdagították az MH kultúráját, amelyek elősegítik hazai feladataink ellátását is. A hatásalapú műveletek előtérbe kerülésével bizonyos képességek, mint az információs műveletek, a harcászati hírszerzés megerősödtek, illetve olyan új képességek, mint az előretolt repülésirányítás megjelenése minőségi előrelépést jelent az MH képességfejlesztésében is. A feladat-végrehajtásra végig jellemző volt a többnemzeti szemléletmód és az interoperabilitás hatékonyságának növelése. A PRT sikeres munkájához nagyban hozzájárult a szövetségeseink – elsősorban az USA – által nyújtott hadfelszerelési támogatás.

A PRT-misszió történetében külön fejezet a visszacsoportosítás. Ebben a tekintetben már rendelkezünk tapasztalatokkal, hiszen az iraki és balkáni hazatelepítések során hasonló, a konkrét katonai logisztikai követelményeken és lehetőségeken túlmutató, precízen megtervezett és megszervezett visszacsoportosítási feladatokat hajtottunk végre. A misszió felszámolása során közel 40 konténer szakanyagot szállítottunk el, az eszközök és járművek egy része más afganisztáni misszióinkhoz került. Pannónia táborát az MH működőképes állapotban adta át az afgán kormányzat részére.

Legutóbbi látogatásom alatt az afgán tisztviselők elismerően nyilatkoztak arról, hogy az afgánok megbecsüléssel tekintettek a magyar katonákra, akik nem a fegyverek erejével, nem arrogáns módon, hanem megértő és támogató barátsággal közeledtek a helyi lakossághoz. Úgy gondolom, hogy a magyar békefenntartó katonák munkáját különösen dicsérni nem lehet.

A műveleti területen szolgálatot teljesítők érdemei mellett meg kell említeni azokat is, akik hosszú éveken keresztül azon dolgoztak itthon, hogy bajtársaik minél eredményesebben tudják feladataikat ellátni. Szólnom kell a családok áldozatvállalásáról is, hiszen az itthon maradottnak is meg kellett küzdeniük a mindennapok kihívásaival. A családokat feltétlen köszönet illeti katonáink missziós szolgálatának támogatásáért.

Soha nem szabad megfeledkeznünk arról a hét bajtársunkról, akik az életüket áldozták Afganisztánban. Ők a legtöbbet adták, amit katona egy ügy érdekében adhat. Helytállásuk, áldozatvállalásuk példa a többi katonatárs előtt.

Összességében megállapítható, hogy a PRT-misszióban vállalt feladatainkat sikeresen teljesítettük. Büszkén jelenthetem ki: a Magyar Honvédség kivívta a NATO, az afgán nép és a hazai közvélemény elismerését és tovább erősítette a magyar katonákról kialakított pozitív képet.

Dr. Kádár Pál ezredes:

EURÓPAI UNIÓS TÁMOGATÁS A HONVÉDELMI MINISZTERIUM STRATÉGIAI DOKUMENTUMAINAK KÉSZÍTÉSÉRE ÉS HATÁSVIZSGÁLATOK ELVÉGZÉSÉRE

2012 szeptemberében a Honvédelmi Minisztérium az Új Széchenyi Terv és az Államreform Operatív Program (ÁROP) keretében pályázatot nyújtott be a stratégiai tervezési rendszerének ágazaton belüli megújítása és a jogszabályok hatásvizsgálata elvégzésének támogatása érdekében. A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által felkért közreműködő szervezet (MAG Zrt.) a Honvédelmi Minisztérium pályázatát támogatásra érdemesnek ítélte. A projekt keretében a Honvédelmi Minisztérium mintegy 70 millió forint európai uniós forrás felhasználására vált jogosulttá. Az írás áttekintést ad a pályázat főbb előzményeiről, célkitűzéseiről és a projekt működésének főbb szabályairól.

A MAGYARY-PROGRAM ÉS AZ ÁLLAMREFORM OPERATÍV PROGRAM

A Magyar Honvédség alaprendeltesítése, a haza fegyveres védelme elválaszthatatlanul kapcsolódik az ország működtetéséhez, a közigazgatás alapfeladataihoz. Erre figyelemmel a közigazgatás területén végbemenő reformfolyamatok óhatatlanul hatást gyakorolnak a honvédség működésére is.

A közigazgatás megújítását célzó, 2011-ben indult Magyar-program fő célkitűzése az állami működés hatékonyságának, a közszolgáltatások színvonalának emelése, a hatékony nemzeti közigazgatás megteremtése. Ennek keretében kerül sor a program négy „tengelye”

- a közigazgatás FELADATAI,
- a SZERVEZETRENDSZER,
- az alkalmazott ELJÁRÁSOK és
- a közigazgatás SZEMÉLYZETE

vonatkozásában a rendszer áttekintésére és szükséges korrekciójára. A feladat rendkívül összetett és számos egymástól függetlenül végzett részfeladat elvégzését követeli meg, amelyben valamennyi központi közigazgatási szerv részt vesz.

Az elvégzendő tevékenységeken belül a program „FELADAT” tengelyében határozta meg a kormány, hogy ki kell alakítani az egységes stratégiai tervezési és monitoringrendszer. A feladatszabás elvi alapja az volt, hogy a közigazgatás különböző ágazataiban rendkívül eltérő részletességű, nem egységes elnevezésű és eltérő jóváhagyási szintű stratégiai tervezési

dokumentumok léteztek, amelyek egymáshoz való viszonya a szabályozás szintjén sem volt tisztázott. Ennél is komolyabb problémát jelentett, hogy az egyes ágazatok stratégiai dokumentumai megvalósításának összesített erőforrásigénye nagyságrendekkel haladta meg az ország valós pénzügyi lehetőségeit.

Mindezekre figyelemmel a kormány a 38/2012. (III. 12.) rendeletében meghatározta a stratégiai irányítás rendszerének főbb elemeit, az egyes dokumentumokkal szemben támasztott főbb követelményeket és a tervezési okmányok elfogadásának szabályait, melyek implementációját hivatott segíteni az ÁROP 1.1.19. kódjelű pályázat.

A Magyar-program következő, „ELJÁRÁS” tengelyében irányozta elő a kormány, hogy olyan egységes hatásvizsgálati rendszer vezet be, amely érdemben képes vizsgálni a meghozott vagy előkészítés alatt álló döntések, jogszabályok versenyképességi, társadalmi, gazdasági, környezeti, szakmai és egyéb dimenzióban jelentkező hatásait. Ez az elemzés hivatott arra, hogy a szükséges beavatkozást csak megalapozott tervezést követően végezze el az arra jogosult jogalkotó.

A program célkitűzései alapján született meg az előzetes és utólagos hatásvizsgálatról szóló 24/2011. (VIII. 9.) IM rendelet, amely a korábbi gyakorlatnál lényegesen összetettebb vizsgálatok elvégzését követeli meg a jogszabály-előkészítéssel összefüggésben.

A fenti kormányzati szinten kodifikált elvárások egybeesnek az Európai Unió által meghatározott fejlesztési célokkal, így azok megvalósítása, gyakorlatba történő tényleges átültetése érdekében a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség – a kijelölt közreműködő szervezet¹ bevonásával – 1,2 milliárd Ft pályázat útján elérhető támogatási összeget biztosított. A pályázati összeg a központi közigazgatás minisztériumi szervezetei, valamint a kijelölt igazságszolgáltatási és igazságügyi szervek számára, előzetesen meghatározott arányban hívható le a pályázat elnyerése esetén és a teljesítés arányában.

A HM PÁLYÁZATÁNAK STRUKTÚRÁJA

A Honvédelmi Minisztérium, élve a fenti lehetőséggel, a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály koordinációjával összeállította a tárca pályázati anyagát, amellyel összefüggésben 2012 novemberében megszületett a MAG Zrt. kedvező támogatói döntése. A döntés értelmében a Honvédelmi Minisztérium 2013. de-

cember 31-ig négy stratégiai dokumentumot állít össze, valamint nyolc jogszabály utólagos hatásvizsgálatát végzi el.

A honvédelmi ágazat elfogadott pályázatának általános célja, hogy a honvédség katonái és tisztviselői számára elősegítse a stratégiai tervezésre és a hatásvizsgálatok elvégzésére vonatkozó új jogi környezetet gyakorlati alkalmazását.

A stratégiai dokumentumok kidolgozása

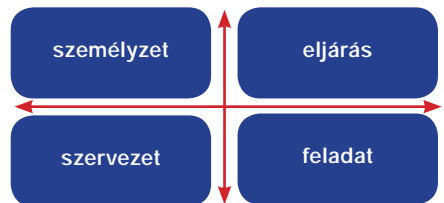
A projekt egyik fő célkitűzése ennek megfelelően a kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) kormányrendeletben előírt tartalmi és formai követelményeknek megfelelő stratégiai dokumentumok, valamint a tervezéshez szükséges tervezési módszertani kézikönyv elkészítése, illetve ezek előkészítését, fenntarthatóságát, ágazati implementációját segítő rendezvények szervezése, tanulmányok, cikkek készítése.

A tárca munkatervezési szakemberei a pályázat 1. alprojektje keretében kidolgozzák a Honvédelmi Minisztérium éves *intézményi munkatervét*, valamint a kidolgozás tapasztalatainak elemzése alapján általános érvényű munkatervezési módszertani útmutatót készítenek, amely hosszabb távon is biztosítja az egységes és szabályozott munkatervezést.

A kormányzati stratégiai irányítás rendszerében az új típusú intézményi munkatervezés megvalósítása a cél; egy olyan, egy naptári évre szóló intézkedési és erőforrás-felhasználási rövid távú stratégiai tervdokumentum elkészítése, amelynek tartalmaznia kell:

- az adott időszakra vonatkozó szervezeti célokat, programokat és intézkedéseket;
- ezek határidőit és a teljesítéséhez szükséges személyi, tárgyi, szakmai és szervezeti feltételeket; valamint
- az egyes feladatok teljesítéséért felelősök meghatározását.

A HM intézményi munkatervét a honvédelmi miniszter első alkalommal 2012 decemberében hagyta jóvá; elfogadását követően az abban foglaltak teljesülésének nyomon követéséért a minisztérium szervezeti és műkö-

dési szabályzata alapján a HM közigazgatási államtitkára felel. Fontos és a korábbi munkatervekkel összefüggésben nem alkalmazott követelmény, hogy az intézményi munkatervet a minisztérium belső honlapján elérhetővé kell tenni, valamint a nyomon követés során készített beszámolót – amely szintén új kötelező elem – a kormányzati tevékenység összehangolásáért felelős miniszternek a tárgyévét követő január 15-éig meg kell küldeni.

A pályázat 2. alprojektje keretében a kormányzati stratégiai dokumentumrendszer egy másik elemének előkészítése folyik, amelynek végtermékei a *szakpolitikai stratégia* és az ezt megalapozó részterületi helyzetelemzések lesznek. Ebben az alprojektben is kidolgoznak a szakemberek egy, a tervezés folyamatára, eljárásaira, módszereire vonatkozó módszertani kézikönyvet.

A szakpolitikai stratégia egy adott szakpolitikai területre vonatkozó jövőkép elérésének középtávú (legfeljebb 10 éves) stratégiai tervdokumentuma, amely tartalmazza:

- a) az adott szakpolitikai terület részletes helyzetelemzését és helyzetértékelését;
- b) az adott szakpolitikai területen megvalósítandó mérhető célokat;
- c) a szükséges beavatkozások területének és eszközeinek pontos meghatározását;
- d) a szükséges beavatkozások személyi, tárgyi, szakmai, anyagi és szervezeti feltételeit, valamint
- e) a megvalósítás, a nyomon követés és az értékelés alapelveit és rendszerét.

A szakpolitikai stratégia előkészítésének megkezdéséről, majd elfogadásáról a kormány dönt, tervezetét társadalmi véleményezésre kell bocsátani és a megvalósítását követő egy éven belül utólagos értékelést kell róla készíteni.

A honvédelem területén ilyen típusú dokumentum korábban nem létezett, bár rendelkezését tekintve számos hasonlóság fedezhető fel a 10 éves stratégiai tervvel.

A megkezdett kidolgozó munka 3. alprojektje keretében a tárca vállalta az új *nemzeti katonai stratégia* véglegesítését és a társadalmi megismertetést célzó, kapcsolódó kommunikációs stratégia kidolgozását, amely lehetővé teszi az új alapokra helyezett stratégiai dokumentum implementációját. A projekt keretében a tárca előadásokat szervez, kiadványokat bocsát ki és olyan szakmai elemzéseket végez el, amelyek támogatják a stratégia gyakorlati alkalmazását, és segítenek elhelyezni az alapvető tervdokumentumok rendszerében.

A nemzeti katonai stratégia a kormányzati stratégiai irányítás rendszere szerint hosszú távú koncepciónak felel meg, erre figyelemmel célja:

- a) a szakpolitikai területtel kapcsolatos legfontosabb problémák azonosítása,

- b) a jövőkép meghatározása és az ezen alapuló kiemelt célok és beavatkozási irányok kijelölése,

- c) a kockázatok beazonosítása és

- d) a megvalósítás fontosabb eszközeinek megjelölése.

A nemzeti katonai stratégia elfogadásáról a kormány döntött², és ebben az esetben sem volt nélkülözhető a döntéstervezet társadalmi véleményezése, valamint a megvalósítással párhuzamos értékelése.

A hatásvizsgálatok elvégzése

A projekt második fő célkitűzése – az előzetes és utólagos hatásvizsgálatokról szóló 24/2011. (VIII. 9.) KIM rendelet alapján elkészített – hatásvizsgálatok útján a kodifikációban részt vevő katonai és polgári állomány gyakorlati jártasságának megszerzése és a további vizsgálatok módszertani megalapozása.

A tárca nyolc témakörben végez utólagos hatásvizsgálatot:

1. a Szent Korona és a hozzá tartozó egyes jelvények őrzése és védelme mint az MH alaprendelkezés szerinti fő feladatához kapcsolódó hatások (a 2011. évi CXIII. törvény vonatkozó részének hatásai);

2. a Magyar Köztársaság területén szolgálati céllal tartózkodó külföldi fegyveres erők, valamint a Magyar Köztársaság területén felállított nemzetközi katonai parancsnokságok és állományuk nyilvántartásáról, valamint jogállásukról szóló 2011. évi XXXIV. törvény hatásai;

3. a hősi temetőre, hősi temetési helyre vonatkozó különös szabályokkal kapcsolatos törvényi szabályozás (1999. évi XLIII. törvény) hatásai;

4. az önkéntes tartalékos rendszerrel összefüggésben kialakított munkáltatói kompenzációs rendszer bevezetésének hatásai (294/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet)

5. a védelem terén alapvető biztonsági érdeket érintő, kifejezetten katonai, rendvédelmi, rendészeti célokra szánt áruk beszerzése, illetőleg szolgáltatások megrendelésére vonatkozó különös rendelkezések hatásai (228/2004. (VII. 30.) Korm. rendelet);

6. A honvédelmi szervezetek jogi képviseletére vonatkozó ágazati jogszabály hatásvizsgálata (18/2010. (XII. 29.) HM rendelet);

7. A kötelező gépjármű-felelősségbiztosítási kötelezettség alól mentes gépjárművek körének és nyilvántartásának szabályairól, az e gépjárművek által okozott károk megtérítését és rendezését végző szervek kijelöléséről, működéséről, valamint a mentesített gépjárművek igazolóeszközzel történő ellátásáról szóló 17/2011. (XII. 23.) HM rendelet hatásvizsgálata;

8. A honvédelmi ágazat katasztrófák elleni védekezésének irányításáról és feladatairól szóló jogszabály hatásvizsgálata (23/2005. (VI. 16.) HM rendelet).

A hatásvizsgálati alprojektek során a módszeren elsajátítása lehetővé teszi a jogszabály-előkészítésben részt vevő szervezetek számára, hogy egy információgyűjtő-elemző folyamat során a szabályozás hatékonysága növekedjen (mely magában foglalja a szabályozás várható következményeinek a szabályozás feltételezett hatásaihoz igazodó részletes és releváns időtávon történő megvizsgálását), és az eredmények elősegítsék a megalapozott döntéshozatalt vagy beazonosítsák a jogszabály-módosítási igényt. Figyelemmel a honvédelmi tárca hierarchikus felépítésére és szervezett működésére, a projektben személyesen közreműködők által elsajátított tudás könnyen átadható a teljes Magyar Honvédség döntéselőkészítésben dolgozó további katonai és közszolgái részére, hosszabb távon is biztosítva a hatásvizsgálati képesség fenntartását.

A projekt kapcsán a kidolgozásban résztvevők folyamatosan szakmai elemzéseket, cikkeket és résztanulmányokat készítenek, valamint szakmai konferenciákon és rendezvényeken ismerik/ismertetik meg a projekttel összefüggő információkat.

A PROJEKT MŰKÖDÉSI SZABÁLYAI

A fentiekben részletezett szakmai tartalom megvalósítása jelentős koordinációt és összehangolt tevékenységet követel meg a tárca szakembereitől.

A projektstruktúra kialakítása során fő célkitűzés volt, hogy elsődlegesen a tárca saját humán erőforrását vonjuk be a kidolgozásba, másodsorban a közigazgatás más szerveinek szaktudását vegyük igénybe, és csak abban szerezünk be a piacról a szükséges képességet, ha arra a közigazgatáson belül megfelelő szakember nem áll rendelkezésre, vagy a kapcsolódó rendezvények megrendezése költséghatékonyság szempontjából kedvezőbb a versenyszféra bevonásával.

A projektben összesen mintegy 90 katonai, kormánytisztviselő, közalkalmazott és külső szakértő vesz részt közel 20 különböző szervezetből, így érthető, hogy a feladatok irányításának és vezetésének felelősségét meg kellett osztani. A projekt működését a HM közigazgatási államtitkára irányítja, aki a honvédelmi miniszter felhatalmazása alapján teljes jogkörrel képviseli a tárcát a projekttel összefüggő kérdésekben a közreműködő szervezet felé.

A működés főbb szabályait a HM közigazgatási államtitkára az *ÁROP 1.1.19. pályázati felhívásra benyújtott „Hatásvizsgálatok és a kormányzati stratégiai irányítás rendszere egyes ágazati dokumentumainak elkészítése, valamint alkalmazási gyakorlatának támogatása a Honvédelmi Minisztériumban” című projekt megvalósításával összefüggő egyes kérdésekről* szóló 70/2012. HM KÁT intézkedésében rögzítette.

A KÁT-intézkedés szintű szabályozásra azért volt szükség, mert a pályázat bonyolult és sokrétű szakmai struktúrája a teljes átláthatóság követelményével, az európai uniós projektek szigorú határidővel és formakönyvesével társul. Ennek biztosítása érdekében a normatív keretek kialakítása nem megkerülhető.

Az intézkedés értelmében a projektmenedzseri feladatokat a HM tervezési és koordinációs főosztályvezető látja el. A projektmenedzser – akinek döntéseit a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály és a Gazdasági Tervezési és Szabályozási Főosztály kijelölt munkatársaiból álló projektmenedzsment készíti elő – felelős:

- a) a MAG Magyar Gazdaságfejlesztési Központ Zrt. mint közreműködő szervezettel történő kapcsolattartásért és vele együttműködésben a projekt támogatói okirata szövegének, valamint módosításainak előkészítéséért;

b) az állami vezetők projekttel összefüggésben szükséges tájékoztatásáért;

c) a projektdokumentáció alapján az alprojektek vezetőinek kijelöléséért és tevékenységük összehangolásáért;

d) a projekt részfeladatainak és pályázati tevékenységének összehangolásáért;

e) a projekt időszakos és záróbeszámolóinak határidőre, a megfelelő tartalommal és az előírt formai követelmények szerint történő összeállításáért, valamint a kifizetési igényléseinek elkészítéséért;

f) a projektmenedzsment vezetéséért;

g) a projekt központi rendezvényeinek előkészítéséért;

h) a projekt ellenőrzési feladatainak koordinálásáért;

i) a projekt nyilvánosságával összefüggő követelmények teljesítéséért;

j) a projekt központi iratanyagának megfelelő formában történő előkészítéséért, elektronikus archiválásáért, nyilvántartásért és 2020. december 31-ig történő tárolásáért.

A projekt 11 alprojektjét alprojektvezetők vezetik, akik felelősek:

a) az alprojektekre vonatkozó részletes ütemterv összeállításáért;

b) az alprojektek és részfeladataik határidőre történő végrehajtásáért, a kapcsolódó projektindikátor teljesítéséért;

c) az alprojektben kidolgozandó dokumentumok szakmai tartalmának ellenőrzéséért, megfelelőségének biztosításáért;

d) az alprojekthez kapcsolódó rendezvények előkészítéséért, amennyiben az nem a projektmenedzsment feladata;

e) az alprojektben közreműködőkkel való kapcsolattartásért és a szükséges munkaidő-nyilvántartások vezetéséért;

f) az alprojekthez kapcsolódó belső és külső közreműködők bevonásának, illetve a célfeladat-kiírások szakmai előkészítéséért;

g) az alprojekthez kapcsolódó időszaki részbeszámoló összeállításáért, a kifizetések előkészítéséért a projektmenedzsment támogatásával, a kifizetésekhez szükséges államtitkári teljesítésigazolás kiadására vonatkozó szakmai javaslatok megtételéért;

h) az alprojektben kitűzött feladattal összefüggésben a szükséges további vezetői döntések kezdeményezéséért, a projektmenedzsment egyidejű tájékoztatása mellett;

i) az alprojekt iratanyagának megfelelő formában történő előkészítéséért, nyilvántartásáért és 2020. december 31-ig történő tárolásáért.

Az európai uniós pályázatokkal összefüggésben ki kell hangsúlyoznunk azt a kevésbé ismert tény, hogy a pályázati támogatás elnyerése nem jelenti feltétlenül az összeg kifizetését. Rendkívül szigorú és kevésbé rugalmas követelményeknek kell eleget tenni annak érdekében, hogy az uniós forrás ténylegesen lehívható legyen. A támogatói okirat kibocsátása tehát nem jelent automatikus kifizetést, sokkal inkább egyfajta lehetőségként értelmezhető, amely azáltal válik jogosultsággá, hogy valamennyi tartalmi és formai feltételnek eleget tesz a pályázó, esetünkben a Honvédelmi Minisztérium.

A projekt működésével összefüggésben ki kell emelni, hogy a tényleges követelmények nem kizárólag az NFÜ nevében eljáró közre-

működő szervezet által kibocsátott támogatói okiratban lettek meghatározva, hanem a pályázat valamennyi egyéb dokumentációja – így a pályázati adatlap és kiírás, valamint a kapcsolódó jogszabályok és egy, a formai követelményeket rögzítő arculatkézikönyv – is a szerződés részét képezi.

A honvédelmi tárcán belül kialakított projektszervezet működésének elvi alapvetése az, hogy az alprojektvezetők önállóan irányítják a saját szakterületükön folyó munkát és a projektmenedzsment számára időszakosan beszámolókat terjesztenek fel. Ennek megfelelően a projektmenedzsment elsődlegesen koordinációs tevékenységet végez, adminisztratív és pénzügyi támogatást nyújt, a tényleges szakmai felelősség az alprojektvezetőkön nyugszik.

Az uniós pályázatok egyik alapvető elvárása a projekt nyilvánosságának, átláthatóságának és ellenőrizhetőségének biztosítása. Erre figyelemmel az intézkedés rendelkezik arról, hogy a HM Sajtóiroda a www.honvedelem.hu és a www.kormany.hu honlapon folyamatosan biztosítja a megfelelő szintű tájékoztatást. Az ellenőrizhetőség érdekében a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály a pályázat keretében készült valamennyi dokumentumot elektronikus formában archiválja, és az archivált irategyüttest 2020. december 31-ig köteles megőrizni. Ez az az időpont, ameddig az EU szervei és az erre feljogosított hazai szervek a projekt megvalósulását vizsgálhatják.

A projekttel összefüggésben az a tény sem elhanyagolható, hogy annak belső tartalmi arányai és a kapcsolódó kifizetések szigorú elvárásoknak kell megfeleljenek. Ezek a kötelező szabályok olyannyira kötöttek, hogy amennyiben például a projekt belső arányaira vonatkozó előírások valamely okból nem teljesülnek – pl. az egyik alprojekt nem valósul meg, vagy a közreműködők részére kifizetendő céljuttatás meghaladja/nem éri el az engedélyezett arányokat³ – a pályázat egésze meghiúsulhat és a már teljesített kifizetések visszakövetelhetők.

A projektben közreműködő katonai és kormánytisztviselői állományt – a pályázati adatlapban nem nevesített személyek körén túl – pályázat útján választják ki. Ez a megoldás biztosítja, hogy a kitűzött cél megvalósítása érdekében a célfeladatokat az arra valóban alkalmas személyek részére lehessen kiírni, és az elvégzett munka szakmai színvonala megfeleljen az elvárásoknak. A tárcán belüli és az azon kívüli pályázati felhívásokat a KÁT hagyja jóvá és a beérkezett pályázatokat is ő jogosult elbírálni a projektmenedzser által vezetett pályázati döntés-előkészítő bizottság⁴ javaslata alapján. A pályázatot elnyert katonák és kormánytisztviselők számára a KÁT célfeladatot ír ki, amely alapján, az elvégzett tevékenység arányában, az uniós forrásból fizetik ki a céljuttatást.

Az előkészítés során joggal merült fel kérdésként, hogy vajon fizethető-e céljuttatás valakinek, akinek a munkaköre párhuzamos-ságot mutat a projekt által kitűzött célokkal. A kérdést megnyugtató rendezése érdekében a KIM közigazgatási államtitkára állásfoglalást bocsátott ki, amely szerint „a célfeladat kiírására abban az esetben kerülhet sor, ha

a) a konkrét feladat nem szerepel az érintett munkaköri leírásában, vagy

b) a konkrét feladat szerepel az érintett munkaköri leírásában, de elvégzése az általános munkaterhet jelentősen meghaladja és ezért csak munkaidőn túl végezhető el”.

A fenti feltételek fennállását az alprojektvezetők, illetve szolgálati előjárók/hivatali feleltesek jogosultak igazolni.

A projekt további fontos sarokköve a 2013. december 31-ei dátum. A támogatói okiratban rögzített valamennyi célkitűzést eddig az időpontig teljesíteni kell. Amennyiben a pályázati dokumentációban kötelezően vállalt stratégiák és hatásvizsgálatok nem készülnek el, a projekttel összefüggésben a tárca elveszti az uniós forrás lehívásának jogát.

A PÁLYÁZAT HOZADÉKA A HONVÉDELEM TERÜLETÉN

Az Államreform Operatív Programban és a Magyar-program keretében megfogalmazott és ennek megfelelően a tárca projektjében is megjelenített célkitűzések megvalósulása a honvédelem területén közvetlenül is jelentős hozadékot eredményez.

A projekt kapcsán kidolgozott tervdokumentumok a honvédelmi tárca működésére alapvető befolyást gyakorolnak, biztosítják a tervezés rendszerének megújítását. Az elvégzett háttérelmézések és metodikai vizsgálatok olyan módszertani kereteket fogalmazznak meg, amelyek hosszabb távon is meghatározzák a minisztériumi munka tervezettségét. Ez egyben a tervezés általános színvonalának emelkedését és a végrehajtás hatékonyságának növelését is eredményezi, erősíti a folyamatok monitoringját és a tervek megvalósulásának visszaellenőrizhetőségét.

Az átlátható, szervezett, magas színvonalon előkészített és összehangolt tervrendszer kialakítása hozzájárul a központi költségvetési források tervezett és hatékony felhasználásához, valamint az áttekinthetőbb és kiszámíthatóbb intézményi működés eléréséhez.

A hatásvizsgálati alprojektek hozadéka hosszabb távon nem kizárólag a vizsgált nyolc jogszabály vonatkozásában mutatható ki, hanem a kidolgozók módszertani ismereteinek elmélyítése által a későbbiek során is alkalmazható tudást eredményez. Ez a szakmaiság erősítése mellett megalapozottabb és stabil jogi szabályozói környezet kialakítását teszi lehetővé.

A projekttel kapcsolatos további előny, hogy a HM igazgatási szervezetében az elvégzett munka kapcsán szükségszerűen kialakul(t) egy olyan működési kultúra, amely a horizontális együttműködésre helyezi a hangsúlyt, és a honvédelmi költségvetéstől független forrásokat képes a tárca, a honvédelem szolgálatába állítani. Ez az összetett és az uniós előírások miatt magas adminisztrációs teherrel járó működési rend ugyan rendkívüli munkaterhet jelent a közreműködőknek, azonban egyidejűleg olyan tudást fejleszt, amely mozgósítható további uniós források elnyerése érdekében.

A fentiek összességéül az európai uniós támogatással működő ÁROP 1.1.19 projekt kapcsán a minisztériumi működés általános eredményessége is javul, amelynek végső nyertesei a végrehajtás szintjén a vezetett és irányított szervezetek, a Magyar Honvédség katonai szervezetei.

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK ÉS IRODALOM

- 168/2004. (V. 25.) Korm. rendelet a támogatási szerződés és a központosított közbeszerzési rendszerről, valamint a központi beszerző szervezet feladat- és hatásköréről
 4/2011. (I. 28.) Korm. rendelet az Európai Regionális Fejlesztési Alapból, az Európai Szociális Alapból és a Kohéziós Alapból származó támogatások felhasználásának rendjéről
 24/2011. (VIII. 9.) KIM rendelet az előzetes és utólagos hatásvizgálatról
 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet a kormányzati stratégiai irányításról
 1136/2012. (V. 3.) Korm. határozat az Államreform Operatív Program 2011–2013. időszakra szóló akciótervének megállapításáról, továbbá az Államreform Operatív Program és az Elektronikus Közigazgatás Operatív Program keretében egyes kiemelt projektjavaslatok akciótervi nevesítéséről
 77/2012. (HK 14.) HM KÁT intézkedés az ÁROP 1.1.19. pályázati felhívásra benyújtott „Hatásvizsgálatok és a kormányzati stratégiai irányítás rendszere egyes ágazati dokumentumainak elkészítése, valamint alkalmazási gyakorlatának támogatása a Honvédelmi Minisztériumban” című projekt megvalósításával összefüggő egyes kérdésekről
 1083/2006/EK tanácsi rendelet a Tanács Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról és az 1260/1999/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (2006. július 11.)
 Pályázati adatlap „Hatásvizsgálatok és a kormányzati stratégiai irányítás rendszere egyes ágazati dokumentumainak elkészítése, valamint alkalmazási gyakorlatának támogatása a Honvédelmi Minisztériumban” – Honvédelmi Minisztérium 2012
 Pályázati felhívás és útmutató az Államreform Operatív Program keretében „Hatásvizsgálatok és stratégiák elkészítése” című könnyített elbírálású pályázati felhíváshoz – Nemzeti Fejlesztési Ügynökség 2012

¹ MAG Zrt.

² A Nemzeti Katonai Stratégiát a kormány 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozatában fogadta el.

³ Ilyen kikötés volt például, hogy a hatásvizsgálatok elkészítésére a benyújtott pályázat összes elszámolható költségének legalább 30 százalékát, de legfeljebb 50 százalékát lehet fordítani, vagy hogy a projekt által elért eredmények középtávú fenntarthatósága érdekében a benyújtott pályázat összes elszámolható költségének legalább 35 százalékát személyi jellegű ráfordításra kell fordítani.

⁴ Ennek tagjai a HM humánpolitikai főosztályvezetője, a HM jogi főosztályvezetője, a HM védelmi tervezési főosztályvezetője, a HM gazdasági tervezési és szabályozási főosztályvezetője és a HM védelempolitikai főosztályvezetője (vagy az általuk delegált vezető beosztású személy).

Paulov Attila főhadnagy:

TRANSZATLANTI KAPCSOLATOK
 A LÉGI KÖZLEKEDÉS
 MODERNIZÁCIÓJÁBAN

A polgári légi forgalom robbanásszerű növekedése okozta kihívások megoldására létrehozott, a légi közlekedés szinte valamennyi ágazatának reformjára hivatott modernizációs programok várhatóan jelentős mértékben át fogják strukturálni a NATO tagállamainak katonai légiforgalom-szervezési rendszerét. A dinamikusan változó, a nemzetközi jogalkotók által támasztott jogszabályi, valamint a különböző légi közlekedési szervezetek gondozásában lévő fejlesztési projektek környezetében kulcskérdéssé vált a katonai légiforgalmi rendszerek szövetségen belüli interoperabilitása. A tagállamok által már üzemeltetett, valamint a jövőben telepítendő légiforgalmi rendszerek átjárhatóságának biztosítása a szövetség által megoldandó egyik legösszetettebb feladat.

NEXTGEN ÉS SESAR MODERNIZÁCIÓS PROGRAMOK

A megnövekedett légi forgalom jövőbeni biztonságos áramlása érdekében számos modernizációs program született. Az észak-atlanti szövetségre közvetlenül kihatással bíró legjelentősebbek között említhetjük az Amerikai Egyesült Államok (USA) légi közlekedésének reformjára hivatott, az USA Szövetségi Légügyi Hivatal (Federal Aviation Administration – FAA) felügyelete mellett 2003-ban elindított NextGen- (Next Generation Air Transportation System), valamint az Európai Unió tagállamaira vonatkoztatott SESAR- (Single European Sky ATM Research) programot. Mindkét terv alapvető célja, hogy 2020-ra és az azt követő időszakra a jelenlegitől eltérő olyan légiforgalmi szolgáltatási rendszert hozzon létre, amely tízszeresével növeli a biztonsági teljesítményt, akár háromszoros mértékű forgalmat is lehetővé tud tenni a késések csökkentésével, kis mértékben csökkenti a légi járművek környezetre gyakorolt negatív hatásait, továbbá 50%-kal képes leszorítani a légtér felhasználóinak nyújtott szolgáltatások költségeit.

A kitűzött teljesítménycélok alapvetően a polgári félnek kedveznek, azonban az egyes fejlesztési projektek, valamint a telepítésre kerülő új légiforgalmi rendszerek szükségszerűen maguk után vonják a katonai fél szerepvállalását is. Ennek egyik oka az, hogy a nagy magasságban végrehajtott útvonalrepülések során – az esetek 90 százalékában – a polgári fél nyújt légiforgalmi szolgáltatást, amelynek alapvető feladata az elkülönítés biztosítása a légi járművek között. E repülések során a légiforgalmi szolgáltatás vonatkozásában alapvetően nem teszünk különbséget polgári és katonai légi járművek között, mindkét fél ugyanazon szabályozók alapján hajtja végre feladatát.

Ahhoz azonban, hogy a polgári léginavigációs szolgáltatók által nyújtott szolgáltatásokat a katonai fél maximálisan igénybe tudja venni, számos technikai feltételnek,

valamint jogszabályban rögzített kötelezettségnek kell megfelelnie. Európában az uniós szabályozók egyértelműen előírják, hogy a tagállamok esetében milyen kulcsfontosságú fejlesztéseket kell megvalósítani. Egy konkrét példával élve: az Európai Bizottságnak az egységes európai égbolton belüli légtérrellelőrzés végrehajtására és átjárhatóságára vonatkozó követelmények megállapításáról szóló 1207/2011/EU végrehajtási rendelete előírja, hogy a tagállamok által üzemeltetett állami légi járműveknek legkésőbb 2019. január 1-jéig rendelkezniük kell a rendelkezésben foglaltaknak megfelelő képességekkel ellátott másodlagos légtérrellelőrző radar-válaszjeladóval. Az említett példa természetesen csupán egy a sok fejlesztési projekt közül, amelyet a katonai félnek végre kell hajtania.

AZ INTEROPERABILITÁS KÉRDÉSKÖREI

A NextGen és SESAR modernizációs programok megvalósítása során az egyes telepítendő és a már meglévő légiforgalmi rendszerek interoperabilitási kérdésköreinek vizsgálata elsődleges feladat, amelynek megoldásával a szövetségen belül jelenleg a NATO Légiforgalom-szervezési Főbizottság (NATO Air Traffic Management Committee) és annak munkacsoportjai foglalkoznak. A főbizottság alapvető feladata a légi műveletek biztonságának fejlesztése, valamint a légiforgalom-szervezéssel kapcsolatos feladatok képviselése, elősegítése a szövetségen belül. Szakterületéből adódóan szoros kapcsolatot tart fenn a NATO-tagállamok, valamint a partner államok léginavigációs szolgáltatóival, illetve a releváns nemzetközi légiközlekedési szervezetekkel. A főbizottság ülésein kiemelt napirendi pontként szerepelnek többek között a SESAR- és NextGen-programok végrehajtásának aktuális folyamatai, a Balkán légtér-normalizációja, valamint a Funkcionális légtérblokk program katonai aspektusainak polgári-katonai együttműködés szemszögéből való vizsgálata. Az említett tárgykörökben a honvédelmi tárca is komoly erőfeszítéseket tesz; a főbizottság tavaszi és őszi ülészeit a honvédelmi miniszter felhatalmazása alapján a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály képviseli érdekeinket.

Az egyes fejlesztési feladatok terjesztése során a főbizottság felismerte, hogy a NATO tagállamai által ütemezett – a katonai légi járművek modernizálását célzó – tervek nem állnak összhangban egymással, egyes országok között komoly eltérések mutatkoznak a rendszeresített léginavigációs eszközök terén, amelyek adott esetben akár a légi műveletek biztonságát is megkérdőjelezhetik.

A szövetséget közvetlenül érintő modernizációs célkitűzések egyértelműen megnevezik azokat a főbb teljesítménycélakat, amelyek elérése érdekében még a katonai félnek is nélkülözhetetlen fejlesztéseket szükséges végrehajtania. Ide sorolhatjuk a katonai szállító légi járművek kommunikációs és navigációs eszközeinek modernizációjával kapcsolatos kezdeményezéseket, hiszen e típusok feladatukból adódóan a jövőben is szerves részét fogják képezni az USA és Európa légi közlekedésének, feladataikat túlnyomórészt a polgári fél által alkalmazott általános repülési szabályok (General Air Traffic – GAT) szerint fogják végrehajtani. Mindezek mellett a jogalkotók által támasztott követelmények számos engedményt tesznek a katonai féllel szemben, amelyeknek megfelelően az egyes rendelkezések a katonai műveletekre és kiképzésekre nem terjednek ki. A modernizációs programok előrehaladtával azonban, amennyiben a szövetség valamely tagállama az általa üzemeltetett légi járművel – mondjuk egy légi szállítási feladattal – részt kívánna venni a polgári légi forgalomban, azt kizárólag a megfelelő kommunikációs, navigációs, valamint egyéb – a polgári fél által is használt – eszközök alkalmazásával teheti csak meg. Ennek megfelelően a tagállamok a fejlesztésre használható költségvetési keretük által megengedett mértékben az elkövetkezendő években is kénytelenek lesznek, az általuk ütemezett mértékben, a költséghatékonyság maximális figyelembevételével kielé-

gíteni a NextGen- és SESAR-programok által támasztott célkitűzéseket.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Annak érdekében, hogy a NATO-tagállamok között a lehető legnagyobb mértékben valósuljon meg az egyes légiforgalmi rendszerek beszerzése és üzemeltetése közötti harmonizáció, a szövetség számára egy olyan folyamatrendszert szükséges kiépíteni, amely hosszú távon fenntarthatóvá teszi az interoperabilitást a katonai-katonai felek között is.

Az interoperabilitás biztosítására lehetséges megoldásként a NATO Védelmi Tervezési Folyamata (NATO Defence Planning Process – NDPP) is előtérbe kerülhet. Az NDPP a szövetség küldetésének mentén – rendszerbe foglalva – vázolja fel a kitűzött célokat, amelyek eléréséhez kritériumokat jelöl meg. A katonai fél által szükséges fejlesztések megvalósítása terén az NDPP egy felülről lefelé („*Top-down*”) irányuló tervezési rendszer, amely kritériumrendszerére támaszkodva nyújt segítséget a tagállamoknak az egyes beszerzések terén. Következésképpen az NDPP egy hasznos keretrendszer a szövetség számára, azonban nem képes lekövetni azt, hogy egy adott tagállam milyen szabványnak megfelelően telepít vagy telepített egy adott légiforgalmi rendszert.

A felülről lefelé történő megközelítéssel elmentésben átfogóbb megoldást nyújtanak a NATO Szabványosítás (NATO Standardization) acta – alulról felfelé („*bottom up*”) irányuló – lehetőségek. A tagállamok saját védelmi tervezési rendszerükre támaszkodva hajtják végre a szükséges fejlesztéseket, amelyekhez támpontot nyújthatnak a szakértői szintől kiindulva elkészített, az egyes telepített eszközök használata során megszerzett tapasztalatok alapján kiadott STANAG-ek, ezáltal előmozdítva az interoperabilitás elérését. E megközelítésből kiindulva a NATO Légiforgalom-szervezési Főbizottság munkacsoport felállítását tervezi a SESAR és NextGen modernizációs programok által megfogalmazott célkitűzések katonai hatásainak további vizsgálata érdekében.

KONKLÚZIÓ

A modernizációs programok a légi közlekedés szinte valamennyi szakterületét érintik a repülésbiztonságtól kiindulva a légi navigáción át egészen a légiforgalmi irányító humán erőforrással kapcsolatos feladataiig. Mindezek után elmondhatjuk, hogy a NATO tagállamai által üzemeltetett légiforgalmi rendszerek modernizációja elkerülhetetlen, amely azonban felszínre hoz egy sor, a szövetség számára megoldásra váró feladatot, különös tekintettel a fejlesztések harmonizációja és az interoperabilitás kérdésköreinek tekintetében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Az Európai Parlament és az Európai Tanács 449/2004/EK rendelete (2004. március 10.) az egységes európai égbolt létrehozására vonatkozó keret megállapításáról.
European ATM Master Plan: www.atmmasterplan.eu
Eurocontrol EIPR: European Single Sky Implementation (ESSIP Plan – Edition 2011)

E SZÁMUNK SZERZŐI

- Domján László vezérőrnagy, az MH Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnoka
Dr. Kádár Pál ezredes (PhD), a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály koordinációs és kidolgozó osztályvezetője (főov.h)
Paulov Attila főhadnagy, a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály, Légügyi Osztály tisztje
Gulyás Attila okl. mk. százados, az MH ÖHP HIF Infokommunikációs Művelési Részleg tervezőtisztje (missziók híradása), az NKE doktorandusza
Horváth Attila mk. őrnagy, részlegvezető (MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár, MH Híradó és Informatikai Rendszerfőközpont, Távközlési Főközpont, nagytávolságú összeköttetések részleg)
Dr. Szalkai-Széll Attila (PhD), az Egri Rendőrkapitányság főelőadója
Dr. Jobbágy Zoltán alezredes, egyetemi docens (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Összhaderőnemi Művelési Tanszék)
Gál Csaba ny. mk. ezredes
Csillak Roland okl. mk. őrnagy, zászlóaljparancsnok (MH 86. Szolnok Helikopter Bázis, Repülő Műszaki Zászlóalj)
Bagi Tamás mk. százados, csoportparancsnok (MH 86. Szolnok Helikopter Bázis, Repülő Műszaki Zászlóalj, Üzemeltartó Század, Sárkányhajtómű Csoport)
Frankó Tibor százados, mb. felderítőfőnök-helyettes (MH 86. Szolnok Helikopter Bázis, Felderítő Főnökség)
Dr. Murinkó Attila mk. alezredes, az MH Vezetési és Doktrinális Központ kiemelt főtisztje
Rédei Róbert alezredes, zászlóaljparancsnok (MH 5. Bocskai István Lövészdandár 5/24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj)
Révészné dr. Markovics Zita hadnagy, kommunikációs tiszt (MH 5. Bocskai István Lövészdandár)
Dr. Ujházi Lóránd, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola adjunktusa, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem doktorandusza
Dr. Jankó Annamária (PhD), a HM HIM Hadtörténelmi Irratár és Levéltár igazgatóhelyettese
Dr. Kassai László ny. ezredes
Takács Attila ezredes, a D-NMR nemzeti katonai képviselő helyettese (SHAPE, Mons)
Dr. Szelei Ildikó őrnagy, egyetemi docens (Nemzeti Közszolgálati Egyetem)
Hajdú T. László közalkalmazott, az MH Geoinformációs Szolgálat főelőadója
Magyar Róbert okleveles mk. alezredes, kiemelt főtiszt, ov.h. (MH Vezetési és Doktrinális Központ, Vezetésbiztosító Osztály)
Ádám Tamás író, költő, újságíró

Gulyás Attila okl. mk. százados–Horváth Attila mk. őrnagy:

A NEMZETI VSAT-KÉPESSÉG FEJLESZTÉSÉRŐL (1.)

BEVEZETŐ

A Magyar Honvédség szerteágazó feladatrendszerének végrehajtásához kulcsfontosságú a nemzeti és a nemzetközi műveletek tervezése, a műveletek folyamán a vezetés és irányítás képességének a megteremtése és folyamatos fenntartása. A vezetés hatékonysága és folyamatosága, folytonossága növeli a nemzeti katonai képességek térben és időben összehangolt alkalmazását. A harc megvívásának, a siker elérésének biztosítéka a szilárd, a vezetést és az irányítást támogató híradó és informatikai rendszer (és azok alrendszerei), amelynek vezetési elemei – a korunk aszimmetrikus műveleteire adandó hathatós válaszok érdekében – folyamatos fejlesztés alatt kell hogy álljanak.

Ennek érdekében a Magyar Honvédség műveleti és kiképzési, vezetési rendszere is – szükségszerűen – átalakul. A Honvéd Vezérkar (HVK) csoportfőnökségei a HVK Hadműveleti Csoportfőnökség vezetésével, az együttműködő szervezetek közreműködésével 2011-ben jelentős erőfeszítéseket tettek egy átfogó alapidokumentum megalkotására, amely egységesíti és rögzíti a nemzeti elveket, egyúttal megfelel a vonatkozó NATO-irányelvekben, -direktívákban rögzített feladatoknak is. A tervezőmunka eredményeképpen a honvédelmi miniszter 2012. január 13-án jóváhagyta a Magyar Honvédség Műveleti Vezetési Rendszere, valamint a Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzata kiadványokat. Az okmányok a NATO művelettervező eljárásait veszik alapul, azokat adaptálva részletesen meghatározzák a művelettervezés lépéseit, a törzsmunka-tevékenységek rendjét, a művelettervezés folyamán kidolgozandó dokumentumok tartalmi és formai elemeit. A szabályzatok megalkotásakor feldolgozott dokumentum – *A NATO átfogó művelettervezési direktívája* – rögzíti, hogy a tervezési és a végrehajtási eljárásokban meg kell jelenniük a polgári szféra képviselőinek is, valamint a kormányzati és a nem kormányzati szervezetek tevékenységeinek összehangolása érdekében a művelettervezési folyamatot horizontálisan is szükséges kiterjeszteni.

A művelettervezési folyamatok folyamatok átalakítása, kiterjesztése, a hatékony vezetési és irányítási rendszerek kialakítása – benne elsősorban a hiteles, a megfelelő időben rendelkezésre álló, a rejtjelezetten továbbítandó hang- és adatkapcsolati összeköttetések tervezése – prioritást élvez a modern vezetési rendszerek megalkotásánál. A polgári (kereskedelmi) szolgáltatók bevonása lehetőséget teremt olyan technológiák alkalmazására is, amelyek a polgári távközlő rendszerekben már régebb óta ismertek és alkalmazottak, és ár/

A nemzeti haderő vezetési és irányítási képességének alapvető támogatását valósítja meg a hazai és a missziós műveleti területek között a polgári szolgáltatókra épülő műholdas gerinchálózat, amely lehetővé teszi a közel valós idejű hang- és adatkapcsolati összeköttetések tervezését és megvalósítását. A világszerte megfigyelhető műszaki trendek és azok állandó változása, a miniatürizálás, az egyre fejlettebb képességekkel rendelkező hardver- és szoftverelemek fejlesztése szükségszerűen egy olyan fejlesztési folyamatot eredményez, amelyből a Magyar Honvédség is profitál. Tudományos közleményünkben a jelenleg alkalmazott, nemzeti VSAT-rendszert (VSAT-rendszerek nevezük az olyan műholdelési szolgáltatásokat biztosító infokommunikációs rendszert, amely űrszegmensből [műholdak], földi vezérlő/irányító elemekből és végponti felhasználói terminálokból áll) kívánjuk bemutatni az olvasónak, valamint javaslatokat fogalmazunk meg a fejlesztések lehetséges irányairól.

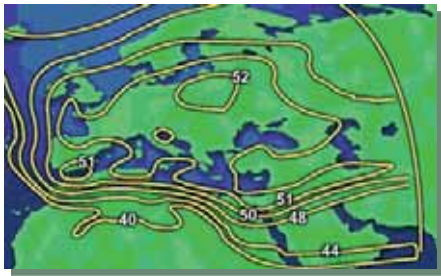
érték arányuk megfelelő katonai alkalmazásra való felhasználás esetén is. A nemzeti vezetési rendszerek pénzügyi keretei ez idáig nem tették lehetővé a szolgáltatások és az azokat biztosító hardver- és szoftverelemek megvásárlását, valamint hatékony alkalmazását a nemzeti és nemzetközi gyakorlatokon, a nemzeti missziós tevékenységek támogatására. A polgári szolgáltatók által alkalmazott technikai (hardver-) elemek alapvetően alkalmazhatóak katonai applikációk esetében is, nyilvánvalóan a megfelelő szintű csatornatitkosítás, a rejtjelezési eljárások alkalmazását követően. A kereskedelmi forgalomban megvásárolható technikai eszközök¹ (routerek², végponti berendezések) lehetőséget teremtenek továbbá a folyamatos fejlesztésekre, a technikai eszközök dinamikus cseréjére vagy alkalmazott szoftverrendszereik fejlesztésére.

A hazánkban polgári szolgáltatótól bérelt műholdas infokommunikációs rendszer alapvetően a VSAT-rendszer szolgáltatásaira épül, biztosítja a folyamatos hang- és adatkapcsolati összeköttetéseket közel valós időben Földünk meghatározott országaiban, a rendszer lefedettségi tartományában elhelyezett, telepített végponti terminálok között. Tudományos közleményünkben a jelenlegi nemzeti, bérelt VSAT-rendszert mutatjuk be, valamint megpróbálunk perspektívát felrajzolni a rendszer hardver- és szoftverelemeinek fejlesztése területén.

A MŰHOLDAS RENDSZER (VSAT) RÖVID ISMERTETÉSE

VSAT-rendszerek nevezük az olyan műholdelési szolgáltatásokat biztosító infokommunikációs rendszert, amely űrszegmensből (műholdak), földi vezérlő/irányító elemekből és végponti felhasználói terminálokból áll. A végponti terminálok üzem közben általában nem mozognak, antennáik nem alkalmassak a műhold követésére. A földi rendszerelemek könnyen és gyorsan telepíthetők, üzembe helyezhetők, az alkalmazott parabolarefektor mérete nem haladja meg a 3 métert [1]. A rendszer egy központi elosztó-, vezérlőálla-

másból (hub), a műholdszegmenset alkotó, a geostacionárius pályán³ mozgó műholdakból, valamint a földi végponti rendszerekből áll. A távközlési hálózat általánosságban csillag elrendezésű topológiát követ, azaz a központi hubra – a műholdas szegmens közreműködésével – csatlakoznak fel a végponti terminálok. Természetesen kialakítható végpont-végpont kapcsolat is, akár a hub irányításával (*single hop on demand*), akár hub alkalmazása nélkül, ezt *hálótopológiának* nevezünk. A csatornkapacitás, az átvitt információs adatbitek mennyisége a hub települési helyén telepített vagy kapcsolt hálózatvezérlő terminálok segítségével – az igényeknek megfelelően – határok mentén módosítható. Általánosságban kijelenthetjük, hogy a végpontok és a hub között 32 – 128 kbit/s adatforgalom a jellemző érték, míg a fordított irányban 128 – 2048 kbit/s mérhető. Ettől mind felfelé, mind lefelé jelentős eltérés lehetséges [2]. A hubok legtöbb összetevőjét többszörözve (duplikáció) telepítik, meghibásodások esetén általában a rendszer leállása nélkül javíthatók, cserélhetők, konfigurálhatók újra⁴. Az űrszegmens tekintetében a rendelkezésre álló műholdak úgy is tekinthetők, mint mikrohullámú átjátszó/ismétlőállomások az űrben, ezért – a földi mikrohullámú rendszerekkel összehasonlítva – további előnyökkel bírnak. A műholdak több mikrohullámú csatornát is képesek közel valós időben továbbítani jelentős jelvesztés nélkül, valamint a műholdak lefedettségi tartományában (footprint) települt végponti terminálok közül mindegyik képes venni a műholdak jeleit. A vett jelszint természetesen nagyban függ a lefedettségi tartományban elfoglalt települési helytől, azaz a vételi jelszint megállapításakor mindenkor figyelembe kell venni az ún. „térerősség-vonalakat”. Az 1. ábrán egy jellemző távolság-vonalrendszer követhető figyelemmel, amelynek a középpontjában a vételi távolság és a maximális értéket veszi fel. Hasonló kontúrvasal térképpel jellemezhető a műholdfedélzeti rádiós rendszer vételi érzékenységének eloszlása, azonban ezt az üzemeltetők ritkán közlik. A jelszint és az érzé-

1. ABRA TÉRERŐSSÉG-VONALAK [3]

kenység befolyásolja a rádiós eszközök tervezési folyamatát.

Mind hang-, mind adatátvitelre tervezett műholdas rendszereknél figyelembe kell venni a műholdak távolságából adódó jelkésleltetési időt is, ami a kapcsolat felépítésekor fontos tényező lehet. A közel fénysebességgel terjedő, a mikrohullámú tartományba eső elektromágneses hullám sebessége ismert (299 762 km/s). A műholdak föld feletti távolsága ismeretében a jelkésleltetési idő hozzávetőlegesen 120 ms, ami a kapcsolatfelépítési időtartam esetében kétszer számítandó (kisugárzás és visszasugárzás). Ennek megfelelően az átlagos fizikai jelkésleltetés a műholdkapcsolat felvételekor 240 ms (egy „ugrás” esetében). Ehhez adódik hozzá a forgalomkezelő rendszerek késleltetése. Összességében az egyirányú futási idő elérheti a 3-400 ms-ot is.

A mikrohullámú frekvenciasáv tekintetében a kereskedelmi VSAT-rendszerek leggyakrabban a C (uplink frekvencia 5925 MHz–6425 MHz, downlink 3700 MHz–4200 MHz) sávban és a Ku (uplink frekvencia 14000 MHz–14500 MHz, downlink frekvencia 11700 MHz–12200 MHz) sávban üzemelnek, ritkábban az L és az S sávban is. A Ka sáv jelentősége is egyre növekszik. Az X sávban leginkább katonai rendszerek működnek. A frekvenciasávok használata a rendszer üzemeltetőjének tervezése szerint, a megfelelő hardverelemek telepítésével (rádióegységek, beltéri egységek) alkalmazásával valósulhat meg. A beltéri egységek tekintetében a polgári szabványoknak megfelelően, szabványos csatlakozófelületeken⁶ valósul meg a VSAT- és a külső csatlakozók kapcsolata, összeköttetése. Az átviteli adatsebesség a 64–512 kbit/s átlagos értéktől akár a megabit/s nagyságrendű értékekig változhat, az alkalmazási követelmények és az előzetes rendszerkalibráció függvényében. A csatornaszám tekintetében egy VSAT-hub akár több ezer logikai csatornát is képes kezelni egyidejűleg, amely a magas üzemi frekvencia, a viszonylag kicsi kimenő teljesítmény (100 W alatti jellemző értékek), a fejlett modulációs módok alkalmazása⁷, valamint az alkalmazott parabolaantennák nagyfokú irányítottasága miatt az átviendő információnak nagyfokú védeltségét biztosít az információs műveletek, ezen belül az elektronikai felderítő eszközök tevékenységei ellen.

Összességében a VSAT mint műholdalapú kommunikációs rendszer alapvetően alkalmazható a polgári hírközlés igényeinek lefedésére, azonban figyelemreméltó szolgáltatási képességei miatt a katonai alkalmazásokban is jó eredmények érhetőek el a rendszer földi elemeinek gyors és könnyű telepíthetőségével, megbízható működésének figyelembevételével.

A NEMZETI ALKALMAZÁS TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI

A polgári, kereskedelmi műholdas szolgáltatásokat a Magyar Honvédség eleinte a külföldön szolgáltatót teljesítő kontingensek érdekében vette igénybe. Önálló, egymástól független SCPC⁸-kapcsolatok szolgálták ki a Magyar Honvédség Őr- és Biztosító Zászlóaljat, az MH KFOR Századot (Koszovó), az MH Szállítózászlóaljat (Irak) és az MH Könnyű Gyalog Századot (Afganisztán). A magyarországi végpontokat egymás mellé telepítették Budapesten, megtestesítve azt a fajta csillagpontos architektúrát, ami a tipikus „rossz példa” a műholdas rendszertervezésben. Az egyes kapcsolatok között ugyanis nem volt kapacitásmegosztás, azonban ez – a kezdeti időszakban – nem is volt cél. Mivel az egyes kapcsolatok csakis a hozzájuk tartozó kontingens érdekében létesültek és a kontingens megszűntével lebontották azokat, nem beszélhetünk a kifejezés mai értelmében vett műholdas távközlési képességről.

2004/2005-ben, intenzív elméleti kutatómunka után, az MH Híradó és Informatikai Parancsnokság (MH HIP) szerződést kötött egy újabb, kizárólag Magyarországon (illetve egy nagyon rövid ideig Koszovóban) használt műholdas szolgáltatásra. Ez is független volt a missziós rendszerektől, azonban már új időket jelzett előre: ez egy DVB-RCS⁹ alapú szolgáltatás volt, ami osztott, többszörös hozzáférésű rendszer. Az általa szerzett tapasztalatok képezték a magját annak a műszaki követelményrendszernek, ami a mai szolgáltatást is megalapozza.

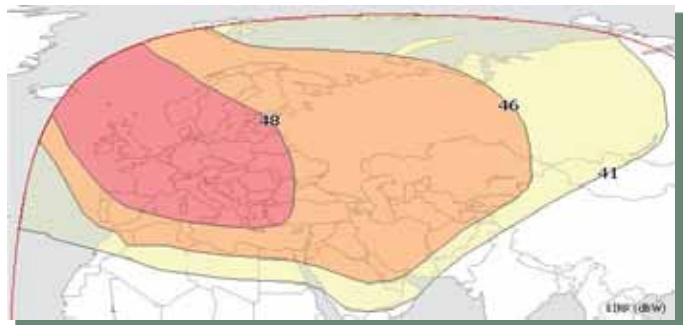
2006/2007-ben a katonai felsővezetés döntést hozott arról, hogy a műholdas távközlést a Magyar Honvédség képességévé kell tenni, túllépve a missziók kiszolgálásán. Azért, hogy az időben és intenzitásban különböző forgalmat lebonyolító végpontok részére optimálisan lehessen átviteli kapacitást biztosítani, osztott rendszer használatát írta elő a hadműveleti követelmény, és ez azóta sem változott. A Magyar Honvédség a 34-45/2011 HVK HIIICSF hadműveleti követelmény és a HIRFK/177-2/2011/tfk. MH TD műszaki követelmény alapján megkötött 1/03086/0000/2012 számú szerződéssel veszi igénybe a szolgáltatást a Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt.-től.

A képesség biztosítása közbeszerzési eljárásban kiválasztott polgári műhold-kommunikációs szolgáltató, a Hungaro DigiTel Kft. (HDT) igénybevételével történt. Korábban is a HDT biztosította a szolgáltatást, így az átállás zökkenőmentes volt. Az első új, *iDirect* alapú terminál Koszovóban, 2007 decemberében lett beüzemelve. Ezt követte egy másik koszovói állomás, majd az afganisztáni végpont. Emellett két végponti terminál (állomás) maradt Magyarországon, egy az MH 43. Nagysándor József Híradó és Vezetéstámogató Ezred, egy pedig az MH Támogató Dandár¹⁰ üzemeltetésében. Ezek egyszerre szolgálták a hazai feladatok biztosítását, a missziós állomány kiképzését, és azonnal bevethető tartalékok a NATO Reagáló Erők¹¹ alkalmazásai vagy más nemzetközi reagáló erőbe felajánlott aleggységek részére is. A felsorolt feladatokon kívül ezekkel hajtjuk végre az új alkalmazások tesztjeit.

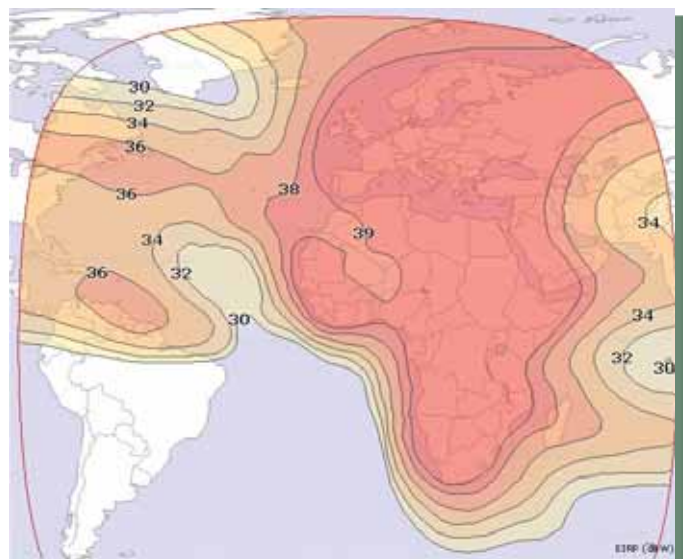
Azóta is ez a rendszer szolgálja ki a műholdas távközlési igényeket, mindössze a végpontszám változott (nőtt), illetve a szolgáltatói fejlesztés nyomán az eredeti *iDirect INFINITY* eszközöket *iDirect Evolution*-re cseréltük.

HADMŰVELETI KÖVETELMÉNYEK

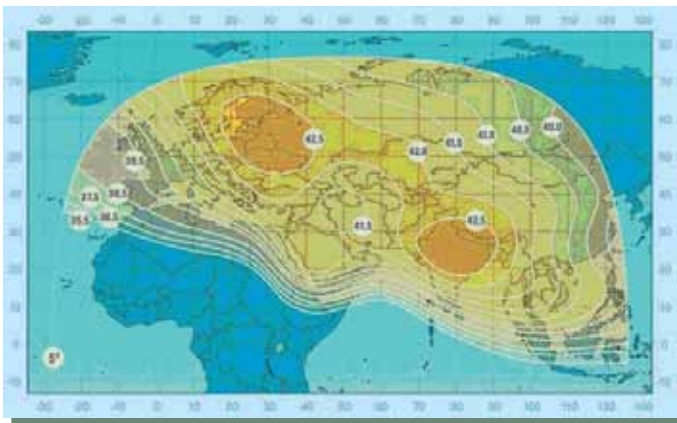
Mint minden nemzeti alkalmazásban lévő technikai eszköz, legyen az polgári szolgáltatótól bérelt vagy HM/MH-tulajdonú, szükséges rendelkeznie érvényes hadműveleti követelményekkel a rendszerek alkalmazására, üzemel-

2. ABRA KU SÁVBAN ÜZEMELTETETT MŰHOLDAK LEFEDETTSÉGI TARTOMÁNYA AZ EXPRESS AM-22 (KU, „WIDE EUROPE” SZOLGÁLTATÁSI TERÜLETEN) [4]

3. ABRA C SÁVBAN ÜZEMELTETETT MŰHOLDAK LEFEDETTSÉGI TARTOMÁNYA EUTELSAT ATLANTIC BIRD 3 („C” SZOLGÁLTATÁSI TERÜLET) [5]

4. ÁBRA C SÁVBAN ÜZEMELTETETT MŰHOLDKÁK LEFEDETTSÉGI TARTOMÁNYA YAMAL-200 No2 MŰHOLDRÓL [6]

↓ 5. ÁBRA KU SÁVBAN ÜZEMELTETETT MŰHOLDKÁK LEFEDETTSÉGI TARTOMÁNYA INTELSAT 903 (KU, „SPOT1” SZOLGÁLTATÁSI TERÜLET [7]

tesítésére, felhasználására, karbantartására és időszakos cseréjére. A korábban hivatkozott hadműveleti követelményeknek le kell fedniük nemcsak a nemzeti alkalmazásokban előforduló követelmény-/igényszinteket, hanem a nemzetközi, a missziós feladat-végrehajtásból eredő szükségleteket is.

A szolgáltatással szemben támasztott általános követelmények elírják: mivel a VSAT-szolgáltatás alapvető és sok esetben az elsődleges¹² információs adatátviteli útvonalat biztosítja az alkalmazó misszió számára, ezért működésének megbízhatónak, üzemeltetésének egyszerűnek kell lennie. Az eszközökkel szembeni általános követelmények szerint azok a NATO-szabványokban megjelölt, szabványos méretű ládákba, csomagolóeszközökre mállázhatóak. Az eszközöknek – csomagolt állapotukban – el kell viselniük a légi, vízi és szárazföldi szállítás során fellépő behatásokat. A szállítási költségek csökkentése érdekében törekedni kell a lehető legkisebb méretű és tömegű eszközök alkalmazására.

Előírás, hogy a készlet tartalmazzon minden olyan eszközt és műszert, ami a telepítéshez, összeszereléshez, bontáshoz, konfiguráláshoz, beállításához, üzemeltetéshez, karbantartáshoz és a helyszíni kisjavítások elvégzéséhez szükséges. Az üzemeltetési segédlet legyen könnyen használható, érthelmezhető, lényegre törő, magyar nyelvű. Tartalmazza a leggyakoribb hibajelenségek leírását és azok elhárításának módját. A beltéri elemekkel szembeni követelmények alapján azokat minden esetben zárt térben kell telepíteni és üzemeltetni. Az eszközöknek el kell viselniük a fokozott hő- és páratelhelést (afganisztáni és afrikai klíma), de a hideg csapadékos időjárást is (észak-európai éghajlati, időjárási viszonyok). Az eszközök szabványos méretűek, számítástechnikai hordozószerénybe (rack) építhetők legyenek. Az egyes műholdas készleteket egy tároló-/hordozóládával kell ellátni, mely biztosítja a szolgáltatói beltéri egységek és a terminálhoz szükséges MH aktív eszközök elhelyezését szállítás és üzemeltetés közben, valamint biztosítja azok környezeti hatások elleni védelmét (fizikai, por stb.). A kültéri elemekkel szembeni követelmények alapján a stationer telepítésű eszközökhöz tartozó összekötőkábelek hossza biztosítsa a kültéri elemeknek a beltéri egységektől legfeljebb 70 méter távolságra történő telepítését. Az antenna tartószerkezetének biztosítania kell az egyenetlen terepen történő telepítést. Az antenna és az állvány színe feleljen meg az álcázással kapcsolatos elvárásoknak,

álcázófestésük harmonizáljon a környezet színével. A kültéri eszközöknek el kell viselniük a szélsőséges környezeti hatásokat (hő, por, napsugárzás, csapadék). Az antenna legyen üzemképes legalább 90 km/h szélsőséges és károsodás nélkül álljon ellen legalább 200 km/h szélsőséges/széllelésnek.

A technikai eszközök telepítése, bontása tekintetében a telepítés (pozícióra állást, kábelelést is beleértve) időszükséglete kiképzett kezelőállomány részére legfeljebb 3 óra legyen. A bontás időszükséglete kiképzett kezelőállomány részére legfeljebb 2 óra lehet. A szolgáltató biztosítson képzést az alkalmazói, valamint a tervezői állomány részére. Az oktatás terjedjen ki a műholdas adatátvitel általános alapismereteire, alkalmazásának lehetőségeire és korlátaira, az alkalmazás során fennálló biztonsági kockázati tényezőkre, az eszközök telepítésére, beállítására, bontására, alapvető hibabehatárolásra és elhárításra.

A műholdas összeköttetésnek a következő csatornákat kell biztosítania:

- adatátviteli csatorna (min. 1024kbit/s);
- tömörített hangátvitel (11 csatorna);
- tömörítetlen hangátvitel (1 csatorna).

Az adatátviteli csatornán a következő hálózati szolgáltatásokat kell biztosítani:

- szolgálati célú intranetszolgáltatás (levelezés, fájlmegosztás, VTC¹³, portál);
- szolgálati célú – távoli elérés alapú¹⁴ – internetszolgáltatás;
- MH-internet hozzáférés.

Követelmény, hogy a hangátviteli csatornák szabadon, az alkalmazási igényeknek megfelelően beállíthatók/eloszthatók legyenek analóg mellékekre, illetve fővonalakra. Az adatátviteli és a tömörítetlen csatornák alkalmazásnak kell lennie nemzeti és NATO-ban széleskörűen alkalmazott¹⁵ rejtjelző berendezések használatával történő adat-/hangátvitelre.

Fontos követelmény a polgári szolgáltató számára, hogy biztosítson 24 órás ügyeletet

a hibabejelentés és -elhárítás kiszolgálására. Az ügyelet legyen elérhető, elsősorban a másodlagos távbeszélő csatornákon (műholdas telefon, rádiótelefon). Indokolt az előre rögzített sáv szélességek meghatározása (pl. 512, 768, 1024, 2048 kbit/s), melyek közül a terminálok igénybevételének tervezésekor, illetve az alkalmazási tapasztalatok alapján felmerült igények módosítása miatti változtatásakor a szükséges sáv szélesség kiválasztható. A kért sáv szélesség-módosítást a szolgáltató 10 napon belül hajtsa végre.

A JELENLEGI RENDSZER BEMUTATÁSA

A szolgáltatási rendszer központja a HDT¹⁶ szigetszentmiklósi központi állomása. Itt települ az *iDirect* hub, a hozzá tartozó rádiós és antennarendszerek, valamint a földi kommunikációs kapcsolat átjárója. Az MH hálózataihoz való kapcsolódási pont a HM-III¹⁷ gépterme. A két helyszín között redundáns optikai és mikrohullámú összeköttetések üzemelnek. Az *iDirect Evolution* az egyik legkorszerűbb csillagpontos, IP-alapú műholdas átviteli rendszer. Előreírásban¹⁸ a DVB-S2¹⁹ szabvány szerinti adaptív forgalomkezelést használja, míg visszairányban²⁰ az *iDirect* saját, zárt protokollját alkalmazza. Teljesítmény- és sáv szélesség- hatékonysága jobb, mint a DVB-RCS²¹ alapú megoldásoké. A hálózat és a végpontok felügyelete központosított. A HDT *iDirect* rendszerre több száz felhasználót szolgál ki, az MH nyolc készlet állomása ennek egy virtuális hálózata. A rendszer szolgáltatási területe *Ku* frekvenciasávban lefedi egész Európát, a Földközi-tenger térségét, a Közép-Keletet és Közép-Ázsiát, hozzávetőlegesen az indiai-pakisztáni határvidékig. Déli irányban *C* frekvenciasáv használatával kiterjeszthető egészen Afrika déli részéig. Ezt a nagy területet négy műhold (kettő *Ku*, kettő *C* sávú) igénybevételel lefedi a szolgáltató. (A felhasznált műholdak és névleges szolgáltatási területük a 2., 3., 4. és 5. ábrán követhetők figyelemmel.)

A teljes szolgáltatási rendszerben *Ku* sávban a végpontok számára 2,5/2,5 Mbit/s átviteli kapacitás érhető el összesen (előre/visszairány), amiből a végpontok a pillanatnyi igényeik szerint kapnak. A központi állomás másodpercenként többször felülvizsgálja az igényeket és lehetőségek szerint újraosztja a kapacitást. Amennyiben egy végpont éppen nem üzemel, a többiek nagyobb adatsebességgel forgalmazhatnak. Ez 256/256 kbit/s-os lépésekben növelhető egészen 5/5 Mbit/s-ig. *C* sávban 256/256 kbit/s kapacitás van készletben tartva, ami 1/1 Mbit/s-ra növelhető, ha szükséges.

A műszaki követelmény alapján a szolgáltató jelenleg 3 változatú végpontot biztosít. Mind-egyik az *iDirect Evolution X5* beltéri egységen alapul, a különbségek az antennákban és a rádiós egységekben jelentkeznek. Az X5 beltéri egységet a gyártó „*Satellite Router*” névvel illeti, ami jól kifejezi azt, hogy a régi rendszerekkel ellentétben ez nem egy egyszerű modem, hanem egy teljes értékű informatikai hálózati forgalomirányító. Operációs rendszere *LINUX* alapú, és teljesen szoftvervezérelt, semmilyen kezelőszerve nincs [8]. A felhasználói hálózatok illesztését, a különböző forgalmak integrációját Cisco 2811-es routerek végzik. Minden végpont

6. ÁBRA DIRECT BELTÉRI EGYSÉG ÉS CISCO 2811 ROUTER (FORRÁS: MH VITÉZ SZURMAY SÁNDOR BUDAPEST HELYŐRSÉG DANDÁR MH HÍRADÓ ÉS INFORMATIKAI RENDSZERFŐKÖZPONT VEZÉTSÉBIZTOSÍTÓ ÉS TÁMOGATÓ ÁLKÖZPONT [MH VBTA] ARCHÍVUMA)

egy ún. *FastEthernet* adatcsatornát és 12 beszédcsatornát biztosít. A beszédcsatornákból alapesetben legfeljebb 8 végződethető analóg interfészek (a nem analóg felületen végződött hangcsatornák frakcionált E1 interfészen²² adhatók ki). A router bővíthető további 4 analóg hang interfésszel, vagy optikai Gigabit Ethernet interfésszel, vagy ISDN BRI interfésszel, vagy soros adatkapcsolattal. Az egyik analóg hangcsatorna nem tömörített digitális átvitelt biztosít, míg a többi tömörítve van a jobb sávszélesség-kihasználás érdekében (6. ábra).

A 6. ábrán látható beltéri egység és router mint üzemi (felül) és tartalék (alul) beltéri egységkészlet funkcionál. Az üzemi egységen már létre is jött a teljes, kétirányú adatkapcsolat. Az egyetlen, „röpszínórral” kirendezett hangcsatorna arra utal, hogy ez a telepítés egy informatikai rendszerteszti érdekében történt. A legtöbb végpont a „240Ku” jelű változatnak felel meg. Ez egy darab 240 cm-es antennát és 6 wattos *Ku* sávú rádiókat tartalmaz. A következő változat a „180Ku240Ku”. Ehhez is *Ku* sávú rádiókat készleteztek, de két antenna közül lehet választani: egy 180 cm-es és egy 240 cm-es közül, arra az esetre, ha missziós alkalmazás során nagyobb antennanyereségre lenne szükség. A harmadik változat pedig a „180Ku240KuC”, ami az előzőtől annyiban különbözik, hogy a 240 cm-es antennára szerelhető 25 wattos *C* sávú rádiókkal is el van látva, afrikai alkalmazások esetére. A három változat telepítés és üzemeltetés szempontjából meg egyezik (7. és 8. ábrák).

Egy végpont *Ku* sávon üzemelve névlegesen 512/512 kbit/s adatsebességgel forgalmazhat alapesetben (legfeljebb ennyit igényelhet, és annyit kap, amennyi jut), de ez azonnal, egy igénybejelentéssel 1/1 Mbit/s-ra növelhető a rendszerszintű összkapacitás változatlanul tartása mellett. Ehhez a végponton nem kell semmit sem változtatni, a rádiós hardver eleve a nagyobb bitsebességet figyelembe véve lett összeállítva. Ekkor a többi végpont számára kisebb „kosár” marad. Ilyen ideiglenes kapacitásnövelésekre tesztek, nagyobb adatmennyiséget igénylő informatikai távtelepítési feladatok, illetve egyes protokolláris feladatok, rendezvénybiztosítások esetén kerül sor.

Minden elektronikus egységből (Cisco router, X5 router, adóerősítő, vevőerősítő) két-két darab áll rendelkezésre végponton-

ként. A kezelőállomány az egységcsereket (üzemzavar vagy rendszerfrissítés miatt) a hálózatfelügyelettel együttműködve gyorsan, hozzávetőlegesen 10-30 perc alatt végre tudja hajtani.

TELEPÍTÉSI ÉS ÜZEMBE HELYEZÉSI ELJÁRÁSOK

A telepítés minden esetben az antenna helyének kiválasztásával kezdődik. Vizsgálni kell a műholdra való szabad kilátást, ami alapvető fontosságú; de emellett figyelembe kell venni azt is, hogy se az antenna maga, se a kábelezés ne zavarja a közlekedést (illetve a közlekedés a rádiókapcsolatot). Az antennát ún. „lapostetős” tartószerkezettel látták el, ami bármilyen teherbíró síkfelületre lehetővé teszi a telepítést. A 180 cm-es antenna hozzávetőlegesen 1000 kg, a 240 cm-es antenna 1700 kg terhelő súlyozást igényel (pl. beton járdalapok, homokzsákok), hogy üzemképes maradjon 80 km/h szélsőségséggig, és az összeköttetés megszakadása mellett ugyan, de károsodás (és károkozás) nélkül elviseljen 200 km/h-s szélököseket is.

A kül- és beltéri egységeket két, egyenként 70 folyóméter hosszú RG-11 koaxiális kábel [9] köti össze (egy adás, egy vétel), továbbá egy 230V/50Hz hálózati kábel csatlakozik az antenna jégtelenítőjének táplálásához (ugyanaz látja el energiával a *C* sávú adóerősítőt is, ha az van telepítve). A *Ku* sávú adóerősítő nem igényel külön hálózati megtáplálást, a beltéri egység látja el villamos energiával az adókábelben keresztül (a vevőerősítőket mindkét frekvencia esetében a beltéri egység táplálja). Az üzembe helyezéshez szükséges legfontosabb bemenő információ a telepítési hely földrajzi koordinátája, néhány kilométeres pontossággal. Erre egyrészt azért van szükség, mert az antennabeállítási paramétereket (azimut, eleváció, polarizáció) ebből lehet kiszámolni. A telepítést követően pedig ez alapján számítják ki a központi állomás az ún. „*ranging*”-hez

7. ÁBRA 240Ku VÁLTOZATÚ ANTENNA AZ MH KFOR SZÁZAD BÁZISÁN 2007. DECEMBERBEN (FORRÁS: A SZERZŐK SAJÁT ARCHÍVUMÁBÓL)

8. ÁBRA *Ku* SÁVÚ ADÓERŐSÍTŐ (ALUL) ÉS VEVŐERŐSÍTŐ (FELÜL) (FORRÁS: A SZERZŐK SAJÁT ARCHÍVUMÁBÓL)

9. ÁBRA 240Ku VÉGPONT BONTÁSA INFORMÁCIÓVÉDELMI RENDSZERTESZT UTÁN (FORRÁS: A SZERZŐK SAJÁT ARCHÍVUMÁBÓL)

szükséges időbeli eltolást²³.

Az üzembe helyezés és az üzemeltetés során figyelembe kell még venni azt, hogy az alkalmazott műholdon mind vízszintes, mind függőleges polarizációval történik átjátszás ugyanazon a vívfrekvencián. Emiatt a terminál polarizációs beállításának nagyon pontosnak kell lennie, és azt üzem közben időnként ellenőrizni kell a hálózatfelügyeleti központ közreműködésével. Csak így érhető el az, hogy az ellenkező polarizációval üzemelő állomás zavarását kiküszöböljük.

Amikor létrejön az egyirányú (vételi) kapcsolat a központi állomással, a hálózatfelügyelet áttölti az éppen aktuális beállításokat tartalmazó konfigurációs fájlt, illetve szükség esetén operációs rendszert frissít. Ezt követően, ha a *ranging* és a polarizáció ellenőrzése is sikeres, a terminál engedélyt kap az adásra, és létrejön a kétirányú kommunikáció. A forgalomkezelő Cisco router beállításai távolról változtathatók, a helyszíni üzemeltető állomálynak nem szükséges (és nem is lehetséges) a rendszerbe való beavatkozás. A telepítő-üzemeltető állományt az MH katonái képezik ki. A kiképzők oktatását és továbbképzését a szolgáltató és az MH vitéz Szurmaj Sándor Budapest Helyőrség Dandár mérnökei végzik (9. ábra).

(Folytatjuk)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Fekete Károly mk. őrnagy: VSAT rendszerek alkalmazásának lehetőségei a Magyar Honvédség jelenlegi és távlati hírendszereiben, pp. 2–3. In: http://www.zmne.hu/tanszekek/vegyl/docs/fiatkut/KF_3.html Letöltés ideje: 2012. december 24. 10:31
- [2] MTN Satellite Communications: VSAT101 In: <http://www.mtnsat.com/mtn-satellite-capabilities/vsat-101> Letöltés ideje: 2012. december 25. 15:40
- [3] Körtélyesi Károly: Missziók polgári műholdas képességének biztosítása, Előadás, HungaroDigital Zrt. 2009. április 27. 13. dia.
- [4] www.lyngsat-maps.com Letöltés ideje: 2013. január 07. 12:15
- [5] www.lyngsat-maps.com Letöltés ideje: 2013. január 07. 12:17
- [6] www.intersputnik.org Letöltés ideje: 2013. január 07. 12:19
- [7] www.lyngsat-maps.com Letöltés ideje: 2013. január 07. 13:21
- [8] http://www.idirect.net/~media/Files/Spec%20Sheets/January%202013/SPEC%20SHEET_Evolution_X5.ashx Letöltés ideje 2013. január 13. 11:40
- [9] <http://www.generalcable.com/NR/>

rdonlyres/E000BFB2-54C4-4D33-BE75-6A31BAC7DEF5/0/CAR00800104.pdf

Letöltés ideje: 2013. január 15. 08:48

[10] <http://www.idirect.net/Products/iDirect-Intelligent-Platform/VNO.aspx> Letöltés ideje 2013. január 13. 12:20

[11] Fotó: Gémes Balázs né százados, MH BHD kommunikációs tiszt, HVKF Vezetésbiztosító és Támogató Csoport gyakorlata, 2012. április, Püspökszilágy

[12] HIRFK/177-2/2011/tfk. MH Támogató Dandár műszaki követelmény, p. 15.

INTERNETFORRÁSOK

<http://www.winegard.com/vsat/index.php?gclid=CJWYyszD6rQCFc6V3godLiwATA>

<http://www.vsat-systems.com/>

<http://www.stmi.com/stma3/?gclid=CPDA4dvD6rQCFc6V3godGSwAeg>

<http://www.newsat.com/VSAT/vsat-services.html>

<http://www.kvh.com/Leisure/Marine-Systems/Phone-and-Internet/mini-VSAT-Broadband.aspx>

http://www.comsys.co.uk/wvc_main.htm

<http://www.satpartsunlimited.com/?gclid=CLObmZDE6rQCFUxY3godnVAAKA>

<http://www.ses.com/4336371/vsat>

<http://www.etlsystems.com/>

<http://www.3ditech.com/products/vsat>

http://www.satsig.net/vsat_equ.htm

<http://www.bcsatellite.net/vsat-equipment/>

<http://www.satcomresources.com/>

<http://www.globalsources.com/gsol//VSAT-equipment-manufacturers>

[b/2000000003844/](http://www.globalsources.com/gsol//b/2000000003844/)

[3000000186686/23951.htm](http://www.globalsources.com/gsol//3000000186686/23951.htm)

http://www.mtnsat.com/sites/mtnsat.com/files/VSAT%20Equipment_A4.pdf

<http://www.polarsat.com/en/>

<http://www.ai-sat.eu/vsat-equipments-c-15.html>

¹ Kereskedelmi forgalomban megvásárolható eszközök: COTS – Commerce-Off-The-Shelf

² Router – forgalomirányító, hálózati aktív eszköz a különböző számítógépes hálózatok összekapcsolására, az adatosomagok, pl. az Internet Protokoll (IP) alapú jeltovábbítás megvalósítására, az adatforgalom irányítására

³ Geostationary Earth Orbit, GEO. Az Egyenlítő síkjába simuló pálya, magassága a földfelszín felett hozzávetőlegesen 36 000 km. A műhold keringési ideje megegyezik a Föld tengely körüli forgási idejével, így egy pont felett állni látszik.

⁴ Nem minden esetben duplikálják az antennt a nagy helyigénye miatt, illetve előfordulhatnak olyan szoftverfrissítések, amiket csak teljes leállítás mellett lehet telepíteni.

⁵ Uplink és downlink

⁶ Szabványos port interfészek pl. EIA 232-D, EIA 530, Ethernet

⁷ VSAT modulációs módok: BPSK – Binary Phase Shift Keying, 16QAM – 16 Quadrature Amplitude Modulation, 16/32APSK – Amplitude and Phase Shift Keying

⁸ Single Channel Per Carrier: műholdas rádiókapcsolat, amikor egy vivőfrekvenciát egy felhasználó használ, kapacitás-megosztás nélkül

⁹ Digital Video Broadcasting – Return Channel via Satellite; a digitális műholdas videójel továbbításra kidolgozott DVB-S szabvány kétirányú adatátvitelre is alkalmazható

¹⁰ Jelenleg MH vitéz Szurmay Sándor Budapesti Helyőrség Dandár

¹¹ NATO Reagáló Erők – NATO Response Forces – NRF

¹² Elsődleges infokommunikációs csatorna – Primary information sources – PRI

¹³ VTC – video-telekonferencia

¹⁴ CITRIX – MH-internetszolgáltatás

¹⁵ TCE-500, TCE-621/STU-II.

¹⁶ A szerződő fél a Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt. (NISZ Zrt.), de a műholdas szolgáltatást alvállalkozóként a HDT nyújtja. A NISZ Zrt. egyéb, nem műholdas szolgáltatási elemeket biztosít.

¹⁷ HM-II. – a Honvédelmi Minisztérium II. objektuma (Budapest)

¹⁸ Előreirány (forward channel): a központi állomástól a műholdon keresztül a végponti állomás felé

¹⁹ DVB S2 – Digital Video Broadcasting Serial 2: digitális televízió-műsorszórás fejlesztett szabványa (2003)

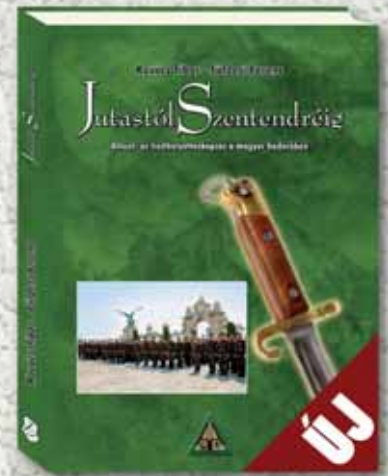
²⁰ Visszairány (return channel): a távoli végponti állomástól a műholdon keresztül a központi állomás felé

²¹ DVB-RCS – Digital Video Broadcasting Return Channel via Satellite: fejlesztett műhold-kommunikációs szabvány hatékony sávzélesség-menedzsmenttel (1999–2008)

²² Az E1 nemzetközi szakmai szervezetek (ITU-T, CCITT) 2,048 Mb/s adatátviteli sebességű vivőszabványa

²³ A visszairányú csatorna működése az MF-TDMA (Multi-Frequency Time Division Multiple Access) többszörös hozzáférési rendszeren alapszik. Míg a többi vivő használata helyfüggetlen, az időosztás során az ütközések elkerüléséhez szükséges, hogy minden terminál a neki kiosztott időrésben forgalmazzon, pontosabban az, hogy a jel a neki kiosztott időrésben érkezzen meg a központi állomáshoz. Ennek érdekében a jelet pontosan a futási idő mértékével előbb kell elindítani, mint az időrés tényleges kezdete. A futási időnek a műhold és a központi állomás közötti útszakaszra eső értéke minden terminál esetén állandó, azonban a terminál és a műhold közötti szakasz hossza (az eltérő földrajzi hely miatt eltérő ferde távolság miatt) változik. A ranging során a központi állomás először a névleges telepítési hely alapján kiszámítja az eltolás kezdeti értékét, majd konkrét mérésekkel határozza meg a tényleges eltolást. Ha a beállított telepítési hely pontatlan, akkor a ranging nem hajtható végre, és a terminál nem kap engedélyt az adásra. Az *iDirect* rendszerben gyakorlati mérések alapján hozzávetőlegesen 30-50 km-es eltérést még képes a rendszer kompenzálni, vagyis ha a terminál ennél kisebb távolságra mozog el telepítési hely váltása során, akkor nem kell új konfigurációs fájlt betölteni.

JUTASTÓL SZENTENDRÉIG

**A ZRÍNYI KIADÓ
újdonsága**

**Földesi Ferenc–
Kovács Tibor
szerzőpáros**

**Jutastól
Szentendrőig**

**című kötete, mely
a magyar altisztképzés
történetét dolgozza fel
a kezdetektől
napjainkig.
A reprezentatív
kiállítású könyvet
korabeli
dokumentumok,
egykori és mai fotók
illusztrálják.**

MEGVÁSÁROLHATÓ

**1087 Budapest,
Kerepesi út 29/B,**

**Győr Edina:
06-30-578-1048,
gyor@armedia.hu;**

**Bartha Cynthia:
06-30-633-0619,
cinti@armedia.hu**

Dr. Szalkai-Szell Attila:

MAGYAR VÍZBIZTONSÁG: KIHÍVÁS VAGY LEHETŐSÉG?

Az édesvízhiány Földünk egyes – főként fél-száraz, száraz éghajlatú régióiban – egyre égetőbb biztonságpolitikai kihívásként jelentkezik. A közép-európai térség, globális szemmel nézve, elegendő vízkészletekkel rendelkezik ahhoz, hogy a vízkrisis komolyabb társadalmi, politikai kockázataival ne kelljen számolni. Vízpolitikai konfliktus kialakulása ugyanakkor nem minden esetben köthető a tényleges édesvízhiány kialakulásához. A nemzetközi vízrendszerekhez szorosan kapcsolódó problémák felvetik annak kérdését, hogy milyen vízbiztonsági kockázatokkal kell hazánknak szembenéznie a Kárpát-medencében.

BEVEZETŐ

Az édesvíz nélkülözhetetlen szerepe évről évre kiemeltebb hangsúlyt kap a környezetbiztonsággal, a fenntartható fejlődés lehetőségeivel foglalkozó eltérő szintű fórumokon, hiszen a földi élethez szükséges, alapvető és elemi jellege megkérdőjelezhetetlen. Hiánya egyes régiókban olyan mély társadalmi, politikai folyamatokat indíthat meg, amelyek központi szerepet játszanak egyes biztonságpolitikai kockázati tényezők kialakulásában. A vízhiány és éhínség miatt elvándorolni kényszerülő öko-migránsok növekvő száma komoly kihívásokat jelent a száraz éghajlatú térségekben. Bizonyított, hogy az édesvízhiány – főként nemzetközi vízrendszerek mentén – diplomáciai viták kialakulásának alapját képezheti, és szélsőséges esetekben a vízpolitikai érdekeltek fegyveres konfliktusok kirobbanásáig mélyülhetnek.

Magyarország, különös tekintettel az édesvízhiányt kialakító földrajzi, társadalmi és gazdasági tényezőkre, nem tartozik a vízhiánnyal küszködő országok közé. Az ENSZ által közölt elemzés alapján Európa nagy részének – köztük hazánknak – nem kell szembenéznie sem a jelenben, sem a közeljövőben az édesvízhiány okozta komolyabb kihívásokkal.¹ Természetföldrajzi tényezőket figyelembe véve elmondható, hogy Magyarország éghajlata, csapadékviszonyai és egyéb klimatológiai paraméterei alapján nem fenyeget a rendelkezésre álló vízkészletek drasztikus csökkenésének veszélye, a nem periodikus aszályosság főként az Alföld tájait sújtja. Felszíni vízfolyásaink vízjárása ugyan ingadozó, ami elsősorban az árvizek ismétlődő megérkezésében mutatkozik, nem a vízhozam elhúzódo apadásában. Vízbázisaink talán legjelentősebb alappillére – figyelembe véve ivóvizünk forrását – a felszín alatti vízkészleteinkben rejlik. Egy jelentős részük felszíni vízfolyásainkkal áll szoros kapcsolatban, ugyanakkor rétegvizeink szintén kiemelkedő részt képviselnek hazánk víztartalékában. A természetföldrajzi elemek mel-

lett a vízhiány kialakulásában szerepet játszó társadalmi és gazdasági tényezők ugyancsak nem dominálnak hazánk esetében. Egyrészt népességrobbanás helyett a lakosság számának fogyása jelent demográfiai problémát Magyarországon, a vezetékes vízellátottság és csatornázottság foka az európai átlagértéknek megfelelő. A mezőgazdaság, valamint az ipar vízfelhasználása szintén nem befolyásol kiemelkedő mértékben, attól függetlenül, hogy nagyobb folyóink általában szennyezettebben lépnek ki határainkon.

Fontos, hogy az édesvízhez kapcsolódó konfliktusok nem minden esetben kapcsolódnak szorosan a tényleges vízhiányhoz. A Földünkön létező felszíni vízrendszerek nagy arányban olyan vízbázisok, amelyek több állam vízkészletét gyarapítják. A nemzetközi vízbázisok egy sor vízbiztonsági kockázatot, konfliktuslehetőséget gerjeszhetnek, felvetik egyrészt az igazságos vízfelosztás, másrészt a vízszennyezés problematikáját. Ezek olyan folyamatok, amelyek vízpolitikai viták kialakulásához vezethetnek olyan régiókban is, ahol a vízhiány kihívásként semmilyen szinten sem jelentkezik, mint például a közép-európai térségben. Ennek tükrében fontosnak tartom megvizsgálni: Milyen vízbiztonsági kockázatokkal kell szembenéznie Magyarországnak az édesvízben látszólag hiányt nem szenvedő Kárpát-medencében? Amennyiben vannak ilyen jellegű biztonságpolitikai kihívások, milyen megoldások és lehetőségek várnak hazánkra?

(A feldolgozott téma e tanulmány lezárásakor napi aktualitással is bír: 2012 decemberében jelentette be az MH Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnoka, hogy a Magyar Honvédség 2013. január 1-jétől részt vesz az arzénnal szennyezett vízü települések ivóvízzel való ellátásában. A katonák százhuszonhárom település mintegy háromszáznegyvenezer lakosát látják el egészséges innivalóval. Domján László vezérőrnagy elmondta: kettőszázötven katonát és kettőszáznegyven eszközt jelölt ki a feladatra, amelyre kormányzati keretből mintegy százötven millió forint áll rendelkezésre 2013-ban. A katonák azokra a településekre szállítanak egészséges vizet, ahol az arzénszint jóval az európai uniós szint fölött van. A katonák mellett a tervek szerint áprilistól önkéntes művelői tartalékosok is bekapcsolódnak a munkába. Az érintett települések tizenegy megyében található, legtöbbjük Bács-Kiskun, Csongrád és Békés megyében.)

TAPASZTALATOK: KÉNYSZERŰ HIDROKOOPERÁCIÓ, ZÉRÓ HIDROSZOLIDARITÁS

A rendelkezésre álló felszíni édesvízkészletek mennyiségét és eloszlását, az éghajlati tényezőkön kívül, egyéb földrajzi – elsősorban

hidrológiai – viszonyok is meghatározzák. Magyarország vízbiztonsági kockázatának egyik, talán legfontosabb alappilléret a Közép-Európában elfoglalt relatív elhelyezkedése és államhatárainak alakulása befolyásolja. Hazánk határvonalainak mindössze 25 százalékán képez felszíni víz természetes határt, ami elsősorban katonaföldrajzi, valamint védelmi szempontból előnytelen.² Vízföldrajzilag kedvezőtlenebb, hogy elhelyezkedésünkől fakadóan a felszíni vízfolyásaink víztömegének 94 százaléka határainkon kívülről érkezik, ami azt jelenti, hogy Magyarország hátrányos vízstratégiai helyzetben lévő területen helyezkedik el, úgynevezett alvízi országg.

Folyó	Vízhozam			
	Külföldről		Magyarországról	
	m ³ /s	%	m ³ /s	%
Duna	2076,3	98	49,7	2
Tisza	163,9	67	96,1	33
Összesen	2240,2	94	145,8	6

MAGYARORSZÁG FELSZÍNI VÍZKÉSZLETÉNEK VÍZHOZAM SZERINTI MEGOSZTLÁSA

(FORRÁS: MARTONNÉ ERDŐS KATALIN: MAGYARORSZÁG TERMÉSZETI FÖLDRAJZA. DEBRECEN, KOSSUTH EGYETEMI KIADÓ, 2000. 172. o.)

A nemzetközi vízbázisok többféle veszélyforrást jelenthetnek. A felső vízfolyásnál elhelyezkedő államok nemcsak jobb vízstratégiai pozícióban vannak, hanem befolyással bírnak az alvízi szomszédok készleteire, és konfliktust generálhatnak a vízhiány közvetlen veszélyei nélkül is. Mennyiségileg, minőségileg szabályozhatják az alsó folyásvidékre érkező édesvizet, hiszen annak környezeti, természeti és társadalmi következményeivel nem az adott államnak kell szembenéznie. Tekintettel arra, hogy Magyarország felszíni vízfolyásainak ilyen nagy aránya külföldi víz, alvízi elhelyezkedésünk vízbiztonságunk egyik releváns elemét képezi. Ebben az előnytelen helyzetben a magyar vízpolitikai, vízstratégiai, valamint vízvédelmi törekvések, illetve igények elsősorban nemzetközi szintű egyeztetéseken és együttműködésekben keresztül valósíthatók meg. Az eredményes hidrokooperációk vízstratégiai előnyökhöz juttathatják hazánkat abban az esetben, ha az együttműködés mindegyik fél vízpolitikai érdekeit szolgálja.

A sikertelen vízpolitikai összefogás, és vízbiztonságunk kapcsán meg kell említeni, hogy Magyarország ezen a téren rossz tapasztalatokkal is rendelkezik. A hazánk és Szlovákia között kialakult vízpolitikai vita alapját, az alvízi helyzetünk mellett, a közös vízbázis birtoklá-

VÍZMÉRLEG
(FORRÁS: MTA – MAGYARORSZÁG VÍZGAZDÁLKODÁSA: HELYZET-
KÉP ÉS STRATÉGIAI FELADATOK. BUDAPEST, 2011. P. 17.

sa kapcsán felmerülő problémák, illetve egy kényeszerű hidrokoooperáció megoldatlansága jelentette.

A trianoni békeszerződéssel hazánkat megfosztották nagy esésű, meredek folyóvölgyeitől, amelyek leginkább alkalmasak lettek volna energia előállítására, akár duzzasztógát megépítése nélkül is. Ezt jól bizonyítja, hogy napjainkban vízierőműveink száma és az általuk előállított energia mennyisége igen csekély. Legnagyobb vízfolyásunk közös hasznosítására azonban már az előző század közepén születtek elképzelések. Ezen a téren a legjelentősebb előrelépés az 1977-ben a Csehszlovák Szocialista Köztársasággal aláírt, a bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer megépítését tartalmazó szerződés volt. Északi szomszédunk már a kezdeti stádiumban nyomatékosabban szorgalmazta a vízenergia előállítását célzó hidrokoooperáció mielőbbi megvalósítását, de a hazánkban akkoriban jelentkező gazdasági visszaesés nem kedvezett az ilyen jellegű beruházásoknak.³ Egyedül sikerült korai szakaszban felismernünk a létesítmények megépítésével járó környezeti veszélyek kockázatát is. A magyar lakosság felhasználta legtöbb lehetséges eszközt – az élőláncotól a Vörösmarty téri tüneményig –, hogy elejét vegye egy természeti katasztrófa lehetőségének. Számos környezetvédelmi tanulmány született magyar oldalon, amiben egyértelműen megfogalmazták a vízlépcsőrendszer megépítésével járó ökológiai, táj- és vízvédelmi kockázatokat. A beruházás negatív hatást gyakorolna a Szigetköz, illetve a Csalóköz szinte minden természeti értékére, befolyásolná a mellékágak vízellátását, szennyezné az érintett felszín alatti vizek minőségét, veszélybe sodorhatja a főváros ivóvízkészletét, és nem utolsósorban tájidegen elemként ékelődne az egyedi dunai környezetbe.⁴ Természetvédelmi aggályaink miatt nem jött létre közös előrelépés, annak hiányában északi szomszédunk az egyoldalú megoldás útjára lépett. A kialakult vitát erősen befolyásolta, hogy időközben mindkét országban politikai rendszerváltozás történt. A dunacsúnyai vízlépcső megépítésével, illetve a közös határfolyó vízének elterelésével Csehszlovákia nemcsak a nemzetközi vízmegosztásra vonatkozó jogainkat sértegette meg, hanem csorbította hazánk területi integritását is.

A hidrokoooperáció lehetősége végül diplomáciai szintű „vízpolitikai állóhárborúba” torkolt, amit a hágai Nemzetközi Bíróság mindkét felet elmarasztaló ítélete sem vitt előre. A vízlépcső végleges megépítésével járó környe-

zetvédelmi veszélyekre sikerült felhívunk a jogutód Szlovákia figyelmét, de ettől függetlenül egyéb téren nem igazán jutottunk közös nevezőre.

A bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer problémája jól tükrözi a hidrokoooperációk során felmerülő lehetséges akadályokat. Egyrészt a bi- és multilaterális vízügyi megállapodások során – a lehetőségekhez mérten – minden szerződő fél érdekeit, igényeit és aggályait figyelembe kell venni. Bármelyik fél jogainak csorbulása az együttműködés sikerét veszélyezteti, és vízstratégiai ellentétek kiéleződéséhez vezethet. Bős-Nagymaros tanulságait be kell építeni a hazai vízpolitikába, és nemzetközi vízügyi együttműködéseink során alvízi jogaink érvényesítésére kell törekednünk, szomszédaink legfontosabb vízstratégiai érdekeinek megsértése nélkül.

Előnytelen vízstratégiai helyzetünk kapcsán szükséges megemlíteni hazánkkal szemben a Kárpát-medencében tanúsított hidroszolidaritás helyzetét is. Magyarország területére érkező vízkészletek mennyiségének szándékos, mesterséges csökkentésére még nem volt példa, és ez a közeljövőben sem jelent vízbiztonsági kihívást a régióban. Az édesvíz felhasználhatóságának ugyanakkor mennyiségbeli feltételei mellett adottak bizonyos minőségbeli kritériumai is. A több országon áthaladó vízfolyások szennyezése, és ezzel a hidroszolidaritás hiánya talán a vízben nem szűkös területek legnagyobb vízbiztonsági kockázatát jelenti. Magyarország folyóinak víztömege döntő többségében az országhatáron túlról származik, így hazánk esetében ez a probléma kiemelt kihívást jelent.

A nemzetközi vízbázisok sérülékenységének hazai veszélyeit jól példázta a 2000-es évi tiszai cián- és nehézfémzennyezés. A vízszennyezés vízbiztonsági kockázatánál a legnagyobb veszélyforrást alapvetően két tényező jelenti. Egyrészt a szennyeződés, terjedése során, érinti a vízbázison osztozkodni kényesülő országok egy csoportját vagy összességét, másrészt megállapítható az emberi felelősség. A nagybányai gátszakadás során a heves esőzések, valamint a hirtelen hóolvadás okozta vízszintemelkedés csak egy ok a többi antropogén tényező mellett. A katasztrófát kiváltó és eszkaláló okok között szerepelt a gát magas vízszint melletti működésképtelensége, a rendkívüli intézkedések, vészhelyzeti tervek kidolgozásának hiánya, illetve a szükséges kormányreakció lassúsága.⁵ A Duna-völgyi Regionális Riasztórendszer azonban idejében és megfelelően tájékoztatta az érintett országokat a szennyezésről, ami alátámasztja a nemzetközi vízbázisok mentén kiépített monitoringrendszer alapvető szükségességét és fontosságát.

A katasztrófa során veszélybe került több, folyó melletti település, köztük Szolnok ivóvízellátása. A szennyezés érintette a természetes kutakat, a tiszai vízrendszer melletti mezőgazdasági területeket, és nem utolsósorban a Tisza a mellékfolyói többségével együtt felbecsülhetetlen ökológiai károkat szenvedett.

A nagybányai gátszakadás következményei hazai példán keresztül támasztják alá a nemzetközi vízrendszerbe kerülő szennyeződések reális veszélyeit. Románia és Magyarország között a ciánzennyezés kapcsán kialakult víz-

politikai konfliktust kárigényeink rendezésének hiányában nem tekinthetjük lezártnak. További problémát jelent, hogy keleti szomszédunk hasonló kártérítést követel hazánktól a 2010-es vörösiszap-katasztrófa során a Duna vízébe került szennyeződések miatt.

A hidroszolidaritás, a vízpolitikai együttműködésekkel ellentétben, nem ratifikált folyamat, amely során egyértelmű a felelősség, és kártérítés állapítható meg. Nem jogi szabályozás, ami kötelezettségeket és lehetőségeket határoz meg, hanem állami szintű saját elhatározás az alvízi szomszédok vízstratégiai igényeinek elismerése, segítése céljából. Közös érdekszövetségeinken (pl. EU) belül szorgalmazni kell a hathatós nemzetközi vízügyi jogrendszer megvalósítását, és törekedni kell a kedvező vízügyi együttműködések kiépítésére, mint például a mezőgazdasági vízszennyezéssel foglalkozó magyar-szlovák 2011-es európai uniós projekt.

NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS: HIDROKOOERÁCIÓ, HIDROSZOLIDARITÁS

A hátrányos vízstratégiai helyzetben lévő országok számára a tartós biztonságot többnyire a jól működő hidrokoooperációk jelentik. Az együttműködések és vízügyi szerződések megkötése még szolidaris vízpolitikai környezetben is szükséges. Az álláspontok idővel változhatnak (pl. kormányváltás), és a ratifikált hidrokoooperációk általában komolyabb kötelezettségeket jelentenek a felvízi országoknak és tartósabb vízbiztonságot az alsó folyásvidéken. Magyarországnak biztonságot jelentene, ha a közös érdekszövetségek közbenjárásával kötelező érvényű nemzetközi vízügyi rendszer épülne fel, ahol a jogalkotó nemcsak a hidrokoooperációk létrejöttét segítené elő, hanem egyértelmű szankciókat határozna meg a jogsértő államokkal szemben.

Az Európai Unió által 2000-ben elfogadott vízügyi keretirányelv kiindulópontja lehet egy ilyen jellegű nemzetközi feladatrendszer kidolgozásának. Az irányelv határokön átnyúlva, hidrológiai és környezetvédelmi szempontokat követve tekint a többnemzeti vízbázisokra mint édesvízkészletre és természeti értékre. Kiemeli a tagállamok vízvédelmének, illetve vízgazdálkodásának bizonyos szintű összehangolását, valamint környezeti értékmegőrzési feladatokat határoz meg.⁶

A Magyarország és a szomszédos országok között megvalósult vízügyi – főként határvízi – együttműködések több évtizedre tekintenek vissza. A Magyar–Román Általános Vízügyi Egyezmény az 1920-as években jött létre, hasonlóan a Magyar–Osztrák Határvízi Egyezményhez. A közép-európai rendszer-változások után a határvízi egyezményeket újból megkötötték, még az 1990-es években létrejött új szomszédjaink is készek voltak az együttműködések kidolgozására. Ki kell emelni, hogy az uniós vízügyi keretirányelv a 2003-ban megszületett új román–magyar együttműködésnek már részét képezi. Az egyezmények főként árvízi, katasztrófavédelmi segítségnyújtásra, valamint közös monitoringrendszerek megvalósítására szorítkoznak. Hiányosság, hogy a szennyező fél felelősségre vonásának lehetősége egyértelműen csak az Ukrajnával aláírt szerződésben szerepel.⁷

A vízügyi keretirányelvek által meghatározott feladatoknak a hazai szabályozásban is érvényesülniük kell. Kiemelném a 2010-ben elfogadott „vízgyújtó gazdálkodási tervet”, amely a hazai felszíni és felszín alatti vizeink felmérése, értékelése és különböző szintű feladatmeghatározások mellett rávilágít arra, hogy melyek a kizárólag nemzetközi úton megoldható problémák.⁹ A nemzetközi elvek és irányvonalak kijelölésén túl javaslatot kell tenni a vízpolitikai, vízvédelmi hidroköoperációk kiépítésének lehetőségeire. Az alvízi országok érdeke, hogy kezdeményező szerepet töltsenek be a régió vízstratégájának nemzetközi szintű kidolgozásában.

A Rio+20. ENSZ Fenntartható Fejlődési Konferencián Magyarország vízpolitikai szerepvállalása kiemelten fontos. Hazánk feladata a jövőben, hogy a megfogalmazott nemzetközi irányelveken túl szorgalmazza konkrét feladatok, kötelezettségek ratifikálását. Nemzetközi szankcionálás és kártérítési kötelezettségek nélkül a szennyező, az alapvető vízstratégiai érdekeket sértő országok hidroszolidaritása hosszú távon sem fog pozitív irányba változni. Fontos lépések, hogy 2013-ban hazánk rendezheti a Víz Világkonferenciát.

A hidroköoperációkon és vízjogi szabályozásokon túl egyéb nemzetközi, globális eszközök is rendelkezésünkre állnak vízstratégiai helyzetünk javítására, kiaknázására. Az ENSZ 2002-es johannesburgi Fenntartható Fejlődés Világkonferenciáján központi szerepet kapott a vízprobléma, a lakossági ivóvízellátás arányának javítása, az öntözési technológiák fejlesztése, illetve az elmaradott országok vízfelhasználási hatékonyságának növelése, emellett külön kihangsúlyozták a virtuális vízkereskedelem jelentőségét.⁹

KATONÁK TÖBBNEMZETI ÁRVÍZVÉDELMI GYAKORLATON

A szabályozott és tudatos virtuális vízkereskedelem alapvető elemévé válhat a vízbiztonság egész Földet érintő megszilárdításának. A folyamat lényege, hogy az egyes gazdasági termékek, illetve előállított élelmiszerek tényleges víztartalmának és az előállításukhoz szükséges vízmennyiségnek a figyelembevételével meghatározzák az adott vízmennyiség országok közötti mozgását.¹⁰ A virtuális vízkereskedelem egyik tényezője a *vízlábnym* fogalma. Egy nemzet fogyasztásának vízlábnyma az a vízmennyiség, ami az ország összes fogyasztási cikkének, szolgáltatásainak megteremtéséhez és fenntartásához szükséges. Két

alapvető összetevője van: a belső és a külső vízlábnym. A belső vízlábnym az ország határain belül előállított termékek és működő szolgáltatások által felhasznált összes vízmennyiség. A külső vízlábnym az importált árucikkek megteremtéséhez – más ország által – használt víztömeget jelenti.¹¹ A folyamat lényege, hogy azokat a termékeket, amelyek előállítása vízköltséges, a vízhiánnyal küszködő nemzetek külföldről vásárolják meg.

	Átlagos vízlábnym (m ³ /év/fő)	Határon túlról származó vízlábnym (%)
Magyarország	2384	21,3
Amerikai Egyesült Államok	2842	20,2
Kína	1071	10
Németország	1426	68,8
Izrael	2303	81,5
Jordánia	1678	85,8
Libanon	2112	72,9
Világ (átlag)	1385	16

EGYES ORSZÁGOK VÍZLÁBNYOMA ÉS A KÜLFÖLDRŐL ÉRKEZŐ VÍZLÁBNYOM ARÁNYA

(FORRÁS: HOEKSTRA, A.Y.: VIRTUAL WATER TRADE, [HTTP://WWW.WATERFOOTPRINT.ORG/?PAGE=CAL/WATERFOOTPRINTCALCULATOR _ NATIONAL](http://www.waterfootprint.org/?page=cal/waterfootprintcalculator_national) LETÖLTÉS IDEJE: 2012. JANUÁR 11.)

Magyarország, alvízi jellegétől függetlenül, globális szemszögből nézve édesvízben gazdag területen helyezkedik el. A virtuális vízkereskedelem eszközeivel élve megvalósíthatóak olyan egyezmények, amelyekben hazánk vállalja nagyobb vízmennyiség felhasználását megkövetelő termékek előállítását, és azokat a szárazsággal, vízhiánnyal küszködő országok részére exportálja. A folyamat nemcsak hazánk külkereskedelmi megítélését, stratégiai helyzetét növelheti, hanem hozzájárulhat az importáló országok vízbiztonságának javulásához, megszilárdulásához. A fenti táblázatból kitűnik, hogy például a közel-keleti országok, amelyek esetében a vízhiány a közelmúltban és a jelenben is mély konfliktusok kialakulásához vezetett, jelentős virtuális vízimportra szorulnak. Az ilyen jellegű vízkereskedelmi nyitás megvalósulása hazánk vízpolitikájának egyik meghatározó lehetősége. Ugyanakkor le kell szögezni, hogy az ilyen jellegű egyezmények tartósságát és sikerét kizárólag stabil vízbiztonsági helyzetben lehet garantálni.

KONKLÚZIÓ

Magyarország vízstratégiai helyzetét a vízkrisziseket kiváltó természetföldrajzi, társadalmi és gazdasági folyamatok nem veszélyeztetik, és ezzel feltehetően a közeljövőben sem kell kihívásként számolni. A rendelkezésünkre álló vízkészletek meghaladják a nemzeti vízfogyasztást, vízbiztonsági kockázatot elsősorban alvízi elhelyezkedésünk és szomszédjaink hidroszolidaritása jelent. Európai környezet-

ben ez nemzetközi együttműködésekkel, szabályozásokkal kezelhető és stabilizálható.

A nemzetközi szintű megoldások mellett ugyanakkor figyelmet kell fordítani a hazai szabályozásokat megkövetelő feladatokra is. Ilyen vízbiztonsági tényező a felszín alatti vízkészleteink védelme, hiszen ivóvízünk döntő hányada innen származik. Olyan vízkészletekről van szó, amelyek könnyen szennyeződhetnek, és megújulási idejük általában igen hosszú. Folyamatosan ellenőrizni kell a vízminőség, vízmennyiség állapotát, és mérsékelni szükséges a kitermelést azokon a helyeken, ahol a túlfogyasztás miatt drasztikusan csökkent a rétegvizek szintje. A közeljövőben felszín alatti vízkészleteink – különösen karsztvizeink – védelmének és utánpótlásának biztosítása a hazai szintű vízgazdálkodásunk egyik legfontosabb részévé válik.

A Kárpát-medencében annak a reális veszélye csekély, hogy valamely felvízi ország nagymértékben, szándékosan csökkentené a Magyarországra érkező felszíni vízfolyások víztömegét. Nagyobb vízbiztonsági kockázatot jelent a régióban a vízszennyezés kérdése, hogy milyen minőségű víz érkezik hazánkba, és annak milyen környezeti, társadalmi, illetve gazdasági következményei lesznek. Jelenleg Szlovákia és Románia is lehetséges nemesfémlelőhelyek után kutat, amelyek feltárása és kitermelése – az esetek döntő többségében – cianalapú termelést felételez. Vízkincsünk minősége és értéke abban az esetben őrizhető meg, ha a közös nemzetközi érdekszövettségek határozott, mindenkire kötelező érvényű vízügyi konvenciókat dolgoznak ki főként a nemzetközi vízbázisok vonatkozásában, és a nemzetközi jogrendszer a biztosítéka ezek megtartásának. A nemzetközi jogi szervezeteknek egyértelmű, igazságos és határozott állásfoglalásokkal kell szolgálniuk. Az ilyen jellegű ítéletek meghozatalánál – az együttműködés sikeressége és a szerződő felek érdekeinek figyelembevételével – a gyors megoldás lehetőségét is szem előtt kell tartani.

A nemzetközi kötelezettségeknek természetesen hazánkban is meg kell felelnie. Alvízi helyzetünk mellett bizonyos szempontból felvízi ország is vagyunk, nem beszélve a határtárfolyóink jelentőségéről. A hidroszolidaritás elvét az országos szintű szabályozásunk részévé kell tenni, hogy a közeljövőben hasonló hozzáállást várhassunk el szomszédjainktól.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bartus Gábor: Fejezetek egy kényszerházasságból. In: Kommentár, 2007. 4. szám 69. o.
- Európai Unió víz keretirányelve (EU Water Framework Directive), 2000. [http://www.euvki.hu/](http://www.euvki.hu/Letoltés_ideje:_2012._január_16.) Letöltés ideje: 2012. január 16.
- Gayer József: Európai összefogás a vizek jó állapotáért. 2005. 92–94. o. http://www.kvvm.hu/cimg/documents/vizekjoallapotaert_1.pdf Letöltés ideje: 2012.11.10.
- Hoekstra, A.Y.: Virtual Water Trade, http://www.waterfootprint.org/?page=cal/waterfootprintcalculator_national Letöltés ideje: 2012. január 11.
- Kozma Endre: Katonaföldrajzi kézikönyv. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1993. 12. o.

Magyarország vízgyűjtő gazdálkodási terve. http://www.terport.hu/webfm_send/251 Letöltés ideje: 2012. november 10.

Martonné Erdős Katalin: Magyarország természeti földrajza. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2000.172. o.

Martonné Erdős Katalin: Magyarország táj-földrajza. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001. 32–33. o.

Pál János: Virtuális vízkereskedelem. In: Lélegzet, 2007. 17. évfolyam. 250. szám. 8–10. o. <http://www.waterfootprint.org/?page=files/NationalWaterAccountingFramework> Letöltés ideje: 2012. január 31.

Siposné Kecskeméthy Klára–Szternák György: Szlovákia katonaföldrajzi értékelése, jegyzet, ZMKA, Budapest, 1994. 93. o.

UNEP-BMTF: Ciánszennyezés Baia Marén. Közép-és Kelet-európai Regionális Környezetvédelmi Központ, 2000. 3. o.

United Nations: No Water, No Future: A Water Focus for Johannesburg, 2002. pp. 5-9. <http://www.johannesburgsummit.org> Letöltés ideje: 2012. január 16.

United Nations: International Water Management Institute, 2007. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/5269296.stm#graphic> Letöltés ideje: 2009. április 29.

¹ United Nations: International Water Management Institute, 2007. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/5269296.stm#graphic> Letöltés ideje: 2009. április 29.

² Kozma Endre: Katonaföldrajzi kézikönyv. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1993. 12. o.

³ Bartus Gábor: Fejezetek egy kényszerházból. In: Kommentár, 2007. 4. szám, 69. o.

⁴ Martonné Erdős Katalin: Magyarország táj-földrajza. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001. 32–33. o. Siposné Kecskeméthy Klára–Szternák György: Szlovákia katonaföldrajzi értékelése, jegyzet, ZMKA, Budapest, 1994. 93. o.

⁵ UNEP-BMTF: Ciánszennyezés Baia Marén. Közép-és Kelet-európai Regionális Környezetvédelmi Központ, 2000. 3. o.

⁶ Európai Unió víz keretirányelve (EU Water Framework Directive), 2000. <http://www.euvki.hu/> Letöltés ideje: 2012. január 16.

⁷ Gayer József: Európai összefogás a vizek jó állapotáért. 2005. 92–94. o. http://www.kvvm.hu/cimg/documents/vizekjoallapotaert_1.pdf Letöltés ideje: 2012.11.10.

⁸ Magyarország vízgyűjtő gazdálkodási terve. http://www.terport.hu/webfm_send/251 Letöltés ideje: 2012. november 10.

⁹ United Nations: No Water, No Future: A Water Focus for Johannesburg, 2002. pp. 5–9. <http://www.johannesburgsummit.org> Letöltés ideje: 2012. január 16.

¹⁰ Pál János: Virtuális vízkereskedelem. In: Lélegzet, 2007. 17. évfolyam. 250. szám. 8–10. o.

¹¹ <http://www.waterfootprint.org/?page=files/NationalWaterAccountingFramework> Letöltés ideje: 2012. január 31.

Dr. Jobbágy Zoltán alezredes:

A FELKELŐK ELLENI MŰVELETEKRŐL

Egy elfeledett klasszikus: Bernardo de Vargas Machuca¹

A felkelők elleni hadviselés katonai valósággá vált Irakban, és katonai valóság Afganisztánban, ezért a vonatkozó szakirodalom a reneszánszát éli. Az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi hadereje a tengerészgyalogsággal közösen 2006-ban kiadta az *FM 3-24 Counterinsurgency* tábortól készült kézikönyvet. Az *FM 3-24 Counterinsurgency* kidolgozásáért felelős két tábornok, *James Mattis* és *David Petraeus* saját harctéri tapasztalataikra, valamint neves kutatók és jól felkészült törzstisztek munkáira támaszkodva egy kifejezetten olvasmányos, jól megírt és minden szempontból releváns kézikönyvet állított össze.² Az *FM 3-24*-gyel összhangban a NATO is kiadta 2011-ben az *AJP-3.4.4 Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN)* szövetséges összhaderőnemi doktrínát.

KLASSZIKUSOK ÚJRAFELFEDEZÉSE

Az *FM 3-24* mellett közismert klasszikusok, úgymint *Che Guevara*, *Mao Ce-tung*, *David Galula* és *Roger Trinquier* írásai kerültek ismét a figyelem középpontjába. Felfedeztek, helyesebben újra felfedeztek olyan, kevésbé ismert szerzőket is, mint a nyugat-afrikai hadszíntereken szerzett tapasztalatait összegző kanadai *William S. G. Heneker*, vagy az Amerikai Függetlenségi Háború során szerzett tapasztalatait feldolgozó és közreadó német/dán *Johann von Ewald*.

Amennyire hosszú a felkelők elleni hadviseléssel foglalkozó szerzők sora, annyira sokféle ennek a hadviselési fajtának az elnevezése is. A felkelők elleni műveletek megnevezés – ami az angol *counterinsurgency operations (COIN)* kifejezés szó szerinti fordítása – mellett találkozhattunk olyan jelzőkkel is, mint aszimmetrikus (*asymmetric*), gerilla (*guerilla*), kis (*little*), partizán (*partisan*), forradalmi (*revolutionary*), alacsony intenzitású (*low intensity*), modern (*modern*), nem hősiés (*non-heroic*), kényelmetlen (*uncomfortable*), nem Clausewitz-i (*non-Clausewitzian*), nem trinitárius (*non-trinitarian*) vagy törzsi (*tribal*).

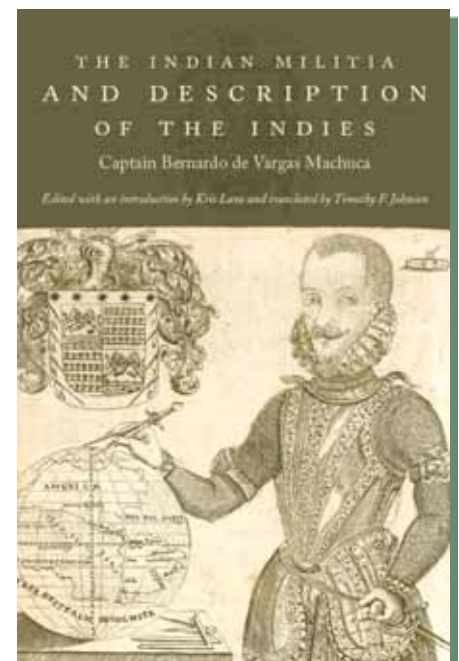
A nagy háborútól eltérően ennek a hadviselésnek nincs meghatározó teoretikusa, nincs saját *Clausewitzé*. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy a felkelők elleni hadviselés mindig partikuláris jellegű, kontextus- és korszakfüggő, megjelenési formáját és egyéb jegyeit nagyban meghatározza a szemben álló felek közötti konkrét társadalmi, gazda-

sági, kulturális és katonai különbség. Ezen sajátosságok miatt tudományos szempontból a felkelők ellen folytatott műveletek nehezebben kategorizálhatók, kevesebb lehetőséget biztosítanak az általánosításra, ezáltal sokkal szűkebb teret engednek a tudományos rendszerezésre.

Az ilyen hadviselés katonai szakmai szempontból nem attraktív, sok esetben nehezen megvívható és megnyerhető. A felkelők elleni hadviselés során a szűk értelemben vett katonai tényezők mellett – esetenként helyett – egyéb, nem katonai tényezők válnak fontossá, meghatározóvá. A szemben álló felek közötti alapvető aszimmetria miatt a győzelem sem ad feltétlenül okot a büszkeségre, a vereség pedig kifejezetten kínos.

BERNARDO DE VARGAS MACHUCA

A közel négy évtizeden keresztül Európában és Dél-Amerikában aktív katonaeletet folytató *Bernardo de Vargas Machuca* az indián felkelők ellen viselt aszimmetrikus és irreguláris hadviselés során szerzett tapasztalatait összegezte, rendszerezte és nyújtotta át kora olvasóközönségének. Jelen írás ennek a XVI. századi spanyol katonának 1599-ben, Madrid-

ban kiadott könyvében (*Milicia Indiana – Indián Milícia*) az indiánok elleni hadviselésre vonatkozó gondolatait dolgozza fel.³

A könyvet a szerző egy másik művével együtt (*Descripcion de las Indias – Az indián területek leírása*), Kris Lane gondozásában és Timothy F. Johnsson fordításában a *Duke University Press* adta ki 2008-ban angolul, *The Indian Militia and Description of the Indies* címmel. Egyesek Vargas Machuca könyvét a gerilla-hadviselésről szóló első kézikönyvként tartják számon, mivel nemcsak bemutatja ezen hadviselési forma sajátosságait, hanem gyakorlati tanácsokkal is szolgál az abban részt vevő katonáknak és nem katonáknak egyaránt.⁴

A négy fejezetből álló könyv első fejezete felsorolja az ilyen hadviselésre vállalkozó katonai vezető számára nélkülözhetetlen képességeket, készségeket és személyiségjegyeket. A második rész a műveletek megtervezésének, megszervezésének és végrehajtásának lépéseit részletezi, különös hangsúlyt fektetve a fegyverzet és a felszerelés bemutatására, valamint a csapatokkal tartó papok kiválasztására és kezelésére. A harmadik fejezet a katonák részéről elvárt viselkedést mutatja be, valamint kitér az ismeretlen, esetenként ellenséges területen végrehajtandó menet sajátosságaira, a folyókon való átkelés módzataira, a táborverés részleteire, az éjszakai támadások és egyéb rajtaütések végrehajtására. A negyedik rész a legyőzött indiánokkal való békekötés szempontjait, a települések alapítását és a meghódított területeken élő őslakosokkal szemben tanúsítandó magatartást részletezi.

HADVISELÉS A GYARMATOKON

A nagy spanyol hódítások kora Közép- és Dél-Amerikában ugyan a XVI. század második felére befejeződött, ennek ellenére nagyon sok spanyol próbálkozott továbbra is a frissen meghódított gyarmatokon katonai és egyéb sikereket elérni. Tengerentúli gyarmatbirodalma kiterjesztésével, majd a vetélytárs Portugál Királyság bekebelezésével Spanyolország a XVII. század elejére az akkori világ vezető hatalmává, lényegében világhatalommá vált. Hatalma stabilizálása azonban megkívánta a folyamatos hadviselést a birodalmi végeken.⁵

Az első komoly legyőzendő csoportot a Dél-Amerikában, Chile déli részén a 37. és a 42. szélességi fok között élő *mapuce* vagy *araukánia* indiánok képezték.

Használomános harceljárásaikat sikeresen ötvözve tűzfegyverek használatával és lovak alkalmazásával, ezek az indiánok évtizedekig sikeresen ellenálltak a spanyol gyarmatosítóknak. A következő komoly csoportot a bujdosó fekete afrikai rabszolgák, valamint az európai és bennszülött menekültek alkották. Ezek a szökevények nagyjából a mai Kolumbia és Venezuela területét kitevő Új-Granadában keserítették a spanyol hódítók életét. A harmadik csoportot az angol, holland és francia kalózok, valamint a velük szövetkező szökevények képezték, akik az anyaország és a gyarmatok közötti kapcsolat fenntartásában központi szerepet játszó nagyobb kikötők, úgymint *Cartagena*, *Santa Marta*, *San Juan de Puerto Rico*, valamint *Havanna* biztonságára jelentettek komoly veszélyt.⁶

A végeken folytatott folyamatos fegyveres

összecsapások nyilvánvalóvá tették, hogy a Spanyol Királyság hivatalos világhatalmi státusa és a valószínűleg közötti különbség állt fenn. Vargas Machuca könyvének jelentősége abban van, hogy bemutatja a spanyol birodalom végein folytatott hadviselési formát, amely már abban a korban sem számított előkelőnek, dicsőséget hozóknak. A spanyol határvidéken, zömében különböző indián törzsek, vegyes összetételű szökevénycsoportok, esetleg angol és francia kalózok ellen folytatott elkeseredett harcok kevés teret biztosítottak a látványos győzelmeknek.

A KATONAI VEZETŐ KÉPESSÉGEI, KOMPETENCIÁI (ELSŐ FEJEZET)

Vargas Machuca az első rész elején röviden bemutatja, hogy milyen felszereléssel mennek a spanyolok az indiánok elleni háborúba. Az európai, elsősorban az itáliai hadszíntéren viselt fegyverzettől eltérően a gyalogos katonára felszerelése a szakállas puskák (*hackbut*, *harquebus*), a páncélinghez (*hauberks*) hasonló vastag pamuting, a széles kard (*broadsword*), a fém térdvédő (*poleyn*), a vastag pamutsisak (*helmet of cotton*), valamint a kerek tárcsapajzs (*buckler*). A lovas katonák felszereléséhez tartozik a lándzsa (*lance*), a lánjing (*coat of mail*), bőrkabát (*buff coat*) és a hálószerűen kialakított arcvédő (*mesh visor*). A felszerelés változásainak okai között megemlíti az indiánok hadviselését és harci eszközeit, az adott terület domborzati és klimatikus viszonyait, valamint kihangsúlyozza a harci kutyák alkalmazásának fontosságát az indiánok ellen.⁷

A haderő szervezését illetően megjegyzi, hogy az európai hadszíntéren gyakorlatától eltérően az indiánok elleni hadviselés során a parancsnok felelőssége kibővíül. Nemcsak szerződte, vezetői, büntetői, jutalmazza és fizeti a katonáit, hanem orvosuk és sebészüket is egyben, el kell látnia a sebesülteket, adott esetben vinnie is kell őket. Annak érdekében, hogy a parancsnok ezeknek a sokoldalú elvárásoknak megfeleljen, a következő tulajdonságokkal (mai nyelven *kompetenciákkal*) kell rendelkeznie:⁸

jó keresztény (*good christian*): a parancsnok legyen istenfélő, ne káromkodjon, a hadjárat alatt ne legyen tiltott kapcsolata és ezt a katonáknak se engedje meg;

nemes (*noble*): a parancsnok döntései megkérdőjelezhetetlenségének alapja a nemesi származás, amely az örökölt értékek ápolását és továbbadását jelenti, azaz a tisztület alapja;

gazdag (*wealthy*): a gazdagság csak azt jelenti, hogy a parancsnok legyen képes a katonáit a szükséges mértékben felszerelni, esetenként adósságaikat kifizetni, szolgálataikat pedig megfizetni;

nagyvonalú (*generous*): a katonák felfegyverzése, felszerelése és fizetése egyben azt is jelenti, hogy a parancsnok ad, amiért a katonái hálásak lesznek neki, és követni fogják mindenhová;

jó életkorú (*good age*): a parancsnok életkora legyen valahol 30 és 50 év között, mivel ez a legalkalmasabb időszak a katonai szolgálattal járó testi és lelki nehézségek elviselésére;

erős (*strong*): a parancsnok erősségének két forrása van: egyik a belső lelki, a másik pedig a külső testi erő, amelyek nélkül nem lenne képes a katonai szolgálat nehézségeit elviselni;

gondos (*diligent*): a gondosság a jószerecse előfeltétele, mivel a gondos parancsnok példát mutat, a gondatlan pedig szerencsétlenül jár a hadjárat során;

körütekintő (*prudent*): a körültekintő parancsnok meg tudja gátolni a rossz folyamatok elterjedését, a fontos vállalkozásokat jól előkészíti, döntéseiben pedig nem elfogult;

megnyerő (*affable*): a megnyerő parancsnok – nemesi származása miatt – nem arrogáns, megfelelő a neveltetése, kerüli a felesleges pompát, és képes a katonái szívét megnyerni;

határozott (*determined*): a határozott parancsnok képes a kedvezőtlen helyzetet megváltoztatva nagyobb és erősebb ellenség ellen győzelemre vezetni saját csapatait.

A felsorolt főbb tulajdonságok mellett Vargas Machuca fontosnak találja még olyan további tulajdonságok megemlítését, mint a **vidámság**, az **óvatosság**, a **találékonyosság** és az **őszinteség**.⁹

A MŰVELETEK TERVEZÉSE, SZERVEZÉSE, VÉGREHAJTÁSA (MÁSODIK FEJEZET)

A katonák kiválasztásánál Vargas Machuca szerint meghatározó a parancsnok tapasztalata. Az indiánok ellen viselt hadjáratok során az itáliai hadszíntéren megszokott 1:200-as parancsnok-beosztott arány helyett az 1:50-es arányt javasolja. Klimatikus és ételezési különbségek miatt nem javallja a frissen érkezett spanyolok toborzását, inkább a helyi spanyol ajkúakat részesíti előnyben. Szintén nem javasolja a 15 évesnél fiatalabbak és az 50 évesnél idősebbek, elhízott és ügyetlen emberek, valamint a nők szerződtetését. Központi szerepük miatt fontosnak tartja a katonákat elkísérő papok alapos kiválasztását is, valamint a hadjáratok során jelentkező betegségek gyógyítása és a különböző sebesülések kezelése érdekében a megfelelő gyógyszerekből és sebészeti eszközökből elégséges készlet összeállítását.¹⁰

A katonák fegyverzetét illetően fontosnak tartja, hogy mindenki vigyen magával rövid szakállas puskát, mivel ez a katonai harcértékét megkétszerezi és mind gyalogosan, mind lóháton jól használható. Ezt kiegészíti még a tárcsapajzs, valamint a nyakvédő páncél (*neck harness*). A katonára ne csak a puskák használatára, de a lőszer elkészítésére is legyen kiképezve. Vargas Machuca részletesen kitér a harci kutyák alkalmazására; segítségükkel a spanyolok sikeresen pacifikálták a kontinent – mérgezett nyilatokat használó, emberevő – indiánok lakta területeit is. A csatározások során ugyanis megállapították, hogy az indiánok még a puszkáknál és a lovakkal is jobban félnek a kutyáktól, és már a hangjuktól is megijednek.¹¹

AZ ELLENSÉGES TERÜLET (HARMADIK FEJEZET)

Vargas Machuca elvárja, hogy a katonák a hadjárat során legyenek csendesek és mindenkor diszkrét, mivel így nyerheti el legkönnyebben

parancsnoka bizalmát és teljesítheti legjobban kötelességét. Az őrhelyén a katona ne aludjon, mivel ez az egész tábor biztonságát veszélyezteti. Az alvó őr megérdemli a halált, vagy legalábbis a borzalmas büntetést, mivel az őrségben való alvás az áruállással egyenértékű. A katona szintén tartózkodik a lázadás szításától, vagy az abban való részvételtől, mivel ez szintén áruállással ér fel és halálbüntetést von maga után.¹²

Nem tartja helyénvalónak, ha a parancsnok eltúri, hogy a katonái káromkodjanak. A hadjáratok során nem javasolja a szerencsejátékok engedélyezését sem, nem túri el a szolgálati feladatok hanyag ellátását, viszont megköveteli a katonáktól felszerelésük és fegyverzetük folyamatos ápolását és tisztántartását. Az őrségben lévő katonák tartózkodjanak a hamis riadó kiadásától, viszont ha harcra kerül a sor, akkor küzdjenek átszellemülten és bátran. A katona ne gúnyolja ki a társát, mivel ez a bajtársiasság ellen hat és a közös elérendő célt, a hadjárat sikeres megvívását gátolja.¹³

A hadjárat megkezdéséhez a békés területek legszélén kell berendezni a megindulási körletként használt tábort, ahova a katonák parancsnokaik vezetésével rajonként érkeznek. Ezzel nem hívják fel a figyelmet magukra, a menet végrehajtása során pedig a parancsnokoknak lehetőségük van a katonáikat jobban megismerni, a parancsnoknak és besorozottaknak összekövecsolódnia. A táborban mindenki megkapja az élelmiszer-fejadagját, valamint lehetőség van a felszerelésen és a fegyverzetén az utolsó simításokat elvégezni. A felkészülés békés időszaka a tábor elhagyásával befejeződik, innentől már a harc időszaka kezdődik, amely során a parancsnoknak lehetősége lesz rátermettségét bizonyítani, a katonának pedig szolgálatukat ellátni. Vargas Machuca szerint ez azért fontos, mert egy hadsereg ereje nem létszámában, hanem rendezettségében és fegyelmében rejlik.¹⁴

Ismeretlen területre érve a parancsnok mindig az előőrssel haladjon, azt elhagyva pedig mindig az utóőrrel, mivel itt van a legnagyobb veszély, és a legfontosabb a személyes példamutatás. A fegyverhasználatot illetően Vargas Machuca megjegyzi, hogy az expedíció felfedezését megelőzően mindenki mellőzze a puskát és a trombita használatát, mivel így az indiánoknak nincs lehetőségük felfegyverezni magukat a falvaikban, és harcra készen várni a spanyolokat. Észrevétlenül maradvány lehetőség van tolmácsok és útikalauzok felfogadására is. A menetek végrehajtása során a parancsnok rendszeresen tartson pihenőket és győződjön meg arról, hogy a menet rendje nem bomlott fel, és az utóőr nem pihen. A menet végrehajtása során hasznos, ha az előőrásban baráti indiánok is szolgálnak, mivel ők könnyebben észreveszik az ellenséges indiánok által felállított különböző csapdákat, valamint az általuk használt erdei ösvényeket.¹⁵

A táborverés során Vargas Machuca kiemeli, hogy a parancsnoki sátor legyen elég nagy ahhoz, hogy támadás esetén menedéket nyújtson a katonáknak és a felszerelésnek, valamint eső esetén óvja a lőport és tegye lehetővé a tűzfegyverek használatát. A táborverés idejének a délután három órát javasolja, mivel így lehetőség van a szükséges erődítési munkák elvégzésére és az emberek is kipihenhetik

magukat másnapra. Amennyiben szükséges és a biztonsági helyzet úgy kívánja, mindenki aludjon teljes felszerelésben és tartsa kéznél a fegyverét.¹⁶

Az összes létező természeti akadály közül a folyók a legveszélyesebbek, mivel a folyóátkelés végrehajtása egyrészt növeli az ellenség cselekvési lehetőségét, másrészt végrehajtása önmagában, harcérítkezés nélkül is nagyon veszélyes feladat. A folyóátkelés első lépése mindkét part biztosítása fegyveresekkel úgy, hogy a túlolali hídfő képes legyen nemcsak megvédeni magát, de az átkelést is aktívan támogatni.¹⁷

Az indiánok elleni hadviselés elengedhetetlen része az éjszakai rajtaütések megtervezése, megszervezése és végrehajtása. Eredetileg az indiánok alkalmazták előszeretettel az éjszakai rajtaütéseket, amit aztán később átvettek és sikeresen alkalmaztak a spanyolok is. Fontos, hogy a rajtaütések a lehető legkisebb veszteséget okozzák az indiánoknak, ezért amennyiben lehet, a parancsnok legyen képes a harc helyett tárgyalást kezdeményezni és az indiánokat a szó erejével meggyőzni.¹⁸

Az indiánok elleni hadviselés nagyon változó és mindig tartogat kihívásokat, ezért fontos az indián harceljárások megtanulása és esetenkénti sikeres alkalmazása. A katonákkal mindenkor tudatni kell, hogy az európai hadszíntéren tapasztaltakkal ellentétben az indiánok elleni hadjáratoknál nem megengedhető a vereség. A menekülő nemcsak a becsületét veszíti el, hanem gyakran az életét is. A menekülőket az indiánok képesek heteken keresztül üldözni. Ha a menekülőket nem ölik meg, akkor végez velük az éhség, a szomjúság, a kimerültség és a számtalan betegség. Az indiánok elleni hadviselés természetes velejárója ezért a győzelem vagy a halál, de semmi esetre sem a vereség.¹⁹

A hadjáratok során az indiánok mindig számbeli fölényben vannak, de a spanyoloknak jobb a felszerelésük és a fegyverzetük. Az indiánok folyamatosan harcban állnak egymással, de képesek a spanyolok legyőzése érdekében szövetségelni. A jó parancsnok képes ezt a szövetséget megbontani és az indiánokat megosztani. Vargas Machuca megemlíti, hogy a harc előtt az indiánok gyakran fogyasztanak saját készítésű alkoholt, és annak hatása alatt harcolnak. A harc után az indiánok üldözése, a harctéri siker kifejlesztése soha nem lehet teljes, mivel a hadjáratnak nem célja a felesleges vérontás.²⁰

BÉKEKÖTÉS, A MEGHÓDÍTOTT TERÜLET PACIFIKÁLÁSA (NEGYEDIK FEJEZET)

Az indiánok elleni hadjáratok végét a béketárgyalások jelentik. A sikeres béketárgyalások alapja az indiánok megosztása és a köztük lévő bizalmatlanság erősítése. Vargas Machuca szerint a békét nem kell azonnal megkötni, különösen a visszaeső törzsekkel, hanem hagyni kell őket „a saját levükben főni”. Minél nehezebben tudnak békét kötni, annál fontosabbnak érik majd annak jelentőségét. Az együttműködésre nem hajlandó vezetőket le kell váltani és helyükre újakat helyezni. A törzsfőnökök fiai közül pedig néhányat a spanyolokhoz kell rendelni, hogy a hódítók nyelvét és szokásait megtanulják.²¹

A spanyol telepések és az indiánok keveredése, valamint békés egymás mellett élésének elősegítése érdekében településeket kell alapítani. A település alapítása mindig szimbolikus folyamat, amelyben a spanyol és indián szokások keverednek. Az alkalmanként fellépő indiánlázadások leverése során Vargas Machuca fontosnak tartja megemlíteni, hogy a spanyolok a termésüket ne pusztítsák el, házaikat és falvaikat ne égessék fel.²²

A települések kialakítása után a tágabb környezet felfedezése és felmérése következik. Számba veszik a területeken élő indián törzseket, azok vezetőit, valamint szokásaikat. Felméri a terület gazdagságát, állat- és halállományát, a kibányászható nyersanyagkinccseknek otthont adó bányákat, a megtermelt fűszerféléket, valamint információkat szereznek a még felfedezésre és meghódításra váró területekről. A jobb tájékozódás elősegítése érdekében nevet adnak a folyóknak, a hegyeknek és az erdősegeknek. A települések fejlődése szempontjából kiemeli, hogy a mezőgazdaság támogatása mellett a kézművesipar elősegítése is fontos, mivel idővel a kézművesség több embernek képes munkát és megélhetést adni.²³

ÖSSZEFOGLALÓ

Vargas Machuca munkája több mint 400 éve látott napvilágot. A könyv megjelenése óta jelentősen megváltozott a hadseregek szervezete, vezetése, felszerelése és fegyverzete. Ezekre a változásokra figyelemmel feltehető a kérdés: lehet-e egy négy évszázada élt katonának használható tanácsa a XXI. században szolgáló utódok számára? A válasz: igen.

A háború természetének – és nem másjének – viszonylagos állandósága lehetővé teszi, hogy Clausewitz 1832-ben kiadott *A háborúról* (Vom Kriege) című könyve a kiadása után 180 évvel is a katonai gondolkodás főirányának alapját képezze. Önmagában az időtáv tehát nem jelenthet akadályt.

Tartalmi szempontból pedig azt látjuk, hogy Vargas Machuca könyve, amellet hogy kora katonáinak egyfajta kézikönyvként szolgált, máig érvényes alapelveket fektetett le:

- **Tanulás és alkalmazkodás** – Vargas Machuca egyértelművé tette, hogy az indiánok elleni hadviselés sikere a helyi viszonyokhoz való alkalmazkodásban, valamint a saját hibáinkból és az ellenségtől való tanulásban rejlik. Hasonló módon, nemcsak az FM 3-24 szinte összes fejezete, különösen a felkelők elleni műveletek végrehajtását részletező (Chapter 5: *Executing Counterinsurgency Operations*) emeli ki a tanulás és az alkalmazkodás fontosságát ebben a fajta hadviselésben, hanem az AJP-3.4.4 harmadik (Chapter 3 – *Insurgency and Counterinsurgency*), negyedik (Chapter 4 – *Planning for Counterinsurgency*) és ötödik (Chapter 5 – *The Military Contribution*) fejezete is. Hasonlóan a XVI. századi spanyol hódítókhoz, akik kénytelenek voltak felszerelésüket és fegyverzetüket az indiánok hadviseléséhez és harci eszközeihez, valamint a helyi domborzati és klimatikus viszonyokhoz igazítani, az iraki és afganisztáni hadszíntéren harcoló szövetséges és koalíciós csapatok is folyamatosan új felszerelést, fegyverzetet kaptak, valamint harceljárásokat vezettek be. Megjelentek az

MRAP járművek (*Mine Resistant Ambush Protected*), az alkalmazott fegyverek kalibere és ezáltal tűzereje kisebb lett, előtérbe kerültek a különleges erők műveletei, megnőtt a szerepe a MEDEVAC-nak (*Medical Evacuation*), a CAS-nek (*Close Air Support*), a C-IED-nek (*Counter Improvised Explosive Device*). Széleskörűen alkalmazták a különböző ISR-*(Intelligence Surveillance, Reconnaissance)* platformokat, valamint általánossá vált a valós idejű adatátvitel a különböző vezetési szintek között.

● **Vezetői képességek jelentősége** – Vargas Machuca szerint az indiánok elleni hadviselés során a parancsnok felelőssége kibővül, átalakul. Ezeknek a sokoldalú elvárásoknak a parancsnoknak meg kell felelnie, amihez különböző tulajdonságokkal (kompetenciákkal) kell rendelkeznie. Bár az általa jelzett tulajdonságok nem képezhetik a jelenkor katonáival szemben támasztandó kompetencia-szótár, vagy akár milyen követelményrendszer összeállításának alapját, a közelmúlt katonai témájú publikációit vizsgálva nyilvánvalóvá válik, hogy a felkelők elleni hadviselésben a vezetői képességek szerepét, a nem hagyományos, puha kompetenciák jelentőségének megnövekedését nagyon sokan elemezték, tárgyalták. A témával kapcsolatban megjelent számos cikk mellett két könyv érdemel említést. Az első szerzője *Mark Moyar*, aki a felkelők elleni hadviselés és a katonai vezetés összefüggésének vizsgálatát egy adott időszakhoz kötötte.²⁴ Egy másik kutató, *Victoria Nolan* a brit gyarmatbirodalom kis háborúit vizsgálva²⁵ foglalkozott a felkelők elleni hadviselés és a katonai vezetés közötti sajátos kapcsolattal.

● **Civilekkel való bánásmód** – Vargas Machuca nyilvánvalóvá tette, hogy a felkelők elleni harc – mivel nem katonaság áll szemben katonasággal – katonai szempontból soha nem lehet teljes, nem végződhet a legyőzött fél teljes alávetésével, megsemmisítésével. A harc után az indiánok üldözése, a harctéri siker kifejlesztése nem követelmény, mivel a hadjáratnak nem célja a felesleges vérontás. Amint a harcok véget értek, fontos a legyőzöttekkel

(civilekkel) a megfelelő kapcsolat kialakítása, az élet mielőbbi normalizálása, a dolgok közös felépítése. Hasonló módon, David Petraeus vezérezredes, ISAF-parancsnok 2010. augusztus 1-jén kiadott COIN-irányelveinek (*Headquarters ISAF, Kabul, Afghanistan, ISAF Commander's Counterinsurgency Guidance*) középpontjában is a lakosság és a vele való bánásmód áll. A tábornok szerint a műveletek súlypontját a lakosság jelenti, ezért a Talibánt el kell tőlük különíteni és meg kell őket ellenük védeni. Keresni kell az emberekkel való találkozást, ezért elrendelte a gyalog történő járőrözést, a lakossággal való közvetlen kommunikációt. A szövetséges katonáknak és afgán partnereiknek – hasonlóan a Vargas Machuca által alapított települések vegyes lakosságához – a helyi lakosság között kell élni és a COIN stratégiai céljait így megvalósítani.

● **Helyi erők alkalmazása** – Vargas Machuca számára nyilvánvaló volt, hogy helyi segítség igénybevétele nélkül nem lehet az indiánok ellen sikeresen harcolni. A baráti, szövetséges indiánok könnyebben észreveszik az ellenséges indiánok által felállított különböző csapdákat, az általuk használt erdei ösvényeket, nyelvismeretük révén pedig könnyen tudnak információval szolgálni az ellenséges terület sajátosságait illetően. A XX. századi helyi konfliktusokat vizsgálva egyértelmű, hogy az ilyen jellegű hadviselést folytató hatalmak (USA, Szovjetunió, Nagy-Britannia, Franciaország, Kína) mindegyike alkalmazott helyi erőket. Az USA vonatkozó tábori kézikönyveinek²⁶ áttekintése, valamint az FM 3-24 hatodik fejezetének (*Chapter 6: Developing Host-Nation Security Forces*) átolvasása nyilvánvalóvá teszi, hogy az ilyen jellegű hadviselés nem képzelhető el és nem folytatható sikeresen helyi katonai támogatás nélkül. Ebből a szempontból az AJP-3.4.4 is hasonló tartalmú, mivel az ötödik fejezet (*Chapter 5 – The Military Contribution*) hetedik része (*Section VII – Land Component Contribution*) részletesen foglalkozik a befogadó nemzet haderejének megszerzésével, kiképzésével és alkalmazásával.

A fentiekből látható, hogy Vargas Machuca

1599-ben kiadott könyve nemcsak kora katonáinak adott használható és átfogó ismereteket a gerilla-hadviselés jellegét illetően, de a mai utódok számára is tartalmaz használható tudást.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- VARGAS MACHUCA, Bernardo de: *The Indian Militia and Description of the Indies*, Duke University Press, 2008
- HIPPLER, Jochen: *Counterinsurgency – Theorien unkonventioneller Kriegführung: Callwell, Thompson, Smith, und das US Army Field Manual 3-24*, Internet, letöltve 2012. 09. 20., elérhető: http://www.jochenhippler.de/html/counterinsurgency_-_theorien_unkonventioneller_kriegfuhrung.html
- BRUIJN, Niels de: *Global effects of the Military Revolution in the New World? A study of military innovation and Spanish warfare in the sixteenth century.*, MA-thesis, Medieval and Early Modern History, Leiden University, 12 February 2012
- POWERS, Karen Vieira: *Fighting „Indians” in the New Granadan Backcountry, 1580-90s*, A Journal on Social History and Literature in Latin America, Volume 7, Number 2, Winter 2010, pp. 400-408
- MAU, Vladimir: *Lessons of the Spanish Empire*, Russia in Global Affairs, Volume 3, Number 3, (2005), pp. 57-70
- AUGUSTIN Cruz, Eduardo: *Araucanian Wars (1541–1883) in the Kingdom of Chile*, Xlibris Corporation, 2010
- ZWART, Erik: *Krijgsvolk, Militaire professionalisering en het ontstaan van het Staatse leger, 1568–1590*, Amsterdam University Press, 2006
- HABLES GRAY, Chris: *Postmodern War: The New Politics of Conflict (Critical Perspectives)*, The Guilford Press, 1997
- Book TV-interjú: Lt. Col. John Nagl „The U.S. Army/Marine Corps Counterinsurgency Field Manual”, Internet, letöltve 2012. 10. 12., elérhető <http://www.youtube.com/watch?v=QuDlrrRdfUw>

¹ A tanulmány a TÁMOP-4.2.1.B-11/2/KMR-2011-0001 „Kritikus infrastruktúrávédelmi kutatások” projekt támogatásával készült.

² Book TV-interjú: Lt. Col. John Nagl „The U.S. Army/Marine Corps Counterinsurgency Field Manual”. Internet, letöltve 2012. 10. 12., elérhető <http://www.youtube.com/watch?v=QuDlrrRdfUw>

³ Vargas Machuca, Bernardo de: *The Indian Militia and Description of the Indies*, Duke University Press, 2008, pp. 1-163

⁴ Hippler, Jochen: *Counterinsurgency – Theorien unkonventioneller Kriegführung: Callwell, Thompson, Smith, und das US Army Field Manual 3-24*, Internet, letöltve 2012. 09. 20., elérhető: http://www.jochenhippler.de/html/counterinsurgency_-_theorien_unkonventioneller_kriegfuhrung.html; Hables Gray, Chris: *Postmodern War: The New Politics of Conflict (Critical Perspectives)*, The Guilford Press, 1997, p. 156

⁵ Mau, Vladimir: *Lessons of the Spanish Empire, Russia in Global Affairs*, Volume 3, Number 3, (2005), pp. 57-70

⁶ Augustin Cruz, Eduardo: *Araucanian Wars (1541–1883) in the Kingdom of Chile*, Xlibris Corporation, 2010; lásd még Kris Lane bevezető tanulmányát in: Vargas Machuca, pp. xxx-xxxiii

⁷ Vargas Machuca, Bernardo de: *The Indian Militia and Description of the Indies*, Duke University Press, 2008, p. 19

⁸ Ibid., p. 29, pp. 30-50; Powers, Karen Vieira: *Fighting „Indians” in the New Granadan Backcountry, 1580-90s*, A Journal on Social History and Literature in Latin America, Volume 7, Number 2, Winter 2010, pp. 404-408

⁹ Vargas Machuca, pp. 51-52, Powers, pp. 405-406; Bruijn, pp. 29-31.

¹⁰ Vargas Machuca, pp. 55-69, Zwart, Erik: *Krijgsvolk, Militaire professionalisering en het ontstaan van het Staatse leger, 1568-1590*, Amsterdam University Press, 2006, pp. 54-58

¹¹ Ibid., pp. 70-77, Bruijn, Niels de: *Global effects of the Military Revolution in the New World? A study of military innovation and Spanish warfare in the sixteenth century*, MA-thesis, Medieval and Early Modern History,

Leiden University, 12 February 2012, pp. 19-22

¹² Ibid., pp. 81-82

¹³ Ibid., pp. 84-86

¹⁴ Ibid., p. 87

¹⁵ Ibid., pp. 89-93

¹⁶ Ibid., pp. 94-108

¹⁷ Ibid., pp. 111-124

¹⁸ Ibid., pp. 89-93

¹⁹ Ibid., p. 125

²⁰ Ibid., pp. 127-132

²¹ Ibid., pp. 135-136

²² Ibid., pp. 137-146

²³ Ibid., pp. 147-159

²⁴ Moyar, Mark: *A Question of Command: Counterinsurgency from the Civil War to Iraq*, Yale University Press, 2009

²⁵ (Nolan, Victoria: *Military Leadership and Counterinsurgency: The British Army and Small War Strategy Since World War II*, I.B.Tauris, 2011

²⁶ FM 31-20 Operations Against Guerrilla Forces – 1951, FM 100-1 Doctrinal Guidance – 1961, FM 31-22 U.S. Army Counterinsurgency Forces – 1963, FM 31-16 Counterinsurgency Operations – 1963

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

NEMZETKÖZI KATONAPOLITIKAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

OROSZ REAGÁLÁS AMERIKAI REPÜLŐGÉPEK LENGYELORSZÁGI TELEPÍTÉSÉRE

2012. október közepén megérkeztek a lengyelországi Lódz melletti repülőtérre az amerikai légierő első képviselői. A légibázis amerikai személyi állománya mintegy 200 pilótából, szerelőből és kiszolgáló állományból fog állni. Az esemény hírére Viktor Litovkin, a *Moscow Military Review* hetilap főszerkesztője az alábbiak szerint reagált. „Ez a hír nem szenzáció, hiszen tudott volt, hogy az amerikaiak repülőgépeket telepítenek Lengyelországba. Oroszország szempontjából azonban ez barátságtalan lépésnek tekinthető, mert az F-16 típusú repülőgépek nukleáris fegyverzetet is hordozhatnak, amelyeket most Európa hat országában kilenc bázison tárolnak. Az amerikaiak állandóan azt mondják, hogy ezek harcászati fegyverek, de az orosz vélemény szerint stratégiai célokat szolgálnak. Egy Lengyelországból vagy Litvániából felszálló F-16-osnak csak 15–20 percre van szüksége ahhoz, hogy elérje Szmolenszket, és 25 percre, hogy eljusson Moszkváig. Vajon miért kell az amerikaiaknak légibázis Lengyelországban? Azt állítják, hogy a rakétavédelmi rendszer a nemzetközi terrorizmus elleni védelmet szolgálja. Nem világos azonban, hogy miért van szükségük légibázisra ilyen közel Oroszországhoz. Várjuk, hogy Washingtonból és Varsóból magyarázatot kapunk, azt követően majd elgondolkozunk azon, hogy milyen intézkedéseket hozunk biztonságunk szavatolása érdekében” – mondta Litovkin a *Voice of Russia* riportérének. Az F-16 típusú repülőgép a B61 nukleáris bomba Mod 12 változatát hordozhatja. Robbanóereje néhány kilotonnától néhányszor tíz kilotonnáig terjedhet. A kisebb robbanóerejű bomba hatásfoka fokozható a rászertelt, manőverezést biztosító farokrészsel, amely a GPS-irányítás segítségével nagy pontossággal talál célba. A töltet nagysága alapján harcászati tekinthető eszköz a nagy pontossága miatt stratégiai célokat is szolgálhat.

AZ ELSŐ BOREJ-OSZTÁLYÚ TENGERALATTJÁRÓ 2013-BAN ÁLL SZOLGÁLATBA

Az osztály Jurij Dolgorukijról elnevezett első hajóját eredetileg 2012-ben tervezték hadrendbe állítani, de a fő fegyverzetének tekinthető Bulava rakétákkal kapcsolatos elhúzódó problémák, valamint a tengeri próbatukon felmerült hiányosságok kiküszöbölése miatt erre végül csak 2013-ban kerülhet sor. (1. kép) Az osztály második hajója, az Alekszander Nyevszkij várhatóan 2014-ben csatlakozik a Csendes-óceáni Flottához. Két további

tengeralattjáró építése van folyamatban a Fehér-tenger partján lévő Szeverodvinszk hajógyárban. Összesen nyolc Borej-osztályú hajó épül 2020-ig, ők jelentik majd az orosz hadászati tengeralattjáró-flotta gerincét. Hadrendbe állításukkal lehetővé válik az előregedő Tájfün- és Delta-osztályú tengeralattjárók kivonása. A Borej-osztályú tengeralattjáró 170 m hosszú, maximális átmérője 13 m, személyzete 107 fő (ebből 55 fő tiszt), maximális merülési mélysége 450 m, maximális sebessége merülésben 29 csomó és 16 db több robbanófejjel szerelt Bulava rakétát hordozhat.

OROSZ „LOPAKODÓ” KORVETTEK GYAKORLATA A KASZPI-TENGEREN

2012 októberében a Kaszpi-tengeri Flottilla két Bujan-osztályú korvette tíznapos, éleslövészettel egybekötött gyakorlatot tartott a Kaszpi-tengeren. A gyakorlat során az Asztrahany (2. kép) és a Volgodonszk korvettek szárazföldi, tengeri és légi célokat támadtak, valamint

1. KÉP A JURIJ DOLGORUKIJ TENGERI PRÓBAÚTON

navigációs manővereket hajtottak végre különböző időjárási viszonyok között. A 2012 júliusában a Kaszpi-tengeri Flottilla állományába került Volgodonszk személyzete számára ez volt az első ilyen gyakorlat, a 2006-ban hadrendbe állt Asztrahany – igaz, egyedül – már vett részt hasonló gyakorlaton. A Bujan-osztályú korvetten sekély vízben történő manőverekre tervezték, és az osztály mind a nyolc hajója a Kaszpi-tengeren, illetve az oda beömlő folyók torkolataiban fog szolgálatot teljesíteni. Tervezéskor gondot fordítottak arra, hogy a lehető legjobban csökkentsék a hatásos visszaverő felületét és jó manőverezőképeséget biztosítsanak számára. Maximális sebessége 28 csomó. Fegyverzete egy 100 mm-es A-190 típusú ágyú, két AK-630 típusú hatsövű gépágyú, a BM-21 sorozatvető hajóra adaptált változata, egy négycsöves Iglá-1M rakétavető, továbbá két 14,5 mm-es géppuska és három 7,62 mm-es golyószóró. Hossza 62 m, merülése 2 m, vízkiszorítása 550 tonna.

↑ 2. KÉP AZ ASZTRAHANY KORVETT

3. KÉP BALLISZTIKUS RAKÉTÁK ÉSZLELÉSÉRE SZOLGÁLÓ AN/TPY-2 TÍPUSÚ MOBIL RADAR-RENDSZER →

DÉL-KOREA IS AZ AMERIKAI GLOBÁLIS RAKÉTAVÉDELMI PAJZS ÖLTALMA ALÁ KERÜL

Leon Panetta, az Amerikai Egyesült Államok védelmi minisztere kijelentette, hogy országga folytatja a glo-

4. KÉP Egy B-52-es szárnya alatt felfüggesztett Waverider hiperszonikus pilóta nélküli repülőgép

5. KÉP Az indiai légierő egyik MiG-29UPG típusú vadászipülőgépe

6. KÉP A Jin-osztályú tengeralattjáró rajza

bális rakétavédelmi pajzsa által oltalomban részesített országok körének a kiszélesítését ázsiai államokkal. Ebbe a körbe Dél-Koreát is bevonják, hogy ellensúlyozzák az északi szomszéd felől érkező fenyegetéseket. Észak-Korea 2006-ban csatlakozott az atomhatalmakhoz, amikor föld alatti nukleáris robbantást hajtott végre, és 2012 októberében bejelentette, hogy az Amerikai Egyesült Államok területe (feltehetően Guam szigete) is a hadászati rakétáinak a hatótávolságán belülre került, hasonlóan Dél-Koreához és Japánhoz. Japánban már két AN/TPY-2 típusú amerikai mobil radarrendszer működik, amelyek érzékelik az Észak-Koreában indított ballisztikus rakétákat. Feltehetően Dél-Koreában is hasonló rendszert fognak telepíteni. (3. kép)

FOLYTATÓDNAK AZ AMERIKAI HIPERSZONIKUS REPÜLŐGÉP KÍSÉRLETI REPÜLÉSEI

A négy X-51A Waverider kísérleti, pilóta nélküli hiperszonikus repülőgép utolsó példányának kísérleti repülésére 2013-ban kerülhet sor. (4. kép) A scramjet hajtóművel ellátott Waverider

hatszoros hangsebességgel repül, de egy jól megkonstruált scramjet hajtóművel elméletileg 12- és 24-szeres hangsebesség közötti sebességet is elérhet. Ez utóbbi 29 000 km/h sebességnek felel meg, vagyis egy órán belül a Föld bármely pontja elérhető ezzel a sebességgel. A gép harmadik példánya 2012 augusztusában a Csendes-óceán felett végrehajtott tesztrepülés kezdetén darabjaira esett szét. Az ezt követő vizsgálat előzetes eredménye szerint a baleset oka a kialakult erős vibráció volt, amely valószínűleg azért alakult ki, mert a hordozó repülőgépről történt leválás után a kormányfelületek túl hamar kinyíltak. A vizsgálat kizárta, hogy programhiba vagy a hajtómű rendellenes működése volt a baleset oka. Az első két gép közül az egyiknek sikerült három percnél tovább ötöszeres hangsebességgel repülni 2010-ben. A gépet csak egy bevetésre szánják, hiszen csapásmérés a feladata. Indítása B-52 típusú hadászati bombázó repülőgépről történik. A hordozóról történő leválása után beindul a gyorsítórakéta, majd amikor eléri a szükséges szuperszonikus sebességet, akkor beindul a scramjet hajtómű. A mérnökök

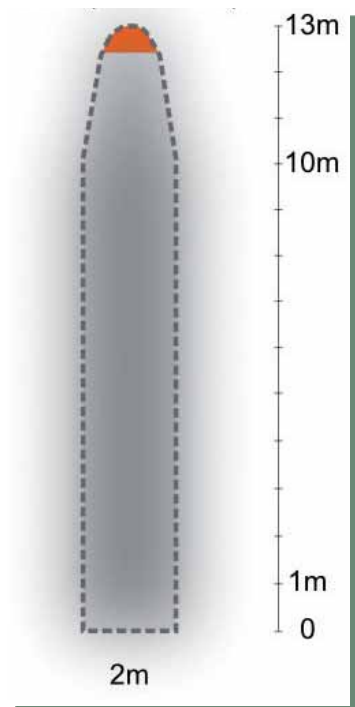
azt remélik, hogy a negyedik Waverider képes lesz legalább öt percnél tovább az előírt sebességgel repülni. A súrlódási hő negatív hatásaitól az eszközt a Space Shuttle esetében alkalmazott szigetelő kerámialapok védik. Elemzők szerint a Waverider-program fő célja, hogy olyan hiperszonikus repülőgépet fejlesszenek ki, amellyel egy órán belül nagy pontosságú hagyományos csapást mérhetnek a Föld bármely pontjára. A vizsgálattal párhuzamosan folyik a negyedik X-51A felkészítése a 2013 tavaszán vagy nyarán végrehajtandó repülésre.

VESZTESÉGES A MI G REPÜLŐGÉPEKET GYÁRTÓ VÁLLALATCSOPORT

Vlagyimir Komojedov, a Duma védelmi bizottságának elnöke szerint a MiG vadászipülőgépeket gyártó vállalatcsoport már évek óta veszteséget termel. Ennek oka, hogy a gyártó infrastruktúra elosztása nem optimális, így a gyártási költségek túlságosan magasak, és az, hogy a védelmi minisztérium az utóbbi időben csökkentette a beszerzésre kerülő vadászipülőgépek között a MiG-ek arányát. A MiG vállalatcsoport vezetése bizakodó, mert jelenleg 20 országgal összesen 100 érvényben lévő szerződése van 6 milliárd dollár értékben. A vállalatcsoport 2012-ben, egy 2008-ban aláírt szerződés alapján befejezte India számára az első hat MiG-29 típusú repülőgép korszerűsítését MiG-29UPG változatra. Az UPG változat jelenleg a legkorszerűbb MiG-29-es. Hasonlít az SzMT változathoz, de nyugati eredetűek a műszerei, emellett Zsuk-ME típusú rádiolokátort, új hajtóművet és tűzvezető rendszert kapott, valamint javítottak a légi és földi célok leküzdésére szolgáló fegyverzetén. (5. kép)

KÍNA HAMAROSAN NUKLEÁRIS FEGYVEREKET TELEPÍT TENGERALATTJÁRÓIRA

Egy, az amerikai Kongresszus számára készített jelentés szerint Kína várhatóan két éven

7. KÉP A JL-2 BALLISZTIKUS RAKÉTA

8. KÉP AZ ADMIRALITÁS ÉPÜLETE A LEVEGŐBŐL

kezdeti műveleti képességet. Kína számos nemzetközi szerződés aláírója, de egyelőre nem csatlakozott egyik fontosabb fegyverzetkorlátozási megállapodáshoz sem. A jelentés szerint a Kongresszusnak utasítania kellene a külügyminisztériumot arra, hogy az Amerikai Egyesült Államok vonja be Kínát a fegyverzetkorlátozási megállapodásokba. Emellett a Kongresszusnak megfelelő óvatossággal kell kezelni az amerikai nukleáris erők egyoldalú csökkentését mindaddig, amíg nem jut el elegendő információ az ország lakosságához Kína haderejéről és nukleáris fegyverzetéről. Egyes civil szervezetek becslése szerint Kína 240 nukleáris robbanófejjel rendelkezik, míg az Egyesült Államok 5113-mal.

AZ OROSZ HADITENGERÉSZET PARANCSNOKSÁGA VISSZAKÖLTÖZÖTT SZENTPÉTERVÁRRA

A Bojár Duma 1696 októberének végén döntött arról, hogy Oroszországnak haditengerészettel is rendelkeznie kell. Nagy Péter Oroszországot erősnek kívánta látni nemcsak a szárazföldön, hanem a tengereken is. Több hollandiai hajóépítőnél ácsként dolgozott, hogy megismerje a szakma fogásait, majd elhatározta a flottaépítést. Miután a döntés megszületett, az országban elkezdődött a hajóépítés és a kikötők kialakítása. A fő cél a kereskedelmi hajók védelmének biztosítása volt a nemzetközi vizeken. A XIX. század elején Oroszország már a harmadik legerősebb flottával rendelkezett. A haditengerészet parancsnoksága a kezdetektől 1925-ig Szentpéterváron volt, közben az 1823-ra felépült Admirális épületébe költözött. (8. kép) Az orosz haderőreform keretében a katonai vezetés elhatározta, hogy a haditengerészet parancsnokságát visszaköltöztetik méltó helyére, az Admirális épületébe. Több katonai vezető ellenezte az elképzelést, mivel költségesnek tartották a megvalósítását. Viktor Csirkov ellen-

tengernagy, a haditengerészet parancsnoka a haderőnem megalakulásának 316. évfordulója alkalmával tartott ünnepségen a költségvetés költségeit elhanyagolhatónak jellemezte.

OROSZORSZÁG PÁNCÉLTÖRŐ RAKÉTÁKAT SZÁLLÍT INDIÁNAK

A két ország szerződést írt alá 10 000-10 000 db Konkursz (9. kép), illetve Invar típusú páncéltörő rakéta eladásáról Indiának, mintegy 240 millió dollár értékben. Az Invar rakéták az indiai T-90 harckocsik fegyverzetéhez tartoznak, míg a Konkursz-M rakétákat a gépesített és gyalogos alakulatok kapják. India licenc alapján további 15 000 db Invar fog legyártani. A szárazföldi csapatok volt parancsnoka 2012 márciusában jelezte, hogy egyes páncélos alakulatok csak 3-4 háborús napra elegendő harckocsilőszerrel rendelkeznek, és már csak ezért is szükséges a páncéltörő rakéták beszerzése.

UKRAJNA KORSZERŰSÍTETTE A MI-8 ÉS A MI-2 TÍPUSÚ HELIKOPTEREKET

Novemberben Ukrajnában bemutatták a két helikopter korszerűsített változatát, amelyek a Mi-8MSzB és a Mi-2MSzB típusjelzést viselik. (10. kép) Mindkét helikopter elsősorban egészségügyi mentésre szolgál, és alkalmazható a haderőben is. Tervezett élettartamuk legalább 15 év. Mindkét helikopter új, gazdaságos, a korábbiánál erősebb hajtóművet kapott, amelyeket a zaporozsjei Motor Szics fejlesztett és gyárt. A Mi-8MSzB maximális felszállótömege 10 tonna, a helikopter szeptemberben kategóriájában világrekordot állított fel, amikor 8 200 méter magasságban hajtott végre repülést. A Mi-2MSzB maximális felszállótömege 7 tonna, és képes két órán keresztül levegőben lenni utántöltés nélkül. Mentési feladatokon kívül erdőtűzek oltásában is segítséget nyújthat. A Motor Szics azt tervezi, hogy öt éven belül elkezdi egy saját fejlesztésű mentőhelikopter gyártását, amely a Mi-2 és a Mi-8 közötti kategóriába tartozik. E kategória iránt a legnagyobb a kereslet mind a haderő, mind pedig a katasztrófaelhárítás részéről.

9. KÉP KONKURSZ PÁNCÉLTÖRŐ RAKÉTA

belül tengeralattjáróról indítható nukleáris fegyverzettel is rendelkezni fog. Kína az egyetlen nukleáris nagyhatalom, amely nukleáris arzenáljának növelésére törekszik, miközben az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Nagy-Britannia és Franciaország csökkenti azt, illetve csak minőségi fejlesztéseket hajt végre. Kína közel áll ahhoz, hogy rendelkezzen a nukleáris triásszal, vagyis interkontinentális ballisztikus rakétákkal, repülőgépekről ledobható nukleáris bombákkal és tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakétákkal. A kínai vezetés nagy erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy korszerűsítse haditengerészetét, de kiemelt jelentőséget tulajdonít a haderő fejlesztésének az információs technológia terén is. Ha Kínának sikerül kialakítani a nukleáris triász harmadik elemét, vagyis nukleáris fegyverek telepítését tengeralattjárókra, az komoly fenyegetést jelenthet a kelet-ázsiai térség biztonságára, de növelheti a feszültséget az Amerikai Egyesült Államok viszonylatában is. Kína azon törekvése, hogy növelje nukleáris csapásmérő képességét az Egyesült Államokkal szemben, mindenképpen kiváltja India és Oroszország részéről, hogy ártékeljék elrettentőképességük hatékonyságát Kína viszonylatában. Kína a tervezett ötből már két új atomhajtású, ballisztikus rakéták hordozására képes tengeralattjáróval rendelkezik. A Jin-osztályú hajók JL-2 típusú ballisztikus rakétákat hordoznak majd, amelyek hatótávolságát 7400 km-re becsülik. (6-7. kép) A JL-2 program megvalósítása a nehézségek miatt többször is csúszást szenvedett, de a jelenlegi állapotából kiindulva két éven belül elérheti a

10. KÉP MI-8MSZB TÍPUSÚ HELIKOPTER

Csillak Roland okl. mk. őrnagy–Bagi Tamás mk. százados:

MI-24/35 HELIKOPTEREK ÜZEMELTETÉSI SAJÁTÓSSÁGAI AFGANISZTÁNBAN

Az MH Mi-35 Légikiképzés-támogató Csoport (Air Mentor Team, a továbbiakban AMT) 2010. április hónapban kezdte meg a munkáját a kabuli repülőtéren. Négy helikoptervezető-oktató mellett hat fő műszaki személyzet utazott ki az afgán katonák oktatására. A hatfős műszaki csoport felépítése a hazánkban előírt és alkalmazott üzemeltetési változatok közül az úgynevezett II. számú kiszolgálási változatnak felel meg, ami egy fő üzemeltető mérnököt, egy fő sárkánymechanikust, egy fő elektromos-, műszer-, oxigénmechanikust, egy fő rádiómechanikust és egy fő fegyvermechanikust ír elő.

Mivel a feladatok jellege – levegő-föld éleslövészetek – és a hadműveleti terület sajátosságai – a kiképzési repülések során géppuskalőszer és nem irányított rakéták betöltése –, valamint a műveleti repülések kabuli és más repülőterekről történő kiszolgálása szükségessé tették a helikopter fegyverrendszereinek fokozott használatát és az ezekből adódó mélyebb karbantartási munkákat, ezért az egy fegyvermechanikus helyett két fő vett részt a misszióban. A mentorcsoportba történő bekerülést a nyelvi feltételek mellett alapvetően a szakmai ismeretek és az üzemeltetési tapasztalat megléte határozta meg. A felkészítések alapossága és sokoldalúsága ellenére számos kihívás várt a csoport tagjaira Afganisztánban.

HELIKOPTEREK ÉS MŰSZAKI SZAKEMBEREK

Az Afgán Nemzeti Hadsereg (ANA) kötelékében 8 db Mi-35 típusú harci helikopter szolgál. Ebből 2 db gép régóta Afganisztánban hadrendben álló orosz nagyjavítású gép, a fennmaradó 6 db helikopter a Cseh Köztársaságból származik és az ugyancsak cseh LOM

PRAHA nagyjavító cég újította fel az afgán hadsereg részére. Ezeknek a helikoptereknek a műszaki állapota megfelel az európai országokban elvárt és megszokott karbantartottságnak, a használatban lévő dokumentációk naprakészek és visszakövethetők. A helikopterekben lévő modern rádiók a csoport rádiós szakemberének adtak újszerű feladatot.

A helikopterek között nem igazán található két egyforma, a magyar gépekhez viszonyítva valahol a Mi-24V és Mi-24P típusok között helyezhetők el. A besugárzásjelzők különböző helyen vannak, valamint a Mi-24P-re jellemző, hogy a rádiós térben lévő merevítések és hidraulikaelzáró csapok a helikopterek felében találhatóak csak meg.

A hadrendben álló orosz nagyjavítású két gép műszaki állapota és a karbantartottsága viszont nem éri el az elvárt szintet, a dokumentációkban nincsenek vezetve az esetleges alkatrészcsere és a végrehajtott munkák. Ezeknek a gépeknek a biztonságos üzemeltetését nem javasolta a magyar fél az afgán hadseregnek. Az afgán pilóták azonban a naptári üzemidő lejártáig repültek ezeket a helikoptereket, saját műszaki szakembereik közreműködésével. A két gépet nagyjavításra tervezte a magyar fél, és meg is kezdte az előkészületeket. 2011-ben egy nagyjavított gép érkezett vissza Kabulba, de hadrendbe állítására a logisztikai biztosítás hiánya miatt nem került sor.

Az afgán műszaki állomány összetétele és felépítése összhangban van a típusra előírtakkal. Külön szakemberek foglalkoznak a helikopterek időzombentartásával és a hangárakban az időszakos munkák, fódarabcsere és végrehajtásával. Az állomány szakmai képzettsége viszont vegyes.

Vannak, akik a szovjetek afganisztáni je-

lenléte alatt tanulták a különböző orosz típusú gépek üzemeltetését, és iskolai rendszerben sajátították el a szükséges tananyagot hazájukban vagy a Szovjetunióban. Később, amikor a különböző típusokat kivonták a rendszerből, nyugdíjazták ezeket a szakembereket, most pedig a helikopterek ismételt rendszerbe állításakor visszahívták őket. Ők alkotják a magot a csoportokban, viszont kevesen vannak, idősebbek, és a tudásuk vagy megkopott az évek során, vagy nem ezt a típust tanulták és üzemeltették korábban, típusátképzésük pedig nem történt meg.

A másik része az állománynak fiatalokból áll, akiknek többnyire még az alapismeretük sincs meg az üzemeltetéshez. Iskolai végzettség és szakmai tapasztalat nélkül kerültek be a rendszerbe, és könyvek, leírások nélkül, autodidakta módon próbálják elsajátítani a szakterületük gyakorlásához szükséges ismereteket. A műszaki mentorok elsődleges feladatuként jelentkezett ezeknek a katonáknak a szakmai képzése és felkészítése az önálló, elfogadható szintű műszaki munkára.

ALÁRENDELTSÉG ÉS FELADATRENDSZER

A magyar mentorcsoport egy összetételében és létszámában megegyező cseh mentorcsoporttal végzi a felkészítést. A cseh partnerek már korábban megkezdték mentori feladataikat Afganisztánban.

Mindkét csoport az Amerikai Légierő 438. Expedíciós Tanácsadó Ezred alárendeltségébe tartozik. A cseh és a magyar katonák közösen segítik és irányítják az afgán műszaki katonák tevékenységét, valamint teszik meg javasolataikat – mindezt amerikai adminisztratív felügyelet alatt. A mérnökök közösen vesznek

MENTOROK ÉS MENTORÁLTAK A HELIKOPTERNÉL

MOBIL LEVEGŐTÖLTŐ ESZKÖZ

AMERIKAI KATONAI BÁZIS KÖZPONTI ÜZEMANYAGTÖLTŐ HELYE
AFGANISZTÁNBAN

MOBIL REPÜLŐTECHNIKA-INDÍTÓ ESZKÖZ

részt az afgán repülő-műszaki eligazításokon, tapasztalataikat felhasználva koordinálják a napi feladatok tervezését, végrehajtását. A helikopterek repülési feladatra történő felkészítése mellett az előforduló hibák kijavítása és a szabályzatban előírt kötelező érvényű karbantartási, ellenőrzési munkák végrehajtása adja a feladatok zömét.

Az elmúlt két évben, amióta a magyar repülő-műszaki szakemberek végzik a helyiek mentorálását, bizonyíthatóan megnőtt a helikopterek hadrafoghatósága, csökkentek a meghibásodások, javult a repülésbiztonság helyzete. Korábban az afgán műszaki szakemberek nem minden esetben rendelkeztek a megfelelő műszaki kiszolgálási technológiákkal, dokumentációkkal, illetve nem minden esetben alkalmazták azokat. A helikopterek napi üzemeltetése során az előírt előkészítési formákat nem alkalmazták az előírt szinteken. A magyar és cseh mentorok tettek javaslatot a mélyebb és pontosabb ellenőrzési formák alkalmazására.

Az afgán műszaki egységek parancsnokai rövid időn belül érzékelték a magyar mentorok kimagasló szakmai hozzáértését és tapasztalatát, és nemegyszer ők kezdeményezték a konzultációt, kértek javaslatokat, ami a kulturális háttér ismeretében rendkívül nagy jelentőséggel bír. Voltak pillanatok, amikor érezhető volt a cseh szakemberek szakmai féltékenysége, miszerint nem tőlük kéri az afgán fél a tanácsokat, holott ők korábban kezdték az afganisztáni mentorálási feladatokat.

A magyar szakemberek javaslatára bevezették a Magyarországon alkalmazott kiszolgálási, előkészítési változatokat. Heti rendszerességgel végezték az előzetes előkészítést, szükség esetén a megfelelő szintű tárolási munkákat, és havonta szerveztek karbantartó napokat.

A levegő-föld éleslövészetek és a fegyveralkalmazások után végrehajtották a fegyverrendszerek karbantartását, tisztítását, amit eddig nem túl gyakran és nem kellő alaposan tettek meg az afgán műszaki szakemberek.

Az időszakos vizsgákat a Mi-35 típuson a magyar mentorok megérkezéséig Mi-17 technológia alapján hajtották végre. Ezek a hiányosságok sok ellenőrzési, oktatási feladatot és technológia-kidolgozást, fordítási feladatot adtak a magyar repülő-műszaki szakembereknek minden szakterületen.

A hangárban esedékes karbantartási, idő-

szakos vizsgán elvégzendő munkapontokat – a kenési és tisztítási feladatokat leszámítva – nem hajtották végre. A fődarabcsereket, szervizjavításokat, időszakos vizsgák utáni kötelező berepülések végrehajtásáért komoly szakmai harcot kellett vívni.

Az évenkénti vagy 250 repült óra utáni olajcserék végrehajtása nem minden esetben valósult meg; egy gyors laborvizsgálat elvégzése után, figyelmen kívül hagyva a kenőanyagot gyártó cég ajánlásait, üzemeltették tovább a helikoptereket. Az időközben elfogadott olajcsere-periodusokat alkalmazva hidegen hajtották végre az olaj cseréjét, ami miatt újabb szakmai egyeztetésre került sor. A magyar mentorok ezen a téren is sikereket értek el, ezzel is növelve az afgán repülésbiztonság amúgy nem túl magas szintjét.

LOGISZTIKAI HÁTTÉR

Az afgán szakemberek számára az amerikai ezred szinte minden eszközt, szerszámot, ellenőrző berendezést biztosított, amelyek egytől egyig a XXI. század technológiáját képviselték, ám a megfelelő szaktudás, valamint a műszaki műveltség hiánya nem tette lehetővé ezek magas szintű alkalmazását. A biztosított szerszámok sokszor gyári csomagolásban kerültek elő a szekrények mélyéről.

A folyamatos mentorálásnak, előadásoknak, technológiáknak – amelyeket a magyar mentorcsoportok alkottak meg – köszönhetően a műszaki kultúra és műveltség egy magasabb szintre lépett az Afgán Nemzeti Hadsegreg repülő-műszaki szakemberei körében.

MŰVELETI REPÜLÉSEK

A műveleti repülések a kezdeti időszakban a kabuli repülőtérrel lettek kiszolgálva; a gépek

a hajnali felszállást követően az esti órákban általában visszatértek Kabulba. A későbbi időszakban ezeket a műveleti repüléseket többnapos áttelepüléssel hajtották végre, ami a megváltozott időjárási és klímaviszonyok miatt jelentős megterhelést jelentett a repülőtechnikának és a kiszolgáló állománynak is. Gyakori jelenség volt az indulási és érkezési helyek közötti 20 °C-os hőmérséklet- és 1200 méteres szintkülönbség, Kabultól 40-45 perc repülési időben mérve. Ilyen esetekben kiemelt nehezítő körülményként jelentkezett, hogy a

Kabulban téli üzemre felkészített helikoptereket sokszor + 30 °C körüli hőmérséklet fogadta az áttelepülésre kijelölt repülőtérre, így e feladatokat fokozott körültekintéssel kellett végrehajtani.

Az áttelepülés helyén a helikoptertechnika üzemanyaggal történő feltöltését nem töltőautóval hajtották végre, hanem központi töltőhelyen, mely nem rendelkezett átfolyásmérő eszközzel, ami tovább nehezítette a műszaki

kiszolgáló állomány dolgát.

A hajózállomány pontos számításait figyelembe véve kellett a helikoptereket a szükséges üzemanyaggal és fegyverzettel feltölteni, a kiegészítő üzemanyag-tartályokat is beleértve, és a repülési idő-, valamint súlyszámításokba nem fért bele 50-100 liternyi üzemanyag plusztömege. Kiemelt figyelmet kellett fordítani a repülési feladatok előtti üzemanyagszint ellenőrzésére is, mivel nemegyszer (főleg a téli időszakban) szembesült az állomány azzal a ténnyel, hogy egy éjszaka alatt akár 5-600 liter üzemanyag is képes „elpárologni” a helikopterekből.

A helikopterek takarása, nyűgözése sem érte el az előírt és évszakonként változó követelményeket. Igaz, az eszközök rendelkezésre álltak valamelyik épület, raktár mélyén, de nem használták, alkalmazták őket. Téli időszakban előfordult, hogy repülési feladatot kellett törölni a takarási hiányosságokból adódó lefagyás vagy más veszélyes jelenség miatt.

ÖSSZEGRÉS

Az üzemeltetés sajátosságai során említést kell tenni a nálunk megszokott szakszolgálati engedélyek hiányáról, a munka-, tűz- és balesetvédelmi előírások be nem tartásáról. Ezeket is túllépve a mentorcsoportok állományának alkalmazkodnia kellett a helyi környezetvédelmi irányelvek, normák egyszerű értelmezéséhez, amelyekhez a magyar csapat tagjai nem voltak hozzászokva.

Összességében véve elégedettséggel töltötte el a magyar mentorcsoportok tagjait, hogy tudásukkal, ismereteikkel segíthették az afgán fél szakmai fejlődését. Külön öröm számukra, hogy az AMT-k váltásainak szolgálata során a szakmai együttműködés mellett bizalmi, sőt gyakran baráti kapcsolat alakult ki a magyar és az afgán katonák között.

Frankó Tibor százados:

NEMCSAK ADTUNK, KAPTUNK IS...

Magyar szerepvállalás az afgán légierő újjáépítésében

Magyarország, a Magyar Honvédség NATO-kötelezettségeinek eleget téve katonáival évek óta jelen van Afganisztánban, ezen az egyáltalán nem nyugodt hadszíntéren. A törekény békét vigyázó honfitársaink a Magyar Honvédség Mi-35 Légikiképzés-támogató Csoportjában (Air Mentor Team – AMT) is nap mint nap bizonyítják, hogy megfelelő felkészültséggel és hozzáállással akár egy 10 fős (időközben 12 főszre bővült) csoport is képes olyan eredményeket elérni, amelyek kivívják a nemzetközi szakmai tiszteletet.

Az említett misszió megkezdését, mint ahogyan más hasonló külhoni szolgálat indítását is, igen komoly tervező-, szervezőmunka előzte meg. Az AMT hajózó- (helikoptervezető-) állományát biztosító Magyar Honvédség 86. Szolnok Helikopter Bázis harcihelikopter-zászlóalja már 2008-tól tudatosan készült az akkor még csak tervekben létező afganisztáni „bevetésre”. A zászlóalj személyi állománya az alaprendeltetésből adódó feladatnak számító rendszeres légi lövészetek végrehajtása mellett megkezdte a konkrét feladat végrehajtásához szükséges specifikus felkészülést. A felkészülés részét képezte többek között a vízi és szárazföldi túlélőkiképzés, a harctéri életmentő-kiképzés (Combat Life Saver – CLS), illetve egy irányított felkészítés a hadművelleti területen történő feladat-végrehajtására.

2010. április 14. volt az AMT első váltásának kiutazási időpontja. Ez a dátum történelmi jelentőségűnek mondható, mert Magyarország légijereje a második világháború óta először teljesített repülési feladatot művelési területen. Az ISAF-vezetés irányelveivel egybevágóan immár mi, magyar repülők is a mentorálás, kiképzés irányába kezdtük meg tevékenységünket. Ezzel a szerepvállalással a Magyar Honvédség egy olyan missziót indított, mely időközben igen nagy nemzetközi elismerésre tett szert.

Az AMT alapvető feladata a kiképzés, mentorálás. Felmerülhet a kérdés: miért van szükség egy olyan országban, „katonatársadalomban” mentorokra, ahol évtizedek, sőt – Afganisztán történelmének ismeretében bátran mondhatjuk – évszázadok óta háború folyik. Nos a NATO törekvéseinek megfelelően a szolgálatunk elsődleges célja annak elősegítése, biztosítása, hogy az észak-atlanti szövetség eljárásainak és az ICAO (International Civil Aviation Organization) ajánlásainak megfelelő legyenek képesek az afgán pilóták és műszaki szakemberek – akár a szövetséggel karöltve, ugyanazon feladatban – munkát végezni. Ezen elvárás miatt az AMT feladatai igen sokrétűek. Elméleti és gyakorlati foglalkozásokon elevenítjük fel – adott esetben sajátíttatjuk

MENTOROK ÉS MENTORÁLTAK AZ EMLÉKFOTÓN

KÖZÖS SAJTÓSZEMLE

el – a helikopterek üzemeltetéséhez, repüléséhez szükséges tudanyagot az aerodinamikától kezdve a műszaki ismeretekre és az angol nyelvű rádiólevelezésen át a NATO-ban használt repülési eljárásokig. A kommunikáció a helyiekkel nem minden esetben nevezhető egyszerűnek. Bár nagy segítséget jelent az orosz nyelv ismerete – ugyanis a mentoráltak közel fele a volt Szovjetunióban végzett különböző iskolákat –, a munkanyelv az angol, és az angolnyelv-ismeret terén fellelhető hiányosságok okoznak néha fejtörést.

Aki járt már ebben az egyébként természeti adottságait tekintve csodálatos országban, bizonyára tudja, hogy a helyi emberek nagyon közvetlenek, vendégszeretők és barátságosak. Az első találkozások mindig kulcsfontosságúak. Ezen alkalmakkor dől el, hogy mennyire lesz közvetlen a kapcsolat, és hogy mit „engedhetünk meg” magunknak társalgás közben. A kulturális és vallási különbségek miatt a bemutatkozásoknál mindig van az emberben egy kis féltékenység. Ez persze elillan, amikor a másik felet jobban megismer-

ve kiderül, hogy szeretik – és elvárják(!) – a viccelődést, egymás ugratását. Ugyanakkor messzemenőig büszke emberek; aki ezt nem veszi figyelembe, könnyen elveszítheti a bizalmat. Kifinomult érzékük van az emberi jellemvonások feltérképezésére. Az afgán emberek egyébként keresik egymás társaságát, őszintén érdeklődnek a másik hogyléte felől, meghallgatják egymást. Ennek háttérében anyagi okok is meghúzódnak,

ugyanis nem minden családnak telik televízióra, számítógépre, sőt nagyon sok otthonba az elektromos áram sincs bekötve, így szabadidejüket egymás otthonában, társaságában töltik.

A Kabulban végzett mentorfeladatok ellátásánál a fentebb leírtakat mindenképp figyelembe kell venni. Az új mentorokat első alkalommal a helyiek „vizsgáztatják”. Ez talán furcsán hangzik, de ez is az ismerkedés szerves része. Felméri, hogy ki milyen szakmai tudással és mennyi repült órával rendelkezik. Itt fontos

FONTOS A TECHNIKA ISMERETE

JÓ HANGULATBAN JOBBAN MEGY A MUNKA

megemlíteni, hogy a több ezer óra repült idő sem garancia az elismerésre, ha az általuk feltett puhatolózó szakmai kérdésekre nem tudunk megfelelő választ adni. Természetesen a magyarok is informálódnak az első alkalmakkor. Arra mindig kényesen ügyeltünk, hogy ez véletlenül se tűnjön vizsgáztatásnak. Az afgán pilóták szakmai ismeretszintje – néhány kivételtől eltekintve – nem mondható magasnak. Az oktatások és előadások folyamán ezeket a különbségeket is figyelembe kellett vennünk. Ahogyan máshol a világon, így Afganisztánban is kulcsfontosságú a motiváció, amennyiben eredményorientált feladatot látunk el. Talán nyersen hangzik, de tény, hogy az afgánokat leginkább pénzzel és ajándékokkal lehet motiválni. Miután az említett két eszköz alkalmazásának esetünkben nem voltak meg a feltételei, maradt a pozitív visszacsatolással történő ösztönzés. Nem meglepő, hogy ezek a szociálisan különösen érzékeny emberek nagyon örültek egy-egy dicséző szónak, megerősítésnek vagy akár egy elismerő pillantásnak. Európai embernek mindez kevésnek tűnhet, de az ő kultúrájukban a fenti elismerési módok igenis sokat érnek. E módszerrel sikerült elérni, hogy saját kezdeményezésre szakmai előadásokat szerveztek és tartottak maguknak.

Fontos megemlíteni: az oktatások, előadások és közös repülések során is folyamatosan éreztettük, hogy nem kizárólag az általunk elmondott és bemutatott ismeretek és eljárások a helyesek. A mentorálás nem azt jelenti, hogy a több ismerettel rendelkező ráerőlteti tudását a másik félre. Meghagytuk mentoráltjainknak a döntés szabadságát; ők választhattak, hogy elfogadják-e az általunk tanácsoltakat vagy sem. Nem emlékszem olyan esetre, mikor nem szívlelték volna meg a tanácsainkat. Ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy ők évtizedek óta éles harci helyzetekben repülnek és hajtanak végre különböző – legtöbbször defenzív jellegű – feladatokat. Gazdag szakmai tapasztalatokkal és a teázások alkalmával elmesélt számtalan konkrét esettel nagyon hamar kivívták szakmai tiszteletünket, esetenként csodálatunkat. Elmondható tehát: nemcsak adtunk a tudásunkból, ismereteinkből, hanem nagyon sokat kaptunk is.

Több barátság is kötöttet a hadművelleti területen. A számos példa közül emlékezetes marad, mikor egy afgán mentorált kézen fogva sétált magyar mentorával. Nekünk, az európai kultúrában szocializálódott magyaroknak ez talán furcsa. Pedig nem jelent mást, minthogy szoros kötelék alakult ki az emberek között; a mentorált teljeséggel elfogadja a mentorát, büszke a kialakult barátságra. Ez megtisztelő. Így is lehet mentorálni, szerepet vállalni az afgán légierő újjáépítésében.

Dr. Murinkó Attila mk. alezredes:

SZEMÉLYES PÉLDÁVAL, AZ ÉLEN ÁLLVA VEZETNI

*„A gyalogságnál nincs most idő dicsőítésre / Hangosan imádkozni sincs
most sok értelme/
De minden gyalogos szívében ott ég a vágy / Rodger Young neve
ragyogjon, ragyogjon tovább.”
Rodger Young balladája*

Az elmúlt év novemberében hivatalos delegáció tagjaként látogatást tett a Magyar Honvédségnél Rodger M. Jones főtörzszászlós, az Ohioi Nemzeti Gárda vezénylőzászlósa. A vizit során mód nyílt arra, hogy beszéljessünk életútjáról, az Ohioi Nemzeti Gárdáról, a katonai hivatásról, valamint a XXI. század katonai vonatkozású értékeiről.

Rodger M. Jones főtörzszászlós különböző szakmai és vezetői beosztások betöltése után, 31 év elteltével jutott fel altiszt karrierjének csúcsára. 1981-ben a 82. Ejtőernyős Hadosztály állományába jelentkezett katonai szolgálatra. Négy évvel később éles változás állt be katonai pályáján. Felvételt kérte az Ohioi Nemzeti Gárdába. Először civil munkakör betöltése mellett, meghatározott időnként, majd 1989-től már teljes munkaidőben látja el feladatát a Nemzeti Gárda állományában.

A NEMZETI GÁRDÁRÓL

„Az Amerikai Hadsereg Nemzeti Gárdájának története 1636. december 13-án kezdődött, amikor a keleti part (Massachusetts állam) egyik öblében található kolónia három milíciaezredet szervezett az ún. Pequot-indiánok egyre növekvő fenyegetésének kivédésére. Ennek alapjául az angol miliciarendszert vették, amelynek kialakítását Angliában az 1573-as ún. Erzsébet Statútum törvényesítet-

te, amely lehetőséget teremtett valamennyi 16 és 60 év közötti férfinak a haza védelmében történő mozgósítására, akik aztán meghatározott nagyságrendű fizetés mellett vettek részt a csatákban.”¹² – olvasható a témával foglalkozó egyik magyar szerző tanulmányában. Mivel ez idő tájt valójában még nem létezett az Amerikai Egyesült Államok, így annak hadereje sem, ezért minden egyes közösség vagy az adott állam maga alakította meg a férfilakosságból fegyveres védelmi szervezetét. A városi és gyarmati miliciaszervezetek a reguláris gyarmati csapatok és ideiglenesen a gyarmatokon állomásozó angol alakulatok mellett teljesítették szolgálatot. A történelmi évszámokat áttekintve látható, hogy a Nemzeti Gárda az Amerikai Egyesült Államok hadseregénél jóval idősebb szervezet, az utóbbit ugyanis csak 1775-ben alakították meg. Ohio állam 1703-as létrejötté után formálódott meg az Ohioi Nemzeti Gárda, és azóta folyamatosan bizonyította fontosságát és hatékonyságát.

Az eltelt évszázadok során több rendkívüli, híres történelemformáló személyiség vett részt az amerikai Nemzeti Gárda különböző feladataiban, így több későbbi elnök, George Washington, Abraham Lincoln vagy Harry S. Truman is.

A szolgálati utat tekintve a Nemzeti Gárda közvetlenül az állam kormányzójának van alárendelve. A mindenkori kormányzó a főparancsnoka az adott állam Nemzeti Gárdájának. Azonban bizonyos esetekben, különleges helyzetekben az Amerikai Egyesült Államok elnöke a szövetségi kormány alárendeltségébe vonhatja az állami Nemzeti Gárdákat, és gyakorolhatja a főparancsnoki jogokat. Ez például megtörténhet háború, valamint az országot ért terrortámadás vagy természeti katasztrófa esetén, amikor az aktív harcoló alakulatok számát gyorsan növelni kell. Itt gondolhatunk például a 2001. szeptember 11-i támadásra, vagy legutóbb a Sandy hurrikán veszteségeinek felszámolásában való részvételre. Ezekben az esetekben az USA államainak nemzeti gárdái

átcsoportosíthatók más államokban való segítségnyújtásra, de tengerentúli szolgálatra is vezényelhetők.

Hasonlóan az Amerikai Egyesült Államok többi nemzeti gárdájához, az Ohioi Nemzeti Gárda is megalakulásától kezdve részt vett mindazokban a konfliktusban, amelyekben az Amerikai Egyesült Államok érintett volt. A gárda tagjai az indián háborúktól kezdve a függetlenségi háborún át az első és a második világháborúban szolgáltak, illetve számos esetben közreműködtek a közrend és közbiztonság fenntartásában, természeti katasztrófák felszámolásában. A gárdisták részt vettek az amerikai haderő iraki műveleteiben és folyamatosan jelen vannak Afganisztánban is.

EGY POLGÁR(ŐR) FEGYVERREL

A Nemzeti Gárda adja az Amerikai Egyesült Államok haderőképességének közel 50 százalékát, tehát ebből a szempontból is meghatározó a szerepük. Ennek egyik bizonyítéka, hogy Ohio államban, mivel nincs jelen más aktív fegyveres katonai szervezet, így a Nemzeti Gárda közel 11 350 fős állománya képviseli az amerikai katonai haderőt. Napi bontásban ez azt jelenti, hogy alegységszinttől egészen az összhaderőnemi parancsnokságig (eredetiben: Joint Forces Headquarters) a rendszeresített létszám 9%-a aktív állományú, a fennmaradó többséget pedig havonta egy hétvégén, illetve évente meghatározott időre hívják be.

A Nemzeti Gárda szellemiségének, hitvallásának találó szimbóluma az a polgárőr („Minuteman”), egy farmer, aki az egyik pillanatban még szánt, míg a másik pillanatban már puskáját megragadva feladatra, illetve hadra fogható. Amikor szükség van rá, leteszi munkaeszközét, és fegyverét kézbe véve készen áll hazájának megvédésére harcba indulni.

Az Ohioi Nemzeti Gárdának más Nemzeti Gárdához hasonlóan gazdag hagyománya, tradíciója van. Mindazok a katonai rendezvények, például ünnepi bálók, parancsnokváltási állománygyűlések, előléptetési, kinevezési és elismerési ünnepségek megtalálhatók a szervezetnél, mint az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi haderőnél. A Nemzeti Gárda katonájának ruházatán is, a baloldali zseb fölé felvarrva, a szárazföldi haderő (US ARMY) megnevezés látható. Így nem meglepő, hogy a Nemzeti Gárdába való felvételi, majd kiképzési követelmények is szinte azonosak az Amerikai Szárazföldi Haderőnél alkalmazottakkal. A katonák például a lövés alap kiképzést a Georgia államban található Fort Benningben kapják meg, abban a helyőrségben, amit találon 1918-tól a Gyalogság otthonának (Home of the Infantry) neveztek el. Az alap kiképzést követően a nemzeti gárdista részt vesz különböző szaktanfolyamokon, továbbképzéseken. Az egyéni képzést követően a katonák vizsztatérnek saját alakulataikhoz, ahol az éves kiképzési tervnek megfelelően végrehajtják a kötelező, illetve az egyesharcos számára kijelölt feladatokat. Például, egy tipikus szervezet havonta egy hétvégén folytat összevont kiképzést. Ekkor a nemzeti gárdista az otthon tartott személyes felszerelését magához véve pénteken este vagy szombat reggel beérkezik a kiképzés helyszínére, majd két napon

keresztül katonaként végrehajtja a betervezett feladatokat, amelyek lehetnek adminisztratív, logisztikai jellegűek, de akár harcjárművet is vezethetnek. Tekintettel arra, hogy az Ohioi Nemzeti Gárdának légierő komponense is van (Ohio Air National Guard), így az abban érintett katona például az összevont hétvégén repülőgépet vezet. Az éves kiképzési tervben kötelező kéthetes összevont is szerepel. A felkészítési és kiképzési feladatok eredményes végrehajtásához az Ohioi Nemzeti Gárda rendelkezik megfelelő kiképzési bázisokkal, intézményekkel. Az egyik legismertebb bázis³ a Camp Perry Összhaderőnemi Kiképzési Központ. A Nemzeti Gárda a más haderőnemekkel, szervezetekkel való hazai és nemzetközi közös feladatok miatt elsődlegesen az Amerikai Egyesült Államok haderejére vonatkozó, központilag kiadott szabályzatokkal dolgoznak a kiképzés során, azonban mellettük saját maguk által kidolgozott kiadványokat, segédleteket is használnak. Az ideiglenes kül-szolgálat ellátásával kapcsolatban is a kellő előretételezés és az alaposság a mérvadó. Kül-szolgálatra tervezett nemzeti gárdista 18–24 hónappal korábban értesítést kap nemzetközi misszióba való vezénylésének lehetőségéről. Ez biztosítja azt az időt, ami alatt végrehajtható a különböző felkészítési feladatok és előkészíthetők a szükséges hadieszközök, felszerelések. Rodger M. Jones főtörzsszászlós szerint nem meglepő, sőt hazafias kötelelmént értelmezhető, hogy a nemzeti gárdista katonát az alkalmazója mindenféle nehézség, komplikáció nélkül elengedi szolgálatellátásra. A Nemzeti Gárda társadalomban elfoglalt helyét a három lábú székhez lehet hasonlítani, aminek mindegyik lába azonosan fontos. A három láb esetünkben a család, a katona és a katonát alkalmazó vállalkozás/vállalkozó. Bármelyik láb közül egyet kihúzva borul és haszontalanná válik a szék.

A SIKER ZÁLOGA, HOGY A PARTNEREK ISMERJÉK ÉS ÉRTSÉK EGYMÁST

Közismert, hogy a hadseregekben a parancsnoki hierarchia lényeges eleme a vezénylőzászlós, akinek – a katonai vezetés mindegyik szintjén – beosztásából eredően egyik lényeges feladata a parancsnok tevékenységének támogatása. Ez nincs másként az Ohioi Nemzeti Gárdában sem. Jones főtörzsszászlós lényegében a hét minden napján dolgozik. Elmondása szerint ez így rendben is van, hiszen szereti a munkáját. A vezénylőzászlós főbb kötelemi közé tartozik annak biztosítása, hogy az érvényben levő irányelvek és szabályzók az elvárásoknak megfelelően legyenek betartva, a fegyelmi helyzet rendezett, megnyugtató legyen, illetve az altisztek az állományilletékes parancsnok szándéka, elképzelése szerint végezzék el napi feladataikat. Az altisztek köztudottan meghatározó részei egy katonai szervezetnek. Azonban ez a tény még nem jelenti szerepük és eredményességük automatikus elismerését. Hiszen az altisztek csak úgy nyerhetik el a társak, az előljárók és egyben a beosztottjaik elismerését is, ha fenntartják, illetve megerősítik a követelmények teljesítését; nem csak tesznek-vesznek, de kiemelten motiváltak és fizikailag is a csúcson vannak. Jones

főtörzsszászlós az altisztek folyamatos fejlődését, tanulását nagyon fontosnak tartja.

A vezénylőzászlós ennek a szemléletnek a hordozója szolgálati idejében és azon kívül is. Talán a legnagyobb személyes élmény számára az, amikor látja a külszolgálatról építésben és egészségesen hazatérő katonákat újból találkozni családjaikkal. Az elmúlt 31 év alatt sok mindenkitől volt lehetősége tanulni. Azonban számára a hős az egyszerű katona, aki mindennap teljesítményének csúcsán elvégzi a rábízott feladatot. Nem számít, hogy csikorgó hideg van, vagy tűző nap tikkasztja kint a szabad ég alatt. Szembenéz a veszéllyel, és csendben, felesleges megjegyzések nélkül, a tudása legjavát adva végrehajtja a feladatát.

Személyes példával, az élen állva vezetni; a katonai vezető, a parancsnok a katonai vezetés hierarchiájának bármelyik szintjén személyes példájával hivatott vezetni alárendeltjeit, a gondjaira bízott katonákat – így fogalmazza meg több évtizedes szakmai tapasztalatai nyomán Rodger M. Jones főtörzsszászlós, az Ohioi Nemzeti Gárda vezénylőzászlós fia filozófiáját. Úgy véli: a XXI. század altiszteje hasonló képességekkel kell hogy rendelkezzen, mint elődei. Természetesen a kor sajátosságai figyelembevételével technikailag és szakmailag képzetlenebb kell válni az elődöknél. A technikai-technológiai tudás birtoklása mellett nagy jelentősége van a humán tényezőknak, az emberi természet sajátosságai ismeretének; ez biztosítja, hogy a vezénylőzászlósok hatékonyan tudják támogatni mind a parancsnokokat, mind a katonákat. Az Ohioi Nemzeti Gárda folyamatosan feldolgozza a közelmúltbeli alkalmazások tapasztalatait. Az utóbbi évek iraki és afganisztáni tanulságai azt bizonyítják számunkra, hogy az újabban jelentkező katonai feladatokat a nemzetek egymással együttműködve, koalíciós kötelékként képesek hatékonyan kezelni. Ennek érdekében a jövő sikerének záloga, hogy a partnerek ismerjék és értsék egymást. Minél gyakrabban működnek együtt a különböző katonai szervezetek, minél mélyebbek kiképzési kapcsolataik, annál erősebb kötelék alakul ki közöttük.

¹ Frank Loesser háborús balladája Rodger Wilton Youngnak, az Ohioi Nemzeti Gárda közlegényének hősiességéről szól, amiért a katona posztumusz kapta meg az Amerikai Egyesült Államok Becsület Érdemérmét (Medal of Honor). Tekintettel arra, hogy nagyoathallóvá lett és jelentősen megromlott a látása, a csendes-óceáni műveletben való részvételre Young közlegény számára csak egy lehetőség maradt: lemondani őrmesteri rendfokozatáról. Így mint beosztott katona tovább harcolhatott az Ohioi Nemzeti Gárda állományában.

² Németh József: Az USA Nemzeti Gárdájának kialakulása és fejlődése a történelmi események tükrében http://www.biztonsagpolitika.hu/userfiles/file/PDF/nat_guard_hist.pdf

³ A tábor történelmi érdekessége, hogy 1943-ban hadifogolytáborrá minősítették. Volt olyan időszak, amikor közel 2500 német és 2000 olasz katona tartózkodott itt hadifogóságban.

Rédei Róbert alezredes:

FELDERÍTŐ SZAKFELKÉSZÍTÉS AZ MH 5. BOCSKAI ISTVÁN LÖVÉSZDANDÁR 24. BORNEMISSZA GERGELY FELDERÍTŐ ZÁSZLÓALJÁNÁL

Az MH 5. Bocskai István Lövészdandár (továbbiakban: MH 5. BILDD) 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóaljánál (továbbiakban: 24. BGFZ) – amely a Magyar Honvédség egyetlen felderítő-alegysége – a felderítő szakfelkészítés képezi a kiképzés alapját. Írásomban az alegységünkönél végrehajtott kiképzést mutatom be.

2012-ben zászlóaljunk alapvető feladata – a hazai feladatok ellátása mellett – az MH KFOR Kontingens 6., illetve a MH PRT 12. és 13. váltás felderítő szakbeosztásai jelentős részének ellátása volt. A honi területen visszamaradt állományt egy kiképzőszázadba vontuk össze, amelyben a szakterületeket mélységi és csapatfelderítő, harcászati hírszerző, pilóta nélküli felderítő és elektronikai hadviselés szakaszok képviselték.

Kiemelt feladat volt az MH Zászlóaljharccsoport-1 (továbbiakban: MH ZHCS-1) csapatfelderítő modulelemének felkészítése a NATO CREVAL követelményeire, illetve a mélységi felderítőképeség fejlesztése harcászati és egyéb speciális (búvár, ejtőernyős, műszaki) területeken.

A szakharcászati foglalkozásokat több alkalommal a dandár külső objektumaiba kitelepítve hajtottuk végre. 2012-ben első alkalommal februárban került sor felderítő harcászati gyakorlatra. A csapat- és a mélységi felderítők ismét közösen gyakorolták a felderítő szakfeladatokat végrehajtását. A 24. BGFZ korábban említett szakalegységei szintén részt vettek a gyakorlaton, ezzel is elősegítve a teljes állomány szakfeladatainak gyakorlását.

Második alkalommal – ismét egy hét időtar-

tamban – 2012 májusában a Nemzeti Közszolgálati Egyetem 3. és 4. éves hallgatói is részt vettek a gyakorlaton, melyet megelőzőt a tanintézeti hallgatók egyhetes közös – ZHCS-modulszakasszal történő – csapatfelderítő felkészítése.

Az első félévben a zászlóaljtól kijelölt mentorcsoport hajtotta végre háromszor egyhetes időtartamban a 62. lövészzászlóalj nem szervezetszerű felderítő felkészítését. A felkészítést kiegészítő tűztámogató és híradó tárgykörök feldolgozásához kapcsolódó szakállományt a lövészzászlóalj biztosította. Felkészültségükről 2012. augusztusban zárófoglalkozáson adtak számot a nem szervezetszerű felderítőszakaszok. Ezúttal korábbi mentoraik döntőnként szerepkörben figyelték és értékelték tevékenységüket.

A 24. BGFZ korábban említett magas fokú missziós leterheltsége miatt az itthon maradt állomány a felderítő szaklőgyakorlatokat is összevont alegységkötelékben hajtotta végre.

A kiképzési időszak zárásaként az MH ZHCS-1 felderítő modulszakasz Hódmezővásárhely helyőrségben tett tanúbizonyságot felkészültségéről: először az MH ZHCS-1 harcászati gyakorlatán, majd a NATO CREVAL-ellenőrzésen.

ÁLTALÁNOS FELDERÍTŐ SZAKFELKÉSZÍTÉS

A felderítő-felkészítés a zászlóalj valamennyi szakbeosztásban lévő katonája számára kötelező. Ez azt jelenti, hogy összevont felkészítés keretén belül valamennyi szakterület katonája egyéni és rajszintű kiképzésen vesz részt, amely keretében a szakharcászat, a szaklőkiképzés, a katonai terepen és a felderítőeszköz-ismeret tárgykörökét oktatják számukra. A felderítő szakfelkészítés tervezése a HVK Felderítő Csoportfőnökség által 2001-ben módosított „Szakkiképzési program a mélységi (különleges) felderítő alegységek és katonák részére”, valamint a 2005-ben kiadott „Kiképzési program a felderítő katonák és alegységek részére” című szakanyagok alapján történik. A felkészítés egyéni kiképzésre és kötelékkiképzésre bontható.

A kötelékkiképzés 1. szakasza a raj- és szakaszfelkészítés, a 2. szakasza az alkalmazási időszak, vele párhuzamosan az évszaknak megfelelő különleges (hegyi, téli, vízi, túlélő-, és közelharc-) felkészítés, a 3. szakasza a továbbképzés, illetve a pihenetetés időszaka.

A felderítő kiképzés az egyéni szakfelkészítéssel kezdődik, ahol a felderítő katona köteleit tanítják meg a kiképzők, valamint a terepen történő mozgásmódokat, az álcázás szabályait bővítik és mélyítik el, amely minden tevékenység alapja.

Erre épül a figyelés, fűlézés begyakorlása, amely egyébként minden katona kötelessége a harc folyamán. Ez a felderítő katona azon alaptevékenysége, amely minden harceljárását kíséri, ezért a monotonitás elviselését, de ezzel párhuzamosan a figyelem állandó fenntartásának követelményét kell maximálisan elsajátítani. Ezek az apró, de részleteiben is fontos eljárások (pontfigyelés, sugárszerű és lépcsőzetes figyelés) súlykolását, lehetőség szerint a különböző terepviszonyok közötti (sík, erdős, dombos-fedett, hegyes) eltérések megismerését és alkalmazását jelenti.

Miután ezen ismereteket és készségeket megfelelő szinten elsajátította a katona, terepkutató alkalmazásával és az átvizsgálás begyakorlásával folytatódik a járőrtevékenység. Minden mozgáson alapuló felderítő tevékenység egyharmad részben rövid megállással egybekötött figyelést, fűlést foglal magába, tehát a különböző mozgásmódokat kombináljuk a figyeléssel.

A járőr és a figyelőőrs tevékenységének elsajátításával a kiképzés a kisaegység kötelékfelkészítésre helyeződik át. Ez már rajszintű

kiképzési követelmények teljesítését jelenti. Mindezeket fogja kiegészíteni a lesállítás, rajtaütés során alkalmazott alcsoportok eljárási módjainak begyakorlása. A fent említett tevékenységeket egyöntetűen gyalogkezelői szinten hajtja végre az állomány. A csapatfelderítők erre építik a harcjárművel történő alkalmazást, úgymint terepkeresőt, figyelőőrsöt vagy a lesállítás, rajtaütés során az alcsoport támogató tüzerszervezeteként. Tehát, míg a lövész harceljárások alapvetően a harcjárműre épülnek, addig a felderítőknek az csak kiegészítő eszköz.

A rajszintű kiképzés zárásaként szakharcászati zárófoglalkozáson kell a szintfelmérést végrehajtani, amely mind a kisalegység, mind a rajparancsnok értékelését szolgálja.

Ezután a csapatfelderítők elkezdik a szakaszszintű kiképzési feladatokat, az önálló felderítő járőr (ÖFJ) alkalmazásának elsajátítását. Ez a korábban rajszinten megtanult elemek ötvözését jelenti. Ezen belül a menetvonal- vagy zónafelderítés, a körletek átvizsgálása, valamint a terepszakaszok biztosítása figyeléssel és járőrözéssel tevékenységi módokat kell készségi szinten begyakorolni. Az említett elemeket kiegészíti a biztosító- és rajtaütő alcsoportok lesállításnál és rajtaütésnél történő együttes alkalmazásának elsajátítása.

Támadásban zónafelderítéssel, az ellenség ellenállási terepszakaszai, védőkörletei között rejtett, terepkeresőtől harcjárművel biztosított mozgással, védelemben figyelőőrsök telepítésével, illetve az ellenség támadásának ütemével párhuzamosan áttelepülve, harcjárművel végrehajtott rövid idejű figyeléssel hajtja végre a felderítést a járőr. Emellett képesnek kell lennie lesállítások, rajtaütések végrehajtására, kisméretű útkadályok telepítésére.

A mélységi felderítőcsoportok a rajszinten elsajátított ismeretek fokozott fizikai és pszichikai igénybevétel során (ejtőernyős, ejtőernyős-könnyűbúvár kijuttatás, valamint ellenség távoli mélységében) való alkalmazására készülnek fel. A mélységi felderítőcsoport szerkezetéből adódóan részekre osztható, amelyek korlátokkal képesek az eredeti méretű alegység felderítési feladatainak ellátására.

REJTETT PORTYA 2012

A 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj 2012. novemberben között Rejtett Portya 2012

elnevezéssel tervezett szakharcászati gyakorlatot végrehajtani, amelyet az MH ÖHP parancsnokának éves munkatervében, valamint az MH 5. BILD 2012. évi munkatervében hagytak jóvá. A dandárparancsnok parancsa szerint a felderítő-zászlóalj a missziókból visszaérkezett és szabadságát letöltött állománnyal megerősítve szakharcászati elméleti előadások levezetésével kezdte meg a gyakorlati foglalkozásokra való felkészülést; a foglalkozásokon a korábban ismertetett tárgyköröket tekintették át. Az elméleti oktatást felmérő vizsga zárta; a kiértékelés után az egyéni hiányosságok megszüntetése érdekében feladatokat szabtak az állomány részére.

Ebben az időszakban a zászlóalj vezetése és törzse egyrészt befejezte a közeli gyakorlótérre történő kitelepülés és a foglalkozások levezetésének megszervezését, másrészt megkezdte a Kopár Hegyek-12 gyakorlat szemrevételezését, tervezését. A kihelyezést megelőző kiképzési héten szaklőkiképzési foglalkozás keretében felderítő egyéni lőgyakorlatokat hajtott végre az állomány. Ez jó alapot biztosított a fokozott, hosszabb időtartamú igénybevétel – felderítő katonák mozgása terepen – alapjainak átismétléséhez. Ezután a kijelölt foglalkozásvezetők felkészítésére került sor a kihelyezés tervezett tárgyköréből.

A Rejtett Portya 2012 elnevezésű szakharcászati gyakorlat két fő részből állt: a felké-

szítésből és a zárógyakorlatból. A kihelyezés célja az volt, hogy a felderítő katonák képesek legyenek kisalegység-kötéllemben – mint csökkentett létszámú felderítő szerv – a gyakorlat végére komplex szakharcászati feladat végrehajtására, illetve gyakoroltatni a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (továbbiakban: NKE HHK) tisztjelöltjeit rajparancsnoki (IV. éves) és rajparancsnok-helyettesi (III. éves) szerepkörökben.

A gyakorlat megkezdése idegenhadserg-ismerettel kezdődött. Az állományt 10 csoportra, illetve rajra osztották fel, amelyek a zászlóalj eredeti szervezeti felépítésén alapultak, de több ideiglenes rajt is létrehozottak. A foglalkozásokat az adott csoportok, rajok parancsnokai tartották, akiket minden esetben többéves felderítő szakmai múlttal és missziós tapasztalatokkal rendelkező tisztek és altisztek közül választottak ki.

A csoport- és rajparancsnokok nagy hangsúlyt fektettek a különböző harchelyzetek beállítására, ezzel elősegítve a harceljárások készségi szintű elsajátítását.

A járőrözési, átvizsgálási feladatok végrehajtása előtt a rajparancsnokok a gyakorlótéren fellelhető természetes anyagokból – a környezetvédelmi rendszabályok betartásával – teraszalt készítették, és azon gyakorolták a kiegészítő harcparancsok kiadását és az állomány elméleti felkészítését.

Az NKE HHK 13 felderítő szakirányú tisztjelöltje 2012. októberben vett részt a kihelyezésen. A közös végrehajtás célja volt: az NKE HHK felderítő szakirányú tisztjelöltjei felkészítésének maradéktalan támogatása; segítőkész hozzáállással, kimagasló szakmaisággal, az elhelyezési és kiképzési feltételek biztosításával támogatni a sikeres végrehajtást, ezáltal elősegíteni a honvédtisztjelöltekben és oktatóikban a felderítő-zászlóaljjal szembeni pozitív élmények kialakulását.

A tisztjelöltek felkészítésének további célja volt, hogy a közös kiképzés során megismerkedjenek a felderítő-zászlóalj feladatrendszerével, képességeivel, valamint gyakorlati foglalkozások keretében vegyenek részt a felderítő katonák és -rajok, -csoportok munkájában, gyűjtsenek tapasztalatokat az esetleges jövőbeni beosztásuk ellátásához, és szerezzenek tapasztalatot arról, hogy mit és mennyit

követelhetnek meg jövőbeni beosztottaiktól. A tisztjelöltek fegyelve kiváló volt, rövid idő alatt jó kapcsolatot építettek ki a felderítő katonákkal. Gyorsan alkalmazkodtak a harcászati és az időjárási körülményekhez, a rajok, csoportok szerves részeivé váltak. A kihelyezés kerete, a folyamatos igénybevétel biztosította a kiképzési cél elérését, amely tanintézeti körülmények között nem lett volna biztosítható.

2012. november közepén között került sor a zárógyakorlatra. Ezt megelőzően a gyakorlatvezetés ismertette a csoportparancsnokokkal a kialakult helyzetet, illetve a harcparancsot, majd a parancsnokok – a napi foglalkozások végrehajtása után – az este folyamán elkészítették saját harcparancsaikat és kiadták az alárendeltjeiknek. A körzetre készített terepasztalon készültek fel a zárógyakorlaton végrehajtandó szakharcászati feladatokra.

A gyakorlat kiinduló helyzeteként – a kiegészítő harcparancs vétele után, amely a konkrét feladat-végrehajtás körülményeit tartalmazta (pontos hely, idő) – a csoportokat légi úton (gépjárművel bejárszva) három körzetbe rakták ki, ahol – a rádióösszeköttetés ellenőrzése után – menetet hajtottak végre az ellenséges peremvonal irányába. Éjszaka, a ködös, rossz látási viszonyokat kihasználva a csoportok megkezdték tevékenységüket a kijelölt terepszakaszokon. Az ellenőrző tevékenységét – járőrözést és figyelő telepítését – a csapatfelderítő állományból kiválasztott raj hajtotta végre. Az első részfeladat bázis foglalása, majd rejtett figyelők kiépítése és működtetése volt az átszivárgás előkészítése céljából.

Átszivárgás után gyorsan eltávolodtak a peremvonalától, rejtett menetet hajtottak végre a tervezett felderítési körzetbe, majd a kijelölt objektumnál figyelőt működtettek. Ezután ismét rejtett menet következett a felfedés maximális elkerülésével, és a második célkörzetben figyellel folytatták a felderítési információk gyűjtését. A harmadik célkörzetben is figyellel és füleléssel folyt a felderítési adatok gyűjtése. A gyakorlat célja kifejezetten az alaptevékenység gyakorlása volt a valóságot megközelítő helyzetben, különböző körülmények között. A hideg, a rossz látási viszonyok (hosszú sötét napszak, köd) részben előnyösen, részben pedig hátrányosan befolyásolták a feladat-végrehajtást. A tájékozódást és a figyelést is gátolta a tartósan 40-50 méteres látótávolság. Ezáltal mind fizikálisan, mind mentálisan fokozott igénybevételnek volt kitéve az állomány – ugyanazon felderítési módokat (rejtett menet, figyelés) eltérő helyzetekben kellett alkalmazni. Az alájátszó

állomány eközben a kijelölt objektumok körül járőrözött, hogy felfedje a felderítőcsoportokat. Egy alkalommal egy objektum megfigyelésekor az éjszakai órákban az alájátszó megközelítették az egyik raj bázisát, de az időben reagálva bontott és elszakadt az „ellenségtől”, majd megkerülve azt új helyen folytatta a figyelést. Így bár a régi bázis helyét felfedték, de a konkrét harcérintkezést elkerülték és semmilyen konkrét nyom (felszerelési tárgy) nem maradt hátra.

Befejező mozzanatként újra megközelítették a peremvonalat, rövid idejű figyelő telepítésével pontosították az ellenség elhelyezkedését, majd átszivárogtak. A saját harcelőőrrel történt kapcsolatfelvétel után a meghatározott kiemelési körletben gyülekeztek. Kiemelés után a rajparancsnokok elkészítették összefoglaló jelentéseiket.

Az összértékelés összeállításakor a következő főbb szempontokat vette figyelembe a gyakorlatvezetőség, illetve a döntőnöki állomány: raj- és csoportmunka/összekovácsoltság, biztonság, feladat-végrehajtási tudatosság, megfelelő helyszínek kiválasztása, műveleti folytonosság, ragaszkodás a tervhez/tervezett rugalmasság. A jelentéseknél értékelte a harcparancs/elhatározás tartalmát (mindent tartalmaz-e, mennyire strukturált, tömör, pontos, érthető), valamint a feladat-végrehajtás utáni beszámoló pontosságát.

Az állomány egyéni felkészültségéről és

rajszintű összekovácsoltságáról tett tanúbizonyságot, a tapasztalt állomány szintfelújítása és az fiatalabb állomány szintre hozása sikeres volt. A kitelepülés és a gyakorlat keretei maximálisan támogatták a kiképzési feladatok végrehajtását.

A kihelyezés befejezését közvetlenül követte a Kopár Hegyek–12 gyakorlatra történő felkészülés. A felkészítés célja a korábban elsajátított felderítési módok erdős-hegyes terepen való begyakorlása, kiegészítve különleges (túlélés fogásai, hegymászás alapjai) kiképzéssel.

NEMZETKÖZI FELKÉSZÍTÉSEK

2012. szeptemberben, a Gyakorlatok és központi rendezvények programjában szereplő francia–magyar cserekiképzés keretében a felderítő-zászlóaljtól kirendeltek egy csoportot a francia 3. Eszterházy Huszárezred (alaprendeltetése: harcászati-hadműveleti szintű csapatfelderítés) bázisán végrehajtott kiképzésre Franciaországba. A kiképzés célja volt: megismerni a francia 3. Eszterházy Huszárezred csapatfelderítő szervei alkalmazási lehetőségeit, valamint a francia féllel közösen részt venni egyhetes szakkiképzési foglalkozáson.

A francia ezreddel való közös kiképzés a csapatfelderítő erők alaprendeltetéséből adódó feladatai megismerésére és alapszintű begyakorlására irányult. A rendelkezésre álló időt maximálisan sikerült kihasználni, a lehető legtöbbet megismerve a francia felderítő-alakulatnál rendszeresített eszközökről, kiképzésük és mindennapjaik – a csoportnak megfelelően – alapvetően raj- és szakaszszintű tervezéséről, szervezéséről.

A FELDERÍTŐ-ZÁSZLÓALJ TERVEZETT FELADATAI

A rajszintű felkészítés a Kopár Hegyek–2012 gyakorlat végrehajtásával 2012 év végén befejeződött, és hamarosan áttérünk a csapatfelderítő szakasz- és mélységi felderítő csoportkiképzésre, illetve tovább folytatódik a francia–magyar cserekiképzés.

Révészné dr. Markovics Zita hadnagy:

GYAKORLATI KRÍZISKOMMUNIKÁCIÓ AZ MH 5. BOCSKAI ISTVÁN LÖVÉSZDANDÁRNÁL

KRÍZISHELYZET ÉS KOMMUNIKÁCIÓ

A kríziskommunikáció minden kommunikációs tiszt legkényesebb, leginkább elkerülni vágyott területe, ám egyben olyan lehetőséget hordoz magában, amelyre a hétköznapi kommunikációjában soha nem kerülne sor. Adott egy olyan szituáció, amelynek kezeléséhez higgadt, átgondolt és logikus döntések sorát kell meghozni, mindezt azonban nem megszokott helyzetben, hanem az átlagostól teljesen eltérő körülmények között, a lehető legrövidebb időn belül. A krízis szó jelentése: válság. Olyan váratlan, előre pontosan nem látható, nem kiszámítható eseményt értünk rajta, amely a közvéleményből várhatóan erős reakciót vált ki. Egy katonai szervezetnél a munka egyik fontos része a tervezés, ám egyes speciális esetekben pontos tervet nehéz kidolgozni. Lehet krízistervet készíteni bizonyos váratlan események kapcsán, de a krízis kulcsszava éppen a kiszámíthatatlanság. Nem lehet megjósolni, mikor, hol, hogyan következik be. Más forgatókönyv és más közreműködők szükségesegek egy lőtéri baleset, egy műveleti területen történt incidens vagy akár egy katona megdöglésénél, az alakulat számára súlyos presztízsvesztéséget okozó, engedély nélküli sajtónyilatkozata kapcsán.

A kríziskommunikáció első fázisának legkényesebb eleme mégis a felkészülés: minden szituációban számítani kell a legrosszabbra is. Ha például egy kontingens Afganisztánban teljesít hat hónapos szolgálatot, ott előfordulhat (sajnos elő is fordult) haláleset. Ha egy kiképzőbázison rendszeresen éleslövészet zajlik, ott megtörténhet akár a legrosszabb is. Ha egy harci bűvár merüléseket hajt végre extrém környezetben, bármikor érheti baleset.

A kommunikációs tisztnek minden eshetőségre fel kell készülnie. Tudatosítania kell magában, hogy krízishelyzet akár mikor bekövetkezhet. Az MH 5. Bocskai István Lövészdandár kommunikációs munkatársa (jelen esetben személyem) ez irányú felkészülésének része a sajtó felé közvetített rejtett kommunikáció. A népszerűsítő PR-tevékenységen túl rendszeresen közzéteszünk többek között olyan fotókat, amelyeken az OMLT-kontingens járőröző fegyveresei vagy éppen egy felrobantott afgán teherautó előtt álló PRT-katonák láthatók. Megjelenítjük a kéziránátot dobó és a BTR-ből tüzelő katonáink fényképét is, s azt is a nyilvánosság tudomására hozzuk, hogy a műveleti területen milyen aktuális események történnek. Meghívjuk a sajtó képviselőit a zárógyakorlatokra, főbb kiképzési eseményeinkre, így a tájékoztatáson túl eljutatunk egy fontos üzenetet az emberekhez:

RÓTH ORSOLYA ÉS DÁLNOKI ANDRÁS POSZTUMUSZ HADNAGYOK FÉNYKÉPE A DEBRECENI KOSSUTH LAKTANYA BÉKEFENNTARTÓK PARKJÁBAN

a missziókban és a mindennapi tevékenységek során a katonák veszélyeknek vannak kitéve. Minél többször szembesül az olvasó, néző, hallgató a valós veszély jelenlétével, annál kisebb társadalmi sokkot okoz egy adott incidens, baleset vagy tragédia híre. Az egyes tevékenységekkel járó veszélyeket reálisan és folyamatosan bemutató kommunikáció preventív jellegű lehet a krízishelyzetekkel járó negatív jelenségekkel szemben. A kríziskommunikáció fő célja egy üzenet közvetítése a közvélemény számára: kezeljük a válságot. Az alakulatról kialakult pozitív kép ugyanis az ellenkezőjére fordulhat, amennyiben működésében tanácstalanságot, zavart látnak krízis idején. Az információk kidolgozása és továbbításának időzítése kulcsfontosságú abból a szempontból, hogy a figyelem középpontjába került alakulat a válság idején magabiztosságot és precíz kríziskezelést közvetítsen.

A kríziskommunikáció a kommunikációs tiszt egyik legnehezebb, ám megkerülhetetlen feladata. Aki „harcoló” alakulathoz huzamosabb időt tölt ezen a területen, vagy misszióban lát el ugyanilyen beosztást, az előbbutóbb szembesül vele. A felelősség hatalmas, az idő kevés. Krízis időszakában a kommunikációs tiszt tevékenysége alapján ítéli meg a média, ezen keresztül a közvélemény az alakulat, a Magyar Honvédség felkészültségét, hozzáállását, válságkezelésének minőségét.

Krízishelyzetben általában felgyorsulnak az események, ezért azonnali, gyors reagálásra, válaszokra van szükség, időnként rögtönözni kell. Ha a kommunikációs tiszt megfelelően kezeli a helyzetet, és tartja magát a fejében másodpercek alatt összeállított forgatókönyvhöz, akkor jól végezheti a munkáját. Ha nem, annak súlyos következményei lehetnek a társadalmi megítélés, az alakulat presztízse szempontjából. A helyzet rengeteg hibalehetőséget hordoz magában: elég egyetlen rosszul fogal-

mazott mondat, egy váratlan újságírói kérdés, amelyre a nyilatkozó személy nincs felkészülve, és addigi erőfeszítései egy pillanat alatt semmivé válhatnak.

Az alábbiakban konkrét példán keresztül mutatom be a kríziskommunikáció gyakorlati alkalmazását. Az MH 5. Bocskai István Lövészdandár történetének egyik legnehezebb időszakát, illetve az azzal kapcsolatos kommunikációs tevékenységet is felvázolom a történetek felelevenítésével.

A KIVÁLTÓ OK

Az MH 5. Bocskai István Lövészdandár két katonája, *Róth Orsolya őrmester* és *Dálnoki András szakaszvezető* meghalt, egy katona válságos állapotban került kórházba, egy társuk súlyos, de nem életveszélyes, kettő pedig könnyebb sérüléseket szenvedett 2011. május 17-én Afganisztánban, amikor konvojban haladó M-RAP MaxxPro járműjük felborult. A jármű lövésztornya és négy kereke is kiszakadt. A katonák Afganisztánban, a Tartományi Újjáépítési Csoport tizedik váltásában (PRT-10) láttak el szolgálatot.

KÜLSŐ SZEMLÉLET

Bármennyire is személyesen érinti a hír a parancsokságot, a kríziskezelésben részt vevő személyeket és a kommunikációért felelős tisztet, azonnal józan, megfontolt, gyors döntéseket kell hozni. A krízis kialakulását követő első órák kulcsfontosságúak. Éppen ezért a személyes érzelmek nem akadályozhatják meg a cselekvést. Egyfajta kívülről kell nekilátni az adott feladat végrehajtásának.

PRIORITÁS

A kríziskommunikáció minden más, a krízissel összefüggésben nem lévő kommunikációs te-

BÖRÖNDI GÁBOR DANDÁRTÁBORNOK, AZ ALAKULAT PARANCSNOKÁNAK SAJTÓTÁJÉKOZTATÓJA A TRAGÉDIÁT KÖVETŐ NAPON

vékenységet háttérbe szorít. Kiemelt feladat, amely súlyánál, bonyolultságánál és összetettségénél fogva elsőbbséget élvez.

Kommunikációs tisztként 2011. május 17-én több folyamatban lévő munkám volt, ezeket – egyet kivéve – megszakítottam. Az az egy szorosan kapcsolódott a kialakult helyzethez: *békefenntartók napja* volt, amelyet 2010 óta május 20-án ünnepel a Bocskai dandár állománya. A baleset időpontja annyira közel volt a Békefenntartók Parkjában tartandó eseményhez, hogy számítani lehetett a sajtó fokozott érdeklődésére. Ezt a munkát így szervesen beillesztettem a kríziskommunikációs feladatok közé.

AZ ELSŐ ÓRÁK

Kommunikációs tisztként a válságteremben általános tájékoztatást kaptam a történekről. Részletes információkkal még nem rendelkeztem, de a katonák nevét és rendfokozatát már ismertem, a baleset körülményeivel nagy vonalakban tisztában voltam. Ilyen esetben a minisztériumi reakcióig teljes hírzárlatot rendelnek el, így konkrét újságírói érdeklődésre nem lehet számítani. Ha mégis érkezik kérdés – jelen esetben erre nem került sor –, a sajtó munkatársai részére minden esetben ugyanazt a rövid választ kell adni: „Kizárólag a Honvédelmi Minisztérium Sajtóirodájához fordulhatnak”.

Időközben a kegyeleti bizottság szakemberei – a pszichológus, a lelkes, a humán-szolgáltató iroda munkatársai a parancsnok, parancsnokhelyettes vagy más vezető beosztású személy vezetésével – értesítik az érintett családokat. Fő szabály, hogy tilos bármilyen információt nyilvánosságra hozni mindaddig, amíg a hozzátartozókat személyesen nem tájékoztatják.

Eközben a kommunikációs tiszt feladata, hogy a lehető legtöbb információt gyűjtse be a balesetet szenvedett katonákról s a baleset körülményeiről. Beszereztem a hivatalos fotókat, az adott alegység személyügyi részlegétől az életrajzokat és a parancsnoki értékeléseket. Minden olyan információnak birtokában kell lenni, amely az elhunytak és a sebesültek szakmai pályafutásával, az alakulatnál végzett feladataival kapcsolatosak.

A baleset kapcsán a legrosszabb forgatókönyvre kellett felkészülni: arra, hogy a sérültek is belehalhatnak a sebesülésükbe, ezért nemcsak a két elhunyt kapott külön kríziskommunikációs mappát, hanem minden súlyosan sérült katona is.

MEGELŐZÉS ÉS KEZDEMÉNYEZÉS

A Magyar Honvédség kríziskommunikációja szempontjából az egyik legsúlyosabb eset, ha a katona műveleti területen veszíti életét. A bejelentést a nyilvánosságra hozható legtöbb információ birtokában a lehető legrövidebb időn belül kell megtenni azzal, hogy a felmerülő kérdésekre is elő legyenek készítve a válaszok. Ilyen esetben katonapolitikai kérdések is felmerülhetnek az újságírók és a közvélemény részéről. (Csak ellenőrzött információt lehet közvetíteni, mert nagy az információtorzulás veszélye.) Egy ilyen tragédia elgondolkodtatja az embereket, számtalan kérdés fogalmazódik meg; azokat is aggodalommal tölti el a sajnálatos esemény, akiknek nincs kötődésük a honvédséghez. Nagyszülők, szülők, családtagok, barátok kezdik el az átlagosnál is jobban félni katonai szolgálatot ellátó hozzátartozóikat.

A nyilatkozatot tevő személy, ebben az esetben a honvédelmi miniszter és a vezérkarfőnök a legkülönbözőbb kérdésekkel, véleményekkel találhatja szembe magát. Ezért is fontos a központi kommunikáció, hiszen az egész Magyar Honvédségnek homogén magatartást kell tanúsítania az eset kapcsán. Legfontosabb, hogy a társadalom tagjai ne veszítsék el a honvédségbe vetett hitüket, a katonák és katonai vezetők iránti bizalmukat.

Ezért is lényeges, hogy a hivatalos bejelentés megelőzze a sajtó találgatásait és a „névtelenséget kérő informátorok” gyakran minden alapot és ténytet nélkülöző közléseit. Ha nem így történik, az eset kapcsán tartott sajtótájékoztató máris másodlagos reagálásnak tűnhet.

Az afganisztáni balesettel kapcsolatos sajtótájékoztatóra a tragédia bekövetkezése után néhány órával sor került. A bejelentést *dr. Hende Csaba* honvédelmi miniszter és *dr. Benkő Tibor* vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke tette. Sajtótájékoztatójuk mintaszerű volt: részvétüket fejezték ki az áldozatok csa-

ládjának; összefoglalták a baleset körülményeinek lényegét; fenntartották annak a lehetőségét, hogy az eltelt idő rövidsége miatt nem minden információnak vannak birtokában. (Például: „A honvédelmi miniszter egyelőre nem tudta megmondani, hogy a sérültek mikor szállíthatják Magyarországra, ez az állapotuktól függ.”)

Ez volt az a pont, amely megnyitotta a helyi, az alakulat szintjén történő tájékoztatás lehetőségét, egyben annak kötelezettségét. Ahogyan számítani lehetett rá, a hivatalos bejelentést követően kezdődött kommunikációs szempontból a legnehezebb munka.

HITELESSÉG, KÖZÉRTHETŐSÉG, FOLYAMATOS KOMMUNIKÁCIÓ

A hivatalos bejelentés a tragédia súlyához méltóan kegyeletteljes, ám korrekt s a lehető legtöbb információt tartalmazó nyilatkozat volt.

Regionális és helyi szinten ekkor kezdődött az érdeklődés. Az újságírók tudták: a személyesebb jellegű információkat az illetékes alakulat parancsnokától szerezhetik be. A Bocskai-dandár szervezete s katonaközössége szerves részét képezi Debrecen városának, valamint a környező településeknek. A város és agglomerációjának lakossága rendszeres tájékoztatást kap az alakulat kiképzési eseményeiről, a katonai rendezvényekről; az újságírók gyakori vendégei a laktanyának, számtalan városi rendezvényen találkozik a civil lakosság a katonáinkkal. Természetes tehát, hogy ilyen esetben is közvetlenül fordulnak a kommunikációs tiszthez, hiszen tudják, hiteles, pontos tájékoztatásra számíthatnak.

Ennek megfelelően a 2011. május 17-ei tragédiáról szóló központi sajtótájékoztatót követően végeláthatatlannak tűnő telefonhívások sora vette kezdetét. A média főként a negatív hírekkel tudja felkelteni az érdeklődést, fenntartani a figyelmet, így érthető, hogy minél több exkluzív információt próbálnak összegyűjteni hiteles és esetenként kevésbé hiteles forrásokból.

Tekintettel a fent említettekre, *dr. Böröndi Gábor dandártábornok*, az MH 5. Bocskai István Lövészdandár parancsnoka a kommunikációs tiszttel történt helyzetértékelést követően döntést hozott arról, hogy sajtótájékoztatót tart.

SAJTÓTÁJÉKOZTATÓ A KRÍZIS IDEJÉN

Mint kommunikációs tiszt a szolgálati út betartásával, ám ez esetben telefonos egyeztetések útján szereztem be a Honvédelmi Minisztérium engedélyét. Május 18-án 10 órakor megnyílt a lehetőség, elkezdődött a szervezőmunka, 12 órára minden újságíró a laktanyában található Békefenntartók Parkjába érkezett. Oda, ahová akorra már kikerült a két elhunyt katona arcképe, s a kopjafát virágok és mécsesek vették körül. Az eset fontosságára, egyediségére, a tragédia súlyára és arra tekintettel, hogy egy fiatal katonán és katonatársra veszítette életét, a Debrecenben képviselttel rendelkező országos és regionális, valamint a helyi média munkatársai eljöttek a tájékoztatóra.

A sajtótájékoztató helyszínén (az emlékhelyen) a katonák folyamatosan virágokat helyeztek el elhunyt bajtársaik fényképénél, mécseseket gyűjtöttek, így – a parancsnok

Á PARANCSNOK A SAJTÓTÁJÉKOZTATÓT KÖVETŐEN ÚJSÁGÍRÓI KÉRDÉSEKRE VÁLASZOL

Á KATONÁK LERÓJÁK KEGYELETÜKET BAJTÁRSAIK EMLÉKE ELŐTT

és a gyászoló katonák hozzájárulásával – a fotóriporterek és az operátorok felvételeket készíthettek az általuk rögzített, szerkesztett anyaghoz. Ezáltal a közvélemény nemcsak a tényekről kapott hiteles tájékoztatást, hanem arról is, hogy a tragédia milyen hatást gyakorolt a bajtársakra.

A parancsnok nem a tényekkel és a már ismert információkkal, hanem egy rövid bevezetővel kezdte beszédét, amelyben kitért a misszióban szolgálatot teljesítő kontingenseket fenyegető állandó és fokozott veszélyhelyzetre, a kockázatvállalásra, az afganisztáni baleset dandárra gyakorolt hatására. Elmondta, hogy az elhunyt bajtársak tiszteletére aznap reggel dandársorakozót rendelt el, amelyen a dandár teljes személyi állománya – katonák és közalkalmazottak – részt vett.

A dandár parancsnoka határozott, lényegretörő, az elhunyt katonák pályafutását, katonai szolgálatuk kiemelkedő részleteit, pozitív emberi tulajdonságait kiemelve, méltóságteljes hangvétellű tájékoztatást tartott. Beszélt az adott misszió (PRT-10) azon aktuális feladatáról, amelynek végrehajtása közben történt a baleset, valamint minden olyan részletről beszámolt, amely ismert volt számára, s még nem veszélyeztette a műveleti biztonságot és a katonai vizsgálóbizottság tevékenységét. Zárásképpen hangsúlyozta: a dandár azonnal felvette a kapcsolatot a hozzátartozókkal, s a segítségnyújtás a bajtársak végső búcsúztatása után is folyamatos marad. A parancsnok utóbbi kiemelése elengedhetetlen része a kríziskommunikációnak, hiszen a közvélemény számára fontos és megnyugtató, hogy a katonai szervezet minden helyzetben támogatást nyújt a katonáknak és családtagjaiknak.

Az újságírók ezt követően lehetőséget kaptak arra, hogy kérdéseket tegyenek fel, melyekre a parancsnok rendre válaszolt. Az őszinte és korrekt magatartás ugyanilyen hozzáállást indukált a helyi média és az országos orgánumok regionális képviselői részéről: oda nem illő, tolakodó vagy politikai jellegű kérdések nem hangzottak el.

A parancsnok rövid tájékoztatójában minden elmondott, amit a kríziskommunikációnak ebben a szakaszában el lehet mondani. Pontosan és precízen fogalmazott, folyamatosan érezte, hogy a körülményekkel és a kialakult helyzetet érintő feladatokkal tisztában van, s azokat megfelelő módon kezelni is tudja. Miután a baleset körülményeit Afganisztánban

vizsgálták, a sajtó munkatársai pedig láthaták, hogy a dandár parancsnoksága mindent megtesz a családok és a közvélemény megnyugtató érdekében, nyitott kérdés nem maradt.

Ebben a formában a sajtótájékoztató a kríziskommunikáció kiemelkedő pontja volt, célját maradéktalanul elérte.

A sajtótájékoztatót követően az általam összeállított, a parancsnok által jóváhagyott, fotókkal ellátott anyagot – amely az elhangzottakat tartalmazta – a sajtólistában szereplő címek mindegyikére továbbítottuk, így az újságíró ellenőrizhette önmagát, pontosíthatta jegyzetét, ennek köszönhetően téves információk nem kerültek a közvélemény elé.

REAGÁLÁS A TELEFONOS MEGKERESÉSEKRE

A Kossuth laktanyában tartott sajtótájékoztatót megelőző telefonos megkeresések során a következő elemeket tartottam szem előtt:

- A probléma súlyát egyszer sem próbáltam kisebbíteni.
- Válaszadásnál nem haboztam, nem iktattam be szünetet a kérdés elhangzása után, minden figyelmemet mondanivalóm kifejezhetettségére fordítottam.
- Igyekeztem minden olyan információt megadni, amely nem ütközik az alakulat, a PRT-10 kontingens érdekeibe és nem zavarja meg a családok gyászát. A katonákról személyes adatokat, magánéleti információkat nem adtam ki.
- Hangsúlyoztam, hogy az alakulat parancsnoksága és szakemberei minden segítséget megadnak az elhunyt katonák hozzátartozói számára, kiemeltam a dandár részéről történő folyamatos kapcsolattartást, a kegyeleti ügyekkel kapcsolatos gyors és szakszerű tevékenységet. Mindvégig a „katonáink”, „alakulatunk”, „dandárunk” kifejezéseket használtam, hogy az újságíró számára is egyértelművé váljon: a precíz kríziskezelés mellett az alakulat sajátjaként kezeli a tragédiát.
- Minden megkereséskor biztosítottam a sajtó képviselőit, hogy amint újabb, engedélyezett és közölhető információhoz jutok, azonnal továbbítom számukra.
- A beszélgetések alatt a higgadságot és a szakszerűséget igyekeztem megtartani. Az egyik legfőbb kommunikációs üzenetet igyekeztem továbbítani: a dandár szakemberei magabiztosan kezelik a kialakult helyzetet.
- A legközérhetőbben fogalmaztam: kerül-

tem a katonai kifejezéseket, ha azonban így sem volt egyértelmű a tájékoztatásom, megismételtem, esetleg másként fogalmaztam meg mondanivalómat.

- Bár a folyamatos tájékoztatás és a feszített koncentráció rendkívül megterhelő, igyekeztem még a látszatát is elkerülni annak, hogy a hangomon fáradtság vagy feszültség érződjék. Ellenkező esetben a tájékoztatás negatív hatással lehet az újságírókra, s ez áthathatja az általuk elkészített szóbeli vagy írásbeli tudósítást, tájékoztatást.

- Nem próbáltam meg olyan kérdésre válaszolni, amely nem a kommunikációs tiszt kompetenciájába tartozik. (Például: „Hogyan lehetséges, hogy a legbiztonságosabbnak tartott páncélozott jármű felborul?”) Ilyen esetben „a katonai szakértői bizottság tisztázza a baleset körülményeit” válasszal éltem.

A TRAGÉDIA UTÁNI NAPOK

A honvédelem napjával egy időben tartotta a dandár a békefenntartók napja rendezvényét. Az eseményre – amely a tragédia közelsége miatt sajátosan aktuális színezetet kapott – szintén meghívtam a sajtó képviselőit. A megemlékezésen dr. Lippai Péter ezredes, a dandár parancsnokhelyettese köszöntötte a megjelenteket. A parancsnokhelyettesel egyeztetve, az ünnepi beszédet másként írtam meg, mint az előző évben, amikor létrehoztuk a Békefenntartók Parkját. Ezúttal nemcsak évekkel, évtizedekkel ezelőtt életüket vesztett katonákról szólt a megemlékezés szövege, hanem néhány napja elveszített bajtársainkról is. A békefenntartói feladataik végzése során elhunytak tiszteletére felállított kopjafa léte ezúttal szomorú aktualitást kapott.

2011. május 21-én Afganisztánban a PRT-10 állománya is elbúcsúzott elhunyt bajtársaitól. Koporsóikat másnap katonai tiszteletadás mellett dr. Hende Csaba honvédelmi miniszter, dr. Benkő Tibor vezérkarfőnök, valamint dr. Böröndi Gábor, az MH 5. Bocskai István Lövészdandár parancsnoka fogadta.

A média részéről csak az MTI lehetett jelen, a családok azt kérték, ne lépjék el a repülőteret az újságírók, a kamerák és a fotóriporterek. Az eseményről az MTI mellett jómagam is tájékoztattam a regionális és a helyi sajtót, ezzel is fenntartva az újságírók bizalmát, erősítve azt, hogy a balesettel kapcsolatos minden kegyeleti és kommunikációs feladatot maradéktalanul ellátunk.

A KRÍZISKOMMUNIKÁCIÓ SORÁN SZÁMOS FONTOS FELADAT VÁR AZ ALAKULAT KOMMUNIKÁCIÓS TISZTJÉRE (A KÉPEN RÉVÉSZNÉ DR. MARKOVICS ZITA HADNAGY)

TEMETÉSEK, DÖNTÉS AZ ÉRDEKÜTKÖZÉSÉNél

A kríziskommunikáció egyik fontos szempontja az afganisztáni baleset kapcsán az volt, hogy a sajtón keresztül folyamatosan biztosítsuk a közvéleményt a kialakult helyzet kiegyensúlyozott kezeléséről. Ennek érdekében a lehetőségeken belül igyekeztünk a legtöbb információt átadni, illetve minden olyan kérdésre válaszolni, amely biztonsági vagy etikai szempontból nem vet fel problémát. Előfordulnak azonban olyan esetek, amikor határozottan nem kell mondani a sajtó munkatársainak.

2011 májusában, egy héttel a balesetet követően zajlott Róth Orsolya, két nappal ezután pedig Dálnoki András temetése. A családok kifejezett kérése ezúttal is az volt, hogy ne legyen jelen a sajtó a végső búcsúnál, és egyáltalán ne készüljenek fotók sem a temetésről, sem a hozzátartozókról.

A kommunikációs tiszt szempontjából a helyzet ilyen esetben bonyolult: a családok kérése a legteljesebb mértékben érthető, a sajtó azonban inkább a saját érdekeit tartja szem előtt, s ez is elfogadható. Az adott sajtóorgánium érdeke tehát ezen a ponton ütközik a családok érdekeivel. Utóbbi azonban felülírja a kríziskommunikáció általános szabályait, s mivel a dandár részéről kiemelten kezeltük az elhunyt katonák hozzátartozóival való folyamatos kapcsolattartást, fel sem merült egy sajtónyilvános lehetőség a temetések kapcsán. Azonnali döntés született: a kommunikációs tiszt még akkor is próbálja meg távol tartani a média képviselőit a két temetés helyszínétől, ha az konfrontációval jár.

Amennyiben konkrét megkeresés érkezett volna, udvariasan, de határozottan beszéltem volna le az újságírókat a megjelenésről, kegyeleti okokra hivatkozva. Róth Orsolya temetésén jelen volt a Honvédelmi Minisztérium Sajtóosztályának kommunikációs szakembere, akivel már a baleset bekövetkeztétől kapcsolatban voltam. Ő tájékoztatott arról, hogy a szertartás május 24-én, kommunikációs szempontból problémamentesen zajlott. A temetésről szóló rövid közleményt elküldtem a sajtólistámon szereplő címekre. A médiamegjelenés kiemelkedően magas volt.

Május 26-án, Dálnoki András temetésén azonban probléma adódott. A temetőhöz vezető út bejáratát a rendőrség és az MH 5. Bocskai István Lövészdandár katonái lezárták, s a kordonon csak a családtagok és a búcsúzni szándékozók, valamint a minisztérium képviselői és a dandár dolgozói mehettek át. A szertartás kezdete után nagyjából húsz perccel értesített a biztonsági szakember arról, hogy az egyik kereskedelmi csatorna operátora és

riportere a kordont kikerülve, egy szántóföldön keresztül, kamerával közeledik a helyszín felé. Mire odaértem, a rendőrök már kikísérték őket a bekötőút elejére. Személyesen ismertem a riportert, akinek a lehető legudvariasabban elmagyaráztam, miért nem jöhetnek be a temetésre. Ő ezt némi ellenkezést követően elfogadta, majd kollégájával együtt hamarosan távozott a helyszínről. A szertartásról ismét közleményt írtam, amelyet szétküldtem a sajtó képviselőinek.

A FOLYAMATOSSÁG FENNTARTÁSA

A kríziskommunikáció legkényesebb időszaka a baleset bejelentésétől számított két nap. Ekkor lehetett számítani a sajtóban felbukkanó konspirációs elméletekre, találgatásokra, összefüggést és logikát nélkülöző teóriákra, biztonsági szakértők tömegének egymással teljesen ellentmondó nyilatkozataira. Az afganisztáni baleset esetében ezek előfordultak ugyan, de messze nem olyan mennyiségben és negatív hozzáállással, amelyet aggasztónak lehetett volna nevezni.

Támadó jellegű megjegyzések inkább amatőr blogokban és kommentekben fordultak elő, de azok majdnem minden esetben a tények nem ismeretén vagy kiforgatásán alapultak. (Visszatérő kérdés volt a „Mit keresnek egyáltalán katonáink Afganisztánban?”) Az első napok és a sajtótájékoztatók, interjúk elmúltával azonban a feladatok nem érnek véget. A sajtót folyamatosan el kell látni információkkal. Ennek a munkának is van egy központi és egy helyi szintje. Egyik esetben sem szabad figyelmen kívül hagyni a kommunikáció folyamatosságát. Krízis idején azt is be kell látni, hogy nemcsak a hirtelen megnövekedett érdeklődést kell kielégíteni, a kommunikációnak a későbbiekben is hűen kell tükröznie a gondoskodást, a hozzátartozók irányába mutatott figyelmet, a katonák emlékének méltó megőrzését.

A KRÍZISKOMMUNIKÁCIÓ LEZÁRÁSA – UTÓKOMMUNIKÁCIÓ

Az eddig leírtakból kitűnik, a válság központi kezelése után rengeteg feladat hárul az adott alakulat dolgozóira s azon belül a kommunikációs tisztre. A közlemények, a gyászbeszéd, a sírkövetési beszéd, az évfordulókról szóló tudósítások mind-mind a helyben dolgozó szakember feladatai.

A központi kommunikáció tisztázza a baleset okait, következményeit, kezeli a kialakult helyzetet katonapolitikai, honvédelmi és biztonsági területen. Az alakulat kommunikációs tisztje közvetlen környezetében kell hogy megválaszolja a helyi szinten felmerülő kérdéseket. Ennek érdekében folyamatos kommunikációt alakít ki azokkal a személyekkel, akik a családokkal való kapcsolattartásban, az elhunytak tisztelésére rendezett események szervezésében érintettek.

Fontos feladata a tragédia társadalmi megítélésének enyhítése, és az arra való törekvés, hogy a közvélemény együttérzéssel forduljon a hozzátartozók és az alakulat felé, az elhunyt katonákat pedig valóban hősi halottaknak, nem pedig szükségtelen áldozatoknak tekintse. A Bocskai-dandár részéről végzett kríziskom-

munikáció – amely tehát nem zárult le a temetésekkel – utókommunikációval folytatódik a mai napig. Lényeges, hogy minél szélesebb körben értesüljenek róla: az alakulat a baleset után sem feledkezik meg az elhunyt katonák emlékének ápolásáról, a családok támogatásáról. Ezért minden ezekkel kapcsolatos eseményről részletesen beszámolunk. Ilyen volt a sírkövek már említett avatása és a tragédia évfordulóján tartott emléknap, amelyen mindkét család részt vett a debreceni Kossuth laktanyában. A folyamatosság fenntartása a társadalmi megítélésen túl fontos az alakulat aktív állománya szempontjából is. A kommunikáció bizonyos fókáit nekik is szól: a szervezet nem hagyja őket vagy hozzátartozóikat magukra, a legnehezebb helyzetben is számíthatnak segítségre.

ÖSSZEGZÉS

Egy katonai szervezet életében bármikor bekövetkezhet olyan esemény, amely kommunikációs területen gyors, egyértelmű döntéseket igényel. S mivel a társadalom a hírcsatornákon keresztül értesül a krízishelyzetről, óriási felelősség hárul a központi és a helyi kommunikációért felelős személyekre. Ahhoz, hogy a lakosság bizalmát, honvédségbe vetett hitét megtartsuk, e két kommunikációs szervezetnek szorosan együtt kell működni.

Ha az emberekben kialakult kép „torzulni” kezd, azt azonnali és hatékony eszközökkel kell visszaállítani optimális állapotába. A sajtóban megjelenő félreértések és téves reakciók krízis idején olyan károkat okozhatnak a szervezetnek, amely akár napok alatt döntheti romba több év megfeszített munkáját. Ha azonban zökkenőmentes az együttműködés, és az ennek következményeként létrejövő kommunikáció magabiztosan, kiegyensúlyozottan zajlik (a megjelenő információk gyorsan kerülnek a köztudatba, pontosak, alaposak), a folyamat magabiztosságot, nyugalmat sugároz. Így a kialakult bizalmat megtartjuk, a honvédség s azon belül az adott alakulat presztízsét még a legtragikusabb helyzet kapcsán is erősíthetjük.

JAVASLAT

A fent leírtak megvalósításának feltétele a katonai szervezeten belül működő belső kommunikációs csatornák megfelelő használata.

A gyakorlat azt mutatja, hogy nem lehet kizárólag egy forgatókönyvet alkalmazni a különböző krízishelyzetekben, de nagyban tervek előre felállíthatók. Látható, hogy vannak szabályok, amelyeket mindig szem előtt kell tartani. Tapasztalatom szerint a kríziskommunikációt még zökkenőmentesebbé tenni úgy lehet, ha az adott alakulat kommunikációs tisztje egyetlen kijelölt, magas beosztású, központi kommunikációért felelős személlyel tart kapcsolatot. Így az információkat azonnal, „első kézből” tudja begyűjteni, s a helyi nyilatkozattételhez való engedélyt is a lehető leg-rövidebb időn belül, a kompetens személytől kapja meg.

Így már „csak” a kommunikációs tiszt felkészültségén múlik az, hogy a körülményekhez képest kiegyensúlyozottan, magabiztosan, a krízis okához és a katonai szervezethez méltó módon kezeli-e a kialakult helyzetet.

Dr. Ujházi Lóránd:

A SZERZETESEK SZEREPÉNEK MEGÍTÉLÉSE A KATONAI LELKIPÁSZTORKODÁS – KATONAI ORDINARIÁTUS – TERÜLETÉN, A SZERZETESI ESZME ÉS A HATÁLYOS EGYHÁZFEGYELEM FÉNYÉBEN

A katolikus egyházon belül egyetlenegy jelentős lelkipásztori intézmény sem nélkülözheti a hierarchikus vezetés, a szolgálati papság és a krisztushívők hármasságát. Ennek megfelelően a katonai lelkesedés esetében is jelen van a hierarchikusan szervezett struktúra, illetve az ettől elválaszthatatlan szolgálati papság, amely a sajátos körülmények között élő krisztushívők lelkipásztori ellátását végzi.¹

A katonai lelkipásztorkodásban részt vevő lelkészek között – hagyományosan – jelen vannak a szerzetesek is. Annak ellenére, hogy a történelemből jól ismert lelkipásztorok, mint a nándorfehérvári harcban részt vevő és lelkipásztori támogatást adó Kapisztrán Szent János, vagy az első világháború után a katonai lelkipásztori munkát megszervező Zadravec István maguk is szerzetesek voltak, a szerzetesek katonai lelkipásztorkodásban való részvétele összetett és ellentmondásokról sem mentes terület. Ez a katolikus egyház teológiai alapelveiből és a pápai, illetve szentszéki megnyilatkozásokból igazolható.

Tanulmányomban azokra a feszültségekre szeretnék rámutatni, amelyek a katonai ordinariátust szabályozó hatályos egyházfegyelem, a gyakorlat, illetve a hagyományos szerzetesi életemény és kifejezetten a szerzetesi életre vonatkozó egyéb egyházi megnyilatkozások között fennállnak.

Teszem ezt annak ellenére, hogy a hatályos egyházi joganyag és a gyakorlat megengedő, az egyház igazi hagyományával, a szerzetesi életeménnyel és a szerzetességre vonatkozó egyházi dokumentumokkal nagyobb összhangban van, ha a szerzetesek nem, vagy csak igazi szükség esetén, a közösségükkel való kapcsolat megtartásával vesznek részt a katonai ordinariátus sajátos lelkipásztori munkájában.

A SZERZETESEK LELKIPÁSZTORI TEVÉKENYSÉGÉNEK EGYHÁZJOGI FELTÉTELE ÉS GYAKORLATA A SPIRITUALI MILITUM CURAE (SMC)² KEZDETŰ APOSTOLI KONSTITÚCIÓ ÉLETBE LÉPÉSE ELŐTT

A szerzetesek katonai lelkipásztorkodásban betöltött szerepével a Konzisztoriális Kongregáció 1955-ben külön foglalkozott. Az 1955. február 2-án kiadott *Sacrorum Administri* kezdetű utasítás a Szentszék hivatalos álláspontját foglalta össze. A ma már – sajnos – nem

hatályos szentszéki dokumentum nem preferálta, hogy szerzetesek tábori lelkeszi szolgálatot teljesítsenek. A dokumentum ugyanis a katonalelkészek életformáját nehezen látta összeegyeztethetőnek a szerzetesi hivatással, amely a szerzetesi közösségben megélt hármasság fogadalom – szegénység, engedelmeség, tisztaság – egyre tökéletesebb elsajátításában áll.³ Az utasítás kiindulópontja az volt, hogy a szerzetesek csak *világi papok hiányában lehetnek tábori lelkészek*. A Szentszék álláspontja értelmében a szerzetesek részvétele a katonai lelkipásztorkodásban rendkívüli lehetőségnek számított, amelynek körülményeit a dokumentum igyekezett pontosan meghatározni.

Az utasítás a szerzetes katonalelkész kinevezése és elmozdítása vonatkozásában a szerzetes plébánosok intézményére utalt, amely szerint az illetékes megyéspüspököknek és a saját szerzetes elöljárónak együttes intézkedési joga volt (1917-es CIC 454. k. 5. §; 456. k.). Hasonlóan rendelkezett a szerzetes katonalelkész felügyeletéről is, amelyet a tábori vikárius és a szerzetes-elöljáró együtt végzett. A kongregáció határozata egyéb szigorításokat is meghatározott. A hivatal betöltéséhez feltételül szabta, hogy a szerzetes katonalelkész békeidőben legalább 35, egyéb esetben legalább 30 éves legyen. Elvárásként említi a tudomány szeretetét, a jámborságot és a szerzetesi szellemiséget. A szerzetesi életforma tükrében az is logikus, hogy a kongregáció úgy rendelkezett, hogy a szerzetes katonalelkészek csak három évig folytathatták azt a szolgálatot, és két év után csak a saját elöljárójuk hozzájárulásával maradhattak. A szentszéki dokumentum azt is ildomosnak tekintette, hogy az ilyen lelkészek néhány hónapot a szerzetesi fegyelem szerint töltsenek el.

Ezeket a szerzetes papokat nem tekintették *exklusztrátnak* – vagyis a szerzetesi kötelezettség alól ideiglenesen mentesített szerzetesnek –, hanem csak törvényesen távollévőnek.⁴ A régi rendelkezés arra is ügyelt, hogy a katonai lelkipásztori szolgálatot teljesítő szerzetes pap, amennyire csak lehetséges megmaradjon a „szerzetesi fegyelem” keretei között. Ezért kérte, hogy lakjon saját szerzetesházában, vagy legalább az éjszakát saját vagy más szerzetesházban töltsse. Mivel az ilyen szerzetesek esetén a szerzetesi fogadalom továbbra is megmaradt, jogállásuk tekin-

tetésben a szerzetes-elöljáró felügyelete alatt állnak. Kötelesek voltak bevételeikről és kiadásokról elszámolni, és a katonai lelkipásztori szolgálattal megkeresett pénzt az elöljárónak átadni. Emellett a dokumentum rendelkezik az évenkénti lelkigyakorlatról, a havonkénti lelki napról, illetve arról, hogy a szabadidejüket a szerzeteskolostorban töltsék.⁵

Az egyetemes egyházi rendelkezést megelőzően az egyes országok vonatkozásában a Szentszék akkori illetékes központi hatósága, a Szerzetesi „Szent” Kongregáció más dokumentumokat is adott ki. Ezekben általában vagy arra kérte a szerzetes-elöljárókat, hogy azokban az országokban, ahol a kötelező katonai szolgálat a szerzetesnövendékekre is kiterjed, ennek lehetőleg az ünnepélyes örök fogadalom előtt tegyenek eleget, vagy azt szerette volna elérni, hogy – amennyiben lehetséges – más, nem szorosan vett katonai szolgálattal teljesítsék a világi jog által megkövetelt állampolgári kötelezettségeiket. Ezek a rendelkezések ugyan nem kifejezetten a szerzetesek katonai lelkipásztori szolgálatáról szóltak, de világosan jelezték, hogy a hadsereg olyan közeg, amely a szerzetesi élethivatásnak nem kedvez.⁶

A Szentszék ezen álláspontja még határozottabban jelent meg azokban a dokumentumokban, melyeket a Konzisztoriális „Szent” Kongregáció az első világháború befejezése után adott ki. A kongregáció azokat a szerzeteseket, akik nem mint katonalelkészek vettek részt a háborúban, bűnbánattartásra, megtisztulásra és lelkigyakorlatra kötelezte. Szerzetesi közösségbe történő visszavételük előtt elöljárójuknak be kellett hogy mutassák a katonai lelkipásztori intézmény vezetőjének vagy legalább a tábori lelkésznek a levelét, amelyben beszámolt a szerzetes életviteléről és magatartásáról. Bár a szentszéki dokumentum megkülönböztette azokat a klerikusokat, akik katonai lelkipásztorkodást végeztek, azoktól, akik saját, akár elöljárójuk akarata ellenére voltak jelen a hadseregben, egyértelműen látszik, hogy a Szentszék sem a háborút, sem a hadsereget nem tekintette a szerzetesek ideális közegének.⁷

A régi rendelkezések a mainál kiegyensúlyozottabb, a szerzetesi hagyományt jobban figyelembe vevő megközelítések voltak, hiszen a szerzetesi életeményt a gyakorlatban néhez a katonalelkészi szolgálattal összeegyezt-

tetni. Az SMC kiadása előtt volt ugyan olyan felvetés, hogy a *Sacrorum Administri* kezdetű utasítás szerzetesekre vonatkozó megszorításainak egy része kerüljön be az SMC-be, de erre végül – sajnos – nem került sor. Ezek között a megszorítások között különösen hangsúlyos elem lett volna a szerzetesközösséggel való kapcsolat megtartása, illetve, hogy a szerzetes katonalelkész legalább éjjelre viszatérjen a szerzetesházba.

A SZERZETESEK SZEREPE A KATOLIKUS EGYHÁZ MISSZIÓS TEVÉKENYSÉGÉBEN, A KATONAI LEKIPÁSZTORKODÁSHOZ VISZONYÍTVÁ

A hatályos egyházfegyelem számára nem ismeretlen, hogy a szerzetesek lekipásztori tevékenységükkel „kisegfítik” a területi elven szerveződő részegyházakat. Az is előfordul, hogy a szerzetesek elege olyan egyházszervezeti struktúra keretei között élnek, amelyek szerzetesi hivatásuk megélése mellett lehetőséget biztosítanak számukra, hogy bekapcsolódjanak a katolikus egyház mindennapi lekipásztori tevékenységébe. Ennek megfelelően a szerzetesközösségek a részegyház életébe szervesen kapcsolódó plébániát láthatnak el (374. k. 1. §, 515. k. 2. §, 520. k.).⁸ Illetve előfordul, hogy az egyházmegyével azonos jogi elbírálás alá eső olyan részegyházat – területi apátság – állítanak fel, amely keretei között maguk a szerzetesek látják el a lekipásztori munkát.⁹ A terület lekipásztori ellátása azonban alapvetően az egyházmegye papok feladata, és ebben a szerzetesek számbeli leg lényegesen kevesebben vannak jelen.¹⁰ Másrészt akár a plébánia ellátásáról, akár a területi elven szerveződő részegyház – apátság – lekipásztori tevékenységének általános megszervezéséről van szó, minden esetben alapelve, hogy a szerzetes megtartsa a szerzetesközösséggel a kapcsolatot. Ez biztosítja számára a közösség saját lelkiségének és a hármass fogalom elmélyítésének és megőrzésének lehetőségét.

A katonai lekipásztorkodás annak sajátos jellege miatt a két említett példával szemben sokkal kevésbé ad lehetőséget a szerzetesközösséggel való élő kapcsolat és így a sajátos lelkiség megtartására és ápolására. A II. Vatikáni Zsinat után a szerzetesek lekipásztori munkában való aktívabb részvétele általánosan elfogadott és hangsúlyozott szempont lett.¹¹ Ugyanakkor mind a zsinati dokumentumokból, mind a későbbi szentszéki megnyilatkozásokból tisztán kiolvasható: amellett, hogy új lendületet kapott a szerzetesek lekipásztori tevékenysége, nem felejtették el, hogy a szerzetesi hivatás sajátos közösségi dimenzióval és a közösséghez szorosan hozzákapcsolt lelkiséggel rendelkezik.¹²

A szerzetesi élet megújításáról szóló *Perfectae Caritatis* kezdetű zsinati határozat óvatosan fogalmaz. A határozat harmadik pontja szerint a lelki megújulásnak a külső tevékenységben is elsőbbséget kell biztosítani. Az ötödik és a nyolcadik pontokból pedig kiolvasható, hogy a szerzetesközösségek ügyeljenek arra, hogy bármilyen tevékenységet is folytatnak, azt a „kontempláció”, vagyis a szemlélődés szellemében tegyék, és apostoli tevékenységüket a szerzetesi lelkület határozza meg.

A zsinati határozat nem kifejezetten a szerzetes katonalelkészéről, hanem általában a szerzetesi életmód más lekipásztori tevékenységgel való összehangolásáról ír. Ugyanakkor látszik, hogy bármilyen tevékenységről legyen is szó, a szerzetesektől a közösségi és az imádságos élet olyan szintjét várja el, amely a katonalelkézi szolgálaton belül, annak sajátos jellegéből adódóan nehezen kivitelezhető.¹³

Kifejezetten a szerzetesek és más egyházi „struktúrák” együttműködéséről adta ki a Szerzetesi Kongregáció és a Püspöki Kongregáció a *Mutuae Relationis* kezdetű utasítást.¹⁴ Az irányelvek között ez esetben is megtalálhatóak a közösségi élet ápolására, a szerzetesi hivatás, illetve a saját lelkiség megővésére és elmélyítésére vonatkozó kifejezett utalások.¹⁵ Ugyanakkor a zsinati dokumentumokat – és ezt a szerzetesekre vonatkozó egyházi jogszabályok magyarozói több helyen is hangsúlyozták – többen félreértelmezték, mikor a szerzetesek lekipásztori életben való aktív részvételét akár a szerzetesi élet rovására is túlhangsúlyozták.¹⁶ Ennek következtében az újabb pápai és szentszéki dokumentumokban már kifejezetten felhívják azokra a tévedésekre a figyelmet, melyek a szerzetesi élet kapcsán alakultak ki és a szerzetesek lekipásztori életben való túlságosan aktív tevékenységével már a szerzetesi élet alapjait – a közösségi életet és az alapító szándékához való hűséget¹⁷ – veszélyeztették.

Az 1983-ban kiadott *Egyházi Törvénykönyv* a szerzetesintézményeket bevezető 607. kánonjában a szerzetesi életet a hármass, örök fogadalomban és a tényleges közösségben való életben – és nemcsak a közösséghez tartozásban – látja.¹⁸ Ez kimondatlanul is határt jelenti a szerzetesek tevékenységének. A szerzetesintézmények tagjaira vonatkozó kötelezettségek között pedig előkelő helyen szerepel, hogy a „szerzetesek a saját szerzetesházban lakjanak, és tartsák meg a közös életet” (665. k.). Bár ugyanennek a kánonnak a második fele ad lehetőséget arra, hogy a szerzetes megfelelő okból – amely lehet a katonai ordináriátusban való apostoli munka is – és az előjáró engedélyével a szerzetesházon kívül legyen, de a joganyag a szerzetes számára a preferált életformát a szerzetesi közösségen belül látja.¹⁹

Kevéssel az Egyházi Törvénykönyv kihirdetése után jelent meg II. János Pál pápa *Redemptionis Donum* kezdetű apostoli buzdítása.²⁰ Ez esetben nem jogszabályról, hanem a jogszabályval koherens, a szerzetesek számára kiadott „lelki” útmutatásról van szó, de ez is megerősíti, hogy a szerzetes tevékenységét a „szerzetesi közösséghez való hűségben, a vele való azonosulásban, annak szellemi örökségében” teljesítse (7. pont). Kifejezetten az apostoli munkával kapcsolatban pedig a buzdítás úgy rendelkezik, hogy „(...) bár a ti sokrétű apostoli munkátok nagyon fontos, mégis a ti legfontosabb apostolkodási tevékenységeitek mindig az, hogy mik vagytok és kik vagytok az Egyházban. (...) A ti szerzetesi életetek alapvetően közösségi természetű (15. pont).”

A szerzetesi életre vonatkozó szakirodalomnak újabb lendületet adott II. János Pál pápa *Vita Consecrata* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítása.²¹ A buzdítás a zsinat után kialakult helytelen felfogással szemben hang-

súlyozza, hogy a szerzetesi közösségnek az alapító által meghirdetett saját karizma (3; 35; 36. pont) és a hármass szerzetesi fogadalom (20. pont) – szegénység, engedelmisség és tisztaság – közösségben megélt teljességre kell törekednie. Az *apostoli buzdítás* úgy a szerzetesek tevékenysége, mint a más egyházi struktúrákkal való együttműködés kapcsán utal a szerzetesi élet közösségi vetületének jelentőségére (72; 73; 74. pont).

A SZERZETESEK SZEREPE A KATONAI ORDINARIÁTUSBAN A SPIRITUALI MILITUM CURAE (SMC) KEZDETŰ APOSTOLI KONSTITÚCIÓ ÉS A KÉTOLDALÚ NEMZETKÖZI MEGÁLLAPODÁS ÉRTELMEBEN

Az említett egyházi dokumentumok fényében problémás, hogy sem a katonai lelkészségekre vonatkozó egyetemes joganyag (SMC VIII. cikk.), sem az egyes országokkal kötött kétoldalú megállapodások nem jelzik, hogy szerzetes papok csak rendkívüli esetben, illetve csak akkor teljesítsenek a katonai ordináriátusban szolgálatot, ha a szerzetesi életformához hűségesek tudnak maradni. Semmi nem utal arra, hogy a katonák lelki gondozását csak akkor szabad szerzetes papra bízni, ha az ordináriátusba inkardinált és más egyházmegyéből ideiglenesen erre a szolgálatra átadott klerikusok számbelileg nem tudnak eleget tenni a feladatnak. Sőt – sajnos – ennek az ellenkezője olvasható ki az SMC-ből, hiszen az kifejezetten buzdítja a szerzetes-előjárókat – az egyéb ordináriusok mellett –, hogy a katonai lelkészségek számára biztosítsanak papokat. A katonai lelkészségek statisztikai adatait bemutató, évente megjelenő *Annuario Pontificio* nem mond semmit arról, hogy az egyes katonai lelkészségekben pontosan hány szerzetes teljesít lekipásztori szolgálatot. Jean Beyer az 1980-as évek végén végzett kutatásai szerint vannak olyan országok – Spanyolország, Olaszország,²² Argentína vagy Brazília –, ahol száznál is több vagy ahhoz közeli a szerzetesek létszáma a katonai ordináriátusban. Mellettük léteznek olyanok is, ahol egyetlen egy szerzetes sem található a katonai lelkészségekben.²³ Működnek olyan katonai ordináriátusok is, amelyek saját internetes oldalukon évekre visszamenően jelzik, hogy a katonai ordináriátuson belül hogyan változott a szerzetesek száma. Így például a kanadai katonai ordináriátus saját statisztikája szerint a szerzetes papok száma soha nem haladta meg az ötöt. Sőt az elmúlt években ez – helyesen – csökkenő tendenciát mutat, amely a harmincöt és negyvennégy között mozgó egyházmegyei paphoz képest nem rossz arány.²⁴

Ami Magyarországot illeti, hagyománya volt annak, hogy a katonák lekipásztori gondozását szerzetes papokra bízta.²⁵ Sőt, Mária Terézia 1775-ben elrendelte, hogy csak szerzeteseket lehet tábort lelkészként alkalmazni, illetve a szerzetesrendek felsőbb utasításra kötelesek voltak a kijelölt papokat tábort lelkészi szolgálatra átengedni.²⁶ Mivel II. József a szerzetesrendek egy jelentős részét feloszlatta, a megmaradt szerzetesházak képtelenek voltak ellátni a katonák lekipásztori szolgálatát. Mindennek következtében II. József Mária Terézia határozatával ellentétesen rendelke-

zett, és a szerzeteseknek megtiltotta, hogy a katonák lelkipásztori szolgálatában részt vegyenek.

II. József után visszaállt az a hagyomány, hogy szerzetes papok az egyházmegyékbe inkardinált papokkal együtt vettek részt katonák lelkipásztori ellátásában. Sőt a két háború között újjászervezett katonai lelkeség élére Zadravec István személyében ferences szerzetest neveztek ki.

A második világháború után újjászervezték a katonai lelkeszetet, amely a HM szervezeti keretei között 1951-ig működött. Ezt követően megszűnt a katonai lelkeszeti szolgálat, így a szerzetesek Magyar Néphadseregben való szerepvállalásáról, a katolikus egyház intézményes jelenlétéről nem érdemes beszélni. A rendszerváltás után, a katonai ordinárius megalapításakor a felelős egyházi vezetőknek az egyházmegyék és a szerzetesrendek soraiból kellett kialakítaniuk a saját presbitériumot. A Magyar Köztársaság és az Apostoli Szent-szék között 1994-ben megkötött kétoldali megállapodás IV. cikkelye – összhangban az egyetemes szabályozással – jelzi, hogy a katonai ordinárius saját presbitériumában szerzetes papokat is fogadhat. Ennek megfelelően az első katonai ordinárius, dr. Ladocsi Gáspár többször kereste meg a szerzetesrendeket, hogy erre a sajátos lelkipásztori feladatra szerzetes papokat adjanak át a katonai lelkeszégnek. Ennek nem volt – és ma sincs – jogszabályi akadálya, de gyakorlatilag Magyarországon nem vált jellemzővé, hogy a katonai lelkipásztorkodásban arányaihoz képest sok szerzetes lenne.

Jelentős kánonjogászok, mint Arturo Cattaneo a részegyházak és a szerzetesintézmények kapcsán is megjegyzi, hogy nagyon kockázatos, ha a szerzetesközösségek tagjai túlságosan belefolyanak a részegyház lelkipásztori tevékenységébe. Ez ugyanis gyakran azt a veszélyt hordozza, hogy a szerzetes, még akár lelkipásztori buzgóságtól vezérelve is, elveszíti az intézménye által képviselt lelkiséget, a szemlélődést vagy a saját szerzetes intézményének előjárója felé való engedelmisséget.²⁷ Jean Beyer, a szerzetes intézmények jogi és strukturális hátterével foglalkozó szaktekinetly hasonló veszélyeket vél felfedezni abban, ha a szerzetesi élet közösségi dimenziója valamiért megtörik.²⁸ A szerző egy másik tanulmányában pedig kifejezetten a katonalelkeszégekkel kapcsolatosan jegyzi meg, hogy nehéz úgy igazi szerzetesi életéről beszélni, ha a szerzetesnek a hadsereg megnövekedett mobilitása miatt megszakad a kapcsolata a saját szerzetesközösségével. Amíg ugyanis olyan szerzetesek, akik kórházakban, szociális vagy oktatási intézményekben teljesítenek lelkipásztori szolgálatot, minden este visszatérhetnek saját szerzetesükbe, addig ez a szerzetes katonalelkesz esetében nem mindig lehetséges. Bár az egyház hivatalos álláspontja szerint az intézmény nevében végzett apostoli munka esetén, akár egy évnél hosszabb ideig is távol maradhat a szerzetes a szerzetháztól (665. k. 1. §), de ez semmiképp nem preferált formája a szerzetesi életnek.²⁹

Azon szerzetesek esetében, akik katonalelkeszi szolgálatot teljesítenek, nem lehet a szerzetesintézmények életében ismert ún. exklauztrációról sem beszélni. Ez ugyanis

az az állapot, mikor a szerzetes nem válik ki ugyan végleg a szerzetesközösségből, de attól törvényesen távol marad, és bizonyos szerzetesi kötelezettségei felfüggesztődnek. Mivel a szerzetes katonalelkesz gyakorlatilag ideje jelentős részét valóban a szerzetházon kívül tölti, egyes püspöki konferenciák – mint az olasz püspöki konferencia – már a nyolcvanas években javasolták, hogy ezekre az esetekre alkalmazzák az exklauztráció lehetőségét. Mivel gyakorlatilag a katonalelkeszi szolgálat a szerzeteseknél is hosszabb idő, az exklauztrációnak azt a formáját tartották legideálisabbnak, amelyet a Szent-szék adhat meg.

Nem lehetetlen a szerzetes katonalelkesz katonai ordináriusba való végleges átvétele sem. Ennek útja a szerzetesintézményből való kilépés, a szerzetesi fogadalom alóli szentszéki – vagy egyházmegyei szerzetesi intézmény esetén megyéspüspöki – felmentés és az ex-, illetve inkardináció. Bár jogilag kivitelezhető formáról van szó, szeretném hangsúlyozni, hogy nem szerencsés, és a katolikus egyház felfogásával ellentétes gyakorlatnak minősül, hiszen a szerzetesi életet az egyház „tökéletese” életformának tekinti. Továbbá ez nem automatikusan, hanem az illetékes hatóság ún. kegyintézkedésével történik, mivel egy létező életállapot megszüntetéséről van szó.³⁰ Amit eddig elmondtunk, az kifejezetten a szerzetes papokra – vagy legalább diakónusra – vonatkozó előírás, tény és jogállás. Egyes területeken azonban az is előfordul, hogy a katonák lelki gondozását pappá, illetve diakónussá nem szentelt szerzetesek segítik. A szerzetesi fegyelemre és az ezzel összefüggő közösségi életre vonatkozó megjegyzések az ő vonatkozásukban is igazak. Ugyanakkor az ő esetükben az inkardináció kapcsán felmerülő kérdések nem relevánsak, hiszen azok csak klerikusok esetében léphetnek fel.

Bár kritikusán fogalmaztam a szerzetesek katonai lelkeszégének munkájában való részvételéről, a teljesség kedvéért meg kell említeni egyes szerzők ellentétes álláspontját. Antonio Viana, bár utal arra, hogy a szerzetesek mindig sajátos, szerzetesintézményük lelkiségének és hagyományának megfelelő irányt fognak képviselni a katonai ordináriusban belül, úgy véli, semmi nem áll útjában annak, hogy a szerzetesintézmények tagjai a katonai ordináriusban lelkipásztori szolgálatot teljesítsenek.³¹

A katolikus egyház szerzetességről alkotott felfogásában mindig nagy jelentősége volt a karizmának, vagyis az alapító által elhatárolt és az egyház küldetésével összhangban lévő szándéknak – betegápolás, tanítás stb. Így elképzelhető lenne olyan szerzetesrend is, amelynek éppen a katonai lelkipásztorkodás lenne a sajátos küldetése, ilyen szerzetesrend azonban ez ideig nem alakult.³²

KÖVETKEZTETÉSEK

A szerzetesek katonai lelkipásztorkodásban való részvétele a hatályos egyházfegyelem értelmében lehetséges. Ez derül ki mind az SMC-ből, mind a kétoldali megállapodásokból. Az egyes katonai ordináriusok ennek megfelelően alakították ki a saját gyakorlatukat. A különböző országokban a szerzetesek

a katonai lelkipásztorkodásért felelős intézményekben nagyon eltérő létszámmal vesznek részt.

A szerzetesi életre vonatkozó joganyagból, zsinati, pápai és szentszéki dokumentumokból az derül ki, hogy az ott megfogalmazott elvárások – közösségi élet, alapító által meghirdetett karizma ápolása, a hármas fogadalom megtartása – a katonai lelkipásztori intézmények sajátos lelkipásztori követelményével nehezen összeegyeztethetőek.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- VI. Pál: Motu proprio. *Catholica Ecclesia*. =Acta Apostolicae Sedis. 1976. 68. évf. pp. 694–696.
- II. János Pál: Apostoli Konstitúció. *Spirituali militum curae*. 1986. IV. 24. =Acta Apostolicae Sedis. 1986. 78. évf. pp. 481–486.
- II. János Pál: Apostoli buzdítás. *Redemptionis Donum*. 1984. III. 25. =Acta Apostolicae Sedis. 1984. 76. évf. pp. 513–546.
- II. János Pál: Szinódus utáni apostoli buzdítás. *Vita consecrata*. 1984. III. 25. =Acta Apostolicae Sedis. 1996. 88. évf. pp. 377–486.
- Konzisztoriális Kongregáció: Utasítás. *Sacrorum Administri*. 1955. II. 2. =Acta Apostolicae Sedis. 1955. 47. évf. pp. 93–97.
- Konzisztoriális Kongregáció: Leirat. 1918. X. 25. =Acta Apostolicae Sedis. 1918. 10. évf. pp. 481–486.
- Szerzetesi Kongregáció: Válasz. 1918. XII. 23. =Acta Apostolicae Sedis. 1919. 11. évf. p. 18.
- Szerzetesi és Püspöki Kongregáció: Utasítás. *Mutuae Relationis*. 1978. V. 14. =Acta Apostolicae Sedis. 1978. 70. évf. 1. sz. pp. 2–10.
- ANDRÉS, Domingo: *Le forme de vita consecrate – Commentario teologico – giuridico al Codice di Diritto Canonico*. Roma: Edurcl. 2005. pp. 463–464. ISBN: 88-85081-25-8
- BÁNK, József: *Kánoni jog*. Budapest: Szent István Társulat. 1960. I. pp. 734–735. n. sz.
- BAHILLO, Ruiz Teodoro: *Vida fraterna en común y ausencia de la casa religiosa*. =Commentarium pro Religiosis et Missionariis. 1995. 75. évf. 2. sz. pp. 219–258.
- BEYER, Jean: *La Costituzione Apostolica Spirituali Militum Curae a proposito degli Ordinariati Militari*. =Quaderni di Diritto Ecclesiale. 1988. 3. évf. 2. sz. pp. 206–227. ISSN. 1124-1179.
- BOHLER, Heidemarie: *La dottrina dei consigli evangelici dal Vaticano II ad oggi*. Roma: Diss. Gregoriana. 1992.
- CATTENEO, Arturo: *Il presbitero della chiesa particolare*. Milano: Giuffrè. 1993. ISBN: 88-1404264.
- CIAPPI, Luigi: *Vi e santità. Problemi e prospettive postcinicillari*. Milano: Ancora. 1970.
- D'OSTILIO, Francesco: *Il parroco religioso*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. 2000. ISBN: 88-209-2873-6.
- ETZI, Primo: *Il concetto di consecrazione religiosa nel supremo magistero dal concilio Vaticano II all'esortazione apostolica post-sinodale vita consecrata*. =Antonianum. 1997. 72. évf. 4. sz. pp. 571–602.

- GUTTIEREZ, Andrés: =Monitor Ecclesiasticus. 1955. pp. 236–246.
- GUTIERREZ, Andrés: *Obispos y religiosos. Lineas de comunión y participación en el Mutuae Relaciones y en el Documento de Puebla*, Buenos Aires. 1981.
- HORTA, Jorge: A szerzetesi fogadalmak alóli felmentés a szerzetesrendek életében. In.: Orosz, Lóránt, András, Ujházi, Lóránd (szerk.): *Egyházi intézmények jogi szabályozása*. Budapest: L'Harmattan. 2012. pp. 17–34. ISBN: 978-963-236-529-9.
- KAPTIJIN, Astrid: Submission of the Will and Violation of the Vow of Obedience: Contribution to the Discussion of Canon 601. = The Jurist. 1996. 56. évf. 1. sz. pp. 307–337. ISSN: 0022-6868.
- KERTÉSZ, Gyula: *Katonai lelképásztorkodás*. Budapest: Tisza Gyula Könyvnyomdája. 2. bővített kiadás. 1942. n. sz.
- PINTO, V. Pio: *Diritto amministrativo canonico. La Chiesa mistero e istituzione*. BOLOGNA: EDB. 2006.
- PRIMETSHOFER, von Bruno: Die Religiosenverbände. In.: Listl, Joseph, Schmitz, Heribert (szerk.): *Handbuch des Katholischen Kirchenrechtes*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet. 1999. pp. 604–605. ISBN: 3-7917-1664-6.
- RAMBALDI, Giuseppe: Fraternitas sacramentalis et presbyterium. =Periodica. 1968. 57. évf. pp. 344–347.
- RECCHI, Silvia: Tipologia e forma di vita consacrata. =Quaderni di diritto ecclesiale 1990. 3. évf. 2. sz. pp. 174–175.
- MCDERMOTT, Rose: Consecrated Life and the Novus Habitus Mentis. =The Jurist. 1996. 56. évf. 1. sz. pp. 266–289. ISSN: 0022-6868.
- SASTRE, Ester: Un instituto de vida consagrada don de Dios a su Iglesia recibido en le fundador. =Informationes. 1999. 30. évf. 2. sz. pp. 93–113.
- SCHAEFFER, Timotheus: *De religiosis, ad normam Codicis Iuris Canonici*. 1940. Roma: S.A.L.E.R. n. sz.
- VIANA, Antonio: *Territorialidad y personalidad en la organización eclesial*. Pamplona: Universidad de Navarra. 1992. p. 285. ISBN: 8487 146888.

INTERNETES FORRÁSOK:

L'Ordinariato militare in Italia http://it.wikipedia.org/wiki/Ordinariato_militare_in_Italia. (2012. szeptember. 5.)
 Military Ordinariate of Canada: <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dmlca.html>. (2012. szeptember. 5.)
 290/2008. (XII. 9.) Korm. rendelet egyfelől a Magyar Köztársaság, másfelől az Apostoli Szentszék között a Magyar Honvédségnél és a határőrségnél végzendő lelképásztorkodási szolgáltatás tárgyában 1994. január 10-én aláírt megállapodás értelmezését célzó memorandum egységes szerkezetbe foglalt kihirdetéséről. <http://www.ktp.hu/index.php/dokumentumok/75-accordo>

¹ CATTENEO, Arturo: *Il presbiterio della chiesa particolare*. Milano: Giuffrè. 1993. p. 138.

² II. János Pál: Apostoli Konstitúció. *Spirituali militum curae*. 1986. IV. 24. =Acta Apostolicae Sedis. 1986. 78. évf. pp. 481–486.

³ Konzisztoriális Kongregáció: Utasítás. *Sacrorum Administri*. 1955. II. 2. =Acta Apostolicae Sedis. 1955. 47. évf. pp. 93–97.

⁴ BÁNK, József: *Kánoni jog*. Budapest: Szent István Társulat. 1960. I. pp. 734–735.

⁵ A rendelkezéshez átfogó tanulmányt írt GUTTIEREZ, Andrés: =Monitor Ecclesiasticus. 1955. pp. 236–246.

⁶ SCHAEFFER, Timotheus: *De religiosis, ad normam Codicis Iuris Canonici*. 1940. Roma: S.A.L.E.R. pp. 627–628.

⁷ KONZISZTORIÁLIS KONGREGÁCIÓ: Leirat. 1918. X. 25. = Acta Apostolicae Sedis. 1918. 10. évf. pp. 481–486. Kifejezetten a szerzetesekre vonatkoztatva: Szerzetesi Kongregáció: Válasz. 1918. XII. 23. =Acta Apostolicae Sedis. 1919. 11. évf. p. 18.

⁸ Ehhez lásd: D'OSTILIO, Francesco: *Il parroco religioso*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. 2000.

⁹ Magyarországon erre a legismertebb példa a Pannonhalmi „Területi” Főapátság, amely az apátság területén lévő falvak lelképásztorkodásáról gondoskodik. Napjainkban a Szent Szék már nem szorgalmazza, hogy területi apátságokat állítsanak fel. VI. Pál: Motu proprio. *Catholica Ecclesia*. =Acta Apostolicae Sedis. 1976. 68. évf. pp. 694–696. Lásd még PINTO, V. Pio: *Diritto amministrativo canonico. La Chiesa mistero e istituzione*. BOLOGNA: EDB. 2006. p. 155.

¹⁰ RAMBALDI, Giuseppe: Fraternitas sacramentalis et presbyterium. =Periodica. 1968. 57. évf. pp. 344–347.

¹¹ MCDERMOTT, Rose: Consecrated Life and the Novus Habitus Mentis. =The Jurist. 1996. 56. évf. 1. sz. pp. 266–289.

¹² MCDERMOTT, Rose: Consecrated Life and the Novus Habitus Mentis. i. m. pp. 269–289.

¹³ A zsinati felfogáshoz és fejlődéshez RECCHI, Silvia: Tipologia e forma di vita consacrata. =Quaderni di diritto ecclesiale 1990. 3. évf. 2. sz. pp. 174–175.

¹⁴ SZERZETESI ÉS PÜSPÖKI KONGREGÁCIÓ: Utasítás. *Mutuae Relationis*. 1978. V. 14. = Acta Apostolicae Sedis. 1978. 70. évf. 1. sz. pp. 2–10.

¹⁵ Átfogó magyarázathoz lásd: GUTTIEREZ, Andrés, Domingo: *Obispos y religiosos. Lineas de comunión y participación en el Mutuae Relaciones y en el Documento de Puebla*, Buenos Aires. 1981.

¹⁶ CIAPPI, Luigi: *Vi e santità. Problemi e prospettive postconciliar*. Milano: Ancora. 1970. Különösen: -pp. 170-175; BOHLER, Heidemarie: *La dottrina dei consigli evangelici dal Vaticano II ad oggi*. Roma: Diss. Gregoriana. 1992.

¹⁷ SASTRE, Ester: Un instituto de vida consagrada don de Dios a su Iglesia recibido en le fundador. =Informationes. 1999. 30. évf. 2. sz. pp. 93–113.

¹⁸ PRIMETSHOFER, von Bruno: Die Religiosenverbände. In.: Listl, Joseph, Schmitz, Heribert (szerk.): *Handbuch des Katholischen Kirchenrechtes*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet. 1999. pp. 604–605. ISBN: 3-7917-1664-6.

¹⁹ ANDRÉS, Domingo: *Le forme de vita consecrate – Commentario teologico – giuridico al Codice di Diritto Canonico*. Roma: Edurcl. 2005. pp. 463–464. ISBN: 88-85081-25-8. BAHILLO Ruiz Teodoro: Vida fraterna en común y ausencia de la casa religiosa. =Commentarium pro Religiosis et Missionariis. 1995. 75. évf. 2. sz. pp. 219–258.

²⁰ II. JÁNOS PÁL: Apostoli buzdítás. *Redemptionis Donum*. 1984. III. 25. =Acta Apostolicae Sedis. 1984. 76. évf. -pp. 513-546.

²¹ II. JÁNOS PÁL: Szinódus utáni apostoli buzdítás. *Vita consecrata*. 1984. III. 25. =Acta Apostolicae Sedis. 1996. 88. évf. pp. 377–486.

²² Az olasz számadatokhoz http://it.wikipedia.org/wiki/Ordinariato_militare_in_Italia.

²³ BEYER, Jean: La Costituzione Apostolica Spirituali Militum Curae a proposito degli Ordinariati Militari. =Quaderni di Diritto Ecclesiale. 1988. 3. évf. 2. sz. p. 226.

²⁴ Military Ordinariate of Canada: <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dmlca.html>. (2012. szeptember. 5.)

²⁵ KERTÉSZ Gyula a *Katonai lelképásztorkodás* című könyvében, a magyar katonai lelkési szolgálat történeténél kifejezetten jelzi, hogy „a hadrakelt seregek lelki vezetői a magyar középkor első felében szerzetesek lehettek, mint a főpapok segítőitársai.” KERTÉSZ, Gyula: *Katonai lelképásztorkodás*. Budapest: Tisza Gyula Könyvnyomdája. 2. bővített kiadás. 1942. p. 63.

²⁶ KERTÉSZ, Gyula: *Katonai lelképásztorkodás*. i. m. p. 70.

²⁷ CATANEO, Arturo: Vita Religiosa e Chiesa particolare. In.: Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico (szerk.). *La vita consacrata nella Chiesa*. Milano: Glossa. 2006. pp. 271–272. ISBN: 88-7105-204-8. Lásd még KAPTIJIN, Astrid: Submission of the Will and Violation of the Vow of Obedience: Contribution to the Discussion of Canon 601. =The Jurist. 1996. 56. évf. 1. sz. pp. 307–337. Különösen pp. 318–321.

²⁸ BEYER, Jean: La vita consacrata nella Chiesa =Quaderni di diritto ecclesiale 1990. 3. évf. 2. sz. p. 170.

²⁹ ANDRÉS, Domingo: *Le forme de vita consecrate – Commentario teologico – giuridico al Codice di Diritto Canonico*. i. m. p. 465. A szerzetesi élet teológiai alapjairól és a szerzetesekre vonatkozó dokumentumokhoz ETZI, Primo: Il concetto di consecrazione religiosa nel supremo magistero dal concilio Vaticano II all'esortazione apostolica post-sinodale vita consecrata. =Antoniano. 1997. 72. évf. 4. sz. pp. 571–602.

³⁰ A szerzetesi fogadalom alóli felmentés átfogó bemutatásához lásd HORTA, Jorge: A szerzetesi fogadalmak alóli felmentés a szerzetesrendek életében. In.: Orosz András Lóránt, Ujházi Lóránd (szerk.): *Egyházi intézmények jogi szabályozása*. Budapest: L'Harmattan. 2012. pp. 17–34. Különösen is pp. 19–24.

³¹ VIANA, Antonio: *Territorialidad y personalidad en la organización eclesial*. Pamplona: Universidad de Navarra. 1992. p. 285.

³² BEYER, Jean: La Costituzione Apostolica Spirituali Militum Curae a proposito degli Ordinariati Militari. i. m. p. 226.

Dr. Jankó Annamária:

TÓTH ÁGOSTON EZREDES, A XIX. SZÁZADI KATONAI TÉRKÉPÉSZET KIEMELKEDŐ ALAKJA

TÓTH ÁGOSTON HONVÉDEZREDES FÉNYKÉPE AZ 1870-ES ÉVEK ELEJÉRŐL

Felsőszopori Tóth Ágoston 1812. október 28-án született a Somogy megyei Marcaliban vagyontalan nemesi család első gyermekeként. Édesapja, felsőszopori Tóth József a gróf Széchenyi-, majd a herceg Eszterházy-család uradalmi ügyészeként dolgozott. Tóth Ágoston két anyai nagybátyja is katonatiszt volt, Kőszeghy Mártony Károly hadmérnök (később cs. kir. altábornagy), illetve Kőszeghy Mártony István utász, akik felkeltették a fiatalember érdeklődését a katonai pálya iránt, így került a bécsi Katonai Mérnök Akadémiára (K. k. Ingenieur- und k. k. Genieakademie) 1827-től 1831-ig, ahol a térképezéshez szükséges alapismereteket elsajátította.

Több állomáshely után 1840-ben került az akkor újonnan létrejött bécsi Katonai Földrajzi Intézet (Militärgeographisches Institut) Rajzoló Osztályára, ahol térképészeti ismereteinek és rajzolótehetségének jó hasznát vehette. Az osztály vezetője ekkor Franz von Mayern alezredes volt, aki később, 1848-ban az intézet igazgatója lett. Tóth hamarosan a rajzolóknak között ellenőri munkakört kapott, de további előlépésre nem volt lehetősége, bár részt vett egy vezérkari tanfolyamon is. Mayern alezredes ekkor ajánlotta fel, hogy vegyen részt a katonai felmérésben. Az ezt követő időszakban Tóth bővítette a felméréshez szükséges tereptani és földrajzi tudását.

I. Ferenc császár 1806. április 2-án kabinetsparancsban rendelte el a „Zweite oder Franziszeische Landesaufnahme”-t, (a második¹, illetve Ferenc-féle országfelmérést), ami az Osztrák Birodalom tagországainak, tartományainak részletes topográfiai felmé-

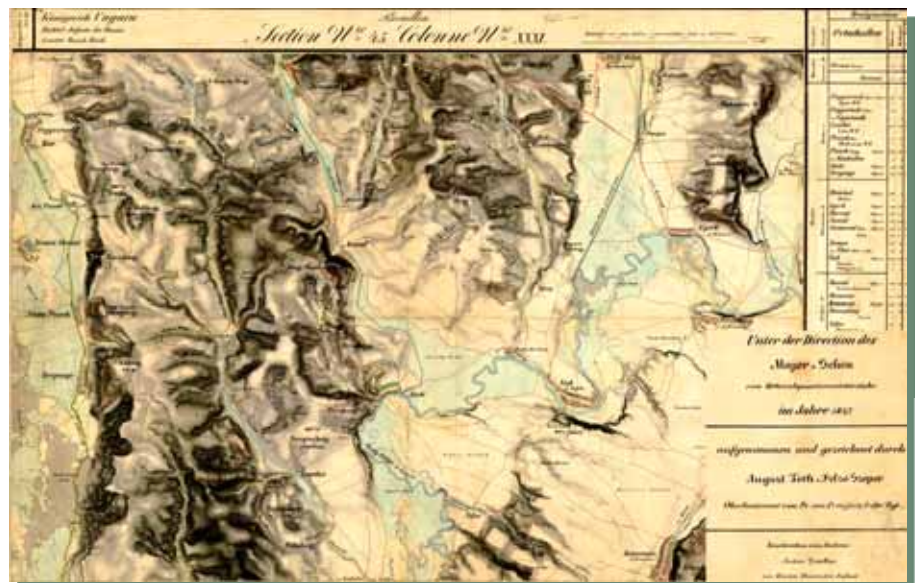
rése. Miután az Osztrák Birodalmon belül a hadügy közös volt, a katonák által szervezett és végzett topográfiai felmérést is Bécsből irányították a cs. kir. Főszállásmeisteri Kar (k. k. Generalquartiermeisterstab) alárendeltségében. A második katonai felmérés elrendelésekor új, speciális szervezeteket hoztak létre: 1806-ban a Csillagászati Háromszögelő Osztályt, 1807-ben a Felmérő Testületet és a Topográfiai Intézetet. Ezekből az intézményekből és a milánói Katonai Földrajzi Intézetből jött létre 1839-ben a bécsi Katonai Földrajzi Intézet (ahol Tóth Ágoston is dolgozott), amely 1918-ig az Osztrák Birodalom, majd az Osztrák–Magyar Monarchia felmérési és kisebb méretarányú térképeit készítette.

A második katonai felmérés a birodalmon belül országok, tartományok szerint történt; összesen 14 önálló felmérés, több mint 3600 színes, kéziratos szelvényen, 1:28 800-as méretarányban.

A Magyar Királyság felmérésére a fentiekben belül 1819–1867 között került sor, 1112 szelvényen, egy szelvény mérete 63x42 cm. Ezekből készített egy szelvényt Tóth Ágoston, akit 1842-ben vezényeltek Nagyszombatra, csoportfőnöke Anton von Schön² őrnagy volt. Három másik kezdő térképésszel némi gyakorlati oktatásban részesítették, majd terepre vezényelték. A Tóth Ágoston felmérő és rajzoló tevékenysége eredményeképpen elkészült szelvény Hont és Bars megye területét, az Ipoly folyót és környékét ábrázolja (XXXI. oszlop 45. szelvény)³.

A második katonai felmérés szelvényei igen szép kivitelűek, nem marad el ettől a Tóth által készített sem. A sok kis települést alaprajzszerűen ábrázolja, a házakat meg lehet számolni. Az utak, vizek jól elkülönülnek, az utak minőségét a különböző színezés, vastagság jelöli. Jelöli a réteket, szőlőt, az erdők kiterjedését. Különösen szép a domborzatábrázolás: a csíkosos domborzatábrázolás jól visszaadja a domborzati formákat, a meredekséget. A térképet felül és jobb oldalt széles keret határolja, ahol megtalálhatók az adott szelvényre vonatkozó adatok, ezek a Tóth által készített szelvényen a következők: a felmérést irányító tiszt neve, rendfokozata, ezrede, a felmérés éve (Unter der Direction des Major v Schön vom Generalquartiermeisterstabe im Jahre 1842), továbbá a felmérő és rajzoló rendfokozata és ezrede („aufgenommen und gezeichnet durch August Tóth v Felső Szopor Pr. von Preussen Inftr. Regt.”) Tóth Ágoston tehát ekkor főhadnagyi rangban volt és a 34. (porosz herceg) gyalogezredtől vezényelték. Legalul szerepel a nevet megíró⁴ tiszt neve, rendfokozata és ezrede: „beschreiben vom Cadeten Anton Szuchar von Kaiser Alexander Infant.”

Míg a térkép keretén szereplő megírások, rövidítések német nyelvűek, a térképen magán a nevek többnyire azon a nyelven szerepelnek, ahogy azt helyben a lakosság használta, esetleg alatta egy másik változat (a Tóth Ágoston által készített szelvényen pl. Pereszlény alatt szerepel: sl. (szlovák) Pereslany, Gyerk – sl. Hrkowce). Szintén magyar az Alsó-, Felső-

A MAGYAR KIRÁLYSÁG MÁSODIK KATONAI FELMÉRÉSÉBŐL A TÓTH ÁGOSTON ÁLTAL FELMÉRT ÉS RAJZOLT SZELVÉNY, A JOBB ALSÓ KERET SZÖVEGE KINAGYÍTVÁ

előtag használata Fegyvernek községnél, a puszta, korcsma megnevezés. A földrajzi nevek is többnyire magyarul szerepelnek: Ipoly folyó, Karponta patak, Fehérhegy, Vasashegy, de előfordulnak németül is: Szikincze B.[ach] (patak).

Bár Mayern alezredestől, mielőtt terepfelvételre vezényelték volna, Tóth azt az ígéretet kapta, hogy sikeres munka esetén felveszik a vezérkarba, helyette ismét más került oda, ami Tóthot igen érzékenyen érintette; súlyosan megbetegedett, a telet Nagyszombaton töltötte.

A következő évben, 1843 májusában, Csehország felméréséhez (1842–1853 között zajlott, 267 szelvény készült el) osztották be. A csehországi szelvények nagysága és alakja különbözik a magyarországiaktól: méretük 52,7x52,7 cm, a kataszteri térképek kicsinyítésével készültek. Tóth Délnyugat-Csehországban mért fel (nyugati oszlop I, 16. szelvény)⁵. A szelvény jobb oldali keretében láthatjuk, hogy többen mérték fel a szelvényt (a legnagyobb részét Tóth); ennek az volt az oka, hogy Tóth megbetegedett, így mások folytatták a munkát. Az eddigi szakirodalomban⁶ írtak ugyan arról a tényről, hogy Tóth Csehországban is felmért, de hogy melyik szelvényt, azt csak a közelmúlt kutatásai tárták fel, amikor a szelvények digitális másolatai a Hadtörténeti Térkép-tárba kerültek.

A második felmérés szelvényei saját korukban szigorúan titkosak voltak, csak a XIX. század végén váltak hozzáférhetővé, így a korabeli polgári térképészetre, gazdasági életre nem lehettek hatással. A felmérési szelvények alapján 1869–1881 között jelentek meg nyomtatásban az 1:144 000 méretarányú szelvények, amelyek a Magyar Királyság addig megjelent legrészletesebb térképei voltak.

Tóth vázlatkönyvéből ebből az időből maradt fel egy általa rajzolt térképező jelenet⁷, amely azóta többször megjelent a szakirodalomban, és ahol nyomon követhetjük a korabeli térképezőeszközöket és a felmérési eljárást: mérőasztalnál dolgozó tiszt (feltehetően maga Tóth) dioptrával (távcsöves vonalzó) irányzást végez, mellette a napernyőt tartó segéderővel.

1843 nyarán Tóth Ágoston betegsége miatt visszatért Bécsbe, a Katonai Földrajzi Intézetbe, és ezzel a második katonai felmérésben való aktív részvétele befejeződött. 1845-ben a galíciai felkelés hírére bevonult az ezredéhez, a 34. (porosz herceg) gyalogezredhez. 1846-ban visszatért Bécsbe, a Katonai Földrajzi Intézetbe, innen küldték újabb terepmunkára; Pétervárad és környékének felmérését bízták rá, szintvonalas domborzatábrázolással.

A szintvonalas domborzatábrázolás már a XIX. század elejétől ismert, de a katonai felmérésnél nem alkalmazták, ott maradt a csíkozások, amelyet plasztikusabbnak tartottak. Tóth nagybátyja, Mártony Károly hadmérnök viszont már 1838-ban alkalmazta a szintvonalas ábrázolást a brixeni erőd átépítésénél, ahol két hétig Tóth is megismerkedett az akkoriban még teljesen újnak számító módszerrel.

Tóth Ágoston szintvonalas térképe Pétervárad és környékéről, ha kis területre készült is el, kísérleti munkának számít, amelyhez nagyszámú magassági pontot kellett meghatározni. A környéktérképek kategóriájába tartozik, vagyis egy részletes topográfiai térkép, középpontjában Pétervárad és Újvidék

TÓTH ÁGOSTON ÁLTAL CSEHORSZÁGBAN FELMÉRT SZELVÉNY, A JOBB ALSÓ KERET SZÖVEGE KINAGYÍTVÁ

településekkel. A térképhez tartozó címlapon a cím (Plan der Umgebung von Peterwardein und Neusatz.) alatt található a jelmagyarázat és ott olvashatók az aránymértékek. A szintvonalak sűrűsége 10 párizsi láb (3,25 m). A térkép aránymértéke kétféleképpen van megadva: párizsi és bécsi hüvelykben, de már méterrendszerre átszámítva is megtaláljuk a méretarányt: 1:6912. Ez több mint négyszer olyan részletes, mint a katonai felmérések. A domborzatábrázolásnál a szintvonalak mellett a csíkozás is szerepel. Ez a fajta domborzatábrázolás is megelőzi a korát, általánosságban majd a harmadik katonai felmérés kezdetekor válik (1869).

Tóth 1846 őszén a kész szelvényekkel visszatért Bécsbe, és 1846–47 telén véglegesen kidolgozta azokat. A kilenc kéziratos szelvény jelenleg a Bécsi Hadilevéltár gyűjteményében, színes másolatai a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Térképtárában találhatóak.⁸ Irmédi-Molnár Tóth Ágoston című könyvében azt írja: „E térképet eddig még nem sikerült felkutatni.”⁹ Az elmúlt évek kutatásai a bécsi Hadilevéltár anyagában lehetővé tették, hogy a térképet azonosítsuk, de a hozzá tartozó szintezési jegyzőkönyvet eddig nem találtuk meg.

A térkép Tóth Ágoston későbbi életében is felbukkan. 1867-től vezette a Közmunka- és Közlekedési Minisztérium Topográfiai Osztályát, ahol elkészítették az 1846-os Pétervárad és környéke térkép fekete tusrajzmásolatát, valamint ez alapján készült a Karakas-hegy dombortérkép 1870 körül. Karakas-hegy Péterváradtól délre terül el, a dombortérkép az eredeti térkép egy kis részletét ábrázolja; jelentőségét növeli, hogy ez az egyetlen fennmaradt dombortérkép, amelyet Tóth készített.¹⁰ A Pétervárad és környéke térkép későbbi felhasználásának az lehet az oka, hogy a szint-

vonalas domborzatábrázolás alapján lehetett legkönnyebben dombortérképeket készíteni.

A Pétervárad és Újvidék környéktérképek elkészítése után Tóth Ágoston újra bevonult ezredéhez, ahol biztosabb előmenetelre számított. A 34. (porosz herceg) gyalogezred akkoriban Galíciában állomásozott. 1848 áprilisában századossá léptették elő. A forradalmi események miatt Tóth 1848 októberében megírta elbocsátási kérelmét, így katonai pályafutása a császári seregben befejeződött. Ezzel egy időben a magyar honvédségnél már őrnagyi rendfokozatot kapott és zászlóaljparancsnok lett, ezt követte később alezredesi, majd ezredesi kinevezése.

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc után a magyar hadvezetés számára nem állt rendelkezésre részletes térkép. Bár az első katonai felmérés elkészült a Magyar Királyság és Erdély területére is, ezek a részletes topográfiai térképek egyrészt már régiek voltak, több mint 60 évesek, másrészt a bécsi Hadilevéltár Térképtárának szigorúan titkos anyaga volt, a magyarok számára megszerzhetetlen. A felmérés alapján készült kisebb méretarányú térképekre ugyanez állt, kéziratos, titkos térképek voltak. Magyarországról jelentek meg polgári térképek nyomtatásban, de ezek nem voltak elég részletesek, egyébként hiányt szenvedtek: a Lipszky-féle térkép (1806), az Aszalay-térkép (1830–1838) és a Schedius – Blaschnek-térkép (második kiadása 1847).

Tóth Ágostonnak szorosan vett térképészeti tevékenysége a szabadságharc idején viszonylag csekély volt. Az egyik, amelyet érdemes megemlíteni, 1848. november elejéről való. Október 23-án vette át a Szilágyosmlyóra áthelyezett 31. honvédzászlóalj parancsnokságát, amelynek feladata a Partiumban kibon-

takozó nemzetiségi zavargások megakadályozása volt. November 2-án megtámadták és elfoglalták Zsibót, amikor jelentették, hogy a Szamos túlszárnyán, Róna faluban több ezer román felkelő gyűlt össze. A 31. honvédszászlóalj azonnal támadásba indult, és kiűzte az ellenséget. Ehhez készült Tóth keze munkájaként az eseményekről írt jelentéshez csatolt vázlat: „Róna falu megtámadása.”¹¹ A rajz ábrázolja a Szamos folyót, a falu alaprajzát a domborzatot csíkozásokkal, valamint a magyar és román csapatok elhelyezkedését.

Bem tábornok Tóth Ágoston alezredes 1848 decemberében Kolozsvár és vidéke hadiparancsnokává nevezte ki, ahol az építési igazgatóság személyzetének elrendelte a Lipszky-féle térkép nagyítását és javítását. A munka sajnos lassan haladt és befejezetlen maradt, de jelzi Tóth térképekhez fűződő szoros viszonyát, hogy még a parancsnoki beosztás mellett is jutott erre energiája és ideje.

1849. február végén Tóth és csapata megállította Urban ezredes Bukovinából betört császári hadoszlopának támadását, ennek elismeréseként Bem tábornok ezredessé léptette elő és a Beszterce-vidék biztosítására szerveződő hadosztály parancsnokává nevezte ki. Április 8-án a Magyar Katonai Érdemjel 3. osztályával tüntették ki. Májusban Debrecenbe utazott, ahol beosztották a honvédsereg vezérkarába. Ezt követően a délvidéki hadszíntérre került, majd Aradra ment és a Górgói vezényelt hadsereghez csatlakozott a fegyverletételig.

A világi fegyverletétel után Tóth Ágoston ezredes halálra ítélték, majd büntetését várfogságra változtatták, amelyet Olmützben töltött, ahonnan 1856-ban uralkodói amnesztiával szabadult.

Szabadulása után katonai hivatását nem folytathatta, ezért először a mezőgazdaságban helyezkedett el, majd 1861-ben Zala megye főmérnöke lett. Itt újra lehetősége nyílt térképészeti munkára: a Mura folyó mederváltozásait ábrázolta szintvonalas térképen. Mivel a Mura évente változtatta medrét, így az egyik helyen nagy mennyiségű földet nyelt el, a másik oldalon ugyanezt lerakta, a helyi gazdák földjeinek nagysága e szerint csökkent vagy növekedett. A folyó szabályozására a megye bizottságot állított fel, és a terület felméréseivel Tóth Ágostont bízták meg. A szabályozást az ő tervei és javaslatai szerint hajtották végre.

Ezt követően ismét gazdálkodott, miközben több szakmai cikket írt a Zala Megyei Gazdasági Egyletnek. A térképezéshez kötik a Cserta-patak szabályozási tervének elkészítése 1863-ból.¹² A szép színes, szintvonalas, kéziratos térkép mérete 101×38 cm, a Pákától délre eső területet ábrázolja, kereszt-szelvényekkel, „magassági” és „távolsági” arányérték található rajta, ölben megadva, a méretarány 1:7200. A vízszabályozás tervét később, 1871-ben a Közmunka- és Közlekedési Minisztérium tárgyalta meg.

1865-től elvállalta Keszthelyen az Országos Gazdászati és Erdészeti Felsőbb Tanintézet tanári állását. Az intézetben a földművesiskola vezetésének a feladata hárult rá; a környékbeli gazdák fiainak természettant, mechanikát, növénytant és talajtant tanított és megismertette őket a korszerű mezőgazdasági gépekkel és eszközökkel. A következő évben az állatte-

nyésztés, az építészet, a gazdálkodás témájában állította össze előadásait.

A kiegészítést követően nagyot változott Tóth Ágoston helyzete, elismerték szakértelmét, visszatért a térképészszakmához. 1867. július 29-én kinevezték a Közmunka- és Közlekedési Minisztérium főmérnökévé, egyben a Topográfiai Osztály vezetője lett. Ennek az osztálynak a fő feladata az út-, víz- és vasúttérképekhez szükséges alaptérképek létrehozása volt. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc-hoz képest az ország térképi ellátottsága alig javult: 1:288 000 méretarányban (az első és második katonai felmérés 1/10-re kicsinyítése) jelentek meg az általános térképek (*General-Karte*) a bécsi Katonai Földrajzi Intézet kiadásában, Magyarország (1858) és Erdély (1863) területére. 1857–1859 között ugyanebben a méretarányban a Magyar Királyság területére a megyetérképeket is kiadták (36 megye). Sajnos a második katonai felmérés igazi levezetett térképe, az 1:144 000 méretarányú részletes térkép (*Spezialkarte*) a Magyar Királyság területére csak a felmérés teljes befejezése után, 1869–1881 között jelent meg.

A topográfiai osztály szervezése nehezen és lassan ment, hiszen szakképzett tisztviselő nem volt, Tóthnak kellett őket betanítani. 1867 őszén Tóth a feleségével nyugat-európai körútra indult az ottani térképezést végző intézmények meglátogatására, hogy tapasztalatot gyűjtsön a topográfiai osztály önálló intézetté való szervezéséhez. Bécs, München, Stuttgart, Karlsruhe, Párizs, Brüsszel, Berlin, Drezda voltak tanulmányútja állomásai. Bécsben felelevenítette régi kapcsolatait a Katonai Földrajzi Intézet munkatársaival. Hazatérte után Tóth a Topográfiai Intézet felállításával kapcsolatos gondolatait egy könyvben fejtegette ki, amely Pesten jelent meg Aigner Lajos kiadásában: A helyszínrajz és földképkészítés történelme, elmélete és jelen állása. Utazási eredmény címmel (I. kiadás 1869, II. kiadás 1875). A könyvben Tóth a felállítandó Magyar Topográfiai Intézet fő feladatait a következőkben határozta meg: a magyarországi eredeti felvételek elkészítése (felmérés), azok kisebb-

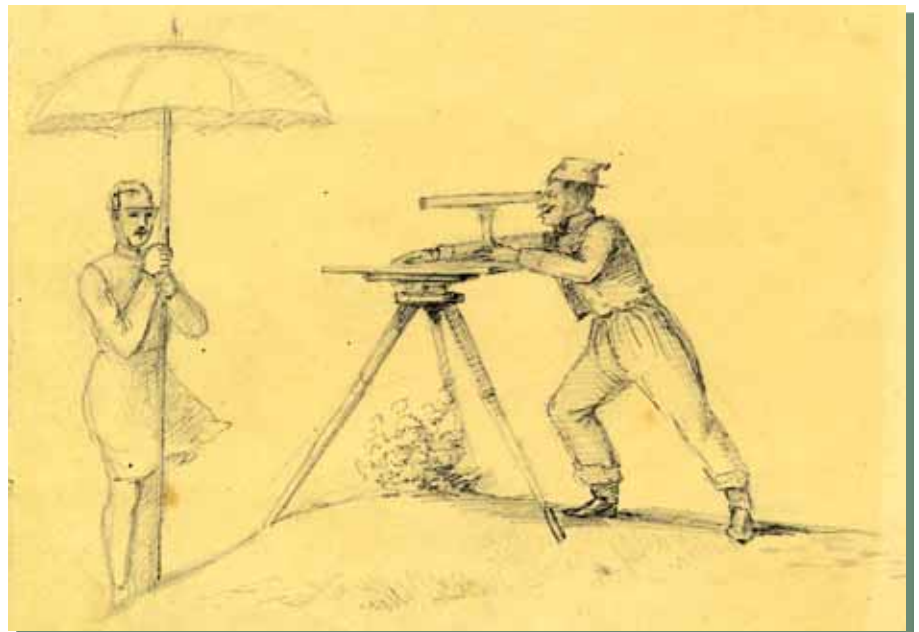
bítése (levezetett méretarányú térképek készítése) és egyéb kartográfiai munkák. Ehhez szükségesnek tartotta egy földrajzi mérnöki kar felállítását, amely már a bécsi intézetben is működött 1851–1861 között, a második katonai felmérés meggyorsítása végett. Tóth azt is fontosnak tartotta, hogy az új intézet ne csak a katonai, hanem a polgári élet igényeit is tartsa szem előtt. A földrajzi mérnöki kar állományát civilekkel ajánlotta betölteni, hogy ezzel elkerüljék a hadseregnél gyakori vezényléseket.

Tóth a jövőbeni intézmény szervezeti felépítését is kidolgozta, amely kisebb eltérésekkel a bécsi intézetét követte. Szó esik arról is, hogy Magyarország mely térképi és egyéb anyagszeket követel a bécsi intézettől: a nagyháromszögelés Magyarországra vonatkozó adatait, egy példányt a második katonai felmérésből, egyéb nyomtatott térképek nyomólemezeit (például a fent említett 1:288 000 méretarányú térképeket).

Tóth könyve jól mutatja, hogy szerzője alaposan tanulmányozta a témát, s valaha személyesen is dolgozott a bécsi Katonai Földrajzi Intézetben, ismerte működését. Sajnos, a könyvben foglaltak nagy része csak jóval később, az első világháború után, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását követően valósulhatott meg, az első önálló magyar térképező szervezet, a m. kir. Állami Térképészet 1922-ben történt létrehozásával, amely a bécsi intézet jogutódjaként működött.

1868-ban, könyvének befejezése után Tóth Magyarország-térképeket szándékozott készíteni 1:500 000, 1:200 000 és 1:100 000 méretarányban, amelyek hiánypótlóak lettek volna, de csak kéziratos formában készültek el, kinyomtatásukra pénz hiányában nem került sor.

A topográfiai osztály ügyében 1868 júniusában bizottság ült össze. Itt felolvasták Tóth javaslatait (amelyek az előbb említett műben jelentek meg), de a Magyar Topográfiai Intézetet önállóan, nemzeti alapon kívánták létrehozni, a kataszteri felmérés alárendeltségében, ami szemben állt Tóth indítványával, ám egyelőre nem született döntés. Ezt követően Bécsbe küldték, hogy vegyen részt a magyar

TÉRKÉPEZŐ JELENET TÓTH ÁGOSTON VÁZLATKÖNYVBŐL

Részlet a „PÉTERVÁRAD ÉS ÚJVIDÉK KÖRNYÉKTÉRKÉPE” C. TÉRKÉPBŐL, A CÍMLAP KINAGYÍTVÁ

kormány részéről a bécsi Katonai Földrajzi Intézet újjászervezésének tárgyalásain.

Az 1860-as évek végére a második katonai felmérés hiányosságai egyre szembeötlőbbek lettek, ezért a bécsi Katonai Földrajzi Intézetben 1868 októberében bizottság alakult, amely kitzúta a szervezet átalakítását, hogy képesek legyenek végrehajtani a modern igények szerinti térképezést. 1869. április 24-én császári határozat született az intézmény újjászervezésére.

A magyar kormány képviselőire azért volt szükség, mert maga a bécsi Katonai Földrajzi Intézet a kiegyezést követően közös intézmény lett. Ennek ellenére, amikor Tóth a tárgyalásokon megjelent, azt tapasztalta, hogy a szabályok már kidolgozva várták, és az általa elgondolt Magyar Topográfiai Intézet iránt nagy volt az ellenszenv, azt meg csak nem is tervezték.

Az újjászervezett bécsi Katonai Földrajzi Intézet I. Ferenc József császár rendelete alapján (1869. október 9.) megkezdte a harmadik katonai felmérést (1869–1887) az Osztrák–Magyar Monarchia területére, 1:25 000 méretarányban. A Katonai Földrajzi Intézet kiadásában hamarosan megjelentek az 1:75 000 méretarányú részletes térképek (1873–1889), így végre rendelkezésre álltak a gazdasági fejlődéshez megfelelő alapok. Tóth Ágoston törekvése ellenére a topográfiai térképek kiadása ugyan osztrák kézben maradt,

de számtalan magyar kiadású tematikus és egyéb térképhez szolgáltak alapul.

Tóth Ágoston helyesen látta, hogy a XIX. század végére a felmérési térképek addigi titkossága elévült. A harmadik felmérés kéziratosa, színes 1:25 000 méretarányú szelvényeiről az 1880-as évek elejétől már egyszínű, fényképezési úton készült másolatok születtek. Ugyanakkor a második katonai felmérés 1:28 800 méretarányú szelvényeiről is készült egy egyszínű másolat, elég rossz minőségben, amely aztán a két világháború között, az 1920-as évek vége felé került Magyarországra az Állami Térképészeti gyűjteményébe, majd onnan 1954-ben a HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Térképtárába.¹³ Idővel tehát Tóthnak ez az indítványa is megvalósult, bár addigra a felmérési térképeknek már inkább csak történelmi értékük volt.

1868 novemberében Tóthot kinevezték a Közmunka- és Közlekedési Minisztérium Topográfiai Osztálya igazgatójává (addig főmérnök volt). A bécsi Katonai Földrajzi Intézet eközben felszólította a topográfiai osztályt, hogy a magyarországi utakról készítsen nyilvántartást. Ehhez az 1:288 000 méretarányú megyetérképek (első kiadásuk 1857–1859) példányait küldték meg, amelyeket a megyei mérnököknek kellett helyesbíteni, s amelyeket a topográfiai osztály és a bécsi intézet is megkapott volna. Ez a munka sem fejeződött be,

a megyetérképek újabb, javított kiadása nem ismert.

Az 1868-ban felállított honvédségnek a hadi tudományokban jártas, tapasztalt tisztekre volt szüksége, ezért Tóth elhatározta, hogy ő maga is jelentkezik. Nem akarta a topográfiai osztálynál betöltött állását feladni, s alig elkezdett munkáját félbeszakítani, ezért szolgálaton kívüli honvéd ezredesi kinevezést kívánt elnyerni; erre 1869. május 4-én került sor. (Vele egy időben még Hollán Ernő és gróf Andrássy Gyula kapott ugyanilyen kinevezést.)

Tóth a magyar tisztképzés színteréül a Ludovika Akadémia felállítását szorgalmazta, de ez akkor még nem valósult meg. 1870 tavaszi félévétől a Pesti Tudományegyetemen katonai előadásokat tartott, ahol több tantárgy kötődött a térképészethez: tereptan, térkép-olvasás, katonai felvétel. Az előadásaihoz szemléltetőeszközként dombormű jellegű térképeket készített. Így például a Pó-delta változásait, az általa térképezett Mura-szakasz mederváltozásait, Erdély dombortérképét. A Ludovika Akadémia felállításával (1872) a Pesti Tudományegyetemen tartott előadásai megszűntek. A honvédség ügye érdekében számos cikket, értekezést írt a katonai nevelésről, az előléptetésről, a tisztikar politikai nézeteiről. A katonai tanfolyamok megnyitóján elhangzott beszédei nyomtatásban is megjelentek.

Tóth másik tudományos kutatási területe,

RÉSZLET A MAGYAR KIRÁLYSÁG MÁSODIK KATONAI FELMÉRÉS XXXVII. OSZLOP 37. SZELVÉNYÉBŐL, AMELYET 1872-BEN MINTALAPNAK HASZNÁLTAK

amelyet szintén tanulmányozott az 1867-es európai körútján, a fokmérés története volt. Kutatásai eredményét 1869. július 12-én olvasta fel a Magyar Tudományos Akadémián, s a következő évben könyvként is megjelent: „Az európai Nemzetközi Fokmérés és a körébe tartozó geodaetiai munkálatok. Egy térképpel (Pest, 1870.)” A mellékletként közreadott színes térkép: „Az Európai fokmérésnél alapul szolgáló Astronomiai és Geodetiai munkálatok.”

Tóth Ágoston 1871. május 30-án kapta kézbe az értesítést, hogy a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta, és felkérték a székfoglaló beszéd megtartására, amelyre még ugyanabban az évben december 11-én került sor, „A földképkészítés jelen állása, amint az képviselve volt az antwerpeni kiállításon” címmel. A székfoglaló ugyanezen a címen a következő évben megjelent a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában.

A topográfiai osztály munkái ezekben az években a következők voltak:

- 1869–1870-ben a Dráva szabályozásához topográfiai felmérést végeztek, 1871-ben szép szintvonalas térkép született.

- 1871–1872-ben nyarán a Vág szabályozása céljából végeztek felméréseket.

- 1872-ben ismét felmerült a második katonai felmérés szelvényei lemásolásának a kérdése. Tóth fényképezési úton kívánta a szelvények másolatát elkészíteni, de ezt nem fogadták el, a kézzel történő másolást javasolták, ezért Tóthot Bécsbe küldték a munka megszervezésére. Ez jóval több pénzbe és időbe (négy évre tervezték) került volna. Mintalap is készült: ezen azt látni, hogy a halvány, egyszínű, fotolitográfiai úton készült másolatot kézzel színezve, a neveket átírva tették olvashatóvá (XXXVII. oszlop 37. szelvény, Gömör, Szepes megye területén, amelyet 1822-ben mértek fel). Nagy jelentőségű munka lett volna, ha elkészül, de nem került rá sor.

- Tóth 1873-ban fejezte be tanulmányát az új porosz–francia határról, amelyhez 6 színes, kéziratos térképet mellékel, de ezek kiadására nem került sor, a térképek nyomtatása ugyanis igen költséges volt.

1873-ban a topográfiai osztályt áthelyezték a Pénzügyminisztériumhoz, és összevonták az ottani kataszteri osztállyal. Az átszervezés miatt az osztály munkája egyre inkább háttérbe szorult, létszáma minimálisra csökkent. A tevékenységük iránt mutatott érdektelenség, javaslataik elutasítása, valamint rossz egészségi állapota arra készítette Tóth Ágostont, hogy nyugdíjazását kérje. Az osztály iratait, könyveit, a térképgyűjteményt átadta Péchy Irmének, az Államnyomda igazgatójának. A térképek nagy részét maga Tóth adományozta utazásai során vásárolt, kapott térképekből.

Naplójában keserűen ír pályája végéről: „Ez volt a dicstelen vége a topográfiai ügyosztálynak, amelyet a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézettel egyenértékűvé akartam ki-fejlesztetni. Túl neveltség volt ez.”¹⁴

Tóth Ágoston az Akadémia levelező tagságán túl különböző tudományos társaságok tagja volt, így nevéhez fűződik a Magyar Földrajzi Társaság megalapítása, tagja volt a Magyar Mérnök Egyesületnek, a Természet-tudományi Társulatnak és az anverszi Földrajzi Társaságnak. Nyugdíjas éveit előbb a svájci Gmundenben, majd Grazban töltötte, itt hunyt el 1889. június 9-én. Végakarátának megfelelően Sopronban temették el a Szent Mihály-templom mögött elterülő régi temető családi sírboltjában.

Az MH Honvéd Térképészeti Intézet (jelenleg MH GEOSZ) többször is viselte Tóth Ágoston nevét, először 1948-ban próbálták felvenni; a Térképészeti Közlöny VII. kötetében a következő szerepel: „szerkesztő és kiadja a Tóth Ágoston Honvéd Térképészeti Intézet”. De a valódi néveléssel csak 1986. október 1-jétől 1996. szeptember 1-jéig valósult meg, ekkor az intézmény a Magyar Néphadsereg (1990-től Magyar Honvédség) Tóth Ágoston Térképészeti Intézet nevet viselte. Az intézet falán 1986-ban helyezték el emléktáblát.

Élete és munkássága előtt tisztelegve sír-emlékének helyét a Magyar Geodéziai Szolgálat – Tártsy-Hornok Antal akadémikus javaslatára – bekapcsolta az országos felmérések keretét képező háromszögelési hálózatba.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Bak Antal (szerk.): Tóth Ágoston honvéd ezredes, a katona és térképész (1812–1889). MN Térképész Szolgálatfőnökség–Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987.

Irmédi-Molnár László: Tóth Ágoston. Budapest, 1938. (M. Kir. Honvéd Térképészeti Intézet. A Térképészeti Közlöny 8. számú külön füzet. A továbbiakban: *Irmédi-Molnár* 1938.) E mű nagy része Tóth Ágoston „Napló”-ja (kéziratos emlékirat az 1870–1880-as évekből, alcíme: Egy élet elveszett fáradozásai) alapján született, amely jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának (a továbbiakban: MTAK) Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményében található. Tört. 2-rét. 300. 1.

Jankó Annamária: Magyarország katonai felmérései 1763–1950. (A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára) Budapest, 2007.

¹ A Habsburg Birodalom első katonai felmérésére 1763–1787 között került sor.

² Schön irányításával 1839–1844 között 46 szelvényt mértek fel Nagyszombat környékén.

³ A második katonai felmérés eredeti kéziratos szelvényei, valamint a korabeli másolatok, „Copie”-k először a bécsi Katonai Földrajzi Intézet Térképtárába kerültek, majd 1924-től a Bécsi Hadilevéltár (Kriegsarchiv, a továbbiakban: KA) Térképtárában (Kartenabteilung, a továbbiakban: KtA) található. A Magyar Királyság felmérési szelvényeinek jelzete: B IX a 530. A HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Térképtárában (a továbbiakban: HT) a „Copie” változat színes, eredeti méretű másolatai vannak meg, ezekből készült DVD-kiadvány.

⁴ A nevek egységes írásmódja miatt alakult ki, hogy annak külön művelői voltak.

⁵ KA KtA B IX a 94-2

⁶ Irmédi-Molnár László: Tóth Ágoston. Budapest, 1938. M. Kir. Honvéd Térképészeti Intézet. A Térképészeti Közlöny 8. számú külön füzet. A továbbiakban: Irmédi-Molnár 1938. 43. o.

⁷ Soproni Múzeum. Vázlatalbum. 55. 86. 1–145. o.

⁸ KA KtA G I h 498., HT jelzet: ua.

⁹ Irmédi-Molnár 1938. 53. o.

¹⁰ Országos Széchényi Könyvtár Térképtár, TD 14.

¹¹ Magyar Országos Levéltár H 92. ONöHT. 7598.

¹² Cserta szabályozási terv Ttts. Hetényi okl. Mérnök Úr előmunkálatai használatával, készítette Tóth Ágoston. Zala Megyei Levéltár T 122.

¹³ Az 1990-es évek közepén születtek csak jobb minőségű színes, eredeti méretű fénymásolatok, majd ezek alapján készültek a DVD-kiadványok: A második katonai felmérés. DVD. HM HIM–Arcanum Adatbázis Kft. Bp. 2005.; A második katonai felmérés. 1806–1869. Digitized Maps of the Habsburg Empire. DVD. Georeferált kiadás. HM HIM–Arcanum Adatbázis Kft. Bp. 2006.

¹⁴ Irmédi-Molnár 1938. 231. o.

Dr. Kassai László ny. ezredes:

REFLEXIÓ SZABÓ JÓZSEF NY. EZREDES TANULMÁNYÁRA

Szabó József ny. ezredesnek (a továbbiakban: szerző) a Honvédségi Szemle 2012/4. számában megjelent, „A professzionális haderő szervezeti kultúrája, hatalmi viszonyok a katonai szervezetben” című tanulmányához azért kívánok megjegyzéseket tenni, mivel a szerző számos általam is művelt területet is érint.

ÁLTALÁNOS ÉSZREVÉTELEK

Már itt, írásom elején – a későbbi állításaimmal való összefüggések feltárása végett, kiindulási alapként – szólnom kell arról, hogy a szerző az írásában tárgyalt témákat alapvetően azok általános vonásainak bemutatásán keresztül, az általa meghatározott sajátos fogalmi és logikai rendben adja közre. Teszem ezt azért, mert az általam tett észrevételek, esetleges kritikai megjegyzések is éppen az általánosított témák tartalmával és formájával függnek össze.

A dolgozat olvasása során megragadta a figyelmemet, hogy a szerző a leírt gondolatok nagyobb részében *mellőzte a változó (fejlődő) katonai tevékenységet, szolgálatot, magatartást, az alapvető követelményeket rendszerbe foglaló, a mai katonai élet valóságát is tükröző intézményesítő, rendszeresítő jogszabályok, közjogi szervezetszabályozó és belső rendelkezések tartalmi lényegét.* Véleményem szerint a szerző által érintett témakörök taglalása során indokolt lett volna az azokat szabályozó rendelkezésekből kiindulni és az elmélet síkján körüljárni.

Az írása címében szereplő fogalmakat a maga sajátos értelmezése szerint igyekszik határozottan „tisztába tenni”, anélkül, hogy a témában már korábban megnyilatkozó szakemberek álláspontját (is) konkrétan érintené. Igaza van Szabó ezredesnek abban, hogy a professzió esetében a fogalom meghatározása „nagy körültekintést igényel”, annál is inkább, mivel valamit meghatározni véleményem szerint többféleképpen lehet. *Nem egyszerű ugyanis az adott témában megtalálni azokat az általánosítható ismertetőjegyeket, amelyek a fogalom meghatározás alapvető szabályának tekinthetők.* Annál is inkább, mivel – mint ismeretes – a fogalmak tartalma és terjedelme is változik, fejlődik. A magam részéről, itt és most – mint azt a következőkben tárgyalt témák is mutatják – a jogszabályok rendelkezéseit, a tudomány állásfoglalásait, az általam korábban leírtakat, valamint gyakorlati tapasztalataimat vettem figyelembe.

MAGYARORSZÁG FEGYVERES EREJE

A következő észrevételt az írás címében is szereplő „haderő” kifejezés használatához fűzöm.

A kifejezést a hadtudomány és a katonai gyakorlat is mint közismert fogalmat régen ismeri és használja. A Hadtudományi lexikon szerint a „haderő: valamely állam katonai védelmére létrehozott fegyveres erő összessége.”² A Magyar értelmező kéziszótár szerint pedig a „haderő: Az állam védelmét ellátó teljes katonai erő egy, illetve valamennyi fegyvernemben.”³ *Mindezen meghatározások egyértelműen mutatják, hogy a haderő és a fegyveres erő szinonim, rokon értelmű fogalmak.* Ezt támasztja alá a Hadtudományi lexikon által meghatározott szöveg is, mely szerint „fegyveres erők, haderő: adott állam biztonságát szavatoló, érdekeit, területét, szuverenitását védő katonai szervezetek összefoglaló elnevezése.”⁴

Az előzők során vázolt – rokon értelmű – fogalmak mai hivatalos használatában Magyarország Alaptörvénye (a továbbiakban: Alaptörvény) ad megnyugtató eligazodást. Az Alaptörvény 44. cikke szerint „Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség.” Ezen törvényi megfogalmazásból megállapítható a jogalkotó egyértelmű szándéka, amely mögött felismerhető, hogy Magyarországnak egy fegyveres ereje van, és a fegyveres erőre háruló feladatokat a Magyar Honvédség látja el. *Tekintettel arra, hogy a szerző írásában érintőlegesen a Magyar Honvédség belső viszonyait is tárgyalja, indokolt lett volna a haderő helyett a fegyveres erő fogalmát használni.* Ezzel a gondolattal összefüggésben az is megállapítható, hogy az írás címe – mivel általában jelzi a tárgyalni kívánt témát – nem teljesen azonos annak belső tartalmával.

A fentiekkel összefüggésben tanulmányoztam a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvényt (a továbbiakban: honvédelmi törvény), és annak 38. §-ának /3/ bekezdésében olvastam: „A szárazföldi csapatok és a légierő csapatai haderőnemet képeznek. A haderőnemek fegyvernemekből és szakcsapatokból tevődnek össze.” Ezek szerint a jogalkotó úgy látja, hogy a Magyar Honvédségen belül vannak haderőnemek, vagy csak elfelejtették az Alaptörvényből eredő fogalmat a honvédelmi törvényen átvezetni? Megütköztem viszont azon, hogy a Honvéd Vezérkar

által 2000-ben és 2004-ben kiadott Katonai kislexikon sem használja önálló fogalomként a haderő kifejezést.

A KATONAI TEVÉKENYSÉG MINŐSÍTÉSÉNEK FELSŐ SZINTJE

A lexikonok, szótárak által használt, gyakran egymást helyettesítő professzionális, profizmus stb. fogalmaknak a katonai tevékenységre, szolgálatra, szervezetre, magatartásra stb. történő átalakítása (adaptálása) és megfelelő elméleti alkalmazása az utóbbi időben a témával foglalkozó szerzők írásaiban – számos közös vonásuk ellenére – változott, illetve mutat hangsúlybeli eltérést, vagy éppen téves megközelítést.

A szerző írásában – a forrás megjelölése nélkül – megállapítja, hogy a professzió kifejezés „a latin professio szóból származik, és foglalkozást, szakmát, hivatást jelent. Ennek folytán a professzionális kifejezést a foglalkozását, szakmáját hivatásszerűen folytató személy (személyek, csoportok stb.) jellemzésére használjuk.” Megjegyzem, hogy az itt – *feltehetően valamelyik lexikonban található formai keretekbe foglalt, általánosított meghatározás alapján – leírtakból számomra nem derül ki, hogy a katonai szolgálat ebből a szempontból hogyan jellemezhető, illetve hova sorolható.*

Megítélésem szerint „a katonai szolgálat – éppen úgy, mint bármely más társadalmi méreteket kifejlődött, társadalmilag szükséges és elfogadott foglalkozás – a társadalmi munkamegosztás meghatározott oldalát, mozzanatát fejezi ki.”⁵ Erre való tekintettel – a mai magyar valóságra vetítve – a katonai szolgálat egy olyan önkéntességre épülő sajátos kiképzést és szakértelmet igénylő, a katonai tevékenységre szakosodott állami fegyveres foglalkozás, amelyet a katona az állam – nevezetesen a magyar állam – által létrehozott és fenntartott Magyar Honvédség (továbbiakban: honvédség) keretén belül folytat. Ezt a gondolatsort, illetve álláspontot erősíti meg hivatalosan a jogalkotó a honvédelmi törvényben azzal, hogy a honvédség jogállását illetően kimondja: a honvédség „békében az önkéntességen, rendkívüli állapotban és megelőző védelmi helyzetben az önkéntességen és az általános hadkötelezettségen alapuló állami szervezet.”⁶ A honvédség keretében tehát békében önkéntes katonának szolgálnak, egy részük hivatásos, más részük szerződéses jogviszony alapján. De feltétlen utalnom kell arra is, hogy a jogalkotó fenti meghatározásából egyértelműen kiderül az is, hogy ma Magyarországon hivatalosan nincs sem hivatásos, sem professzionális haderő. Ez a tény megítélésem szerint

alapvetően determinálja a témával kapcsolatos fogalmak jövőbeni használatát.

Véleményem szerint a professzionális, a professzionista és az ugyanazt jelentő profi, profizmus stb.⁷ kifejezéseknek az utóbbi évtizedekben közkezdvelt, népszerű használatát – mivel a magyar katonai szaknyelvben ennek pontos szinonimáját az érintettek nem nagyon keresték – a kor követelményeinek megfelelő katonai képességek növelése iránti fokozott igény hangsúlyos kifejezése tette általánossá. Ezen fogalmak használata még jobban elterjedt az önkéntes katonai szolgálat általános bevezetésével.

Az általam – ebben a témakörben – olvasott írások közül néhány szerző munkáját kívánom a következőkben bemutatni, elsősorban abból a célból, hogy a profizmus kérdéseit milyen formában és tartalommal tárják az olvasó elé.

Csabai Károly ny. ezredes megállapítja, hogy „a harci alkalmazás és a békefenntartás tapasztalatai alapján és a folytatódó újabb és újabb modern haditechnikai eszközök rendszerbe állítása következtében meghatározható, hogy a feladatokat a jövő hadrendjében: – a legmodernebb eszközökkel felszerelt; – ezen eszközök kezelését professzionális módon elsajátító és alkalmazó; – a meghatározott feladatok végrehajtását maximális hatékonyságot biztosító szervezeti formák kialakításával és a korszerű követelményeknek legjobban megfelelő alkalmazási eljárások (harcászati tevékenységek) begyakoroltatásával és olyan katonai személyi állománnyal lehet sikeresen végrehajtani, amely a meghatározott sokrétű feladatokat önként, maximális felkészültséggel és az eszközök mesteri módon történő kezelésével képes megoldani.”⁸

Havril András ny. vezérezredes szerint „az önkéntes haderőre történő átállást követően kezdődött meg a honvédség minőségi átalakítása, és ennek a folyamatnak napjainkban is részesei vagyunk. A cél a korszerű, értékrendjében, szolgálati kultúrájában, szakmai alapjaiban is megújult haderő kialakítása, amely magán viseli a professzionalitás valamennyi belső értékét. Egy olyan magas fokú erkölcsi és szakmai alapokon nyugvó, motivált állománnyal bíró fegyveres erő kialakítása a feladatok, amely egyaránt képes megfelelni a korunk kihívásainak, a társadalmi környezet által meghatározott nemzeti és ezzel egy időben a szövetségi együttműködésből származó nemzetközi követelményeknek.”⁹

Szabó ezredes így fogalmaz: „Azt gondolom, hogy a katonai professzionalizmus (military profession) a tudások (ismeretek), a kiképzés, felkészítés során elsajátított/megszerzett képzettségek, jártasságok, készségek, a személyiséghez kötődő erkölcsi és etikai tulajdonságok összessége, mely az önként vállalt szigorú katonai fegyvelemmel együttesen biztosítja az egyén (katoná), a csoport (az alegység, egység stb.) elé kitűzött (meghatározott) feladatok leghatékonyabb végrehajtását.”¹⁰

Az előzőekben idézett szerzők azon széles körű elgondolásai, amelyek a katonai tevékenység minőségének növelésére és fenntartására irányulnak – a változó hangsúlybeli eltérésekkel együtt –, egyet lehet érteni. *Ami pedig a katonai értelemben használt profizmus kifejezést illeti* – ha a témával összefüggő

elméleti fejtegetés közben egyáltalán elkerülhetetlenül használnunk kell ezt a kifejezést –, akkor véleményem szerint az elmondottak egyfajta összegzéseként a *profizmus* a *nemzeti és a szövetségi igények szerint változó katonai tevékenység követelményeinek megfelelő katonai szolgálat, magatartás és a katonai szolgálati rend szabályainak minden katonára és katonai szervezet részéről történő nemzetközi szintű kiváló (mesterei) végrehajtását, illetve betartását jelenti*. Ebben az összefüggésben a hangsúlyt a hivatalos szóhasználatban a katonai szolgálat követelményeinek nemzetközi szintű kiváló végrehajtására, illetve betartására kell helyeznünk. Arra törekedtem, hogy az itt felsorolt tevékenységi körök, magatartások általánosított formában felöleljék mindazon területeket, amelyek ebbe a témakörbe tartoznak, illetve oda sorolhatók.

A fenti gondolatokkal összefüggésben egyrészt hangsúlyozottan szólni kell arról, hogy a feladatrendszer, a szervezeti struktúra, a kiképzés, a működés, a parancsnoklás, az előjárói intézményrendszer, a felelősség, a függelem, az ellátás, a katonai életforma stb. szabályait *minden esetben – a más tevékenységtől eltérő – katonai tevékenység sajátos jellege, célja, tartalma, formája és igénye határozza meg*. Ha általában a hadseregek, de közelebbről a magyar hadsereg történetét vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy az említett igény – hol kedvezően, hol kedvezőtlenül – mindig függött, illetve függ a politikai, társadalmi, gazdasági viszonyoktól.

Másrészt megállapítható, azt, hogy az egyes katonára vagy a katonai szervezet milyen színvonalon és hatékonysággal teljesíti feladatait, csak a tevékenységük rendszeres értékelése és minősítése biztosítja. Ehhez nyújt – többek között – biztos alapot a jogalkotó azzal, hogy meghatározza a katonai szolgálati rend követelményeit. „A katonai szolgálati rend a kötelezettségek teljesítéséhez és a feladatok végrehajtásához szükséges, jól kidolgozott és a gyakorlatban érvényesülő szervezeti és működési rendet, a jogosultságoknak és kötelezettségeknek mindenki számára történő pontos meghatározását, a katonai élet és szolgálat minden területére kiterjedő tevékenység személyi és dologi feltételeinek biztosítását jelenti. A katonai szolgálati rendet – mint a katonai fegyelem megteremtésének és folyamatos fenntartásának alapját – mindenkor be kell tartani és tartatni.”¹¹

A KATONAI SZOLGÁLATI VISZONY

A szerző írásában – a professzionalizmussal összefüggésben – jelentős helyet foglal el a katonai fegyelem több irányú megközelítése. A hangsúlyt – mint fentebb már idéztem – az önként vállalt szigorú katonai fegyelemre helyezi. Később jelzi, hogy „... a kiképzés hatékonyságának egyik meghatározó eleme az önként vállalt fegyelem. Az önként vállalt fegyelem természetesen felteveli a hivatástudatot (sense of vocation) és az elkötelezettséget (commitment).” Megállapítja továbbá, hogy „a fegyelem (discipline) – az önkéntes hivatásos haderő esetében az önként, egyéni elhatározásból fakadó, vállalt fegyelem iránti elkötelezettség – az egyik legfontosabb alapja a professzionalizmusnak.” Majd egyfajta végkö-

vetkeztetésként kifejti, hogy „A professzionalizmus katonai értelemben vett esszenciája: az elkötelezettség, (lojalitás) az önként, tudatosan vállalt fegyelem...” Elismerve a szerzőnek a katonai fegyelem fontosságát hangsúlyozó törekvését és annak a katonai tevékenységre, magatartásra gyakorolt hatásának a jelzését, hiányolom, hogy egyrészt nem jelöli meg azt a forrást, amelyből az önként vállalás fakad, másrészt nem foglalkozik a viszonyítási alapul szolgáló katonai fegyelem lényegének a meghatározásával.

A Magyar Honvédséggel katonai szolgálati viszony a törvény szerint önkéntes jelentkezés alapján¹² az állományba való felvétellel és annak elfogadásával határozott vagy határozatlan időre létesül.¹³ A szolgálati viszony lényegében az állam és az állomány tagja között létrejött sajátos jogviszony, amelyben mindkét felet a szolgálati körülményeknek megfelelő, a különböző jogszabályokban meghatározott kötelezettségek terhelik és jogosultságok illetik meg. Az állomány tagja a szolgálati viszonyból fakadó kötelezést – a honvédség rendeltetés szerinti feladatainak megvalósítása érdekében – önkéntes vállalás alapján, szigorú függelmi rendben, életének és testi épségének kockáztatásával, egyes alapjogai korlátozásának elfogadásával teljesíti.¹⁴ *Tehát alapvetően a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény (a továbbiakban: Hjt.) fentebb idézett rendelkezései adják az önként vállalt katonai szolgálattal járó összes kötelezettségek és jogosultságok elsődleges forrását, így egyebek mellett a katonai fegyelem diktálta kötelezettségeket is*. Tehát a katonai fegyelem önkéntes vállalása nem jelent egy külön önálló vállalat.

Ma már mind a jogalkotói, mind a katonai fegyelemmel foglalkozó tudományos álláspont megegyezik abban, hogy „A katonai fegyelem a jogszabályokban, belső rendelkezésekben és az előjárók által meghatározott követelmények, feladatok minden katonára és katonai szervezet részéről történő teljesítését, végrehajtását jelenti. Ennek megvalósítása és fenntartása minden katonára kötelező.”¹⁵ *Tehát a katonai fegyelem mint jogi kötelezettség azoknak az összes kötelezettségeknek, követelményeknek, feladatoknak a teljesítése, végrehajtása, amelyek a szolgálati viszony alapján a katonát terhelik, illetve amelyeket a katonai szervezetek számára meghatároznak*.

Mint minden társadalmi jelenségnek, így a katonai fegyelemnek is megvan az objektív és a szubjektív alapja. *A katonai fegyelem objektív alapját a jogalkotó szerint is a katonai élet és szolgálati viszonyok rendezettsége adja*.¹⁶ Természetesen a katonai fegyelem objektív alapjához szorosan kapcsolódik annak – a jogalkotó által is deklarált – *szubjektív alapja*, amely a katonára tudatos kötelezettségérzetet, a haza védelméért érzett személyes felelősségén alapuló aktív öntevékeny kezdeményezéssel és együttműködéssel párosuló engedelmisségi készségében jut kifejezésre.¹⁷

A katonai fegyelem kialakításában és fenntartásában mindkét oldalnak – az objektívnek és a szubjektívnek is – jelentős, nem elhanyagolható a szerepe. Nem hallgatható el ugyanakkor az sem, hogy *a katonai fegyelem kedvező irányú befolyásolása elsősorban az objektív*

*feltételek alakulásától függ.*¹⁸ Hiábavaló a lelkesedés, ha a katonai élet és szolgálat egyes területei rendezetlenek, vagy éppen a személyi és dologi feltételek nem biztosítottak stb.

A szerző írásának olvasása közben felfigyeltem arra, hogy hol katonai fegyelemlről, hol csak fegyelemlről tesz említést. Ezzel összefüggésben meg kell jegyezni, hogy hazánkban – a katonai fegyelem mellett – a fegyelemnek számos válfaja létezik. Így beszélhetünk állampolgári fegyelemlről, munkafegyelemlről, az egyes társadalmi szervezetek fegyelméről stb. Természetesen a fegyelemnek ezen válfajai különböző erkölcsi és jogi követelményszintű tükröznek, és bennük különböző érvényesítési eszközök is léteznek.¹⁹

A HONVÉDSÉG FONTOSABB SZERVEZETI JELLEMZŐI

Tekintettel arra, hogy a szerző a szervezeti kultúrával kapcsolatos – egyébként elfogadható – gondolatait elsősorban a feltételezésre alapozott önkéntes hivatásos, professzionális haderőre vonatkoztatja, számomra az általam már fentebb leírtakra tekintettel zavart okoz. A *szervezeti kultúra logikai felvezetése – véleményem szerint – indokoltá tette volna a magyar valóság bemutatásán keresztül szólni a Magyar Honvédség szervezetről.* A honvédség ugyanis azon szervezeti formák közé sorolható, amiket a magyar állam alapvetően – „Magyarország függetlenségének, területének, légterének, lakosságának és anyagi javainak külső támadással szembeni fegyveres védelme”²⁰ – érdekében hozott létre és tart fenn. A továbbiakban a honvédségnek mint sajátos szervezeti egységnek a tevékenységére és működésére vonatkozóan a honvédelmi törvény és más jogszabályok által meghatározott jellemző vonásait kívánom – a teljesség igénye nélkül – vázolni:

1. A honvédség sajátos mivoltát kifejező belső szervezeti egységek a következők:

a) A honvédség tevékenységét jellegük szerint szárazföldi csapatok, a légi erők csapatai, a logisztikai és támogató erők, valamint a honvédség feladatainak végrehajtása érdekében egyéb szaktevékenységet folytató szervezetek, továbbá a területi katonai igazgatású szervek alkotják.

b) A honvédség csapatai mint katonai szervezetek nagyságrendben: – *egység* a dandár, az ezred és az önálló zászlóalj; – *önálló alegység* az önálló század; – *alegység* a kötelékben levő zászlóalj, a század, a szakasz, a raj és a kezelőszemélyzet.²¹

2. A honvédség sajátos tevékenységét, működését, a katonai élet és szolgálat minden területét egységes normarendszer szabályozza.

3. A honvédség a törvényben meghatározott feladatainak egy részét fegyverhasználati joggal, más részét fegyverhasználati jog nélkül látja el.

4. A honvédség – sajátos tevékenységének megfelelően – állandó állományt foglalkoztat, és önálló személyzeti politikával rendelkezik. A katonai állomány foglalkoztatását szolgálati viszony alapján oldja meg.

5. A honvédség szervezeteinek elhelyezésére és feladatai ellátásához rendelkezésre bocsátott ingatlanok állami tulajdonban és a Honvédelmi Minisztérium vagyongazdálkodásában

állnak. A katonai szervezetek az ingatlanokat használatra kapják.²² Az állam a honvédséget könnyű- és nehézfegyverzetével, valamint harci technikai eszközökkel látja el.

6. A honvédség készenléti és szolgálati rendszert, valamint szervezetszerű őrzés-védelmet szervez és lát el.

7. A honvédség irányítása és vezetése a következők szerint történik:

A Magyar Honvédség irányítására az Országgyűlés, a köztársasági elnök, a Honvédelmi Tanács, a kormány és a honvédelmi miniszter jogosult. A honvédség működését a kormány irányítja.

b) A honvédség kormányzati irányítása (vezetése) és a katonai szakmai irányítás (vezetés) egységes keretben, sajátos szervezeti rendben valósul meg. A honvédelmi miniszter a honvédséget személyesen, szakirányítását a közigazgatási államtitkár útján, vezetését, valamint a katonai szakterület szakirányítását a Honvéd Vezérkar főnöke útján látja el.²³

c) A honvédség keretében a parancsnoklás (irányítás, vezetés) a centrálisan irányított, szoros alá-, fölrendeltségben levő, függelmi rendben működő katonai szervezetek élén álló parancsnokok útján valósul meg.

8. A honvédség tradíciók alapján korszerűsített, egységes erkölcsi, jogi (büntető, szabálysértési, fegyelmi, kártérítési), parancsnoki, felelősségi és ellenőrzési rendszert valósít meg.

9. A sajátos katonai tevékenység irányítása (vezetése) – a katonai tradíciókra is figyelemmel – a honvédség keretében két fajta előjárói rendszerben (szolgálati, szakmai) valósul meg.²⁴

10. A honvédelmi törvény szerint a katonák szolgálatukat a honvédségnél fennálló függelmi rendben teljesítik.²⁵ Ez az előjáró és az alárendelt között meghatározott függelmi viszony – mint a katonai szolgálati rend és fegyelem alapja – biztosítja az előjáró és más szolgálati közeg, illetve feljebbvaló jogát a parancs és egyéb rendelkezés adására és meghatározza az alárendelt kötelezettségét a parancs teljesítésére.²⁶

11. A honvédség tevékenységének és működésének biztosítására saját logisztikai, egészségügyi, pénzügyi, informatikai, ügyviteli stb. rendszert tart fenn.

12. A honvédség ellátja a szövetségi és nemzetközi szerződésekből eredő katonai kötelezettségeit, különösen a kollektív védelmi, békefenntartó és humanitárius feladatait.⁷

13. A honvédség a honvédelmi törvény szerint²⁸ – figyelemmel a történelmi hagyományokra is – sajátos katonai jelképeket és jelzéseket használ. Ezek a következők:

a) katonai jelképek: a csapatzászló, a zászlószalag, a hadilobogó, az árbocszalag, a történelmi zászlósr és a felségjel,

b) a honvédség szárazföldi, légi és vízi járművei a hadvezetés szabályainak megfelelően, nemzeti hovatartozásuk jelzésére jelvényt, felségjelet viselnek,

c) a személyi állomány, a csapatok és a járművek megkülönböztetésére a katonai egyenruha, a katonai rendfokozati jelzés, a csapatkarjelzés és csapatjelvény szolgál.

A fenti, honvédségre utaló jellemző vonásokról minden bizonnyal megállapítható egyrészt, hogy a magyar állam által – a korábban

már idézett törvényben meghatározott céllal és rendeltetéssel – létrehozott és fenntartott honvédség (magyar fegyveres erő) a *honvédelmi törvény által meghatározott és garantált önálló szervezet, amely sajátos belső szervezeti struktúrával és követelményrendszer szerint működik, és a költségvetés keretei között gazdálkodik. A katonai értékeket, formákat kifejező, ábrázoló szimbólumokkal rendelkezik.*

Másrészt a vázolt jellemző vonásokból kiolvasható az is, hogy a honvédelmi törvényben a jogalkotó – a katonai tevékenységre, működésre és a katonai szolgálat sajátosságaira alapozva – *magá deklaratív módon és a szervezeti működés széles körére kiterjedően, sokrétűen rendezi a más szervezeti típusoktól való elkülönülést.* Ez annál is inkább fontos, mivel magának az elkülönülésnek és az elhatárolhatóságnak fontos szerepe és jelentősége van a fegyveres erő működése szempontjából. A jogalkotó az eltérő megközelítés jegyében meghatározza a honvédség sajátos belső struktúráját, működését, belső viszonyait, feladatrendszerét, az egységes akarat és a cselekvés követelményeit. Ebből kiindulva ma már a honvédségről másképpen kell gondolkodnunk, illetve a honvédséget másképpen kell értékelnünk, mint egy más típusú szervezetet. Ugyanis a katonai tevékenységet és szolgálatt, a függelmi rendet és minden más, a honvédség sajátos működését meghatározó tény és történetét egészen másképpen, más logika alapján kell megközelíteni.

A honvédségnek a magyar társadalomban betöltött fontos és nélkülözhetetlen helye és szerepe megítélésében különös figyelmet érdemel, hogy az Országgyűlés magának a köztársasági elnöknek, a Honvédelmi Tanácsnak és a kormánynak tartja fenn az alapvető felső szintű irányítási jogosítványokat.

Az a tény, hogy a jogalkotó maga szabja meg a honvédségnek a más szervezeti típusoktól való szükségszerű eltéréseket, egyben gondoskodik arról, hogy a hadsereg felett a polgári ellenőrzés biztosított legyen. A *honvédség feletti polgári ellenőrzés koncepciója és intézményes kialakítása az Alaptörvény rendelkezésein alapul.* Az Alaptörvény nevesíti azokat az intézményeket, amelyek az egész magyar társadalom irányítását megvalósítják.

Az Alaptörvényben felsorolt és fentebb említett polgári szervek²⁹ – mindegyik saját hatáskörének megfelelően – alkotják a honvédségre vonatkozó jogszabályokat, irányítják a honvédséget, meghatározzák a költségvetését, szigorú, mindenki által megismerhető működési szabályokat alkotnak, illetve ellenőrzik annak betartását stb. Ennek megfelelően Magyarországon a honvédség működése felett a jogállamiságnak leginkább megfelelő intézményes kontroll működik.

A fentebb leírtakból kiderül, hogy a tágabb értelemben vett honvédelmi igazgatás és a honvédség működése a társadalom és az állam biztonságának sérelme nélkül a polgári társadalom nyilvánosságának ellenőrzése alá vonható. *Törvényes garanciák szükségesek viszont ahhoz, hogy a polgári ellenőrzés ne sértse a honvédség működésével szükségképpen együtt járó titkosságot és a katonai tevékenységet.* Csak így lehet garantálni, hogy a polgári igényeknek megfelelő kívánó polgári ellenőrzés valóban az ellenőrizetlen hatalom-

koncentráció megakadályozását és ne a katonai tevékenység közvetlen polgári irányítását eredményezze.

Feltétlen meg kell említenem, hogy a honvédség tevékenységét és működését meghatározó alapvető jogszabályok rendelkezéseiből *egyértelműen kiolvasható a mai kornak leginkább megfelelő, a tudomány és a közvélemény által is többé-kevésbé elfogadott általános hadseregkép*. De nem hagyhatom szó nélkül azt sem, hogy a honvédség egységes normarendszere mögött széles körű tudományos igényű elméleti háttér mutatható ki.

A KATONAI KÖVETELMÉNYEK VÉGREHAJTÁSA, AZ ENGEDELMESSÉGI KÖTELEZETTSÉG

A honvédség – a nemzeti és szövetségi igényeknek megfelelő – intézményes követelményrendszerét meghatározó hatályos jogi, erkölcsi, etikai és technikai normák a katonát – békében, rendkívüli állapotban és megelőző védelmi helyzetben egyaránt – *arra kötelezik, hogy az azokban foglalt követelményeket, feladatokat teljesítse, illetve hajtsa végre, az előírtaknak megfelelő magatartást tanúsítsa, és az előírt parancsainak engedelmeskedjék, harcban pedig életének és testi épségének kockáztatásával küzdjön bátran és állhatatosan*. Tehát a katonának az az alapvető kötelessége, hogy a szolgálati viszonya alapján fennálló katonai szolgálati kötelezettségét folyamatosan teljesítse. Ebből a társadalmi igényné transzformált katonai követelményből – ha a honvédség meg akar felelni alapvető rendeltetésének – nem engedhet. *Lényegében ez a katonai tevékenység elveinek, törekvéseinek, módszereinek egyik alapvető, rendszert alkotó követelménye*.

A jogalkotó – *figyelemmel a különös védettséget igénylő katonai szolgálati rend fenntartására* – annak megsértőivel szemben számos fegyelmi, büntető, kártérítési stb. állami kényszerrel biztosított negatív jogkövetkezményt (szankciót) helyez kilátásba. A jogalkotó ugyanis már eleve számolt azzal, hogy a sajátos katonai tevékenység során lehetnek kritikus helyzetek, körülmények amikor – különböző okokra visszavezethetően – a katona nem tartja be a normákban előírt szabályokat, vagy éppen megtagadja a szolgálati parancsot.

A fentiekből is jól érzékelhető, hogy a katonai magatartás irányítása és befolyásolása igen bonyolult feladat. A honvédség céltudatos és hatékony működésének biztosítása érdekében *nagy figyelmet fordít a katona tudatos, helyeslően alapuló normakövetésének megvalósítására, a normáknak megfelelő magatartás kialakítására*. A helyeslően alapuló normakövetés megvalósításában, a katonák magatartásának és gondolkodásának befolyásolásában jelentős szerepe van a katonai szolgálati és életviszonyokat meghatározó normák ismeretének és helyes alkalmazásának.

Itt és most, néhány gondolat erejéig a katonai szolgálatot és életviszonyokat, a katonák magatartását, katonai gondolkodását meghatározó normák szerepével és jelentőségével kívánok foglalkozni. A normák megismerése – különös tekintettel az önként vállalt katonai szolgálatra – tudatos állásfoglalásra készíteti a katonákat, *segíti azon meggyőződésük kialakítását, hogy a jogszabályok, belső rendelkezések*

betartása, a parancsok, a szolgálati beosztással járó kötelezettségek végrehajtása egyben a haza védelmének, valamint egyéni érdekeik és személyi biztonságuk fontos feltétele.

A katonai tevékenység minden hadseregben – a honvédség esetében is – a fokozott engedelmességre épül. Így az akarat és a cselekvés összhangjának biztosítása érdekében a parancsnak való engedelmességnek mindenkor jelentős szerepe van. *A parancsnoklásnak legáltalánosabb és leggyakrabban használt jogi eszköze a parancs, amely meghatározott tevékenység vagy feladat végrehajtására vonatkozó aktus*. A jogalkotó a függelmi rend kialakításával biztosítja, hogy „a szolgálati előjáró az alárendeltjeinek hatáskörébe tartozó és jogszabályba nem ütköző parancsot adhat ki.”³⁰ Ennek kapcsán „a katona szolgálatteljesítése során köteles végrehajtani a parancsot, kivéve, ha azzal bűncselekményt követne el.”³¹ A büntető törvénykönyvről szóló törvény (a továbbiakban: Btk.) rendelkezései szerint „nem büntethető a katona a parancsra végrehajtott cselekményért, kivéve ha tudta, hogy a parancs végrehajtásával bűncselekményt követ el.”³² Tehát mind a honvédelmi törvény, mind a Btk. szabályai egybehangzóan a mérsékelt engedelmesség elmélete alapján állnak. Ami azt jelenti, hogy a katona csak a jogos parancsot köteles végrehajtani, illetve neki csak olyan parancsot lehet adni. A parancsra elkövetett bűncselekményért való felelősség a személyes tudomás elmélete alapján áll. Ennek alapján a parancsra elkövetett bűncselekményért csak az felelős, aki maga, saját személyében is tudott a parancs bűnös voltáról.

A jogalkotó fentebb jelzett álláspontja megfelelő a szolgálati parancs végrehajtásához fűződő fokozott katonai érdekeknek, biztosítja – a fentebb már említett – akarat és cselekvés egységét, megfelelően szolgálja (mind a szolgálati előjáró, mind a beosztott részéről) a katonai fegyelmet sértő cselekmények megelőzését, megadja a lehetőséget a parancs jogszerűségének vizsgálatára, végső soron a parancs megtagadására, de megfelel az emberi akarat determináltságáról szóló elméleti felfogásoknak is.

Ami pedig a háborús működés, illetve az arra való felkészülés garanciáit illeti: azokat a jogalkotó³³ a fentebb már idézett katonai szolgálati rend keretében normatív jelleggel pontosan megfogalmazta. A szerző, az általa felsorolt garanciák között helyesen említi az alá- és fölérendeltségi viszonyoknak megfelelő szolgálati utat, téved viszont abban, hogy az a mellérendeltségi viszonyokra is kiterjeszhető. A szolgálati út ugyanis a parancsnoklás és a jelentések hierarchizált rendje.

A KATONA MAGATARTÁSA VÁRATLAN HELYZETEKBE

A szerző a továbbiakban – az én olvasatom szerint leegyszerűsítve – feltehetően azt kívánja érzékelteni, hogy a katonák *előnyben részesítik a hadsereg által meghatározott rendet és stabilitást, de kevésbé viselik el a pillanatnyi, váratlan helyzet által meghatározott, ideiglenes, átmeneti megoldásokat*. Lényegében – szerintem – ezen állításának megerősítése végett – minden megjegyzés nélkül – idézi Gyimesi Gyulának és Nagy Kálmánnak a haderőről

szóló írását. (A szervezeti kultúra értelmezésének nehézségei a katonai szervezetekben. Nemzet és Biztonság, 2010. május, 39–48 o.)

A szerzők megállapítják, hogy „a haderő ebből a szempontból skizofrén szervezet, hiszen értékrendjében a rendet, a kiszámíthatóságot, a stabilitást, a strukturált életvezetést, a tiszta szabályrendszereket, egyértelmű elvárásokat az első között hirdeti, ugyanakkor létének alapja, a fegyveres küzdelem során éppen ezek az elvárások teljesülnek legkevésbé. Az úgynevezett békevezetés állapotában sikeres tagok éppen ezért ismeretlen helyzetekben valószínűleg elbizonytalanodnak, nem szeretik a változásokat, kockázatokat és emiatt pedig elég rugalmatlanok. Ezzel szemben a tényleges cselekvés, a harc körülményei között vélhetően azok teljesítenek a legjobban, akik elviselik az ellentmondásos szabályokat, elvárásokat, ám a kockázatvállalás, a változás az életük része, továbbá hadilábon állnak a folyamatok és elvárások túlzott szabályozásával.”

A szerzőknek a *haderő skizofrén szervezetnek való minősítését – még átvitt értelemben is – elhibáztatnám tartom, mivel a valós hadseregképet, a katonai tevékenységet szinte fetisisztikususan eltorzítják*. A szerzők ebből az alapállásból kiindulva, arra alapozva valószínűsítik, illetve lehetségesnek és hihetőnek tartják a katonáknak a harc közben váratlanul jelentkező helyzetekre történő reakcióját.

A Szabó ezredes és a fentebb idézett tanulmány szerzői által citált jelenségek fontosságára és a néhány esetben jelentkező ellentmondásokra való tekintettel – anélkül, hogy itt és most ebben a problémakörben elmélyülnék – szükségesnek tartok néhány gondolatot felvetni. A katonai tevékenységben járatos katona előtt ismert, hogy a harci tevékenység szervezését és végrehajtását végző parancsnok – a felderítési adatokra is figyelemmel – számol az esetlegesen jelentkező váratlan helyzetekkel. Ugyanis a harc váratlan helyzetekben és fordulatokban igen gazdag, sok benne az előre nem látható elem. Tehát a katonai tevékenység intézményes számol, a lehetőségekhez mérten felkészül a váratlan vagy éppen új helyzetekre, és nyilvánvalóvá teszi azt. Ezek után a kérdés az, hogy egyrészt a katona hogyan reagál a váratlan fordulatokban gazdag helyzetekre, másrészt, hogy milyen eszközökkel lehet befolyásolni váratlan helyzetekben a katona magatartását.

Mindenekelőtt – szorosán a témánál maradva – meg kell említenem: a harci cselekményekre vonatkozóan nem lehet minden váratlan, előre nem látható helyzetre szabályt alkotni. Már csak azért sem, mert a katonai tevékenység – a kor követelményeinek megfelelően – állandó mozgásban van. Egyes eljárások megszűnnek, mások a régivel egységben újraélednek és alkalmazásra kerülnek. Számos váratlan helyzetet csak később értékel, illetve általánosít a katonai vezetés. De azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a katonák a katonai szervezetben elfoglalt helyük szerint differenciáltan reagálnak a váratlan helyzetekre. Másként reagál a váratlan helyzetre az egyesharcos, a csoportban lévő vagy a parancsnoki beosztást ellátó katona.

A katona a váratlan, előre nem látható, esetleg teljesen új, ismeretlen helyzetekre csak akkor tud megfelelően reagálni, ha rendelkezik

a harci feladatok végrehajtásához szükséges sokoldalú felkészültséggel. A kiképzés során – ezzel nem mondom újat – a katonát meg kell tanítani a harci cselekményekhez szükséges összes elképzelhető mozzanatra, azokat be kell gyakoroltatni. *Ugyanis a váratlan helyzetre való célszerű reagálás alapja, feltétele a megtanult, begyakorolt szabály* (eljárási rend). A katonára csak ennek birtokában tudja gyorsan felismerni az új helyzetet és a szükséges legkedvezőbb megoldást megtalálni. Ez akkor is fennáll, ha az új, váratlan helyzetben kell éppen a szabályoktól, szokástól eltérő szükséges döntést meghozni. Elképzelhető olyan helyzet is, amikor a felsőbb parancsot az új helyzetnek megfelelően kell kezelni.

A váratlan kritikus helyzetben történő döntés meghozatalában jelentős szerepe van a parancsnoknak. Az esetlegesen meghozott hibás döntések ugyanis nagyon veszélyesek lehetnek a harc kimenetelére szempontjából, mivel azok az állomány körében gyorsan terjednek és zűrzavart, fejetlenséget vagy éppen pánikot okozhatnak. Ahhoz, hogy a jól kiképzett katonák egy ilyen helyzetben végrehajtsák a parancsnok parancsát – egyéb feltételek mellett –, minden esetben gyors, világos helyzetértékelésre, a helyzetnek megfelelő döntésre, megalapozott katonai fegyelemre, a beosztottak tulajdonságainak alapos ismeretére stb. van szükség.

A KATONÁK MAGATARTÁSI SZABÁLYAINAK FŐBB JELLEMZŐI

Szabó ezredes „a szervezeti kultúra látható és nem látható elemeinek” leírása során, az emberi magatartás szabályaival foglalkozva az etika tárgyát képező erkölcsi normák szerepének hangsúlyozására helyezi a hangsúlyt, és csak mellékesen érinti a jognak a magatartás formálásában betöltött szerepét. *A magam részéről, a következőkben – erre való tekintettel – a katonák magatartását jelentősen formáló jogszabályi rendelkezések főbb jellemzőivel kívánok foglalkozni.*

Körülnézve a világban azt látjuk, hogy minden hadsereg rendeltetésének megfelelően alakítja és formálja a sajátos katonai tevékenységhez elengedhetetlenül szükséges magatartási szabályokat. Nálunk a honvédség által – a katonai hagyományokra is figyelemmel – *kidolgozott és rendszerbe foglalt, minden katonára kötelező magatartási szabályokat alapvetően a Szolgálati Szabályzat³⁴ rögzíti, de más jogszabályok is rendezik (az Alaptörvényben, illetve a Honvédelmi Törvényben a honvédség számára meghatározott alaprendeltetésből eredő sajátos katonai tevékenység követelményei szerint).*

A katonák számára meghatározott magatartási szabályok *jellegüket tekintve normatív³⁵ tartalmúak*, szorosan a katonai követelményekhez kapcsolódnak, megjelölik és előre motiválják a helyes, a követendő magatartást, és átfogják annak szinte valamennyi megnyilvánulását, továbbá tudatosan követik a katonai tevékenység változásait.

Ha alaposan megvizsgáljuk a katonák számára meghatározott magatartási szabályokat, akkor meg kell állapítanunk, hogy *azokban a normativitás sajátosan jelentkezik, és abban nyilvánul meg, hogy a magatartási követelmé-*

nyek során erkölcsi értékekre is támaszkodik és etikai követelmények érvényesítésére törekszik. Ezek az etikai követelmények a katonára számára követendő magatartási szabályként jelentkeznek.

A katonák számára kötelező vagy megengedett magatartási szabályok több irányban és területen is differenciáltan jelentkeznek. Így általában a szabályok vonatkoznak minden katonára, a parancsnokokra (előljárókra) és az alárendeltekre, a katonák egymás közötti viszonyára, a katonai tevékenység egyes területein jelentkező magatartásra, az öltözködésre, a megjelenésre, a harcban és az ellenséggel szemben tanúsítandó magatartásra, a külszolgálatban és az esetleges fogságban való sajátos magatartásra stb. Az egyes szolgálati beosztásban tanúsítandó magatartásról a munkaköri leírások rendelkeznek.

A HONVÉDSÉG ELŐJÁRÓI INTÉZMÉNYRENDSZERÉNEK ALAPJA

A szerző írásában a professzionális haderő keretében, az általánosság szintjén – a honvédség konkrét előjárói intézményének figyelembe vétele mellett – vizsgálja a katonai szervezetek belső hatalmi viszonyait. Azt állítja, hogy „minden előjárói hatalommal felruházott katonára a hierarchiában valamilyen szinten parancsnoknak tekinthető”. A szerző ezen állítása pontatlan, mivel a honvédelmi törvény³⁶ szerint *kétfajta előjáró van: nevezetesen szolgálati és szakmai.*

a) *Szolgálati előjáró* a katonai szervezet élén álló, általános hatáskörrel rendelkező parancsnok. Szolgálati hatásköre kiterjed az általa vezetett katonai szervezet működésének minden területére.

b) *Szakmai előjáró* az, aki csak a saját szakterületén van felruházva rendelkezési jogkörrel. Ilyen szakmai előjárók a Szolgálati Szabályzat szerint egység szinten: az egység felderítőfőnök, az egység hadműveleti főnök, az egység logisztikai főnök, az egység híradó- és informatikai főnök, az egység kiképzési főnök stb.³⁷

Tehát a fentebb megjelölt jogszabályok rendelkezései világos értelmű hangsúllyal megosztják az előjárói intézményt szolgálati és szakmai előjáróra. A honvédség előjárói intézményrendszerét szükségszerűen – a honvédség szervezeti struktúrája, parancsnoklási (irányítási, vezetési) rendszere, valamint a személyi állomány összetételéből adódó jogviszony alapján – a honvédelmi törvény³⁸ határozza meg, *mely szerint a katonai tevékenység a szolgálati és szakmai előjárói intézményrendszerben valósul meg.* Ezért a hivatkozások esetében indokolt azokat szükség szerint differenciáltan alkalmazni.

„A honvédelmi törvényben az előjárók számára meghatározott jogosítványok (hatáskörök) *egyfajta sajátos szolgálati hatalmat biztosítanak számukra*, megadják számukra azt a lehetőséget, hogy a honvédség különböző szintű szervezeteiben folytatott irányítói és vezetői tevékenységük során az alárendeltek számára kötelező erejű rendelkezéseket adjanak ki. Ez a hatalom lényegében kifejezi a főlé- és alárendeltségből eredő követelményeket. Ugyanis olyan katonai előjárói intézmény (parancsnoklás), amely nem az uralmi

viszonyokon alapszik, nem létezik. Ezt azért kell hangsúlyoznom, mert a szakirodalomban számtalan esetben előfordul olyan anarchista jellegű irányzat, amely általában támadja a hatalmat, a tekintélyt. Tekintély és hatalom mindig lesz, mert minden szervezetben alapfeltétel, hogy az uralkodó akarat egységesen érvényesüljön...”³⁹

Az előző gondolatokkal kapcsolatban megjegyzem, hogy a sajátos katonai tevékenység egységes, azonos értelmű végrehajtása csak – a jogalkotó által a honvédség számára meghatározott – szorosan hierarchizált, centrális irányítású katonai szervezetekkel, továbbá szigorú akarategység és cselekvési bizottságával valósítható meg a maga teljességében. És azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az ország függetlenségének, területének, légtérének, lakosságának és anyagi javainak külső támadással szembeni fegyveres védelme centralizált legfelsőbb szintű irányítást igényel.

Feltétlenül ki kell emelni, hogy a parancsnoklás (vezetés, irányítás) általános érvényű, logikailag építkező tevékenység, amely ennek megfelelő gondolkodást és mindig az adott helyzetnek megfelelő cselekvést igényel. A korszerű parancsnoklás művészeté érvényesülésének – a szakirodalom szerint is – az a feltétele, hogy az adott katonai szervezet alaprendeltetésével összefüggésben és a pillanatnyilag fennálló helyzetnek megfelelően alkalmazza az általános ismereteket.

Egy korábbi írásomban is kifejtettem, hogy „a parancsnoki tevékenység tartalmát minden esetben a katonai szervezetre ruházott feladatok határozzák meg. A honvédség centrális parancsnoklási elveiből adódóan a katonai szervezetekre és azok parancsnokaira vonatkozó szabályok nagyobb hányadát központilag határozzák meg. A parancsnok a jogszabályok és más rendelkezések által meghatározott keretek között a katonai szervezetre vonatkozóan jogosult parancsot és intézkedést kiadni. Ezek a rendelkezések leginkább a működést, a feladatok végrehajtásának módját határozzák meg.

Megítélésem szerint nagyon sok függ attól, hogy a parancsnok milyen parancsnoklási stílust teremt meg a katonai szervezetnél. Egyik ilyen sajátos lehetőség, ha megfelelő magatartási, viselkedési formát alakít ki egyrészt az előjáró parancsnokkal, illetve az előjáró parancsnoksággal, másrészt az alárendeltekkel, akik sok tekintetben tőle függenek, valamint az azonos rangú, beosztású parancsnokokkal, illetve azonos szintű szervekkel.”⁴⁰

Mint azt már korábban is említettem, az a tény, hogy a katonák a honvédségnél fennálló függelmi rendszerben teljesítik szolgálataikat, egyrészt azt jelenti, hogy kötelesek betartani a szolgálati kötelemeiket meghatározó rendelkezéseket és az azok végrehajtása érdekében kiadott parancsokat; másrészt ugyanakkor magában foglalja a szolgálati felsőbbbségnek a jogát, vagyis hogy a beosztottak számára rendelkezéseket és konkrét parancsokat adjanak. *A szolgálati felsőbbbségnek ezt a jogát a büntető törvény⁴¹ védi azzal, hogy büntetni rendeli a parancs iránti engedetlenséget, az előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszakot, a szolgálati tekintély megsértését, a bujtogatást.* Ugyanakkor a törvény büntetőjogi eszközökkel biztosítani kívánja, hogy: az előjárók a

rájuk bízott hatalommal emberségesen, kizárólag a szolgálati feladatok teljesítése érdekében éljenek és megfelelően gondoskodjanak alárendeltjeikről; folyamatosan ellenőrizzék tevékenységüket; és határozottan lépjenek fel a szolgálati rend és fegyelem megsértőivel szemben. *A BTK⁴² büntetni rendeli azt az előljárót, aki alárendeltjét megsérti, visszaél szolgáló hatalmával, elmulasztja az alárendeltekkel való gondoskodást, előjárói intézkedési, ellenőrzési, parancsnoki kötelességét megszegi.*

A LÁBJEGYZETEK RŐL

A szerző írása végén – a kialakult gyakorlatnak megfelelően – felsorolja a felhasznált irodalmat. *Írásából az olvasó számára kiderül, hogy ismeri ugyan az általa művelt témához vágó írásokat, fel is használja azokat, de – néhány eset kivételével – nem hivatkozik rájuk.* A lényegét illetően: az úgynevezett lábjegyzetéről van szó, melyek használata publikációk esetében nélkülözhetetlen, elengedhetetlen. A lábjegyzetek szükségessége – véleményem szerint – abban áll, hogy a fontosnak vélt vagy tartott írásokra reagál, elismeri, épít rájuk, vitatkozik velük, vagyis hivatkozik rájuk. E megjegyzésem célja – anélkül, hogy az okok elemzésébe kezdenék – kifejezett figyelemfelkeltés, az, hogy a publikálásnál nagyobb figyelmet fordítsunk a lábjegyzetek módszertani és etikai követelmények betartására; különösen fontos ez a tudományos igényű készített írások esetében.

NÉHÁNY ÁLTALÁNOS KÖVETKEZTETÉS

A szerző alapvető szemléleti törekvése, hogy a professzionális haderőre jellemző vonásokon keresztül – sok tekintetben a szervezetre vonatkozó szociológiai tanulmányokra alapozva – vázolja a szervezeti kultúra alapértékeit és a katonai szervezetek belső hatalmi viszonyait. A vizsgált témával összefüggésben számos hasznos megállapításra és következtetésre jutott. Az írás alapján az a benyomásom, hogy a szerző mondanivalója némely tekintetben nem eléggé kimunkált, néhány megállapítása nem a tényeken, hanem inkább hipotetikus feltételezésen alapul. A katonai szervezetet jellemző általános vonásokat igyekszik közel azonos tartalommal átültetni a professzionális haderőre, annak valós, jellemző vonásait viszont kevésbé sikerült megragadni.

Összességében – megítélésem szerint – a szerző írása megfelelő alap ahhoz, hogy az általa felvetett, illetve az általam kifejtett kérdésekről vita kerekedjék. A témából elképzelhetőnek, megfontolandónak tartok egy szerkesztőségi vitát is.

Végül egy személyes megjegyzés: A szerző írására tett észrevételeim kapcsán feltehetően számolnom kell azzal, hogy azok ellenvéleményt válthatnak ki a szerző, a bíráló lektor, a témával már korábban foglalkozó szerzők, az olvasók, a katonai felsőbbség vagy éppen a szerkesztőség részéről (melynek működését egyébként nagyra értékelem, mivel az utóbbi évek „viharai” közepette is talpon tudott maradni és színvonalasan szolgálja a honvédelem kérdéseiről érdeklődők, a katonai közvélemény sajátos igényű tudományos tájékoztatását).

¹ Néhány tanulmány az általam művelt területekről: A hivatásos katonai szolgálat (Új Honvédségi Szemle, 1995. 5.szám); A Magyar Honvédség jogi és igazgatási szolgálata (Új Honvédségi Szemle, 1999. 9. szám); A katonai fegyelemről (Új Honvédségi Szemle, 2000. 9–10. szám); A Magyar Honvédség belső szabályozó tevékenységének rendjéről (Új Honvédségi Szemle, 2003. 2. szám); Adalékok és szelvényzetek a Honvédelmi Minisztérium működési egységének erősítéséhez (Új Honvédségi Szemle, 2004. 11. szám); Gondolatok a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló törvényről (Új Honvédségi Szemle, 2005. 10. szám); A Magyar Honvédség előjárói intézményrendszere (Új Honvédségi Szemle, 2006. 3. szám); Gondolatok a szervezeti és működési szabályzatokról (Új Honvédségi Szemle, 2007. 6. szám); Észrevételek a Magyar Honvédségre vonatkozó egyes törvényi rendelkezésekre (Honvédségi Szemle, 2011. 3. szám)

² Hadtudományi lexikon. A Magyar Hadtudományi Társaság kiadványa, Budapest, 1995, 444. o.

³ Magyar értelmező kéziszótár. A Magyar Tudományok Akadémia kiadványa, Budapest, 2003, 479. oldal

⁴ Hadtudományi lexikon, 322. oldal

⁵ Dr. Kassai László nyá. ezredes: A hivatásos katonai szolgálat. Új Honvédségi Szemle, 1995. 5. szám, 75. o.

⁶ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendszerben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 35.§ /1/ bekezdés.

⁷ A különböző lexikonok a professzió alapszóból többféle kifejezést származtatnak. Így: professzionális; professzionista; profizmus; profi; professzionátus; professzionizmus.

⁸ Csabai Károly nyá. ezredes: A Magyar Honvédség önkéntes haderővé történő átalakításának helyzete 2004. április végén. Új Honvédségi Szemle, 2004. 9. szám, 11. o.

⁹ A korszerű katonai vezetést; Beszélgetés Havril András vezérezredessel. Új Honvédségi Szemle, 2007. 11. szám, 7. o.

¹⁰ Szabó József nyá. ezredes: A professzionális haderő szervezeti kultúrája, hatalmi viszonyok a katonai szervezetben. Honvédségi Szemle, 2012. 4. szám, 26. o.

¹¹ A 24/2005./VI.31./ HM rendelettel kiadott és többször módosított Szolgálati Szabályzat 29/2. pontja.

¹² Jelenleg a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2002. évi XLV. törvény 41.§ /1/ bekezdés.

¹³ Uo. 43.§ /1/ bekezdés

¹⁴ Uo. 3.§ /1/-/2/ bekezdése

¹⁵ A 24/2005. /VI.30./ HM rendelettel kiadott Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának 29. pont /1/ bekezdése.

¹⁶ Uo. 29. pont /1/ bekezdése

17 Ua.

¹⁸ Dr. Kassai László nyá. ezredes: A katonai fegyelemről. Új Honvédségi Szemle, 2003. 6. szám 45. o.

¹⁹ Dr. Kassai László nyá. ezredes: A katonai fegyelemről (1.); Új Honvédségi Szemle, 2000. 9. szám, 65. o.

²⁰ A honvédelemről és a Magyar Honvédség-

ről, valamint a különleges jogrendszerben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 36.§ /1/ bekezdés a/ alpontja.

²¹ A 24/2005. /VI.30./ HM rendelettel kiadott és többször módosított Szolgálati Szabályzat 3. pont /1/ bekezdése.

²² A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendszerben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 42. §-a.

²³ Uo. 45.§ /1/ bekezdés

²⁴ Uo. 43.§ /1/-/5/ bekezdés

²⁵ Uo. 43.§ /1/ bekezdés

²⁶ A 24/2005. /VII. 31./ HM rendelettel kiadott és többször módosított Szolgálati Szabályzat 29. pont /1/ bekezdés

²⁷ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendszerben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 36.§ /1/ bekezdés c/ alpontja.

²⁸ Uo. 63.§

²⁹ Az Alaptörvényben felsorolt szervek: az Országgyűlés, a köztársasági elnök, a kormány és annak tagjai, az Alkotmánybíróság, a bíróság, az ügyészség, az alapvető jogok biztosa, a helyi önkormányzat, az Állami Számvevőszék, a Költségvetési Tanács.

³⁰ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendszerben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 49.§ /1/ bekezdése.

³¹ Uo. 51.§ /1/ bekezdés

³² A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 130.§ /1/ bekezdés

³³ A 24/2005. /VI.30./ HM rendelettel kiadott és többször módosított Szolgálati Szabályzat 29. pont /2/ bekezdés.

³⁴ A Szolgálati Szabályzat és más jogszabályok az egyes tevékenységgel kapcsolatban a katonák számára számos helyen írnak elő kötelező magatartási szabályokat.

³⁵ Normatív, azaz általános érvényű rendelkezés, amely valamely tevékenység végrehajtására, magatartási szabály betartására többször ismétlődő, vagy időben nagy állandóságot mutató kötelező szabályt állapít meg.

³⁶ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendszerben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 43.§ /1/-/5/ bekezdés, valamint a 48.§ /1/-/2/ bekezdése.

³⁷ A 24/2005. /VI. 30./ HM rendelettel kiadott, többször módosított Szolgálati Szabályzat 87. pont /1/ bekezdés, 89. pont /1/ bekezdés, 91. pont /1/ bekezdés, 93. pont /1/ bekezdés, 95. pont /1/ bekezdés.

³⁸ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendszerben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 43. § /1/-/5/ bekezdés.

³⁹ Dr. Kassai László nyá. ezredes: A Magyar Honvédség előjárói intézményrendszere. Honvédségi Szemle, 2006. 3. szám, 64. o.

⁴⁰ Dr. Kassai László nyá. ezredes: Megjegyzések, észrevételek Lőrincz Kálmán vezérezredes Menetben. Egy katona gondolatai című könyvének a Hadtudomány című folyóiratban megjelent részleteihez. Hadtudomány, 2012/3–4. szám, 168. o.

⁴¹ A büntető törvénykönyvről szóló 2008. évi C. törvény 444., 445., 447., 448.§-ok.

⁴² Uo. 449., 450., 451., 452., 453., 455. §-ok.

Takács Attila ezredes:

„A TERV SEMMI, A TERVEZÉS MINDEN”¹

A védelmi igazgatás és a haderőfejlesztés kérdései egy NATO-főtiszt személyes tapasztalatai alapján

Többéves, a NATO monsi parancsnokságán teljesített szolgálat tapasztalatai alapján fontosnak ítélem, hogy a különböző védelmi igazgatási és haderő-fejlesztési koncepciókkal foglalkozó tanulmányokból ismertessek egy számomra fontosnak ítélt munkát, kiegészítve az abban leírtak magyar nemzeti vonatkozásaival. Ezért született jelen írásom, amelyet hangsúlyozottan ajánlok a védelmi igazgatás, a védelempolitika tervezőinek és a haderőfejlesztés szakembereinek.

Azoknak az új szövetséges országoknak, amelyek a Varsói Szerződés felbomlása után váltak NATO-tagországgá, társadalmi átalakulásuk során meg kellett ismerkedniük a haderő alkalmazásának demokratikus módszereivel és a katonai képességefejlesztés rendszereivel is. Mivel egy sor országban hasonló kihívások jelentek meg, ezért több nemzetközi szakértő testület (többek között a genfi székhelyű DCAF²-intézet) is elemezte az új NATO-tag-országok helyzetét, ajánlásokkal segítve azok munkáját.

E körbe tartozik *Hari Bucur-Marcu*³, *Philipp Fluri*⁴, *Todor Tagarev*⁵: *Defence Management: An Introduction*⁶ című, a védelmi igazgatást részletesen bemutató elemzése⁷, amelynek a feldolgozásával az érintett szakemberek megismerkedhetnek a védelmi tervezéssel, a védelempolitika elvi összefüggéseivel, és egyfajta tükröt tarthatnak maguk elé a tekintetben, hogy mennyire vagyunk „interoperábilisak”, azaz együttalkalmazhatóak a régebben csatlakozott szövetségeseinkkel.

A rendszerváltás komoly paradigmaváltást jelentett a szóban forgó országok számára, hiszen a haderő felett gyakorolt kontroll, a biztonsági stratégiák kidolgozása, a védelempolitika megújítása, a haderő fejlesztése és vezetése számos fontos kérdést vetett fel, így a

kompetenciahatárok, a szervezeti struktúra, a haderőméret, a szükséges műveleti képességek, a tervezési forgatókönyvek (alaphelyzetek) alkalmazása témakörét. Az azóta eltelt idő lehetőséget adott a kezdeti időszak „tűzoltómunkájának” tökéletesítésére, így nem haszon nélkül való a kérdéskör áttekintése.

Ebben a témakörben nincs egységes nemzetközi recept, a társadalmi és politikai fejlődés függvényében országonként eltérő gyakorlat alakult ki. Fontos hangsúlyozni, hogy egy dinamikusan fejlődő és a különböző hatásokhoz folyamatosan alkalmazkodó, fejlődő területről van szó. Egy másik lényeges tényező, hogy integrált védelmi minisztériumi szervezeti modellre viszonylag kevés élő példát találunk. Volt olyan ország, ahol az integráció nem működött és emiatt visszaállították a korábbi szervezeti rendet. „Szervezeti letűk-rözdés” tekintetében tehát „üttörők” vagyunk.

A NATO-nál és más nemzetközi szervezeteknél kialakult működési gyakorlat hatással van az egyes védelemigazgatási szervezetek „nemzeti beágyazódására”. Általánosságban megállapítható, hogy egy adott nemzet esetében a védelempolitikának a védelmi tervezésre gyakorolt hatását, a katonai tervezéshez és a műveleti alkalmazáshoz történő kapcsolódását az országok katonai stratégiájukban és kü-

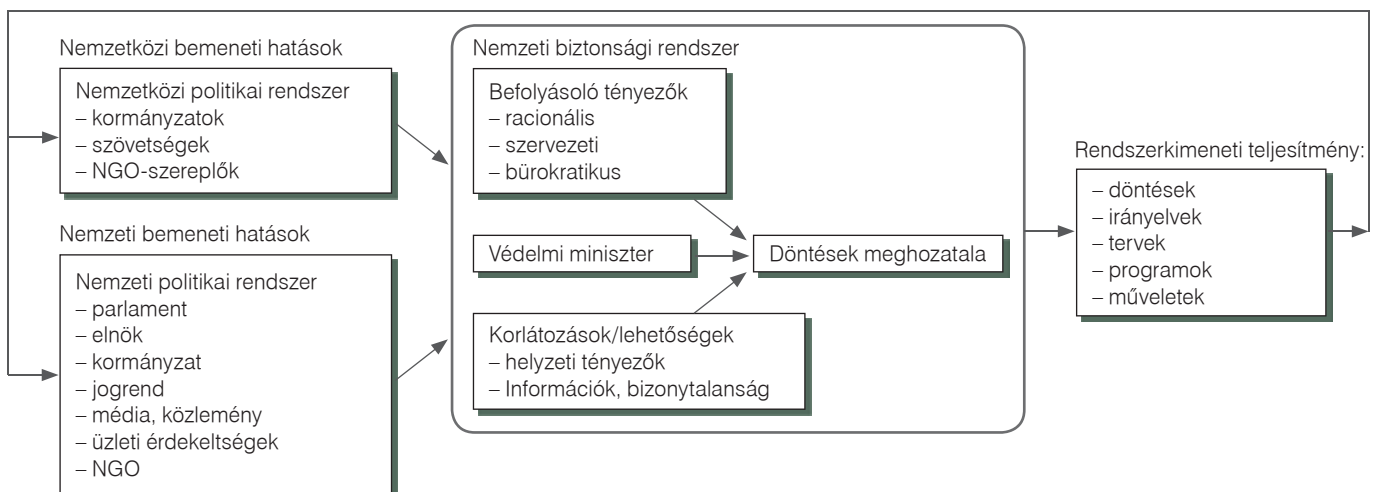
lönböző jogszabályokban rögzítik. A *védelempolitika* elsődleges funkciója, hogy garantálja a nemzeti biztonsági és katonai stratégiában meghatározott célok elérését a védelmi tervezésben. A *védelmi tervezés* célja pedig az, hogy a nemzeti biztonsági stratégiában meghatározott feladatok végrehajtásához rendelkezésre álljanak a szükséges katonai és nem katonai képességek. A nem katonai képességek létrehozása a tárcaközi együttműködés útján valósul meg.

A *haderőtervezés* fő feladata a katonai képességek létrehozása. Ebben a védelempolitikának az erőforrások biztosításában és a jóváhagyásban van meghatározó szerepe. Az összes többi feladat a katonai törzs hatáskörébe tartozik, amelynek kereteit a védelempolitika adja meg. A létrehozott katonai képesség műveleti alkalmazásában is szerepet kap a védelempolitika, amely meghatározza, melyik nemzetközi műveletben, milyen szinten veszünk részt, és milyen nemzeti korlátozást alkalmazunk. Ezen túlmenően minden a katonai törzs hatáskörébe tartozik. Természetesen, a hatáskörök alapján, a miniszteri döntések előkészítésekor az egyeztetés elengedhetetlen.

Az országvédelmi feladatok esetében a védelempolitika részt vesz a műveleti tervezés folyamatában is (hasonlóan a NATO-hoz):

A védelmi igazgatás döntési mechanizmusa

1. ábra

A védelmi igazgatás külső és belső összefüggései

2. ábra

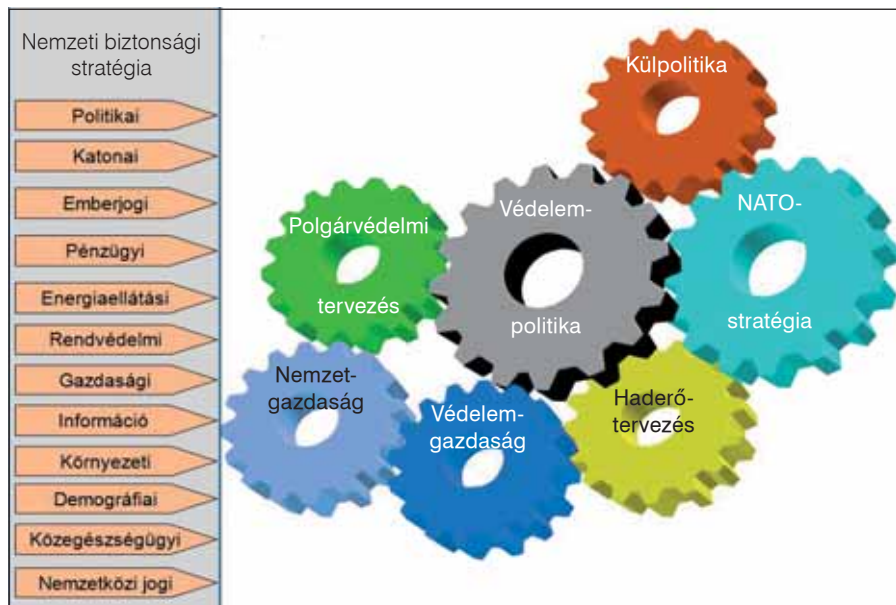
többszempontú katonai erő vezetését (ISAF¹⁰-példa: diplomácia, gazdaság, közigazgatás, bűnüldözés, belpolitika, kulturális és társadalmi fejlődés rekonstrukciója és a katonai műveletek koordinálása, ami 3000 fős parancsnoki struktúrával eredményezett).

A többszempontú haderőkben való részvétel a közepes és a kis államoktól hatalmas erőeszközöket követel meg. A nemzetközi haderők elsősorban expedíciós jellegűek, amelyek felszerelésükben, képzettségükben és műveleti filozófiájukban jelentősen eltérnek a korábbi alkalmazási követelményektől. Az említett államok nem engedhetik meg maguknak, hogy két különböző típusú haderőt fejlesszenek és tartsanak fenn, ebből adódóan még inkább felértékelődik a haderőfejlesztés kérdése.

A műveleti alkalmazás típusai, fajtái gyakran keverednek, gyorsan váltakoznak (pl. harci tevékenység, békefenntartás, humanitárius segítségnyújtás), mindez nem ritkán egy műveleten belül. A kisalegységek tevékenysége a média révén fókuszba kerülhet, alkalmazásuk stratégiai hatását gyakorolhatja a folyó műveletre (lásd: amerikai fogdaőrök elégették a Kórában azon lapjait, amelyeken a foglyok a saját jegyzeteikkel kommunikáltak). A magas szintű technológia és a különböző jellegű felszerelések egyidejű alkalmazása mindennaposá vált.

A stratégiák kapcsolódása

3. ábra

A TÁRSADALMI BEÁGYAZOTTSÁG HATÁSMECHANIZMUSA A DÖNTÉSHOZATALRA

A védelmi igazgatás a társadalmi környezetben belül, a külső és a belső összefüggések kölcsönhatásának eredményeként jön létre. A védelmi ágazat egyrészt része az adott társadalomnak, másrészt annak a nemzetközi környezetnek, amelybe az adott ország elhelyezkedik a külpolitikai irányultsága alapján. Mindkét környezetnek megvan a maga sajátos „bemeneti” hatása a nemzeti védelmi rendszerre, ahogyan azt az 1. ábra is mutatja. A nemzetközi környezet hatása kifejeződik a fenyegetettség-felfogás kiterjesztésében, a katonai technológia fejlesztésében, a szövet-

meghatározza a Magyar Honvédség küldetését, a művelet célját, a művelet korlátait, a katonai erő alkalmazásának szabályait (ROE⁹), valamint előkészíti a tervezés egyes fázisaihoz kapcsolódó politikai jóváhagyásokat. Ezen túlmenően szerepe van az országvédelem végrehajtásának (művelet vezetés) folyamatában is, elsősorban a helyzetértékelésben és a pusztítandó célok listájának a jóváhagyásában.

KORUNK HADMŰVELETI KÖRNYEZETÉNEK JELLEMZŐI

A nemzetközi biztonsági környezet változásai meghatározzák, hogy az egyes nemzetek hogyan alkalmazzák a haderejüket, valamint miként fogalmazzák meg igényüket a katonai képességek megteremtéséhez szükséges erőforrásokra. A globalizáció, amely az információs technológiában gyökerezik, decentralizálta a világot. Az eredmény egy kevésbé stabil, komplex és sokkal inkább kiszámíthatatlan biztonsági környezet. A hatalmi átrendeződés identitáskereséshez vezet, ami a regionális konfliktusok kiindulópontja. A biztonsági helyzetet egyre inkább a regionális instabilitás fenyegeti; a konfliktusokat zömmel a globalizáció nem állami szereplői generálják gazdasági és egyéb érdekeik érvényesítése révén.

A konfliktusok általában diplomáciai, gaz-

dasági és politikai eszközökkel kezelhetők. Ha ezek nem vezetnek eredményre, legvégső esetben a katonai erőknél kell stabilizálniuk a helyzetet és biztosítani a nem katonai eszközök hatékony alkalmazását. A biztonság, a stabilitás és a működőképesség megteremtésére irányuló műveletekre nem alkalmasak a korábbi időszakban kialakított haderők.

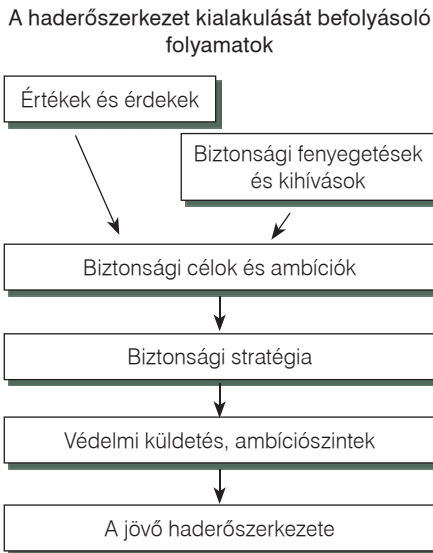
Az ilyen műveletekben a bevetett katonai erőknél integrálniuk kell (comprehensive approach⁹) a különböző civil szervezeteket – amelyek lehetnek állami és nem kormányzati szervezetek – annak érdekében, hogy minél hamarabb helyreállítsák az adott állam működését. Az integrációs folyamat során nagyon komplex az érdek-, a működési mechanizmus-, a hatékonyság-, a hatás- és jogkör-különbözőség az egyes szereplők között. Ez tovább bonyolítja a

A haderőtervezés összefüggésrendszere

4. ábra

5. ábra

ségek, valamint ad hoc koalíciók létrehozásában.

A nemzetközi rendszer többdimenziós, és számottevő konfliktust hordoz magában. A befolyásos tagállamok részben a közvetlen kapcsolatokon keresztül, részben pedig a nemzetközi normák és szervezetek felhasználásával kezelik a konfliktusokat. A nemzetközi környezet alapvetően az államok viselkedésétől függ, azonban a közvetlen hatásokat a nemzetközi biztonsági és védelmi szervezetek, a nem kormányzati szervezetek és a nemzetközi üzleti élet váltják ki.

A védelmi intézményrendszer egy összetett társadalmi környezetben helyezkedik el, ugyanakkor a nemzetközi rendszerekbe is beágyazódik. A nemzeti és a nemzetközi rendszerben való elhelyezkedése általában nem esik egybe, így egyfajta ütközőzónába kerül, amelyet csak az összehangolt kül- és biztonságpolitika tud megfelelően semlegesíteni.

A megfelelő védelemigazgatási intézményrendszer struktúrájának a kialakításakor a mellékelt elvi ábra (2. ábra) nemzeti adaptációjából kell kiindulni. Ez akkor megfelelő, ha a kimeneti oldalon (döntések) megjelenik a társadalom biztonságfelfogása és -érzékelése a védelempolitikai célok meghatározásában, valamint megjelennek azok a katonai képességek, amelyekkel garantálni lehet a társadalom által elvárt biztonsági szintet.

A Nemzeti Biztonsági Stratégiának magában kell foglalnia a biztonság fogalmába tartozó területeket. (3. ábra)

A napjainkban megjelenő biztonsági kihívásokra és kockázatokra a Nemzeti Biztonsági Stratégiában kell megadni a válaszokat. Mivel széles a biztonsági paletta, így követelményként jelentkezik az ágazati stratégiák kidolgozása is, amelyeknek összhangban kell lenniük egymással.

A biztonsági kockázatokat katonai és nem katonai eszközökkel lehet kezelni. Azt, hogy mikor melyiket alkalmazzuk, az aktuális kormányzat védelempolitikája határozza meg. Ebből adódóan a védelempolitikának nem csak a katonai képességek fenntartásával és fejlesztésével kell foglalkoznia. A polgári ágazati képességekkel kapcsolatban is meg-

határozó jelentőséggel bír, hiszen a legvégső esetben az országvédelemhez valamennyi erőforrást mozgósítani kell, de a békeidőben jelentkező biztonsági kockázatok kezelésére is készen kell állnia valamennyi kormányzati ágazatnak.

Jellemző példa a katasztrófavédelem: komoly beavatkozóképességgel a Magyar Honvédség rendelkezik, a civil képességek csak kiegészítő tevékenységekre korlátozódnak, még akkor is, ha a médiában esetenként ez másképpen jelenik meg.

A VÉDELEMPOLITIKA ÉS A VÉDELMI TERVEZÉS KAPCSOLATA

A védelempolitika fogalmában két alapeladat különböztethető meg a célok és eszközök tekintetében:

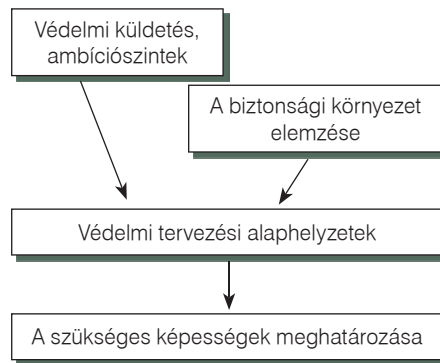
1. Hogyan használhatóak a rendelkezésre álló eszközök egy katonai agresszió esetén.
2. Hogyan lehet biztosítani azon eszközöket, amelyekkel a katonai erő képes megfelelő módon kezelni a jövőbeni fenyegetettségeket és kihívásokat.

Az első feladat a katonai erő alkalmazását jelenti, és magában foglalja a művelettervezési és -irányítási elveket is. A második funkció pedig a védelmi tervezés rendszerét jelenti.

A védelmi tervezés célja, hogy megteremtse a szükséges eszközöket, ideértve a haderő jövőbeni strukturális jellemzőit. A védelmi tervezés két fő területe a haderőfejlesztés és a

6. ábra

A szükséges képességek meghatározását befolyásoló tényezők

polgárvédelmi tervezés. A polgárvédelmi tervezés elsősorban a civil képességek és eszközök biztosításáról szól, amelyek kiegészítői, esetleg alternatívái lehetnek a katonai képesség-fejlesztésnek.

A katonai képesség-fejlesztés motorja a haderőtervezés, aminek szinkronba kell kerülnie az összes képességfejlesztési alrendszerrel. A katonai képesség-fejlesztésnek három típusa van:

- hosszú távú, amelyet haderő-fejlesztési tervként ismerünk;
- középtávú, amely a programozott, képességmegőrzés/-teremtés feladatait tartalmazza;
- rövid távú, amely a különböző projektek részletes feladatait tartalmazza a végrehajtási fázisban.

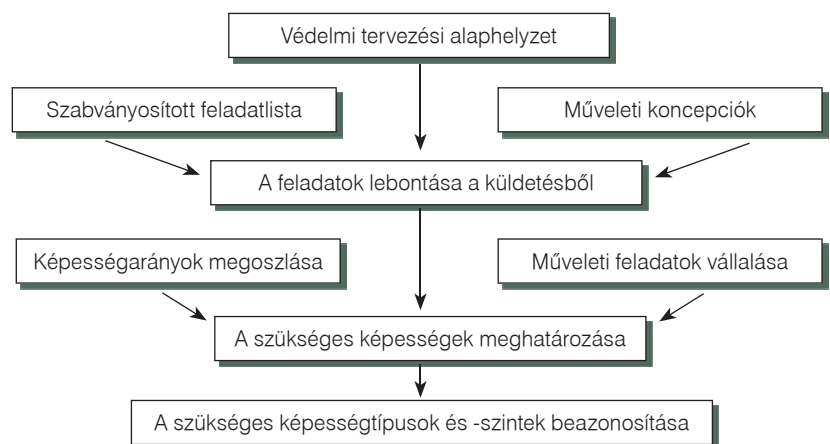
A tervek időintervalluma egyúttal azt is meghatározza, hogy melyik vezetészervnek a hatáskörébe tartozik annak kezelése. A biztonsági stratégia alapján a védelempolitika elkészíti a hosszú távú terveket (polgárvédelmi és haderőfejlesztési tervek), amelyek alapján az ágazati stratégiákért felelős szervezetek (minisztériumok) elkészítik a közép- és rövid távú terveket.

A (kormányzat által) jóváhagyott hosszú távú haderő-fejlesztési terv alapján a vezérkar megkezdi a saját rendszerében a haderő-tervezési feladatokat, amelyek során részekre bontja és a katonai terminológiák, szabványok, szövetségi képességekvetelmények alapján újrafogalmazza a szükséges képességek kialakításának rendjét. Ennek nemzetközi vetületei is vannak, hiszen a szövetségi rendszerbe is bekapcsolódnak a nemzeti tervek, de regionális szinten is adódhatnak feladatok (MLF-dandár, TISZA zászlóalj) a védelempolitika függvényében.

A haderőtervezéssel foglalkozó vezérkari szintű szervezet központi szerepet játszik a tervezés folyamatában, mivel a központi tervek koordinálását e szervezet végzi. A haderőtervezés által összeállított terv már konkrét szervezeti struktúrát vázol fel, amelynek a megvalósításához szükséges (pénzügyi) forrásokat, humán erőforrásokat, a fegyverzet eszközök beszerzését és fenntartását, a vezetési rendszert csak a központi elgondolás alapján lehet tervezni. Ezek a résztervek szorosan összefüggnek egymással és hatnak is egymásra.

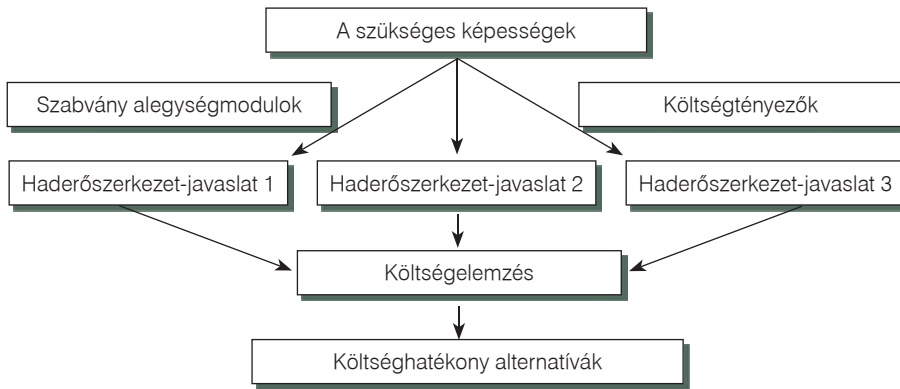
7. ábra

A védelmi tervezési alaphelyzet kialakításának folyamata

A költséghatékony alternatívák kidolgozásának folyamata

8. ábra

Mivel egy feladatot több képességgel és eszközzel is meg lehet oldani (szárazföldi erő, légi erő), így azt a képességet kell kiválasztani, amelynek a fenntartása a legolcsóbb, vagy amelyet esetleg többcélúan lehet felhasználni. A (nemzetközi) műveleti feladatok vállalását a legnehezebb lefedni megfelelő képességgel, mivel azt mindig utólagosan vállalja a nemzet, ráadásul olyan képességeket igényelhet, ami még nem is létezik. E feladatsorozat kezelésére mindig tartalékolni kell a forrásokból.

A szükséges képességtípusok és -szintek beazonosítása a legnehezebb, mivel azt is figyelembe kell venni, hogy mennyi időt, forrást vesz igénybe egy képesség kialakítása, valamint, hogy milyen szinten gazdaságos annak

A humán faktor tervezésénél elengedhetetlen annak ismerete, hogy mikorra, milyen szervezeti struktúrában, milyen fegyverrendszert kell kezelni a személyi állományban, hiszen a (tovább)képzés egyrészt időigényes, másrészt az oktatási intézményeknek is szükségesek ezek a követelmények az oktatási rend kialakításához. Nem kevésbé fontos, hogy a személyügyi rendszer a meglévő állományból fel tudja építeni a lehetséges vezetőállományt a meglévő és az új képességekhez. Tehát a haderőtervezés ilyen módon a karriermodellre is hatással van. Hasonló összefüggések állapíthatók meg a többi alrendszer tervezésénél is.

KÉPESSÉG- ÉS FORRÁSALAPÚ TERVEZÉS

A haderőtervezésnek többféle módszere van, ezek közül a legcélravezetőbb a *képességalapú tervezési módszer*. A módszer abból indul ki, hogy a stratégiai célok megvalósításához milyen képességekre van szükség. Megvalósításának egy problémája lehet, a rendelkezésre álló források nagysága. A kockázatok is ennek függvényében alakulnak.

Egy másik módszer a *forrásalapú haderőtervezés*, amikor azt mondom, hogy X nagyságú forrás áll rendelkezésre, és ebből csak Y képességet tudok létrehozni, majd a továbbiakban megvizsgálom, hogy a saját képességekkel nem lefedett célokat hogyan tudom megvalósítani más eszközökkel. Elsősorban a kisállamok küzdenek ezzel a dilemmával, és számukra ad alternatívát az ún. „smart defence¹¹” megoldás. Ebben a változatban nagyobbak a kockázatok, hiszen a nemzeti biztonságunk külső tényezőkhöz függvényévé válik.

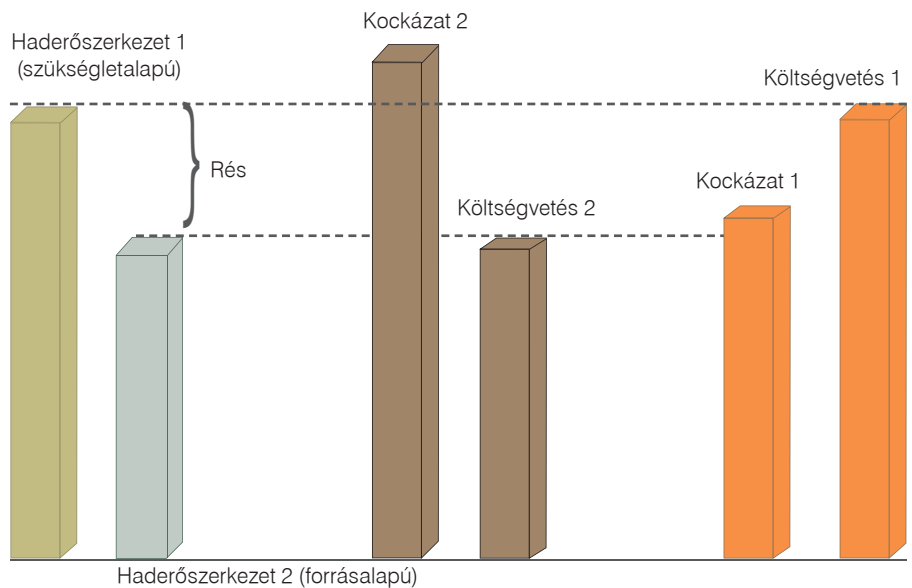
A társadalom értékrendjéből és a nemzeti identitásból fakadó nemzeti értékeket és érdekeket a Nemzeti Biztonsági Stra-

9. ábra

A kockázatoknak és a költségvetésnek egyensúlyi állapotba kell kerülniük

10. ábra

tégia tartalmazza. A biztonsági fenyegetések két részből állnak (regionális és globális). Ezek azonosításával több állami szervezet is foglalkozik, de a legjelentősebb hatást a társadalom fenyegetettségérzése/fenyegetettségfelfogása gyakorolja a védelempolitikára. A politikai felelősség abban van, hogy ez valós és ne hamis képet mutasson. A haderőszerkezet az 5. ábrán látható folyamat eredményeként alakul ki.

A FELADATOKHOZ SZÜKSÉGES KÉPESSÉGEK FELTÉRKÉPEZÉSE ÉS MEGHATÁROZÁSA

A stratégiából lebontott országvédelmi küldetés és a szövetségi műveletekhez való hozzájárulás ambíciószintje adja meg a képességtervezés alapját. Ezt módosítják az aktuális biztonsági környezet elemzéséből következő további képességigények vagy -feleslegek. A biztonsági kockázat szintjét a szükséges és a meglévő képességek közötti eltérés adja.

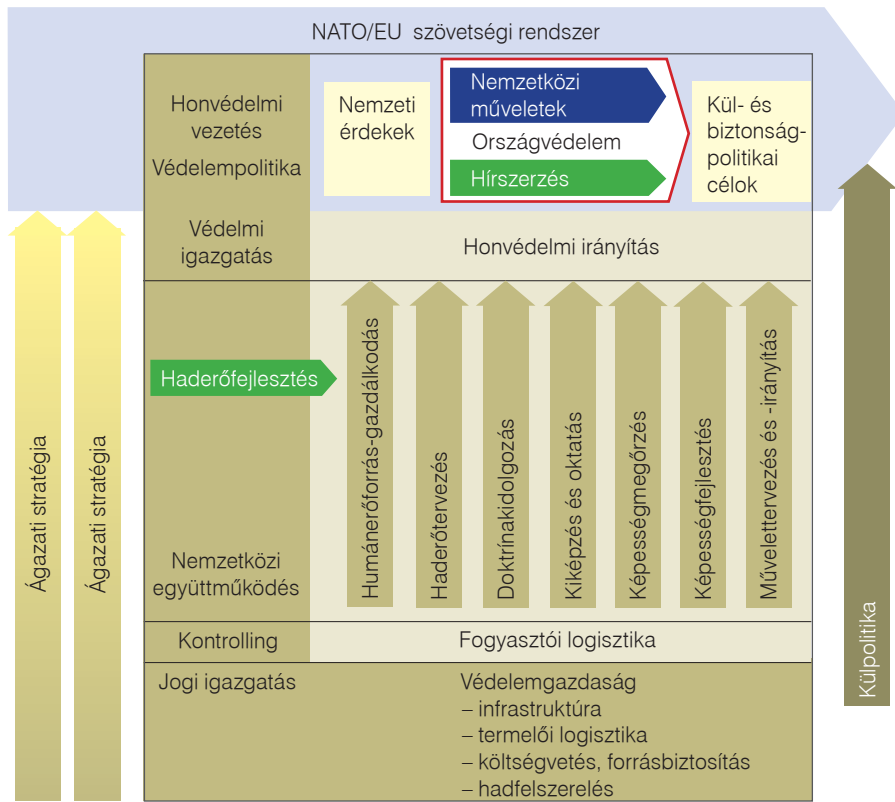
Nem elfogadható, ha több képességgel rendelkezünk, mint amit az aktuális fenyegetettség igényel, mert akkor feleslegesen vonunk el forrásokat más területekről. De az sem tartható, ha kevesebb képességgel rendelkezünk, mint amennyire szükség van, mert akkor biztonsági kockázatot kell vállalni. Általában ez utóbbi a jellemzőbb.

hosszú távú fenntartása. További dilemmát okozhat, ha nem egy, hanem egyszerre több tervezési alaphelyzet következik be, és mindegyik külön-külön képességet igényel, ami a képességszint meghatározása szempontjából lényeges. Mivel a biztonsági környezet állandóan változik, és mindig a tűrészáron belül kell tartani a kockázatvállalást, ezért több változatban szükséges elkészíteni a tervet, emiatt több alaphelyzetből indul ki a tervezés. Minden tervezési változathoz hozzá kell rendelni a szükséges minimális (békében meglévő) képességet és a maximális képességigényt is; a kettő különbözetére készülnek az „M” tervek. Előfordulhat, hogy a szükséges képességek megállapításánál nem sikerül dönteni, és így kell tovább folytatni a tervezést. Ekkor több haderőszerkezet-típust kell kialakítani. A tervezésnek ebben a fázisában „matematikai” haderőszerkezetek készülnek, amelyek megfelelnek a tervezésnek, de a gyakorlatban nem életképesek (mert pl. a repülőgépekhez a repülőteret is üzemeltetni kell).

A költségelemzés eredménye tovább módosíthatja a végeredményt. Még az is előfordulhat, hogy vissza kell lépni a tervezés egy korábbi fázisához, és a képességgarányokon kell módosítani ahhoz, hogy a költséghatékony kritériumának is megfeleljen a jóváhagyásra előkészített haderőszerkezet.

A védelmi minisztériumon belüli optimális funkciómegosztás

11. ábra

védelempolitika (katonai stratégia) által meghatározott egyensúlyba kell kerülnie. A kis államok esetében az egyensúlyteremtés általában regionális szinten lehet reális, és bizonyos képességekkel hozzájárul a globális biztonság megteremtéséhez.

A HONVÉDELMI VEZETÉS ÉS IRÁNYÍTÁS ÖSSZEFÜGGÉSEI

A 11. ábrán látható rendszer egy változatban bemutatja az optimális funkciómegosztást a védelmi minisztériumon belül, figyelembe véve a kormányzati és a nemzetközi beagyazódást. A védelmi irányítás alatt jelenik meg a VKF¹² hatáskörébe tartozó irányítási hatáskör.

A kapcsolódási pontokon lényeges, hogy minden érintett tisztában legyen a saját hatáskörével, amellyel el lehet kerülni a belső feszültségeket. A vezetés, mivel kívülről gyakorolhatást a szervezeti működésre, feladatszabásában nem adhat kész megoldásokat, hanem célokat, irányokat jelöl meg, és kereteket biztosít az irányítást végző (végrehajtó) számára. Az irányító, mivel a szervezeten belül helyezkedik el, a saját rendszerében úgy szabhat feladatot a végrehajtás alapjául szolgáló tervhez, ha a megfelelő szintű hozzájárulás vagy jóváhagyás megvan.

Jól elkülönülnek a vezetési és az irányítási funkciók is. Ez tulajdonképpen magától értetődő kell hogy legyen, hiszen a honvédelmi igazgatás „menedzser” típusú módszerrel vezet, míg a vezérkart a „leadership” típusú módszerrel vezetik.

Különböző a gondolkodásmód, különböző az eljárásrend, és ennek megfelelően különböző az eszközrendszer is. Ezért is lényeges, hogy a „menedzsmen” célokat, irányokat és kereteket határozzon meg a katonai vezetőknek, aki a szervezet számára megtalálja a legjobb megoldást, és képes azt a leghatékonyabb módon végrehajtani. A főbb jellemzőket az alábbi táblázatban láthatjuk.

A védelmi rendszer számtalan gyakorlati

A BARLETT-FÉLE STRATÉGIAFEJLESZTÉSI MODELL MEGJELENÉSE A VÉDELEMPOLITIKAI RENDSZERBEN

A 9. ábrán látható védelempolitikai felülvizsgálatot rendszeresen (évente) el kell végezni, de minimum a mindenkor kormányzati ciklus kezdetén szükséges ezt megtenni. A Barlett-modell szerinti felülvizsgálat sűrűségét az is befolyásolja, hogy mekkora kockázatot vállal az adott kormányzat a szükséges képességek és a biztosított források eredőjeként. Minél nagyobb a kockázat, annál gyakrabban válhat szükségessé a felülvizsgálat.

A 10. ábrán látható „RÉS” jelenti a védelempolitikai kockázatot, amelyet az aktuális kormányzatnak kell felvállalnia. A kockázat mértéke attól függ, hogy mekkora a különbség a fenyegetettség kezeléséhez szükséges képességek és a meglévő képességek között.

A haderótervezés tekintetében ez azt jelenti, hogy a közép- és rövid távú tervekkel hogyan lehet lefedni ezt a különbséget; a kiindulási alap azonban mindenképpen a költségvetés. A NATO-ajánlás a költségvetés tekintetében a GDP 2%-a. A szövetség megítélése szerint ez elegendő a meglévő képességek szinten tartására, az aktuális műveleti feladatokra és minimális fejlesztésre is. Ha a 2% alá megyünk, akkor a katonai stratégiában megadott feladatlista prioritási sorrendjének a végéről maradnak el a feladatok. Amennyiben a tendencia tartóssá válik, akkor az azt jelenti, hogy a mindenkor kormányzatnak valamilyen külső garanciával kell lefednie a biztonsági kockázatokat (ami csak ideiglenes megoldást jelent).

A mindenkor kormányzat felelőssége abban van, hogy a szükséges katonai képességeket milyen mértékben váltja ki külső

garanciákkal, civil képességekkel, és milyen időintervallumban.

A bal oldali oszlopok jelzik a tervezési módszerek közötti különbséget. A jobb oldali oszlopok ábrázolják az ideális tervezési helyzetet, amikor elegendő forrás áll rendelkezésre, és ehhez viszonylag alacsony kockázati szint járul. Középen az oszlopok azt a helyzetet mutatják, amikor a költségvetés alacsonyabb az optimálisnál, amihez jóval magasabb kockázati szint járul. A haderótervezés eredményeként a kockázatoknak és a költségvetésnek a

A „leadership” és a „menedzsmen” típusú vezetés jellemzői

A „leadership” típusú vezetés jellemzői:	A „menedzsmen” típusú vezetés jellemzői:
Egy integrált viszonyt fejez ki, a szervezet tagjai szoros alá-fölérendeltségi viszonyban állnak egymással.	A menedzser nyomásgyakorlás útján éri el, hogy kövessék az iránymutatásait.
A katonai vezető lelkesíti és érzelmi úton motiválja a beosztottait.	A menedzser formális és racionális módszereket alkalmaz a motiváció során.
A katonai vezető gondolkodásmódját az új megoldások keresése jellemzi.	A menedzser gondolatisága a nyereség (végcél) elérésére irányul.
A katonai vezető a saját megérzéseit követi, amely a tapasztalataiban gyökerezik, és amely hasznos a védelmi intézményrendszer számára.	A menedzser az intézmény formális eljárásrendjét követi minden esetben.
A szervezet gyakran lojálisabb a katonai vezetőhöz, mint a menedzserhez.	Amikor egy új katonai vezető jelenik meg és változásokat határoz el, többnyire feszültség keletkezik a „hagyományos menedzser” és az új katonai vezető között.
A katonai vezetőt követik a beosztottai.	A menedzser felügyeli a beosztottait.
A katonai vezető hisz abban, hogy a szervezet jobban is tud működni.	A menedzser ismeri a rendszer egyes elemeinek a működését.

Forrás: Hari Bucur-Marcu, Philipp Fluri, Todor Tagarev: Defence Management: An Introduction (p. 34, Valeri Ratchev; a szerző fordítása)

módon valósulhat meg, azonban a leghatékonyabban akkor tud működni, ha mindenki ismeri az elvi alapokat, és egységesen értelmezi azok nemzeti adaptációját. Nem szabad megfélemlíteni a humán faktorról, hiszen a legjobb rendszer sem fog működni, ha nem megfelelő személyi állománnyal rendelkezik, és a legrosszabb rendszer is működhethet, ha kellően felkészült és motivált állománnyal bír.

A haderő-fejlesztési terv önmagában nem jelent garanciát a képességfejlesztésre. Amennyiben a tervezési folyamat helyesen van megválasztva és élő rendszerként működik, képes reagálni a folyamatos változásokra, akkor olyan eredményeket tud produkálni, amelyek alapján felelős vezetői döntéseket lehet hozni, ahogyan ezt Eisenhower tábornok is megfogalmazta: „a terv semmi, a tervezés minden”.

¹ Dwight D. Eisenhower tábornok, a Szövetséges Erők főparancsnoka 1944. június 5-én a normandiai invázió előestéjén a hadműveleti tervezés egyik leghíresebb és legfontosabb axiómájával kapcsolatosan jelentette ki: „Plans are useless, planning is everything”. Forrás: Ambrose, SE (1994): D-Day: June 6, 1944: The Climactic Battle of WWII. New York, Simon and Schuster, p.125. (Fordítás: a cikk szerzőjétől.)

² GC DCAF: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces – A fegyveres erők demokratikus ellenőrzésének/irányításának kérdéseivel foglalkozó genfi központ; a biztonsági szektor igazgatásával és reformjaival kapcsolatos tanulmányokat készítő, nemzetközileg elismert intézet. A központ tanácsadói támogatást és gyakorlati segítséget nyújt a biztonsági szektor sikeres demokratikus igazgatása érdekében. A központ ismert sorozata a *Biztonság és a védelmi igazgatás*, amely többek között a biztonság- és védelempolitika alapkérdéseivel és megvalósításával s ezen kutatások jelenlegi eredményeivel ismerteti meg az illetékeseket. A központ az elemzése útján bemutatja a biztonsági szektor szervezetei működtetésének sikeres gyakorlati példáit, továbbá a szervezetfejlesztés javasolt folyamatát és feltételrendszerét.

³ A Defence Management: An Introduction című tanulmány szerzői csoportjának tagja a román *dr. Hari Bucur-Marcu*, aki a bukaresti NATO Tanulmányok Központjának főtanácsadója, s egyidejűleg Románia Külügyminisztériumának konzulense. Harmincéves katonai szolgálata alatt védelmi tervezéssel, a biztonsági és védelmi kérdésekkel kapcsolatos felkészítésekkel is foglalkozott, továbbá NATO-beosztásokat is betöltött.

⁴ A csoport tagja a svájci *dr. Philipp Fluri*, aki a genfi DFAC-központ főigazgató-helyettese, illetve a brüsszeli DFAC-iroda vezetője. Fluri 1991-ben kezdte meg szolgálatát a svájci védelmi minisztériumban nemzetközi biztonságpolitikai szakértőként, majd a vezérkarnál és a védelempolitikai főigazgatóságon is fontos beosztásokat töltött be. 1995/1996-ban a csecsenföldi EBESZ- (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet) misszióban szolgált demokratizálódási és emberi jogi szakértőként. 1998-tól a svájci

ci védelmi minisztérium védelem- és biztonságpolitikai főigazgatóságán a civil-katonai együttműködési ügyek koordinátoraként szolgált.

⁵ *Dr. Todor Tagarev* – a fenti tanulmány szerzői csoportjának tagja – a bolgár tudományos akadémia vezető kutatója, s egyidejűleg a nemzetbiztonsági és védelmi kutatások központjának programigazgatója. A GC DFAC külsős szakértője, továbbá az ukrán védelmi minisztérium és vezérkar tanácsadója. A bolgár védelmi minisztériumban a védelemtervezési és fegyverzeti főosztály vezetőjeként is szolgált, illetve a szófiai székhelyű G.S. Rakovski Védelmi Akadémia védelmi és haderő-fejlesztési tanszékét is vezette.

⁶ A Defence Management: An Introduction című tanulmányt a szerzők 2009-ben, Genfben jelentették meg, a DFAC genfi központja által kiadásra akkor tervezett tanulmány-sorozat („Security and Defence Management Series no.”) első részeként.

⁷ A fenti tanulmány további társszerzői között szerepelnek még: a német haditengerészet nyugállományú ezredese, *Gerd Frorath* (a biztonsági kérdések költségvetési kérdéseinek szakértője); a brit *Anthony Lawrence* (az észtországi Tartuban lévő Balti Védelmi Akadémia felsővezető-képző tanfolyamának vezető tervezője, korábban a brit védelmi minisztérium beszerzési, erőforrás-tervezési tanácsadója, s az észti védelmi minisztérium beszerzési főosztályának tanácsadója); a holland külügyes, *Williem F. van Eekelen* (1977-ben a holland parlament tagja, a holland védelmi minisztérium államtitkára, majd védelmi miniszter; 1989–1994 között a Nyugat-európai Unió főtitkára, a SIPRI stockholmi nemzetközi béke kutató intézet igazgatótanácsának tagja); a bolgár diplomata és nyugállományú ezredes *Valeri Ratchev* (a több országban is szolgált nagykövet széles körű publikációs tevékenysége részeként rendszeresen foglalkozott a védelemtervezés, a képességalapú tervezés és az integrált vezetőszerkek kialakítása a védelmi minisztériumokban témakörű kérdésekkel), a kanadai *dr. Jack Treddenick* (a németországi Garmisch-Partenkirchenben működő 'George C. Marshall' Biztonsági Tanulmányok Európai Központjának professzora, a kanadai Királyi Katonai Akadémia, majd a római NATO Védelmi Akadémia tanára. Kutatási és publikációs témakörrei: a nemzetközi biztonsági kérdések, a stabilizációs műveletek, a védelmi igazgatás átalakításának problémái, a védelempolitika gazdasági kihívásai).

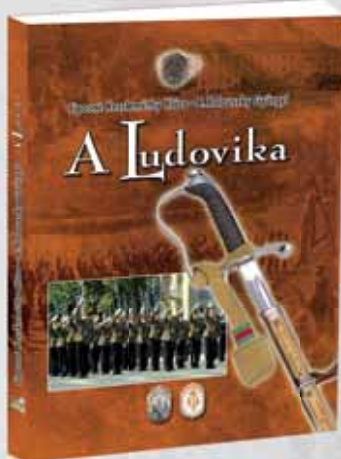
⁸ ROE: Rules of Engagement – az erő alkalmazásának szabályai

⁹ comprehensive approach: átfogó megközelítés, átfogó értelmezés

¹⁰ ISAF: International Security Assistance Forces – Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők (Afganisztánban, ENSZ-mandátum alapján, a Bonn-megállapodást követően létrehozott, NATO-vezetésű többnemzeti erő, amelyben közel húsz nem NATO-tagország katonái is megtalálhatók)

¹¹ smart defence – okos védelem (képességek és erőforrások szövetségen belüli kölcsönös megosztása)

¹² VKF – vezérkarfőnök

A LUDOVIKA

A „ludovikás” kifejezés az idők folyamán a magyar köztudatban összeforrt a férfiaság, a hazaszeretet és az önfeláldozó bátorság fogalmával. Kik voltak ezek a bátor, fegyvelmezett, nagy tudású és művelt, magasan képzett katonák, és kik az ő kései utódaik? Róluk, egykori és mai ludovikásokról szól ez a könyv.

- 210×297 mm
- keménytáblás, cernafűzött
- 228 oldal, több száz színes kép

Ára: 5000 Ft

Zrínyi Média

A könyvek megvásárolhatók közvetlenül a kiadótól is!

1087 Budapest, Kerepesi út 29/B, fax: 06-1-459-5382;

Győr Edina: 06-30-578-1048; gyor@armedia.hu;

Bartha Cynthia: 06-30-633-0619; cinti@armedia.hu

2012-BEN TÖRTÉNT (1.)

A Jane's Defence Weekly katonapolitikai elemzése

A védelmi kérdésekben az egész világon mérvadónak tekintett Jane's Defence Weekly brit katonai folyóirat – a hagyományoknak megfelelően – tavaly decemberi számában kontinensekre (országokra) bontva értékelte 2012 legfontosabb katonai eseményeit és fegyverzetbeszerzési kérdéseit, valamint az ezzel kapcsolatos döntéseket. Az átfogó elemzést a befolyásos hetilap szerkesztői és külföldi tudósítói állították össze. Az írást folyóiratunk – terjedelmi okokból – két részben ismerteti. (Az eredeti szöveghez a fordítók magyarázó megjegyzéseket fűztek, amelyek a végjegyzetben olvashatók.)

Az elmúlt évben ismételtelen bebizonyosodott, hogy a hidegháborút követő világméretű változások továbbra sem egy biztonságosabb világ megteremtésének irányában haladnak. Az erre utaló eseményeket kezdhethetnénk az észak-koreai mesterséges hold rövid időn belül várható fellövésével (ami lényegében egy ballisztikus-rakéta-kísérlet lenne), majd folytathatnánk az elhúzódó véres szíriai konfliktussal, vagy akár az iráni nukleáris létesítmények elleni potenciális izraeli támadással. Bár e támadáshoz a kedvező lehetőségek rövidesen megszűnnek, az akció választóvonal lehet abban, hogy Teherán nukleáris hatalommá válik-e vagy sem, ami – úgy tűnik – túlmutat az egyszerű retorika szintjén. A világ katonapolitikai „vörös vonalai” közül ez talán a legmarkánsabb.

A nyugati országok hadseregei számára – amelyek a jelek szerint befejezhetik az afgán felkelők ellen több mint egy évtizede folyó korántsem könnyű háborújukat – a globális pénzügyi válság egy igen fontos kihívást fogalmazott meg: hogyan alkalmazkodjanak az új helyzethez, ugyanis az átalakításhoz kevés vagy semmi pénz sem áll rendelkezésre.

Az USA-ban a költségvetési elvonás valamennyi fontosabb betervezett védelmi programot veszélyeztethet.¹ Az amerikai stratégia fókusz a ázsiai-csendes-óceáni térség irányában mozdult el, ahol Kína hadiipari és katonai képességei folyamatosan nőnek, és területi viták kerülnek felszínre. Az amerikai katonai vezetők jelezték, hogy az USA-erők készenléti szintjét és az ország technológia előnyét veszélyeztetheti a költségvetés további korlátozása.

Európában a védelmi költségvetés szintje alacsony, mivel az így elért megtakarításokkal is a nemzetgazdaságokat próbálják talpra állítani, de a pénztelenség rések nyithat a védelmi szféra teljes spektrumában. Az egyetlen hozadék és biztató jel az, hogy az egyre fokozódó kényszer a szorosabb nemzetközi együttműködést segítheti elő.

Majd kiderül, hogy a vegetáló nyugati hadseregek esetében a csökkenő védelmi kiadások mennyire fogják háttérbe szorítani vagy megghiúsítani egy esetleges katonai beavatkozás végrehajtását. Érdekes megemlíteni, hogy 2011-ben a líbiai felkelés támogatása érdekében folytatott műveletekre akkor került

sor, amikor a globális pénzügyi válság hatásai már érvényesültek. Nyugati szemszögből az akció egy „tisza háború” volt, mivel az eredményeket a légielő érte el, egyetlen szárazföldi akció nélkül.

Szíria helyzete hosszabb távon bonyolultabbnak tűnik. Még a jobboldali politikát képviselő országok is hitetlenkedve figyelik távolról a mészárlást. Oroszországot pedig még egyszer nem lehet majd rávenni arra, hogy kellő átgondolás nélkül támogasson egy olyan nyugati javaslatot, amelynek célja az oroszok egyik utolsó közel-keleti szövetséges állama politikai rendszerének a megdöntése.

Szíriában egy intervenció Pandóra szelencéjének kinyitásával lenne egyenlő, mivel az a régióban messzemenő és szerteágazó következményekkel járna. Egy ilyen beavatkozást feltehetően nem a nyugati országok, hanem sokkal inkább a sajátos érdekeket képviselő regionális csoportok kezdeményeznének.

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

Az USA katonai vezetőinek egyik legfontosabb célja 2012-ben az volt, hogy az afganisztáni biztonsági feladatok végrehajtását és a felelősségeket a helyi erők részére sikeresen átadják. Természetesen a tervezés előretéket, az afganisztáni és az iraki háború utáni helyzetet is vizsgálja. A Pentagonban azzal kapcsolatban is folyik tervezőmunka, hogy hogyan lehetne visszaállítani az egyensúlyt az ázsiai-csendes-óceáni térségben, de a feladat teljesíthetőségét a jelenlegi költségvetési csökkentések behatárolják.

Az USA fegyveres erői számára 2012 jelentős stratégiai változások kezdetének az éve volt. A Nemzetvédelmi Minisztérium megpróbálta/megpróbálja megtalálni saját szervezete átalakításának lehetőségét is, hogy képes legyen más jellegű feladatrendszereket is menedzselni.

Az elmúlt évtizedben az USA fegyveres erői „irreguláris” háborút folytattak Irakban és a nemzetközi terrorizmus elleni harc jegyében Afganisztánban, továbbá részt vettek egy Líbia elleni viszonylag rövid katonai intervencióban. Ebben az időben még egyre növekvő költségvetést tudhattak magukénak, és olyan fontos feladatok gyors megoldására is voltak keretek,

mint a pilóta nélküli felderítő repülőeszközök, a hadászati légi hírszerző, megfigyelő és felderítő (ISR – Intelligence, Surveillance and Reconnaissance) eszközök, valamint az akna- és rajtaütés elleni védelemmel ellátott (MRAP – Mine-Resistant Ambush-Protected) járművek fejlesztése.

A következő évtized meglehetősen más lesz. Az amerikai erők Irakból már kivonták, és a jelenlegi tervek szerint 2014-ben Afganisztánból is távozik az erők zöme. A Pentagon megkezdte a tervezést a katonai képességek olyan irányú átalakítására, hogy a fegyveres erők legyenek képesek különböző válsághelyzeti feladatok megoldására, beleértve a támadás-feltartóztatás/területvédelem (A2/AD – Anti-Access/Area Denial) feladatait, valamint egy adott szinten a felkelések elleni harcra. Több elemzés szerint a kormány elsősorban az ázsiai-csendes-óceáni térségre fog koncentrálni, továbbá új légi-tengeri harci doktrínát dolgoz ki, amelyben helyet kap az A2/AD-fenyegetések elleni művelet. Ez azt jelenti, hogy megszűnik a szárazföldi haderő dominanciája, és nem lesz szükség a felkelés elleni doktrínára sem. A Nemzetvédelmi Minisztérium 2012 januárjában kiadta „Az USA globális vezető szerepének fenntartása: prioritások a 21. századi nemzetvédelemben” című dokumentumot, amely szerint a haderő elsődleges feladatai között a stabilitást elősegítő és a felkelések elleni műveletek szerepelnek. A stratégiai dokumentum értelmében a Pentagon „a katonai módszerek helyett a katonai együttműködést helyezi előtérbe az instabil helyzetek kezelésénél, és csökkenti a nagyobb volumenű amerikai katonai jelenlétet a stabilitási műveletekben”, de hozzát teszi, hogy az amerikai erők „továbbra is készek állnak korlátozott és más stabilitási műveletek végrehajtására, ha szükséges”.

A Nemzetvédelmi Minisztérium átalakuló stratégiája azt is feltételezi, hogy erői „nem lesznek olyan méretűek, amelyek képesek lennének nagyméretű, elhúzódo stabilizációs művelet végrehajtására”. Ennek megfelelően a minisztérium a szárazföldi haderő létszámát 2017-ig 562 ezerről 490 ezerre, a tengerészgyalogság létszámát pedig 202 ezerről 182 ezerre csökkenti. A tervek szerint mindkét haderőnem² nagyobb marad, mint a 2011. szeptemberi támadás előtt, de ahhoz nem lesz elegendő a létszámuk, hogy egy felkelés elleni elhúzódo műveletet hajtsanak végre.

Leon Panetta védelmi miniszter szerint az új stratégia összhangban van a Pentagon jövőbeni költségvetési támogatásával, és a 2011-es *költségvetési ellenőrzési törvényen* alapszik, amely előírja, hogy a Nemzetvédelmi Minisztérium 2012 és 2021 között 487 Mrd dollárral csökkentse kiadásait, ami a korábbi tervekhez viszonyítva 8,6%-os kurtítást jelent.

A minisztérium és a haderőnemek olyan stratégia elfogadását fontolgatják, amely csökkenő költségvetéssel, kevesebb helyi háborúval, ugyanakkor kismérvű pénzügyi és geopolitikai stabilitással számol. Ezen a ponton érdemes Churchillre utalni, aki szerint „bármennyire is szép dolog a stratégia, néha az eredményekre is érdemes egy pillantást vetni”.

Katonai költségvetés

A szenátus a szokásos, egész évre érvényes költségvetési felhatalmazás helyett rész-költségvetést hagyott jóvá a 2012. október és 2013. március 27. közötti időszakra olyan összeggel, amely megegyezik az előző év hasonló időszakának költségvetésével. A jóváhagyott költségvetés számos korlátozást tartalmaz. Tiltja például új programok megkezdését, korábbi programok újrakezdését, a gyártandó mennyiségek növelését és többéves beszerzések „előrehozott” kifizetésekkel történő finanszírozását. Pontosan meghatározza, hogy a légierő hány repülőgépet és alakulatot vonhat ki szolgálatból, vagy számolhat fel, csökkenthet, szervezhet át, esetleg adhat át más haderőnemnek.

Érdemes megemlíteni, hogy a cikk írása idején a Védelmi Minisztérium nagy és válogatás nélküli csökkentéseket tartalmazó költségvetési szigorításokkal számolt az új kongresszusi felhatalmazás alapján, amelyet elvonásnak (*sequestration*) nevez. Az elvonást azt követően vezették be, hogy 2011 novemberében a költségvetési deficit csökkentésére létrehozott bizottság nem tudott egyhangú döntést hozni az 1100 Mrd USD összegű költségvetési hiány csökkentéséről³. Viszont, ha a törvényhozók és a kormány képtelenek meg egyezni a tervezett intézkedések elhalasztásáról vagy a szükséges csökkentés módjáról, akkor 2013 januárjában életbe lép a fentebb említett elvonás. Ha az elvonásokat teljes mértékben alkalmazzák, akkor 10 év alatt a Védelmi Minisztérium költségvetése a tervezett 487 helyett 987 Mrd USD-ral csökken, ami 8,6% helyett már 17,3%-os korlátozást jelent.

A 2013-as költségvetési évben az elvonás automatikus költségvetési csökkentést jelent minden területen, kivételt képeznek a műveletek végrehajtására és a személyi kiadásokra tervezett összegek. Az elvonás százalékos mértékét a 2013-as jóváhagyott költségvetés alapján kalkulálják majd, amelynek összege később válik ismertté. Ezt a százalékos értéket a Fehér Ház illetékes hivatala 2012. szeptember 14-én 9,4%-ra kalkulálta. Ilyen elvonás mellett a Védelmi Minisztérium 2013. évi költségvetése 54,7 Mrd dollárral csökkenne, azaz a végösszeg a harci műveletek támogatására biztosított külön fedezetek nélkül 468,9 Mrd USD lenne. (A 2013. február 24-ei állapotok szerint március 1-jén életbe lépnek a megszorítások, amelyek majd a Védelmi Minisztérium 800 ezer polgári alkalmazottját érintik. Őket 22 héten át heti egy napra fizetetlen kényszer-szabadságra küldik. Ez a pénzügyi év végéig – szeptember 30. – 85 Mrd USD megtakarítást eredményez – H.T.L. – M.R.)

Légierő

A haderőnemnél, mint másutt is, komoly gondot jelent a rendelkezésre álló keretből történő gazdálkodás. A Lockheed Martin F–35A

Lightning II repülőgép fejlesztésénél és gyártásánál bekövetkezett sorozatos késedelmek (a típus kezdeti hadrafogathatósági határidejét 2018-ra tolták ki) azt jelentik, hogy a leváltásra tervezett géppalómányt az elkövetkezendő években korszerűsíteni kell, illetve naptári élet-tartamukat meg kell hosszabbítani. A jelenlegi tervek szerint legalább 300 db Block 40/50 sorozatú F–16 típusú repülőgépnél lesz szükség élettartam-növelő munkálatokra és az elektronikai rendszereik korszerűsítésére. A programmal kapcsolatban szakfolyóiratokban megjelent kritikákra 2012 végén a légierő egyik tábornoka azt válaszolta, hogy a 395 Mrd USD összköltségű program sorozatos csúszásáért a fővállalkozó Lockheed Martin a felelős. A program keretében nemcsak a légierő kap új harci repülőgépeket, hanem a haditengerészet és a tengerészgyalogság, valamint több szövetséges ország is. A Lockheed Martin és a kormányzati megrendelők közötti kapcsolatot az egyik katonai vezető így értékelte: „a legrosszabb, amit eddig tapasztaltam”.

A légierő államtitkára úgy nyilatkozott, hogy az F–35-ös program miatt a Pentagon kénytelen volt jelentős pénzügyi átcsoportosításokra, amihez a szükséges forrásokat más fontos területekről kellett elvonni. Az államtitkár szerint „erre már több alkalommal sor került, de ez így nem mehet tovább. A kormány csökkentheti a megrendelt mennyiséget, illetve késleltetheti a gépek megvásárlását, vagy változtathat a megrendelendő repülőgépek képességein, ha további problémák merülnek fel a programnál”.

A repülőgép-beszerzések terén van egy olyan gép, amelynél az eredmények pozitívnak értékelhetők. Illetékesek szerint a Boeing cég KC–46 típusú légi utántöltő repülőgépek programja stabil alapokon áll. A légierő 2011 elején írta alá a gépek beszerzéséről a szerződést a Boeing vállalattal, miután az óriáscég szoros versenyben megelőzte a Northrop Grumman–EADS csoportot. A légierő eddig mind az árral, mind a gyártási menetrenddel és a repülőgép teljesítményadataival elégedett.

A KC–46-os repülőgéppel kapcsolatos egyik potenciális problémát az jelenti, hogy a Boeing 2012 elejére már túl sokat, majd egyre többet költött a vállalati vezetés rendelkezésére álló tartalékkeretekből. A programiroda az ügyben vizsgálatot indított. Ez a tartalék a fejlesztési szakaszban felmerülő problémák megoldására fordítható. A Boeing úgy nyilatkozott, hogy ezeket a pénzeket a várható kockázatok csökkentésére, köztük rendszerintegrációs kísérletekre használták fel.

A légierő jelezte, hogy a 2013-ban várható és az állami költségvetés egészét érintő 10%-os elvonás miatt a Boeing céggel korábban kötött fixáris szerződés újra kell tárgyalni. Az ügyben illetékes tábornok szerint „lehetőséges, hogy rosszul járunk, ha felbontjuk a szerződést, ami viszont veszélybe sodorhatja ezt a jó üzletet”.

A légierő ismét szigorú vizsgálat alá vette a légi felderítőeszközöket. A haderőnem javaslatot kért a Northrop Grumman cégtől a rendszerben álló Block 30 sorozatú RQ–4 *Global Hawk* típusú, nagy magasságban hosszú repülési időre képes (HALE – High-Altitude Long-Endurance) pilóta nélküli repülőeszköz-

zök további ipari támogatására 2013 szeptemberéig. A légierő költségvetési javaslata ugyanígy a Block 30 sorozat kivonását javasolta, mert 2011-ben magas rangú vezetők úgy nyilatkoztak, hogy a rendszer költséghatékonysága alacsony, és a pilótával rendelkező U–2 típusú repülőgépek képesek olcsóbban végrehajtani a felderítést. Bár a törvényhozók megkérdőjelezték a tervekét, döntést nem hoztak, ezért a légierőnek meg kellett változtatnia elképzeléseit a kérdésben. A haderőnem a programmal kapcsolatban kongresszusi döntésre vár.

A programban eredetileg 42 db Block 30 sorozatú eszköz beszerzése szerepelt, amelyekből jelenleg 14 repülőgép áll rendelkezésre, négy gyártása pedig folyamatban van. A Kongresszus még további három gép beszerzését engedélyezte, de ezeknek az eszközöknek az átvétele bizonytalan, mivel a légierő le akarja mondani a programot.

2012-ben a légierő folytatta a tervezést a következő generációt képviselő bombázó-repülőgéppel kapcsolatban is. A haderőnem már régóta tervezi egy rendszercsalád kifejlesztését, amelybe beletartozna egy személyzettel is ellátható bombázó-repülőgép, amely képes lenne – többek között – nagy hatósugarú bevetésekre is. A többi nagyobb jelentőségű beszerzési tervhez hasonlóan a technikai-technológiai elképzeléseket – pénzügyi okok miatt – egyszerűsíteni fogják. Már bejelentették, hogy a költségek csökkentése érdekében az új repülőgép nukleáris csapásmérő képességének kifejlesztését elhalasztják. Ebben a fontos beszerzési tervben 2013-ban tendert írnak ki a vezető amerikai cégek részére.

A légierő tendert írt ki az elavuló kutatómentő helikopterei cseréjére is. Több pályázó, köztük a Northrop Grumman–Agusta Bell csoport is jelezte részvételi szándékát.

Szárazföldi erők

A szárazföldi haderő és a tengerészgyalogság nagymértékben megosztotta a háború terheit az elmúlt évtized két legutóbbi háborújában. Az afganisztáni kivonulás után a szárazföldi haderő feladatrendszere változni fog. A haderőnem, amely az elmúlt években elsősorban az iraki és az afganisztáni feladatokra készítette fel katonáit, olyan dandárokat alakít ki, amelyek a regionális körülmények igényeinek megfelelően különböző feladatok ellátására lesznek képesek. Tekintettel arra, hogy a külföldön bevethető katonák iránti igény kisebb lesz, ráadásul a védelmi költségvetés csökkentése még nagyobb mértékű is lehet, a szárazföldi haderő is létszámcsökkentésre kényszerül. A jelenlegi 45-ből nyolc dandárcsoportot (BCT – Brigade Combat Team) feloszltnak. Az első két megszüntetendő BCT – a 170. és a 172. – Európában állomásozik. Őket 2013-ban, illetve 2014-ben oszlatják fel.

Változik a BCT-k szervezete is. Feltehetően megmarad a dandárok modulrendszerű felépítése, de vizsgálják, hogy ezek a magasabbegységek szervezetszerű erőikkel és javadalmazásukkal mennyi ideig legyenek képesek harcolni. A jelenlegi norma 72 óra, de más opciókat – pl. a norma csökkentését 48 órára – is vizsgálnak.

A katonai vezetők nyilatkozatai szerint a szárazföldi erők felszerelését az ázsiai–csendes-óceáni térség stratégiai követelményeinek

megfelelően kell átalakítani. Eközben hangsúlyt kell fektetni a lég- és rakétavédelemre, valamint a kibertámadás és a zavarás elleni védelemre. Utóbbira azért kell felkészülni, mert a térségben – az iraki vagy afganisztáni viszonyoktól eltérően – az ilyen képességekre sokkal nagyobb mértékben lehet szükség.

A szárazföldi erők számára továbbra is prioritást élvez a szárazföldi harcjármű (GCV – Ground Combat Vehicle) kifejlesztése. A GCV egy olyan gyalogsági harcjármű lesz, amely igen jó túlélőképességgel, továbbá olyan belső térrel fog rendelkezni, amelyben egy rajszintű alegység elfér. A BAE Systems és a General Dynamics hozzávetőleg féltón tart a GCV kifejlesztésében, rövidesen megkezdődhet a következő tervezési, illetve gyártási szakasz, amelyre 2013-ban egy újabb versenytárgyalást írnak ki. A haderőnem folytatja a páncélozott többfeladati jármű (AMPV – Armored Multi-Purpose Vehicle) fejlesztését, és 2012 novemberében már előzetes javaslatokat kértek a potenciális gyártóktól. Az AMPV-től azt várják, hogy egységára ne haladja meg az 1,8 M USD-t. A tervek szerint a jármű nem minősül teljesen új fejlesztésűnek⁵, és várhatóan a lánctalpas M-113 PSZH-család járműveit váltja le a páncélosdandár-harcsoportoknál.

A szárazföldi haderő könnyű harcászati járművéről továbbra sincs döntés. Folyik az összhaderőnemi könnyű harcászati jármű (JLTV – Joint Light Tactical Vehicle) fejlesztése, de bizonyos egységet szeretnének elérni a MRAP-járművekkel – amelyek egy részét átalakítanák –, továbbá keresik a megerősített páncélzattal ellátott *Humvee* járművek korszerűsítésének lehetőségét is.

Az afganisztáni kivonulást követően csökken a tengerészgyalogság létszáma, 2017-ig 182 ezer főre. Az új kétlélű harcjárművek (ACV – Amphibious Combat Vehicle) fejlesztése elsőbbséget élvez. Az ACV egy vízi-szárazföldi jármű, tömege 31,75 t, sebessége vízen 15–18 km/h. Hatósugara alapján a parttól 20–21 km-re távolodhat el.

A tengerészgyalogság folytatja a kiegészítő eszköznek szánt tengerészgyalogsági szállító harcjármű (MPC – Marine Personnel Carrier) fejlesztését. A jármű a MRAP-hoz hasonló szintű védeltséget biztosítana, és csak szárazföldi vízi (nem tengeri) üszköképpéssel rendelkezne. Két ilyen jármű egy megerősített lövészraj szállítására lesz képes. A jármű gyártásával kapcsolatban javaslatokat kértek, és 2014-ben írnak ki pályázatot, feltehetően 580 db MPC vásárlására. A jövőben szolgálatba lépő ACV és MPC, valamint a már hadrendben lévő kétlélű partraszállító jármű (AAV – Amphibious Assault Vehicle) közötti teljesítménykülönbségek kiegyenlítése céljából korszerűsítéssel javítják 392 db AAV túlélési képességét, mozgékonyágát és egyéb paramétereit.

Haditengerészeti erők

A Pentagonban az Ázsia–Csendes-óceán térségével kapcsolatos új stratégiának megfelelően tervet dolgoztak ki a haditengerészeti erők átalakítására. 2020-ra a Nyugat-Csendes-óceán térségében 20%-kal kívánják növelni az amerikai tengerészeti jelenlétét. A flottaátcsoportosítás a honi vizeken is folytatódik. A hidegháborús időszak fele-fele arányú flot-

tamegosztása mára már megváltozott. A hajók 52%-a a nyugati parti vizeken és kikötőkben, míg 48%-a keleten állomásozik. A tengerészgyalogság áttelepítése is folyik. A hadihajók honi bázisainak 60%-a már az évtized végéig a nyugati parton lesz.

A hajóépítés területén a tengerészet folytatta a korábbi évek gyakorlatát és törekvéseit, vagyis nagyobb stabilitást elérni a beszerzés és a hajóépítés terén. Jonathan W. Greenert tengernagy, a haderőnem hadműveleti főnöke 2012 szeptemberében a tengerészet állapotáról pozitívan nyilatkozott. A hajóépítés szerinte a tervek szerint halad: a legújabb hat új konstrukciót képviselő egység határidőre vagy korábban elkészült, ráadásul a tervezett vagy annál alacsonyabb költségeken, és minőségük kifogástalan. Jelenleg 30 új hajótesten folyik a munka, a vízrebocsátások és az átadások a menetrendnek megfelelően történnek. Úgy tűnik, hogy a haditengerészet felhagyott a korábbi, jónak korántsem nevezhető beszerzési politikájával. A tengernagy azt is megemlíti, hogy a haderőnem számára a rövid távú hajóépítési tervekben a partraszállító hajók élveznek elsőbbséget. A tengerészgyalogság parancsnokának egy korábbi nyilatkozata szerint két expedíciós tengerészgyalogos dandár egyidejű bevetéséhez legalább 38 db ilyen eszközre lenne szüksége, de a haderőnem a jelenlegi feladatait a meglévő 33 hajóval is képes ellátni.

A régóta gondokkal küszködő San Antonio-osztályú partraszállító dokkhajó (LPD – Landing Platform Dock) hajótesténél újabb problémákat észleltek. Ennek ellenére a már szolgálatban álló hajókat rendszeresen a Földközi-tengerre, a Perzsa-öbölbe és a Csendes-óceán nyugati térségébe vezénylik. A hadszíntér-parancsnokok szerint igen nagy szükség van erre a hajótípusra.

2012-ben első alkalommal vezényelték a Közel-Kelet térségébe az első hadszíntéri kiszolgáló-támogató (AFSB – Afloat Forward Staging Base) hajót, a *Ponce*-t. Az eredetileg LPD-hajót korábban ki akarták vonni a szolgálatból, de később AFSB-vé alakították át. A hajó az év során egy nemzetközi aknamentesítő gyakorlat zászlóshajója volt a Perzsa-öbölben. Továbbra is a térségben tartózkodik négy amerikai aknamentesítő hajóval együtt.

A tengeraltjáró-flottánál folytatódik a Virginia-osztályú hajók határidő előtti átadása. Novemberben vízre bocsátották az osztály tízedik hajóját, a *Minnesota*-t. Ez a hajó a Block II sorozat utolsó tagja, és már folytak a Block IV sorozattal kapcsolatos tárgyalások is.

Az Ohio-osztályú ballisztikusrakéta-hordozó tengeraltjárók leváltásával kapcsolatos tervek szerint a haditengerészet rövidesen kutatási és fejlesztési megbízást ad ki, az első új egységet 2021-ben szeretnék szolgálatba állítani.

A repülőeszközök terén új fejlemény, hogy márciusban az Eglin légibázison megkezdődtek a kísérleti repülések az F-35 típusú gépekkel, amelyekből ebben a tesztközpontban 22 db állomásozik. Itt történik az új repülőgépek oktatói és technikai állományának a kiképzése is. Az F-35B rövid felszállású/függőleges leszállású (STOVL – short take-off/vertical landing) változatra korábban bejelentett felszállási tilalmat Panetta védelmi miniszter ja-

nuárban egyéves próbaidőre felfüggesztette, miután a gépekkel kapcsolatos korábbi gondok felszámolására irányuló intézkedéseket a Pentagon elfogadta.

Augusztusban egy F-35B repülőgépről – a gép összes variánsai közül elsőként – fegyvert alkalmaztak vízfelszíni cél ellen az egyik atlanti-óceáni kísérleti lőtérén. Folytatódik az F-35C változaton lévő fékezőhorog hibájának a megszüntetése (a horog nem akadt be a fékezőkötélbe, vagy nem rögzült ott megfelelően).

A tengerészet folytatja a pilóta nélküli repülőeszközök rendszeresítésével kapcsolatos tervek megvalósítását. A Northrop Grumman X-47B típusú kísérleti pilóta nélküli harci repülőgépe júliusban végrehajtotta első repülését, és várhatóan 2013-ban kezdődnek a hajóról történő fel- és leszállást is magukban foglaló kísérletek. Ugyancsak 2013-ban, amikor majd a *San Antonio* partraszállító hajó feladatteljesítésre kifut, lesz a fedélzetén egy *Scan Eagle* típusú pilóta nélküli repülőeszköz (UAV – Unmanned Aerial Vehicle) is.

2013-ban a haditengerészet bővíteni fogja a Rotában (Dél-Spanyolország) lévő bázisát. Az újabb kikötői és kiszolgálólétesítmények további négy romboló állomásoztatását teszik majd lehetővé, az USA európai rakétavédelmi tervei megvalósításával összefüggésben. 2015-től négy Arleigh Burke-osztályú, ballisztikus rakéták elleni *Aegis* típusú védelmi rendszerrel felszerelt romboló fog állomásozni a spanyol kikötőben.

A part menti vizekre tervezett hadihajók (LCS – Littoral Combat Ship) közül az elsőt, a *Freedom*ot 2013 második negyedévében Szingapúrba vezénylik, ahol a haditengerészet négy hasonló hajót kíván állomásoztatni. Emellett folytatódnak a tengeri kísérletek azokkal az eszközökkel, amelyek képessé teszik az LCS-hajókat felszíni és tenger alatti célok támadására, valamint aknamentesítésre.

KANADA

Kanadában a 2011. évi általános választásokon a Konzervatív Párt nyert, így többévi kisebbségi kormányzás után Harper régi-új miniszterelnök több figyelmet fordíthat a fegyveres erőkre és az ország védelmére.

Kanada 240 Mrd CAD⁶ értékű beszerzési tervet kíván megvalósítani az elkövetkező 20 év során. Az ország gazdaságát, a nyugati országok zömével ellentétben, a globális pénzügyi válság kevésbé érintette, ezért a védelmi kérdéseket – a költségvetési megszorítások és a kanadai csapatok Afganisztánból történő kivonása ellenére is – a kormány a jövőben továbbra is prioritással kezelheti. Folytatódik a harci feladatokat ellátó 950 fős kontingens kivonása Kandahar tartományból, eközben megszünik a műveleti feladata, de a kiképzők az afgán hadsereg felkészítésének elősegítése érdekében 2014 végéig az országban maradnak.

Kanadában a katonai beszerzésekért a Nemzetvédelmi Minisztérium és a Közmunkaügyi és Kormányzati Szolgáltatási Minisztérium közösen a felelős. Meg kell jegyezni, hogy a két minisztérium közötti együttműködésen van még mit javítani. Az Állami Számvevőszék megállapítása szerint a védelmi kiadások terén

tülköltekezés történt, az F-35 típusú repülőgépek beszerzésével kapcsolatos döntéshozatali folyamat kezdeti szakaszában pedig az államnak a kívántnál kisebb volt a beleszólása. A megállapítás szerint a beszerzési folyamat kötelező lépései közül több kimaradt, ami oda vezetett, hogy az alternatívák kellő vizsgálata nélkül döntöttek a gépek beszerzéséről. Az ipar különösen kifogásolja, hogy a szerződésből kimaradt az ellentételezés. A hibáért elsősorban MacKay korábbi nemzetvédelmi miniszter közvetlen törzsét okolják.

A Harper-kormány megpróbálta a gondokat elsimítani azzal, hogy a Közmunkaügyi és Kormányzati Szolgáltatási Minisztérium a beszerzés teljes felülvizsgálatára miniszteri biztost nevezett ki. A miniszteri biztos egyik feladata Kanada védelmi képességének felmérése lesz olyan szemszögből, hogy miként lehet a beszerzésekkel úgy fejleszteni a hazai ipart, hogy az ne menjen a külföldi gyártókkal meglévő partneri kapcsolat rovására.

A haditengerészetnél a korábban meghirdetett 33 Mrd CAD összegű hajóbeszerzési program folytatódik. 2001-ben egy kanadai céget (Irwin Shipbuilding) bízták meg 21 hadihajó építésével. Egy másik, ugyancsak kanadai hajógyár hét, nem harci hajót épít az elkövetkező 20–30 év folyamán. Több hajó – támogatóhajók, hadihajók, sarkvidéki partmenti járőrhajók – megrendelésére rövidesen sor kerül úgy, hogy egyes alrendszereket (pl. fegyverzetet, tűzvezető és navigációs berendezéseket) külön szerződés alapján alvállalkozók gyártsanak le.

A szárazföldi erők részére a Textron cég egy 600 M CAD értékű megrendelést kapott 500 db harcászati páncélozott jármű gyártására. Egy másik, közelharc megvívásához tervezett harcjármű gyártására a közeljövőben adnak megbízást.

LATIN-AMERIKA

Az elmúlt év során több latin-amerikai ország fegyveres erői a hagyományos védelmi feladat helyett egyre inkább a belső rendfenntartásban vettek részt, különösen a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni küzdelemben. A változás azt jelenti, hogy további forrásokat kell felhasználni a megnövekedett járőrzési feladatokra, mozgékonyra és infravörös berendezésekre. Ennek megfelelően partmenti és partközeli hajók, kisméretű hadihajók, irányító-vezető harcálláspontok, turbólégcsavaros könnyű repülőgépek, pilóta nélküli repülőeszközök és fokozott védelemmel ellátott járőrhajók beszerzésére került sor. Néhány ország hagyományos fegyverzetet is vásárolt, ilyen például Brazília és Venezuela.

Dilma Roussef brazil elnökön kijelentette, hogy támogatja a ProSub atom-, illetve hagyományos meghajtású tengeralattjáró, a VMR Gurani páncélozott jármű (kerékképlet 6x6) és a KC-390 légi utántöltő/szállító repülőgép beszerzését célzó programot. A nagyobb összegű beszerzéssel kapcsolatos többi döntést, mint pl. a következő generációs repülőgép kiválasztása és a PROSUPER hadihajóprogram (amelynek keretében öt 6000 tonnás fregattot, öt óceáni járőrhajót és egy harctámogató hajót kívánnak építeni), egyelőre elhalasztották.

Bár az erők hatékony felhasználásának

felülvizsgálata központi feladat, a brazil fegyveres erők részt vesznek határbiztosító feladatokban is a határ több szakaszán. Augusztusban a szárazföldi haderő 6,7 M USD értékű megbízást adott egy vállalkozónak a SISFRON határfigyelő berendezés gyártására.

Az elmúlt évben Hugo Chávez venezuelai elnök 5 Mrd USD értékű szerződést írt alá, elsősorban orosz és kínai cégekkel, és eltökélt az ország fegyveres erőinek további korszerűsítésében. Az ország harckocsikat, páncélozott harcjárműveket, légvédelmi eszközöket, helikoptereket és tüzérségi eszközöket szerez be.

Kolumbiában és Peruban a drogcsempészek által finanszírozott gerillacsoportok több régió biztonságát veszélyeztetik. Bár a kolumbiai kormány és a magát Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erőnek nevező felkelőcsoport közötti tárgyalások elkezdődtek 2012-ben, ennek ellenére – Juan Manuel Santos elnök bejelentése szerint – a fegyveres erők létszámát 25 ezer fővel növelik. Pilóta nélküli repülőeszközöket és szállító repülőgépeket szereznek be. Peruban a hadsereg az elsősorban a fővárostól délkeletre fekvő területeken aktív Shining Path (Fényes ösvény) és más felkelőcsoportok elleni harcra koncentrált. A műveletek támogatása érdekében, többek között, 20 szállítóhelikoptert és fejlett felderítőeszközöket szereznek be.

A Peña Nieto mexikói elnök vezette, 2012. december 1-jén megalakult új kormány átdolgozza a jelenlegi nemzetbiztonsági stratégiát, amelyben a fegyveres erőknek nem elsődleges, hanem csupán támogató feladatokat szánunk. A harci feladatokat egy újonnan létrehozandó, úgynevezett közbelső erő, a Nemzeti Csendőrség veszi át. Az USA támogatja Mexikót a Merida Kezdeményezés⁷ keretében, az ezen a csatornán eljuttatott amerikai támogatás 2012 szeptemberére elérte az 1,9 Mrd USD-t. A program keretében 2013-ban Mexikó további három UH-60M Black Hawk helikoptert kap.

A Dél-amerikai Nemzetek Uniója (UNASUR) keresi a regionális védelmi együttműködés lehetőségeit a beszerzésben és a kutatás-fejlesztésben. Ezek a területeken 2012-ben több szerződésről számoltak be, ilyen például a folyamatos hadihajók gyártása Kolumbiában a brazil fegyveres erők részére. Argentínában folynak a tárgyalások az UNASUR 1-nek nevezett többfeladatú alapképző repülőgéppel szemben megfogalmazandó igények kialakításáról.

EURÓPA

A pénz, illetve annak hiánya Európa legnagyobb gondja, mivel a védelmi pénzügyi kereteket az állami tartozások törlesztése miatt csökkentik. A szükség azonban erősítette az egységet, 2012-ben több európai ország kereste az együttműködést számos területen, a védelmi alapelvektől a beszerzéseig.

Európában – ahol továbbra is súlyos a gazdasági helyzet – 2012-ben a legfontosabb kérdés a pénzügyi támogatások csökkentésének menedzselése volt. Több új elgondolás született, köztük a NATO Smart Defence (okos védelem) és az EU pooling and sharing (a védelmi képességek csoportosítása és meg-

osztása) kezdeményezése, amelyek célja a katonai képességek csökkenő trendjének a megállítása, ami az egyre szűkebb pénzügyi keretek miatt szükséges. Az év folyamán a tervezett afganisztáni kivonulás is jelentős eseménynek számított. Néhány vezető európai ország úgy döntött, hogy a hadszíntérről már korábban visszavonja erőit.

Nem javult a nyugati országok és Oroszország közötti hűvös kapcsolat, amely elsősorban a tervezett ballisztikus rakéta elleni védelem miatt alakult ki. Európa attól tart, hogy ebben a projektben az USA magára hagyhatja, mert figyelme egyre inkább a Csendes-óceán térségére fókuszálódik. Az Európa határvidékén korábban kirobbant konfliktusok – köztük a szíriai és a hegyi-karabahi – a kontinens számára 2013-ban is kihívást fognak jelenteni.

Továbbra is Afganisztán bizonyult a legfontosabb nemzetvédelmi kérdésnek Európában, mert a legtöbb ország hadserege jelenleg is képviselteti magát ezen a hadszíntéren. Az ISAF-misszió 2014-es befejezésének tervezését az európai nemzetvédelmi minisztériumok nagy gonddal végzik.

A pénzügyi gondok miatt csökkentek a hadikiadások, emiatt több fontos beszerzési programot töröltek. Az Egyesült Királyság Védelmi Minisztériuma májusban bejelentette, hogy egy 38 Mrd GBP (61 Mrd USD) nagyságú, pénzügyileg nem támogatott, beszerzéssel kapcsolatos „fekete lyukat” találtak a költségvetésben. A költségek megnyirbálásával és egyes programok törlésével, ha nehezen is, de sikerült a költségvetési problémát megoldani, és ráadásul a minisztérium végül is jól járt. Ugyanis kormányzati tartalékból a minisztérium 12 Mrd GBP-t kapott, ezzel a kiegészítéssel pedig új beszerzéseket indíthattak el, és finanszírozni tudták a futó projektek extra kiadásait is.

A korábbi években az európai védelmi miniszterek helyzete egyáltalán nem volt irigylésre méltó, és nem volt ez másképp 2012-ben sem. Új védelmi minisztert vezettek ki az év során Csehországban, Észtországban, Franciaországban, Grúziában, Görögországban, Hollandiában, Norvégiában, Romániában, Oroszországban és Szerbiában. Több országban, köztük az Egyesült Királyságban új védelmi miniszterhelyettesek kerültek a tárca vezetésébe.

Törökországban a szíriai konfliktus gyors eszkalációja aggodalmakat keltett. Emiatt Ankara jelentős erőket csoportosított a szíriai határ körzetébe, hogy megakadályozza a szíriai berepüléseket. A helyzet novemberben súlyossá vált, ekkor a török vezetés azt kérte a NATO-tól, hogy Patriot típusú légvédelmi rakétákat telepítsen a szíriai rakétafenyegetés ellensúlyozására (ilyen akcióra már volt példa az első és a második öbölháborúban is). A NATO a rakétatelepítési igényt december 4-én jóváhagyta.

Törökország számára 2012 a nemzetvédelem szempontjából igen bonyolult év volt. Felerősödtek a Kurd Munkáspárt (PKK) által szervezett véres akciók az ország déli és keleti részeiben. A hadsereg fölötti politikai ellenőrzésért folytatott hatalmi harc szeptemberben kulminált, amikor számos aktív és korábban a hadsereg kötelékében szolgált katonát ítéltek el a „Baljöz” (Pöröly) elnevezésű puccskísér-

letben való részvétel miatt. Törökországban ez igen kényes kérdés a hadsereg történelmileg kialakult sajátos vezető szerepe miatt, de a kormány elszántnak tűnik abban, hogy ne tolerálja az ellentmondást.

A kaukázusi konfliktushelyzet még mindig nem oldódott meg, Örményország és Azerbajdzsán álláspontja Hegyi-Karabah kérdésében nem változott. A két ország gyakorlatilag jelenleg is háborúban áll. A térségben a feszültség júniusban határ menti összecsapásokkal újból kiéleződött. Mindössze négy évvel a délszétiai háború után Grúziával kapcsolatban olyan kérdések fogalmazódtak meg, hogy az Ivanisvili miniszterelnök és Szaakasvili elnök közötti ellentét nem vezet-e az ország destabilizálásához.

Franciaországban az elnökváltás jelentős változásokat hozott a politikában. A korábbi ígéret, amely szerint a francia erők 2012 végére kivonják Afganisztánból (emiatt fennállt egy elhamarkodott, általános kivonulás veszélye), novemberben módosult. A bejelentés szerint Franciaország nem vonul ki a bejelentett időben, de harci műveletekben már nem vesz részt.

Légiőrő

Holland elnök a francia külpolitikában bizonyos változást kezdeményezett, amely a korábbi, az Egyesült Királysággal való szorosabb kapcsolatok helyett egy szélesebb, páneurópai irány felé mozdult el. London és Párizs ugyan július hónapban szerződést írt alá egy pilóta nélküli harci repülőeszköz (UCAV – Unmanned Combat Air Vehicle) kísérleti példányának a megépítéséről, amelynek célja a brit BAE System és a francia Dassault legújabb UCAV-fejlesztési eredményeinek egyesítése lett volna (az eszköz első repülésére decemberben került sor), de Franciaország jelezte, hogy ebben a projektben az ország számára kívánatosabb lenne egy szélesebb, európai szintű együttműködés. Ebben viszont az Egyesült Királyság érdekeltséget tanúsított. Egy másik brit-francia együttműködés, amely egy közepes magasságban hosszú repülési időre (MALE – Medium Altitude Long Endurance) képes UAV kifejlesztésére irányult, szintén megfeneklett, mert a franciák német partnert választottak.

Európa számára igen hátrányos helyzet alakult ki az UAV-eszközök fejlesztése terén, amelyben az Egyesült Államok és Izrael jár élen. Egyetlen vezető európai gyártó ajánlatában sem szerepel MALE UAV, az ezzel kapcsolatos nemzeti programok csúsznak, ez a helyzet 2013-ban sem változik. Franciaország és Németország minimális számú UAV-készlettel rendelkezik, e téren a közeljövőben jelentős változás nem várható. Az Egyesült Királyság folytatja a kísérleteket az izraeli gyártmányú, lízingelt *Hermes 450* típusú eszközzel, amelyekből egy októberi nyilatkozat szerint már 11 db lezuhant. Az Egyesült Királyságban a Thales cég a *Hermes 450* eszközön alapuló, részben brit fejlesztésnek tekinthető Watchkeeper-programmal kapcsolatban 2012-ben több halasztást volt kénytelen bejelenteni. A 2014-es afganisztáni kivonulásig ez az UAV már nem lesz bevezethető állapotban.

Az UAV-ok kivételével az európai országok 2012-ben jelentős előrelépést értek el a közös

repülésügyi programok terén. Legjelentősebb a NATO 1,7 Mrd USD költségű szövetségi földi felderítő (AGS – Alliance Ground Surveillance) programja, amelyről májusban a chicagói NATO-csúcson született megállapodás. Egy húszéves tervezési időszak után 14 ország – az Amerikai Egyesült Államok, Bulgária, Luxemburg, Németország, Norvégia, Olaszország, Románia, Szlovákia és Szlovénia, valamint Lengyelország (amely októberben opciót jelentett be a csatlakozáshoz, miután korábban, 2009-ben kilépett) – kezdetben öt db Block 40 sorozatú RQ-4 *Global Hawk* típusú HALE eszközt fog működtetni a szicíliai Sigonella légibázisról.

Novemberben teljes hadműveleti képességet jelentett a NATO-nak a hadászati légi szállítási képességgel (SAC – Strategic Airlift Capability) rendelkező nehéz légi szállító ezrede, amelyben 11 európai ország és az USA három Boeing C-17A *Globemaster III* típusú hadászati szállító repülőgépet üzemeltet.

Európában a hadászati légi szállítás iránti igény továbbra is fennáll, részben az afganisztáni csapatcsökkentések miatt. Elsősorban ilyen megfontolásból az Egyesült Királyság februárban egy újabb C-17-es vásárlására jelentett be opciót, így a típusból összesen nyolc darabbal fog rendelkezni. Az európai államok a hadászati légi szállítási igényeik kielégítését azonban elsősorban az Airbus A400M típusú repülőgéptől várják, amelynek gyártási előkészületei 2012-ben rendben folytak. Májusban a típus megkapta az előzetes repülési engedélyt az illetékes európai légügyi hatóságtól, bár a gép nemzetközi együttműködésben készülő TP-400-D6 típusú turbólégcsavaros hajtóművénél csapágykifáradást és más gondokat észleltek. A Farnborough-ban júliusban tartott légi bemutatón a repülőgépet hivatalosan *Atlasz*nak⁸ keresztelték el. Augusztusban már azt jelentették be, hogy a gép sorozatban gyártott első két példányát, amelyet Franciaország kap, a hajtóműnél észlelt problémák miatt csak késéssel tudják leszállítani. Az első öt kísérleti repülőgép júniusban először repült alakzatban, ugyanakkor a spanyolországi Sevilában folyik az első négy sorozatban gyártott gép végszerelése.

2012-ben Európában – a már említett gyártási gondok ellenére – jelentős előrelépés történt az F-35 *Lightning II* típusú vadászbombázó repülőgép jövőjét illetően. Norvégia és Törökország érvényes megrendeléseket adott a gépre. Az Egyesült Királyság részére gyártott első gép áprilisban szállt fel először. Hollandia áprilisban hivatalosan „megkapta” az első harci gépet, bár a holland kormány áprilisi bukását követően a parlament júliusban úgy szavazott, hogy az ország kivonul a programból, de a voksolás idején az országnak nem volt kormánya, a döntés így nem lehetett érvényes. Ez az eset is rámutatott azokra az ellentmondásokra, amelyeket az F-35 típusú repülőgép ára és hatékonysága közötti aránytalanság váltott ki.

Norvégia az első két gépre júniusban adta le a rendelést. Összesen 52 db F-35A típusú, hagyományos fel- és leszállásra tervezett repülőgépet szereznek be. A norvégok programban való részvételét illetően fontosnak tekinthető: az USA hozzájárult ahhoz, hogy támogatja a Kongsberg típusú többfelada-

tú csapásmérő rakéta (JSM⁹ – Joint Strike Missile) integrációját az F-35 típusú repülőgépekre. Norvég szállítások szerint az ország 60 Mrd norvég koronát (10 Mrd USD) költ az F-35-ös programra, a még 2008 novemberében kalkulált összeg háromszorosát, amikor a Saab JAS 39 *Gripen* helyett az F-35 mellett döntöttek.

Törökország januárban adta le első megrendelését két repülőgépre, az altípus feltüntetése nélkül. Az Egyesült Királyság hosszabb hezitálás után úgy döntött, hogy megváltoztatja korábbi opciós rendelését. A 2010-es védelmi felülvizsgálatban megfogalmazottakkal ellentétben nem az F-35C katapultos felszállásra és fékhorgos leszállásra képes, repülőgép-hordozóra tervezett változatot választják, inkább visszatérnek az eredeti döntésükhöz, és a „hagyományos” STOVL F-35B variánszt rendelik meg.

Dániában ma még bizonytalan az F-35 esetleges megrendelése. Az öregedő F-16 típusú gépek esedékes cseréjéről 2010 óta tart a vita. Dánia eddig már 210 M USD-t investált az F-35-ös programba mint 3. fokozatú résztvevő, de a konkrét megrendelés még várat magára. A magas ár miatt a repülőgép beszerzésével kapcsolatban nagy az országon belüli ellenállás, így más típusok beszerzése, mint a Boeing F/A-18E *Hornet*, a Saab JAS 39 *Gripen* és az Eurofighter *Typhoon* is számításba került. A Nemzetvédelmi Minisztérium november 30-án bejelentette, hogy a versenytárgyalást újraindítják, és a döntés 2015-ben várható.

A *Gripen* számára az év vegyes eredményeket hozott. Fontos lépésként értékelhető, hogy a következő generációt képviselő E/F altípusokkal a repülőgép jövője biztosítottnak látszik. Ezekből Svédország 60–80 darabot kíván vásárolni. A svéd bejelentést követően Svájc vásárlási szándékot jelentett be 22 db repülőgépre, ezzel a *Gripen E* megrendeléseinek száma 100-ra emelkedett (a svájci bejelentést követően Svédország úgy nyilatkozott, hogy a kétüléses *Gripen F* változatról nem rendel). Magyarország a Svédországtól lízingelt 14 db *Gripen C/D* repülőgép szerződését január 30-án 2026-ig meghosszabbította. A Saab viszont nem tudott megegyezni a csehekkel a 14 db *Gripen* lízingje meghosszabbításáról. A tárgyalások a költségek miatt júliusban megszakadtak, de a cseh Nemzetvédelmi Minisztérium novemberi bejelentése szerint új vadászrepülőgép-tendert írnak ki, ha a Saab céggel folytatott tárgyalások 2012 végéig nem hoznak eredményt. December 4-én a cseh minisztérium arról számolt be, hogy új ajánlatot kaptak. A Saab a lízingköltségeket 10%-kal hajlandó csökkenteni, az ajánlat 2013 első negyedéve végéig érvényes.

Az Eurofighter *Typhoon* nem a legszerencsésebb évet zárta. Folytak a csatározások Spanyolországgal a vásárláshoz nyújtott hitelek visszafizetéséről, és több megrendelő csökkenteni szeretné a korábban megrendelt repülőgépek darabszámát. Szeptemberben Spanyolország egy 1,78 Mrd EUR (2,27 Mrd USD) összegű hitelt vett fel védelmi megrendelése finanszírozására, ebből 1,17 Mrd EUR-t a már leszállított *Typhoon* gépekkel, az A400M szállító repülőgéppel és a *Tiger* harci helikopterrel kapcsolatos fizetési kötelezettségekre fordítottak. Madrid bejelentette, hogy 15 db

Eurofighter gép átvételét három évvel későbbre, 2015-re halasztja.

Év végén előrelépés történt az Eurofighter jövőbeni fejlesztésével kapcsolatban. A repülőgép első fázisban végrehajtandó korszerűsítésével összefüggő repülési tesztek októberben folytatták. December 6-án már arról számoltak be, hogy az MBDA cég *Meteor* típusú, látóhatáron túli hatótávolságú levegő-levegő (BVRAAM – Beyond-Visual-Range-Air-to-Air Missile) rakétájával sikeresen befejeződtek a kísérletek.

A Dassault cég *Rafale* típusú repülőgépe az indiai vadászbombázó-tender győztese lehet, az azonban nem valószínű, hogy ez a gép lesz a nyerő az Egyesült Arab Emírátsokban. Európa számára nagyobb jelentőséggel bír, hogy a francia légierő átvette a Thales cég aktív fázisvezérelt antennarácsal szerelt (AESA – Active Electronically Scanned Array) radarral ellátott első harc képes *Rafale* repülőgépét. A *Rafale* az első olyan európai harci repülőgép, amelyet – a *Gripent* és a *Typhoon* megelőzve – AESA-val szereltek fel.

Előrelépés történt a francia hajózátképzésben is. Augusztusban bejelentették, hogy a Cassidian cég 13 db *Cirrus SR20* és 7 db *Cirrus SR22* típusú repülőgépet fog vásárolni a francia légierő és a haditengerészet hajózátképzéséhez. Franciaország 2006-ban döntött úgy, hogy a pilótaképzést a vállalkozói szférára bízta, a megbízást 10 év időtartamra az EADS nyerte el.

Bulgária 2012-ben folytatta az új harci gépek beszerzésére irányuló tárgyalásokat. A szolgálatban lévő MiG–21bis *Fishbed* és a Szu–25K/UBK *Frogfoot* lecserélése érdekében februárban információt kért a portugáloktól az értékesítésre azért F–16AM/BM típusú repülőgépekről. Októberben bolgár források arról számoltak be, hogy az országnak a repülőgépek lecserélésére 400 M USD körüli összeg áll rendelkezésre. A beszerzés lehetséges forrásaként az Amerikai Egyesült Államok, Belgium, Hollandia, Németország, Norvégia, Olaszország és Portugália jöhet szóba, de a JAS 39 *Gripen* is versenyben van.

Románia is szeretné a rendszerben lévő MiG–21 *Lancer* típusú repülőgépeit lecserélni, de szerződés bejelentésére nem került sor. Bukarest Hollandiától és Portugáliától kért ajánlatot, majd mint az egyedüli számításba jöhető forrással, májusban Portugáliával kezdett tárgyalásokat. Nem biztos, hogy Románia és Bulgária tervezett repülőgép-vásárlásához a fedezet rendelkezésre áll. Az EU kifogásolja, hogy egyik ország sem hirdetett nyílt tendert, bár mindkét hadsereg részére a technika váltása egyre sürgetőbbé válik, ugyanis a MiG–21 típusú repülőgépek hamarosan elérik naptári élettartamuk felső határát.

Az afganisztáni műveletek csökkenése ellenére az Eurocopter AS665 *Tigre/Tiger* típusú helikoptereket Franciaország után Németországban és Spanyolországban is rendszeresítik. A francia erők a helikoptert 2010-ben vetették be először Afganisztánban.

Az NH Industries NH90 típusú általános rendeltetésű helikoptere az átadások többszöri halasztása után jelentős lépéseket tett a szolgálatba állításhoz vezető úton. Augusztusban Olaszország NH90 helikoptereket telepített Afganisztánba, Németország is hasonló lépés-

re készül 2013 elején. Franciaország az első NH90 harcászati szállítóhelikoptert januárban állította szolgálatba. Az aktív szolgálatban elért sikerek ellenére ez a helikopter sem kerülhet el a költségvetési szigorításokat. Júliusban Portugália kivonult az NH90 programból, lemondta a tervezett 10 helikopter beszerzését és így 420 M EUR-t (532 M USD) takaríthat meg. Norvégia augusztusban azzal fenyegette meg a gyártót, hogy kivonul a programból és Sikorsky *Seahawk* típusú helikoptereket vásárol, mert a megrendelt 14 db helikopter leszállítása a többszöri határidő-módosítás ellenére is késlett. Feltehetően a határozott fellépés hatására az ország november végén átvethette az első NH90 típusú helikopterét.

Dániában a *Seahawk* helikopter *MH-60R* típusjelzésű változata nyert az AgustaWestland *AW159 Wildcat* és az Eurocopter AS565 MB *Panther* forgószárnyasai ellenében a haditengerészeti helikopterek tenderében. A beszerzés összege 4 Mrd dán koronára (686 M USD) tehető. A svéd légierő januárban átvette a 15 db megrendelt UH–60M *Black Hawk* helikopter első példányát. Márciusban az olasz légierő megkapta az első *HH–139A* típusú kutató-mentő helikopterét, amelyből 10 darabot szereznek be.

Az orosz légierő 30 db Kamov Ka–226 *Hoodlum* könnyű helikoptert vásárol általános és összekötői feladatokra.

Hollandia 11 db új CH–47F *Chinook* típusú helikopterrel kívánja felváltani a régebbi CH–47D altípusokat. Februárban az Egyesült Királyságban műszaki problémák jelentkeztek a brit korszerűsítésű *Chinook HC.2/2A/3* és *HC.6* helikoptereknél, emiatt afganisztáni telepítésüket elhalasztották. Novemberre a hibák zömét kijavították, így a gépek az év végén készen álltak az első afganisztáni bevetéshez.

Lengyelország, amely Európa egyik sikeres gazdaságával rendelkezik, képes volt további forrásokat biztosítani a nemzetvédelem részére. Júliusban a légierő további öt Airbus Military C295M típusú harcászati szállító repülőgépet rendelt a meglévő 16 mellé. Márciusban tendert írtak ki 26 db közepes többfeladatú helikopter beszerzésére, amelyekkel a Mi–8/14/17 típuscsalád forgószárnyasait váltják fel. A megrendelni kívánt mennyiséget szeptemberben mennyiségileg 70-re, értékben 8 Mrd zlotyra (2,5 Mrd USD) növelték. A helyi gyártókkal együttműködve a Sikorsky cég az S–70i *Black Hawk*, az AgustaWestland az AW149, míg az Eurocopter az EC 725 *Caracal* típust ajánlja.

A lengyelek augusztusban átvették az amerikai légierő felesleges készletéből vásárolt öt C–130E *Hercules* szállító repülőgépgép utolsó darabját. Októberben Varsó bejelentette kivonulási szándékát az Aeronautics Aerostar cég UAV-programjából. A tervek szerint 2013-ban tendert írnak ki MALE UAV-ok beszerzésére.

Európában 2012-ben megkezdtek néhány régebbi harci repülőeszköz kivonását. A német légierő júniustól egyre kevesebb üzemidővel működteti a McDonnell Douglas F–4F ICE típusjelű korszerűsített felderítő repülőgépeit, amelyeket 2013 közepén terveznek kivonni a szolgálatból. A görög légierő döntése értelmében az RF–4E *Phantom II* repülőgépeket 2014 végéig kivonják a szolgálatból. Ugyancsak tényként jelentették be, hogy a hellén légierő

csak 2013 végéig tartja szolgálatban Northrop Grumman A–7A/TA–7C *Corsair* típusú gépeit. Ennek a repülőgépnak a görögök az utolsó üzemeltetői, így a gépek leállítása egyben az 1966-tól szolgálatban álló típus végleges kivonását is jelenti. Júniusban az Egyesült Királyságban bejelentették, hogy a tervezettnél két évvel korábban, 2019-ben kivonják a szolgálatból a *Tornado GR.4* típusú csapásmérő repülőgépeket, de nem elképzelhetetlen egy ettől korábbi kivonási időpont sem.

Szárazföldi erők

A szárazföldi fegyverzet terén Európa esemény nélküli évet zárt, ahogyan a Párizsban 2012 júniusában megrendezett Eurosatory szárazföldi fegyverzeti kiállításon sem történt semmi rendkívüli.

Az Egyesült Királyságban a Lockheed Martin vezetésével folytatódik a *Warrior* típusú gyalogsági harcjármű egy évvel ezelőtt elkezdett képességfenntartó programja. A projekt az év során átesett a különböző ellenőrzéseken, év végén már az átfogó tervek elfogadása esedékes. Egy másik program keretében a General Dynamics UK vezette cégcsoport júniusban elkészítette a különleges felderítő jármű első járóképes tesztjárművét, bár még nincs megrendelés rá, holott a projekt a Nemzetvédelmi Minisztérium 2012. évi átfogó pénzügyi tervei között szerepelt. A szárazföldi haderő januárban ünnepélyes keretek között átvette az első szériagyártású *Terrier* típusú páncélozott műszaki járművet.

Folytatódik a brit szárazföldi haderő átalakítása a júliusban meghirdetett csökkentésekkel összhangban. A tervek szerint 17 zászlóalj szintű szervezetet szüntetnek meg vagy helyeznek tartalékba a 2010. évi stratégiai védelmi felülvizsgálat által előírt 20 ezer fős csökkentés végrehajtása érdekében. A szárazföldi haderő számára a fegyverzetbeszerzés terén talán gyógyírt jelenthet, hogy a költségvetés kiegyensúlyozását célzó májusi vizsgálat során felszabadult keretekből a General Dynamics cég *Foxhound* típusú, könnyű védettséggű járójárművéből újabb példányokat rendelhetek. A haderőnem a járműből, amely Afganisztánban májusban mutatkozott be, augusztusban és novemberben további 25, illetve 15 darabot rendelt.

Januárban Svédországban a BAE System BvS 10 típusú terepjáró járműve (ATV – All-terrain Vehicle) nyerte a versenyt a szingapúri ST Kinetics cég *Warthog* ATV járművével szemben a régebbi Bv206 ATV járművek lecserélését célzó tenderen. Svédország feltehetően 48 db BvS 10 típusú járművet vásárol 700 M svéd korona (100 M USD) értékben, míg 127 járművet Svédországban gyártanak le. Októberben a francia szárazföldi haderő átvethette a korábban megrendelt 53 db ilyen járművét. A brit tengerészgyalogságnál viszont májusban leállították a BvS 10 típusú járművek üzemeltetését a korszerűsítési program késedelme miatt. Franciaország szárazföldi haderője december végén kapta meg a korábban rendelt 200 db 4x4-es kerékképletű *Panhard Mk3* típusú kisméretű páncélozott jármű (PVP – Périts Véhicule Protégé) utolsó példányait. A 2012-ben felmerült költségvetési megszorítások ellenére további 100 hasonló jármű megrendelése várható.

Norvégia 144 db új, illetve felújított CV90 típusú gyalogsági harcjárművet rendelt a BAE Systems cégtől 6 Mrd korona (1 Mrd USD) értékben. A szárazföldi haderő összesen 146 új és felújított CV90 járművel fog rendelkezni. A teljes költség eléri az 1,6 Mrd USD-t. A csomagba beletartozik a kiképzés, a logisztika, a tartalékalkatrész-ellátás, valamint néhány pilóta/vezető nélküli légi, illetve földi jármű is.

Októberben Portugália lemondta a General Dynamics *Pandur II* típusú járműveire (8x8) szóló, eredetileg 260 darabos rendelés utolsó részletét (94 jármű). Ebben nyilván megtakarítási okok játszottak szerepet, de a gyártó egyeztetéseket követel, mert állítása szerint a maradék eszközök leszállításának leállítása nem volt jogszerű.

A német Védelmi Minisztérium júniusban azt közölte, hogy az eredetileg tervezett 405 db *Puma* típusú gyalogsági harcjárműből 55 darabbal kevesebbet rendel, és ezzel 314 M EUR (391,2 M USD) megtakarításra tehet szert.

Egy másik jelentős rendelésállomány-csökkentésre Szlovéniában került sor a *Patria* típusú páncélozott modulrendszerű járműveknél (AMV – Armoured Modular Vehicle). A finn gyártó szeptemberben bejelentette, hogy megegyezett a szlovénnel, és a már átadott 30 db 8x8-as kerékképletű járművel a program befejeződött. A szlovének eredetileg 135 járművet rendeltek. A késések és a finanszírozási gondok már 2010 márciusában is prognosztizálhatók voltak, s ezek egyértelműen jelezték, hogy a projekt veszélyben van.

Februárban a görög szárazföldi haderő felhatalmazást kapott 12 db M577A1 típusú mozgó vezetési pont vásárlására a németek felesleges készletéből.

Ami az új beszerzéseket illeti, Csehország új MRAP-járművekkel kívánja felváltani a rendszerben álló régebbi változatokat. Tendert írnak ki 30 db ilyen járműre 1 Mrd cseh korona (50,3 M USD) értékben. A járművek átvétele 2014 elején kezdődhet meg.

Dánia továbbra is nyitva hagyta a kérdést, hogy az M-113 típusú lánctalpas PSZH-it felváltó harceszköz lánctalpas vagy kerekes legyen. A tenderre augusztusban nyolc gyártót hívtak meg. Jelenleg négy kerekes és négy lánctalpas típus van versenyben.

Májusban Oroszország tanulmányozni kezdte az Iveco–Oto konzorcium *Centauro* típusú, 105 mm ágyúval szerelt kerekes (8x8) páncélvadász járművét és a *Freccia* gyalogsági harcjárművet (8x8). Oroszország 2012-ben lényegében feladta a nyugati fegyverbeszerzések iránti korábbi nyitottságát, de Olaszország megmaradt Moszkva egyik legsikeresebb külföldi fegyverszállítójának. Az Iveco cég könnyű többfeladatú járművére (LMV – Light Multirole Vehicle) már jelentős orosz rendelés érkezett¹⁰. A fegyverexport terén elért korábbi olasz és francia sikerek részben a Vlagyimir Putyin elnök, valamint Berlusconi korábbi olasz miniszterelnök és Sarkozy korábbi francia elnök közötti jó kapcsolatoknak tudhatóak be. 2013-ban majd kiderül, hogy a két ország új vezetői meg tudják-e újítani ezeket a kapcsolatokat, ami révén további sikeres fegyverüzleteket köthetnek Oroszországgal.

Lengyelország egyre növekvő védelmi költségvetésével ambiciózus korszerűsítési terveket kíván megvalósítani. A szovjet eredetű

haditechnika egy részének lecserélésére 300–500 db közepes harckocsit és 1000–1500 db lánctalpas harcjárművet kívánnak beszerezni. A programok beindítását 2014-ben tervezik, az első eszközök beérkezése 2018-ban várható. Augusztusban a szárazföldi haderő tárgyalásokat kezdett a *Patria* típusú AMV lengyel változatából (XC-360P *Rosomak*) 250 db PSZH (8x8) beszerzéséről. Korábban ebből a harceszközből már 635 darabot rendeltek. Júniusban információkat kértek 118 db könnyű harcjármű¹¹ (LSV – Light Strike Vehicle) beszerzéséhez. Lengyelország 2012-ben hozta nyilvánosságra az ugyancsak ambiciózusnak minősíthető föld-levegő rakéták beszerzésére vonatkozó 2017-es terveit. A jelenleg szolgálatban lévő légvédelmi rakéták valamennyi típusát lecserélnék, és ballisztikus rakétavédelmi eszközök beszerzésére is sor kerülne.

A török Otakar vállalat novemberben be-

mutatta az *Altay* harckocsi első prototípusát, amely az ország egyik legnagyobb presztízsű fegyverfejlesztésének tekinthető. A török szárazföldi haderőben más fontosabb esemény nem történt, ha leszámítjuk a kurd felkelők fokozódó akcióit és az országot is elérő szíriai konfliktust. Ma már ironikusnak tűnik, hogy Ankara a saját T-Loramids rakétavédelmi programját (amelynek elnyeréséért a *Patriot* rendszer orosz és kínai gyártókkal versenyzett) júniusban lemondta, de a szíriai helyzet alakulása miatt arra kényszerült, hogy *Patriot* légvédelmi rakéták telepítését kérje a NATO-tól.

Haditengerészeti erők

Franciaország januárban átvehette a harmadik Mistral-osztályú partraszállító (helikopterhordozó) hajóját, ezzel ez a program valószínűleg befejeződött. Még van esély a negyedik hajó megépítésére is, amely legkésőbb 2018-

Rövidítések

A cikkben több alkalommal előforduló angol nyelvű betűszók kibontása és azok magyar megfelelője

AAV	Amphibious Assault Vehicle	kételtű partraszállító jármű
ACV	Amphibious Combat Vehicle	kételtű harcjármű
AESA	Active Electronically Scanned Array	aktív, fázisvezérelt antennarácsos (radar)
AFSB	Afloat Forward Staging Base	hadszíntéri kiszolgáló-támogató hajó
AGS	Alliance Ground Surveillance	szövetségi földi felderítő
AMV	Armoured Modular Vehicle	páncélozott modulrendszerű jármű
AMPV	Armored Multi-Purpose Vehicle	páncélozott többfeladatú jármű
AQIM	Al-Qaeda in the Islamic Maghreb	Al-Kaida az Iszlám Maghreb-térségben
ATV	Articulated All-terrain Vehicle	csuklós terepjáró jármű
A2/AD	Anti-Access/Area Denial	támadás feltartóztatása/területvédelem
BCT	Brigade Combat Team	dandár harccsoport
BVRAAM	Beyond Visual Range Air to Air Missile	látóhatáron túli hatótávolságú levegő-levegő osztályú rakéta
CSP	Capability Sustainment Programme	képesség fenntartó program
ECOWAS	Economic Community of West African States	Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége
GCV	Ground Combat Vehicle	szárazföldi harcjármű
HALE	High-Altitude Long-Endurance	nagy magasságon tartós repülési képességgel rendelkező
ISR	Aerial Intelligence, Surveillance and Reconnaissance	légi hadászati felderítő, megfigyelő és felderítő
JLTV	Joint Light Tactical Vehicle	összhaderőnemi könnyű harcászati jármű
JSM	Joint Strike Missile	többfeladatú csapásmérő rakéta
LCS	Littoral Combat Ship	partközeli hadihajó
LMV	Light Multirole Vehicle	könnyű többfeladatú jármű
LPD	Landing Platform Dock	kétlaki partraszállító dokkhajó
LPPV	Light Protected Patrol Vehicle	könnyű páncélozott járőrhajó
LSV	Light Strike Vehicle	könnyű harcjármű
MALE	Medium Altitude Long Endurance	közepes magasságú, tartós repülési képességgel rendelkező
MPC	Marine Personnel Carrier	tengerészgyalogsági szállító harcjármű
MRAP	Mine-Resistant Ambush-Protected	akna- és rajtaütés elleni védelemmel felszerelt
OPV	Offshore Patrol Vessel	partmenti járőrhajó
SAC	Strategic Airlift Capability	hadászati légiszállítási képesség
STOVL	Short Take-off/Vertical Landing	rövid felszállású/függőleges leszállású
THAAD	Terminal High Altitude Area Defense	rakétarobbanófej-megsemmisítő, nagy magasságú területvédelem
UAV	Unmanned Aerial Vehicle	pilóta nélküli repülőeszköz
UAS	Unmanned Aerial System	pilóta nélküli repülőrendszer
UCAV	Unmanned Combat Air Vehicle	pilóta nélküli harci repülőeszköz

ban lépne szolgálatba, de ezzel kapcsolatban nincs még döntés.

Áprilisban a holland haditengerészet átvette a *Holland* part menti járőrhajót (OPV – Offshore Patrol Vessel), amely az osztály első egysége. Összesen négy OPV lesz a haditengerészet állományában, mivel az osztály harmadik és negyedik hajójának majdani eladásáról hozott korábbi döntést megváltoztatták. Egy másik fontos esemény a haditengerészetnél a *Smart-L* típusú felderítő radarok optimalizálása a De Zeven Provinciën-osztályú fregatokon. Ezt a megrendelést a Thales Nederland kapta. A korszerűsítést követően a holland haditengerészet lesz az első olyan európai flotta, amely ballisztikusrakéta-védelmi képességekkel fog rendelkezni (a rendszer 2017-ben lesz hadra fogható).

A ballisztikus rakéták elleni védelem továbbra is kényes kérdés Oroszország számára. A legfontosabb események e téren a NATO-országok haditengerészeti erőinél történtek. A holland korszerűsítési munkálatok mellett az Amerikai Egyesült Államok és Spanyolország végül októberben megegyezésre jutott az együttműködési megállapodás megújításáról folytatott tárgyalásokon, így 2013-tól négy *Aegis* ballisztikusrakéta-védelmi rendszerrel felszerelt amerikai romboló állomások majd Rota (Dél-Spanyolország) kikötőjében. Németország májusban hozta nyilvánosságra, hogy feltehetően a Raytheon cég ballisztikusrakéta-védelmi képességgel rendelkező *Standard Missile* (SM-3) rakétáival szereli fel a Type 124 fregattjait, bár ebben a kérdésben politikai döntés még nem született.

Dániában jelentős eseményként értékelhető az első Iver Hutfeldt-osztályú fregatt gyártásának befejezése. Az osztály névadóját viselő fregatt mellett a dán flotta a későbbiekben két további hasonló hajót vehet át.

Lengyelország májusban bejelentette, hogy törlik a Project 621 Gawron II (Meko A100)-osztályú többfeladatú korvet programját, amely a hatdarabos tervezett mennyiségről fokozatosan egy (és esetleg egy további) hajó beszerzésére csökkent. Tusk miniszterelnök az utóbbi döntést kommentálva azt nyilatkozta, hogy „ennek a programnak a folytatására nincs szükség”. Szeptemberben változott a terv, amely szerint befejezik a több mint 10 éve épülő hajótestet, amit majd egy új járőrhajóhoz fognak felhasználni.

Az orosz flotta jövőbeni képességei jelentősen nőnek annak eredményeként, hogy az ország az egyre emelkedő védelmi kiadásoknak köszönhetően egyre több fegyverzetkorszerűsítést tervezhet. Az Északi Flotta átvette az első korszerűsített, megnövelt hatósugarú Iljusin Il–38 *May* típusú haditengerészeti járőrrepülőgépét, amelyet tengeralattjárók elleni *Novella* típusú rendszerrel, továbbá felszíni hajók elleni képességekkel is elláttak. Májusban egy elhúzódo ügy végére került pont. A szeptérvári székhelyű, állami tulajdonban lévő hajóépítő óriásvállalat megrendelést kapott öt darab Borey-osztályú (Project 955) nukleáris meghajtású ballisztikusrakéta-hordozó tengeralattjáró építésére.

Németország öt Braunschweig-osztályú (K-130) korvetjénél a korábbi műszaki hibák az év során ismét jelentkeztek. A *Jane's* részé-

re egy augusztusban kiszivárogtatott információ szerint a hajók a hadrafoghatósági szintet 2014 előtt nem érik el.

Svédország szeptemberben átvette az első korszerűsített Visby-osztályú korvetjét. Az osztály öt szolgálatban álló hajójának korszerűsítése 2014-ig befejeződik.

Szeptemberben Horvátország bejelentette, hogy öt darab parti járőrhajó beszerzését tervezi, amelyekkel az elavult Mirna-hajóosztály (Type 140) hajóit fogják felváltani.

A finn haditengerészet a Marine Alutech cégtől októberben 12 db új U700-osztályú (Watercat M19 AMC) nagy sebességű szállító hajót rendelt 34 M EUR (44 M USD) értékben.

A brit haditengerészet következő generációs nukleáris meghajtású ballisztikusrakéta-hordozó tengeralattjáróját kifejlesztő program a „Successor” (Utód) programnevet kapta, amely 2012-ben már jelentős sikert ért el, bár a kormány a program előtt még nem nyitotta meg a „főkaput”. A minisztérium 350 M GBP (554 M USD) összeget biztosított a BAE Systems, a Babcock és a Rolls-Royce cégeknek a hajóosztály részletes tervezéséhez. Júniusban 1,1 Mrd GBP értékű megbízást kapott a Rolls-Royce a Successor-, illetve a hadrendben lévő Astute-osztályú nukleáris tengeralattjárók reaktortartályának fejlesztésére, majd 353 M GBP-t a Successor tengeralattjáró tervezési feladataira.

Fordította és összeállította:
Hajdú T. László – Magyar Róbert okl. mk.
alezredes

(Folytatjuk)

¹ 2013. január 2-án ideiglenesen megszűnt az újabb globális méretű recesszióval fenyegető patthelyzet, miután a Kongresszus mindkét háza megerősítette az úgynevezett „kölségetési szakadék” ügyében megkötött kompromisszumot, de még számos kérdés megoldatlan maradt.

² A tengerészgyalogság a haditengerészet (a három haderőnem egyike) része, annak alárendeltségébe tartozik, azonban létszáma, hagyományai és tényleges státusa alapján haderőnek is tekinthető.

³ A 2012-es pénzügyi évre eredetileg tervezett hiány összege. A valós hiány viszont ettől magasabb volt, meghaladta az 1300 Mrd USD-t. Az ország eladósodottsága jelentős, a GDP 115%-a körüli. Az amerikai Pénzügyminisztérium honlapján – 2012. december 31-én frissített adatok szerint – az ország teljes adósságállománya 2012. szeptember 30-án 15 850 Mrd USD volt. A költségvetési év az előző naptári év október 1-jétől az adott (azaz költségvetési) év szeptember 30-ig tart.

⁴ A repülőgép három változatban készül: az F-35A a légierő, az F-35B a tengerészgyalogság, az F-35C pedig a haditengerészet részére.

⁵ A beszerzési törvény értelmében a fegyveres erők (és más kormányzati hivatalok) kereskedelmi (*commercial*), azaz új és nem új fejlesztésű (*non-developmental*) eszközöket szerezhetnek be. A nem új fejlesztésű eszközökbe már kész, azaz rendelkezésre álló részgységek is beépíthetők. A költségvetési szigorítások miatt megnövekedett az utóbbi csoportba sorolt eszközök beszerzési lehetősége.

⁶ CAD – kanadai dollár, árfolyama közel azonos az amerikai dollárral.

⁷ Az USA és Mexikó 2008-ban kötött egyezménye, célja a kábítószercsempészet, valamint a nemzetközi szervezett bűnözés és pénzmosás elleni közös fellépés erősítése és kiszélesítése.

⁸ Görög mitológiai alak, a titánok leszármazottja, aki vállán tartja az égbolto (utalás a repülőgép nagy teherbírására).

⁹ A JSM a norvég cég által gyártott haditengerészeti csapásmérő rakéta továbbfejlesztett változata, amely földi célokra is irányítható. A rakéta repülés közben kétoldalú „interaktív” összeköttetést tart az irányítóközponttal. Ez a módszer, valamint fejlett rendszerei pontos célkiválasztást és találatot tesznek lehetővé. A rakéta zavarás elleni védelme kiváló. Az F-35 típusú repülőgép bombaterében két rakétát hordozhat, de külső függesztési pontjain további JSM-rakétákat szállíthat.

¹⁰ Az orosz Védelmi Minisztérium 2012. decemberi bejelentése szerint csak a már megrendelt LMV járműveket veszik át, újabbak beszerzésére nem kerül sor. A *Centauro* páncélvadászból nem vesznek.

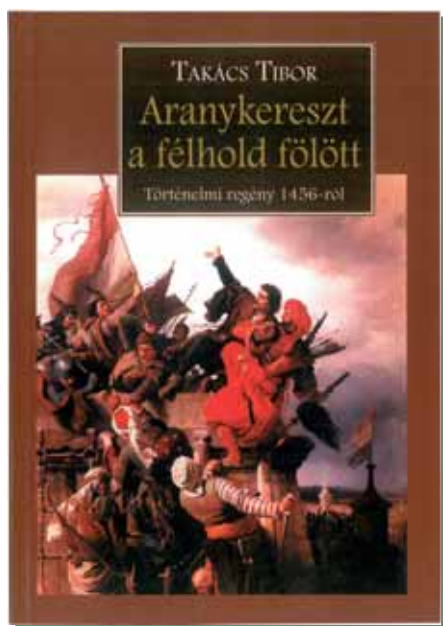
¹¹ A „sivatagi” harcjármű továbbfejlesztett, ugyancsak kerek változata, amely jó terepjáró képességgel, kis tömeggel és nagy sebességgel rendelkezik. Elsősorban a különleges erőknek az ellenséges vonalak mögé juttatására tervezték.

Tisztelt Szerzőink, Olvasóink!
A Honvédségi Szemle új e-mail címe:
hsz@hm.gov.hu

Ádám Tamás:

„...NEM ELBÚJNI, DE HARCOLNI KELL!”

Takács Tibor Aranykereszt a félhold fölött című könyvéről

Már a borítóból is kisakkozható, miről szól Takács Tibor új könyve, az *Aranykereszt a félhold fölött*. A kötet címlapján Wagner Sándor festménye, egy ismert harci jelenet látható. De hogy még egyszerűbb legyen a megfejtés, a cím is elárulja a belső szöveg tartalmát, s hogy ne legyen semmi kétség, alcím erősít rá az egészre: Történelmi regény 1456-ról.

Azt írja a termékeny szerző a hátsó borítón: 1959-től jelennek meg történelmi regényei, szeret elbújni a magyar múltba. A tatárjárástól kezdődően felkutatta a haza múltját, bejárta a helyszíneket. A sajátos vállalkozás alapos felkészülést sejtet, mely bizonyára jót tett a könyveknek. Az Aranykereszt a félhold fölött már a harmincadik történelmi regénye Takács Tibornak. El kell ismerni e teljesítményt, mégis fontosabb ennél, milyen esztétikai színvonal kerekedett ki mindebből. A mű egyébiránt a Magyar Írószövetség és a Honvédelmi Minisztérium közös pályázatának nyertes pályamunkája.

De mi is az a történelmi regény? A műfaj a 19. században, a romantika korában vált igazán népszerűvé; első híres írói közé tartozott Walter Scott és Victor Hugo. Olyan regény, mely valamely történelmi korban játszódik. Főhőse vagy történelmi személy, vagy pedig kitalált alak, de a mellékszereplők közt történelmi szereplők is vannak. Mint ahogy szerzőnknl is megtapasztaltuk, megírását rendszerint alapos kutatás előzi meg. Számos történelmi regény fontos szerepet játszott abban, hogy Európában feltámadt az érdeklődés a középkor iránt. Az efféle alkotások gyakran

segítették a nemzeti öntudat kialakulását. Hazánkban is nagy hagyományokkal rendelkezik e műfaj. Néhány jeles név a magyar történelmi regények szerzői közül: Jókai Mór, Gárdonyi Géza, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Móra Ferenc. És e rangos névsorba tartozik Takács Tibor is.

Az alap, a hősi csata, adott. Hogy meggyőződhessünk róla, mennyiben tért el a szerző a történelmi eseménytől, s hogy mennyit tett hozzá a fantáziája, idézzük fel röviden a tényszerű múltat. Nem mintha ez értékmérő lenne, ám talán így érdekesebb a megközelítés.

A nándorfehérvári diadal a magyar-török háborúk egyik jelentős eseménye, melynek során 1456. július 4–21. között a keresztények (magyarok és szerbek) Szilágyi Mihály vezetésével hősiiesen védték Nándorfehérvár (a mai Belgrád) várát II. Mehmed török szultán több mint tízszeres túlerőben levő ostromló seregével szemben, majd július 22-én Hunyadi János vezetésével a vár melletti csatában legyőzték a törököket.

II. Mehmed július 4-én vette ostrom alá a várat, majd Hunyadi János egy július 14-én zajlott ütközetben áttörte a török hajózárat a Dunán, és csatlakozott sógora, Szilágyi Mihály várát védő seregéhez. Az egyesült magyar sereg július 21-én visszaverte II. Mehmed támadását, majd július 22-én kitört a várból és a Kapisztrán János vezetése alatt álló keresztény sereg segítségével vereséget mért a török hadseregre. Az eseményt a magyar hadtörténelem – tekintettel kivívásának körülményeire, hosszú távú következményeire, illetve nemzetközi jelentőségére – az egyik legjelentősebb magyar győzelemként tartja számon. A győzelem mintegy 70 évre megállította a törökök további európai terjeszkedését és Magyarország meghódítására irányuló próbálkozását.

Egy könyvben a felütés, a kezdő sorok ropant fontosak, meghatározzák az irányt. Takács Tibor így kezdi: „Csúszkálnak a téli élvezetre könnyen kapható surbankó legénykék a budavári Boldogasszony-templom előtti jejes úton, ami éppen nem lenne különös, ha nem társulna hozzájuk az egy hét múlva tizenhat éves László király, aki immár ötödik a Lászlók sorában.” Tehát tágabb értelmezést nyer a regény, távolabbról indul, mint ahogy az elsőre sejtethető, de ne csodálkozzunk, ez is a műfaj sajátossága.

A könyv első része szép képekből rakódik össze; a jégpálya, a templom leírása már-már költői magasságokba emeli a szöveget.

A kötet elején lévő fejezetek a budai készüldésről szólnak, közeleg a háború, feltűnik az aranykereszt, fogadalmak, tervek születnek.

Később megváltozik a helyszín, Szegeden zajlanak az események. Fokozódik a hangulat, lelkes beszédek hangzanak el, miközben lakomák, borozgatások követik egymást. Az ökörsütés és a kérész látványának leírása igazi bravúr. Úgy tűnik, ebben nagyon erős Takács; nem véletlenül, ugyanis az író szegedi születésű, itt töltötte gyermek- és ifjúkorát. Az embernek kedve lenne visszamenni az időben. Szép a Tisza-parti készülődés leírása, szinte várjuk már, hogy elinduljanak a csatába a hajók. És a szerelemre sem sokat kell várni, jön az is. Mégsem felhőtlen teljesen az örömünk, mert a lírai szövegeket indokolatlanul sokszor török meg ismert és kevésbé ismert imák, énekek.

Aztán elindulnak a hajók, tutajok, s az első kanyar után eltűnik a szemek elől a szegedi vár. Egyfajta feszültség társul a lelkesedés mellé, a szerző remekül ábrázolja e kettősséget, a hangulat hullámzásait. A romantikába ágyazott történet tovább pörög. Elindul Hunyadi János is önkénteseivel, zsoldosaival; páru-

Több mint félszáz könyv

Takács Tibor 1927. július 29-én, Szegeden született. Író, költő, újságíró, rádiós szerkesztő. Iskoláit szülővárosában járta ki. 1949-től a Szegedi Hírlapnál újságíró, majd a Magyar Rádió szerkesztője. 1954–1958 között szabadfoglalkozású. 1958-tól 1982-ig a MEDOSZ Földművelő című lapjának főszerkesztője. 1982-ben nyugdíjba vonult. A Magyar Rádió nívódíjasa, Nagy Lajos- és Táncsics Mihály-díjas. A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Írószövetség pályázatainak háromszoros Nívó-díjasa. 2006-ban a Kard és Kereszt regénypályázat nyertese. Termékeny pályát tudhat maga mögött a hamarosan 86. születésnapját ünneplő alkotó; hatvanharmadik prózai kötete a közelmúltban jelent meg, és tíz verseskötet is jegyez. A Honvédségi Szemle rendszeres szerzője.

zamosan játszódnak az események. Mondanom sem kell, hogy a lírai leírás itt sem marad el: „Ha felnéz az égre, látja a lassan sorakozó felhőhajókat. Ha vihar közeleg, fekete felhők fenyegetnek. Akkor az első felhőhajó parancsnoki hídján áll! Most vajon merre kormányozza a sors bárkáját?”

Létezik még egy másik szál, Kapisztrán Jánosé, aki keresztes vitézekkel indul a csatába, s bizony jól jön a segítség a várbélieknek. A szent életű vezér csapatai éppen időben érkeznek Nándorfehérvár alá, s csatlakoztak a várvédőkhoz.

Mindeközben a törökök már csak háromnapos járásra vannak Nándorfehérvártól. Szilágyi Mihály kapitány izgatottan járja a várfalakat, az udvart, a konyhát, mindent leellenőriz, beszél a katonákhoz, éberrel tartja a harci szellemet. Szükség is van erre, hiszen a tengernyi török hamarosan megrohamozza a várat. Száz ezer harcos indul Nándorfehérvár ellen, amikor az újabb erősítésekkel is csupán hat-hétezer katonára védi az erődöt. Kilitástalan helyzet; ha a török győz, megnyílik az út az ország belseje felé. Csakhogy a bátorság, a taktika, na meg Hunyadi felmentő serege áthúzza a törökök számítását.

Félkörbe fogták a várost a törökök, a flotta pedig elzárta a Dunát a délről érkező segélycsapatok elöl. „Nándorfehérvár olyan lett, mint a feltörhetetlen dió.” Hunyadi és serege azonban mégis áttörte a Dunán a zárat. Kezdetét vette az iszonyatos eresztő török támadás, dübörögtek az ágyúk, messzire hallatszott a csatazaj. Ennek részletes ismertetésétől eltekintenek, hiszen közsímet a cselekmény. Bátorság, hit kellett a diadalhoz, abból pedig volt elég. A török, hátrahagyva ágyúit és halottait, visszavonult. Hosszú napokig hantolták a győztesek az elesetteket, de nem sírt senki. A Dunán is úsztak a hullák, nem csoda, hogy a környéken megjelent a pestis. S hogy kerek legyen a történet, a szerző szól a győzelem utáni időszakról, a változásokról, Hunyadi és Kapisztrán haláláról. A regény így zárul: „Szilágyi Mihály török fogságba került 1461-ben. Isztambulban lefejeztette a vereségét nem felejtő II. Mehmed.” De a dicsőség, a hősiesség szép példája örökre megmarad.

Az Aranykereszt a félhold fölött című könyv élvezetes olvasmány; nem lehet egykönnyen letenni a könyvet, a sodró lendület magával ragadja az embert. Nem is beszélve a gyönyörű leírásokról, költői képekről. Ajánlom minden történelemkedvelő olvasónak Takács Tibor értékes kötetét.

(Hungarovox Kiadó, 2012)

A Zrínyi Kiadó újdonságai

M. Szabó Miklós
A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1980–1989

Az akadémia vezetése és a teljes személyi állomány maximális odaadásának köszönhetően és a folyamatos korszerűsítések eredményeként a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia minden megrázkódtatást elkerülve teremtette meg a rendszerváltást követő viszonyok közötti töretlen továbbműködés, a NATO-akadémiák közösségének egyenrangú tagjává válás, illetve a Nemzetvédelmi Egyetemmel való átalakulás feltételeit. A kötet e közösség teljesítménye előtti tisztelgés. Keménytablás, 176 oldal, ára: 2800 Ft

Levegőből harcba
A magyar katonai ejtőernyőzés története és változó feladatrendszere

A civil életben a bátrak sportjaként számon tartott ejtőernyőzés fényes karriert futott be a honvédségben is, ahol az ejtőernyőzés napjainkban is a kiemelt kiképzési területek egyike. A speciális ejtőernyős felkészítés titkairól szóló kiadvány egyben a sokszor vérellátott katonai ejtőernyős történelem tanúságtétele is. Keménytablás, 188 oldal, ára: 2000 Ft

A Magyar Honvédség közreműködése Koszovó válságkezelésében 1999–2011

Összeállították: Kovács József-Rózsa Tibor
A Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalásainak egyik legnagyobb kihívása az ötven ezer fővel, harminckilenc ország közreműködésével megalakult KFOR békefenntartói műveleteiben való részvétel, amelynek keretein belül katonáink 1999 óta látnak el békefenntartói feladatokat Koszovóban. A missziós alakulatok működési körzetét, feladatait és mindennapi életét mutatja be a könyv. Keménytablás, 230 oldal, több mint 100 színes fotóval, ára: 2600 Ft

A könyvek megvásárolhatók közvetlenül a kiadótól is!

1087 Budapest, Kerepesi út 29/B, fax: 06-1-459-5382;

Győr Edina: 06-30-578-1048; gyor@armedia.hu;

Bartha Cynthia: 06-30-633-0619; cinti@armedia.hu

Az év
honlapja!

www.honvedelem.hu

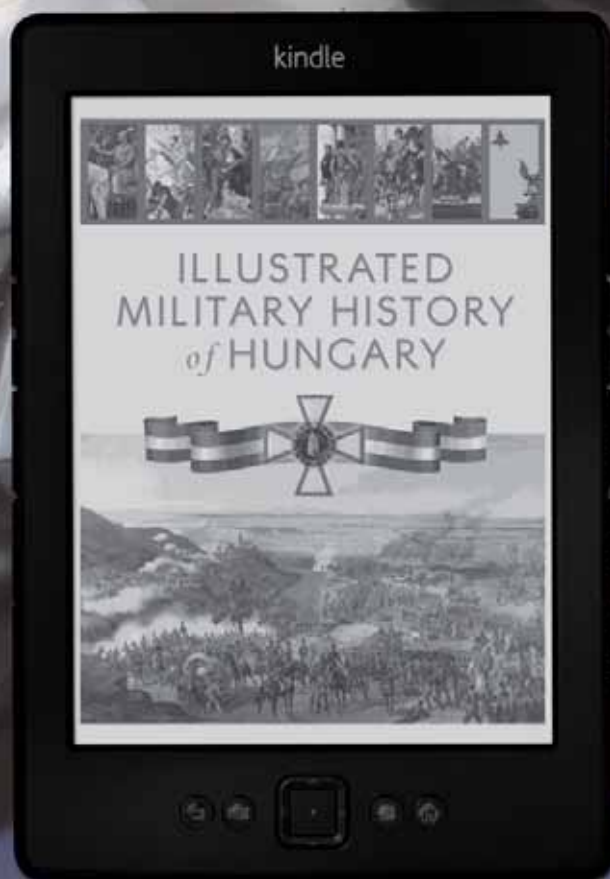
Kedves Olvasónk!

Örömmel jelentjük be, hogy most már e-könyv formátumban is megvásárolhatja kiadványainkat a <http://www.digitalbooks.hu/zrinyi.html> oldalon.

Jelenleg hat címünket töltheti le bármilyen eszközre (tablet, telefon, e-könyvolvasó, számítógép). Árainkkal különösen azoknak szeretnénk kedvezni, akik az amúgy könyvesbolti forgalomban nem megvásárolható, speciális katonai szakkönyveinkhez, illetve a katonai alakulatok életéről beszámoló albumainkhoz szeretnének hozzájutni.

A következő sorozataink egyes tagjai már elérhetők a digitalbooks.hu weboldalról: **Katonák békében és missziókban, Csapathagyományok**. Ugyanitt megtalálja az **Illustrated Military History of Hungary** című könyvünk e-könyvváltozatát is, mely a magyar hadtörténelem iránt érdeklődő, angolul értő külföldiek számára nyújt részletes betekintést a magyar hadtörténelem legfontosabb eseményeinek krónikájába és összefüggéseibe, valamint bemutatja az ország beilleszkedését a nyugati kultúrkörbe.

Játékos kedvű olvasóink figyelmébe ajánljuk április 5-én indult katonai témájú nyereményjátékunkat a **Magyar Honvédség** és a **Digitalbooks** Facebook oldalain.

H o n v é d s é g i S z e m l e